

ВЕСІЛЛЯ

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ІНСТИТУТ
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА,
ФОЛЬКЛОРУ
ТА ЕТНОГРАФІЇ
ім. М. Т. РИЛЬСЬКОГО

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

«НАУКОВА ДУМКА» КИЇВ — 1970

ВЕСІЛЛЯ

У ДВОХ КНИГАХ

КНИГА 1

«НАУКОВА ДУМКА» КИЇВ — 1970

УФ
В38

«Весілля» — десятий том у серії «Українська народна творчість». Це перша спроба наукового видання кращих описів українського весілля з усієї території України за час від XVII ст. аж до наших днів. Із 22 описів 12 публікується вперше, більшість із них — з мелодіями.

Весільні обряди творилися віками. В них народ втілив свої погляди на шлюб і родинні взаємини, розуміння святості сім'ї. І тепер, коли склалася нова, радянська сім'я, старі традиційні обряди наповнюються новим, соціалістичним змістом.

Видання становить інтерес для філологів, фольклористів, етнографів, фахівців у галузі поезії, театру, музики. Зацікавить воно і масового читача, стане в пригоді учасникам художньої самодіяльності, буде добрим посібником тим, хто впроваджує в життя нову, радянську весільну обрядовість.

Упорядкування текстів, примітки
М. М. ШУБРАВСЬКОЇ

Нотний матеріал упорядкував
О. А. ПРАВДЮК

1—6—2
96—70М

Редакція літератури з мистецтвознавства, фольклору та етнографії
Зав. редакцією *Л. П. Головняк*

ВІД УПОРЯДНИКІВ

Весільні звичаї, обряди та пісні, що творились народом протягом багатовікової історії,— це важливий складник народної культури. В ньому відбились кращі риси світогляду, моралі, поетичних уявлень трудового народу, його артистичні нахили. Велике пізнавальне значення має вивчення українського традиційного класичного весілля як своєрідного документа, що відображає суспільні й родинні відносини на тому чи іншому етапі історії розвитку народу. Розмаїте за своєю емоційною наснагою, багате з поетичного і музичного погляду, виразне своєю драматичною дією, українське весілля живе і сьогодні.

Даний том (у двох книгах) із серії «Українська народна творчість» є першим, найповнішим зібранням описів українського народного весілля, зроблених протягом останніх трьох століть на всій території України. Основна мета, яку переслідували упорядники даного тому,— подати весілля в найповнішому його виявленні, де були б представлені в органічній діалектичній єдності поетичне слово народу, його музичне звучання та драматична дія. Тому при доборі матеріалу враховувалось кілька критеріїв, а саме: етнографічна повнота опису, характерність його для того чи іншого етнічного району, наявність мелодій, мистецький рівень поетичної і музичної частини обряду.

Том складається з трьох розділів. У першому вміщені найдавніші описи українського весілля — Боплана (1650), Г. Калиновського (1777), І. Червінського (1805). Основу ж тому становить другий розділ — описи українських весільних звичаїв другої половини XIX — початку XX ст. Вони зроблені переважно визначними фольклористами й етнографами — П. Чубинським, М. Лисенком, О. Рошкевич і І. Франком, В. Верховинцем, І. Демченком, Б. Грінченком в той час, коли фольклористи набули певного досвіду як щодо етнографічного опису, так і запису музики. Матеріал у цьому розділі розташований за етнографічно-територіальним принципом, зокрема представлені такі етнографічні масиви України: центральні області (Київщина, Полтавщина), Поділля (Вінниччина), Полісся (Чернігівщина), Слобожанщина (Харківщина), Степова Україна (Катеринославщина), Волинь, Галичина, Буковина, Закарпаття. Якщо з якоїсь території включено декілька весіль, вони розміщені в хронологічній послідовності. Назва місцевості подається за тим адміністративним поділом, що існував на час запису.

Найновіші записи сучасного українського весілля з елементами нового у весільній обрядовості, продиктованого радянською дійсністю, виділені в окремий — третій розділ.

До кожного опису весілля є коментар: короткі відомості про час, місце запису, довідка про записувача та виконавців (якщо такі пощастило розшукати), а також стисла оцінка самого опису, джерело, звідки його взято; якщо були рецензії на окремі описи, то й вони зазначаються. Примітки записувачів подаються в тексті.

В процесі підготовки тому опрацьовано архівні матеріали Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, Інституту археології АН УРСР, Центральної наукової бібліотеки АН УРСР. З 22 описів, вміщених у збірнику, 12 публікується вперше. Найдавніші записи українською мовою друкуються вперше. 14 описів мають мелодії.

В окремих випадках мова прозової частини описів, що подаються з передруків, наближена до норм літературної. Не збережено, зокрема, діалектних особливостей — твердого закінчення дієслів третьої особи однини й множини теперішнього і майбутнього часу (ходят, ходит, скажут, зробит), твердого закінчення іменників у давальному відмінку (синови, матери), дифтонгів північних говорів і деяких інших. У прямій мові та в піснях все залишено без змін, максимально збережено найменші діалектні, місцеві відмінності та особливості (горел — орел, буяри — бояри, весілє — весілля, банкат — бенкет, зазуличка, прапорец, бурак, гостий, матюнко, гильце, куповать, пуслі, кіля і т. д.). Відтворення як текстового, так і музичного компонентів пісні відображають живе звучання в побуті.

Описи, що публікуються вперше, з рукописів, відповідно відредаговані, виходячи з сучасних елементарних вимог друкованого слова. Міра редакторського втручання в кожному окремому випадку була різною і залежала від грамотності самого опису. У випадках повторень або зайвої розтягненості зроблено поодинокі скорочення, випущено малохудожні і нецікаві зразки пісень. Разом з тим максимально збережено стиль записувача, де для цього була хоч найменша можливість, його лексичну своєрідність та манеру подачі спостережень.

В раніше друкованих описах весіль (Чубинського, Верховинця, Коломийченка) зустрічаються окремі перезв'янські сороміцькі пісні, що співалися під час звичаю комори і перезви. Ми не вважали за доцільне передруковувати їх повністю, подавали тільки початкові рядки, ставлячи після них «і т. д.»

Значна кількість слухових записів мелодій зроблена записувачами лише до першої строфи тексту. Тому для узгодження повного тексту з мелодією внесені відповідні корективи, які зводяться в основному до роздрібнення або стиснення ритмічних вартостей, повторення окремих частин строфи. Рядки або окремі слова, відсутні у записувачів, але підказувані логікою поетичного і музичного складу, вносились упорядниками (при цьому ставились в квадратні дужки). У випадках великої розбіжності між текстом і мелодією подається лише текст. Коли ж мелодії дуже споріднені, наводиться тільки одна, а відміни відносяться до варіантів, які вміщені при основній мелодії.

Частина весільних пісень того ж самого запису починається певними традиційними словесно-музичними формулами. Вони подаються лише за першим разом, а в інших випадках замінюються умовною позначкою. В запису М. Лисенка такими формулами є уривки мелодії із словами «У садочку дві квіточки» (позначаємо буквою «У»), «Первая квітка — то ж Івашко» (позначаємо буквою «І»), «Другая квітка — то ж Мар'єчка» (буква «М»); в запису Верховинця — «А з рутоньки дві квіточки» (буквою «А»), в запису М. Димнича — «Першая квітонька — молодая Марися» (позначається буквою «М»). «Першая квітонька — молодий Івасьо» (буквою «І»).

Пісні, розшифровані з магнітофонних плівок, подані в тональностях, зручних для співу, і невеликих за числом ключових знаків. При тактуванні цих мелодій упорядники виходили з природної пульсації мелодичного руху, вибір місця тактової лінії був підпорядкований віршовим цезурам, фразуванню або музично-віршовим акцентам (перед «сильним часом»). У слухові записи з друкованих джерел корективи вносились лише в окремих випадках явно неприродного тактування. Коли ж останній склад строфи або цілої пісні не співається, він береться в дужки, але лише в нотному тексті.

У кожному весіллі всі пісні пронумеровані. Це дає змогу при розкритті того чи іншого типового явища в їх стилі, особливостях поетичної і музичної форми легко оперувати десятками прикладів. Перша цифра біля пісні означає її порядковий номер, друга — номер її мелодії.

Звичайно, в одному збірнику практично неможливо подати всі відомі описи українських весільних звичаїв, зафіксовані на всій території України протягом багатовікової історії народу. Однак і той матеріал, що наявний у цьому томі, дає досить цільну картину весільних звичаїв на Україні як з історичного погляду, так і щодо територіальних особливостей.

В упорядкуванні тому взяли участь:

М. М. Шубравська — робота в архівних сховищах по виявленню матеріалів для збірника, добір, підготовка, упорядкування та редагування текстів, підбір ілюстрацій, написання приміток, складання словника.

О. А. Правдюк — редагування та впорядкування нотного матеріалу, участь у складанні приміток до деяких описів з мелодіями, написання передмови.

Наукове керівництво в процесі укладання тому та підготовки його до друку здійснював доктор філологічних наук, професор О. І. Дей.

Упорядники складають подяку члену-кореспонденту Академії наук УРСР К. Г. Гуслистому за допомогу в роботі над збірником.

НАРОДНЕ ВЕСІЛЛЯ НА УКРАЇНІ

З давніх-давен одруження завжди було однією з важливих, урочистих і хвилюючих подій у людському житті. Спливали століття, падали імперії, на зміну одним народам приходили інші, виникали нові держави і суспільні устрої, але завжди жарким полум'ям палахкотів потяг молодих людей до єднання у міцну сім'ю.

У кожного покоління є радість першого весняного пробудження, коли все оживає в зеленому суцвітті трав і буйних молодих пагінців. Такою весняною порою в людському існуванні є шлюб. Ось перший несміливий погляд, потиск руки, перший несподіваний поцілунок, нарешті, освідчення в коханні і шлюб — все це стара як світ і в той же час у кожного народу, в кожну епоху, навіть у кожної шлюбної пари завжди по-новому повторювана історія. І в ній закладений великий смисл життя людини, оновлення народу, продовження життя нації.

Саме слово «весілля» народною свідомістю сприймається як означення радості, веселощів. Це урочистий момент не тільки в житті двох молодих люблячих сердець або двох родин, члени яких складуть нову сім'ю. Двері хати, де відбувається весілля, за давнім традиційним звичаєм, відкриті для всіх — званих і незваних, близьких і далеких — всіх, хто хоче, піднявши келех на честь молодого подружжя, побажати йому щасливого спільного життєвого шляху.

Немає меж тут людській щиросердості, гостинності, хлібосольству. Не рікою, а безкраїм морем розливаються на весіллі пісня, загадка, приказка, примовка. Тут можна почути багато тонких спостережень над людським життям, природою, суспільством, народна мудрість закладена в цілому ряді звичаїв, обрядів, а незлобні, лукаві смішинки сиплються, мов рясний дощ.

З приводу весільних пісень, записаних у Лолині, І. Франко восени 1878 р. писав до О. Рошкевич: «Ще відколи слухаю та читаю народні пісні,— вони ніколи не зробили на мене такого глибокого враження. Се певно тому, що перший раз лучаєсь мені

бачити одну групу пісень в цілості і то ще в такій повній і багатій. Але кілько там пречудних образів попри дикій і напіввиробленій формі,— кілько чуття, кілько геніальних порівнянь, кілько глубоко старинних споминок та окрушин, становлячих цінний матеріал соціологічний, етнологічний і язиковий. А кілько здорових, ясних і правдиво людських поглядів на життя! З якою теплотою оспівана доля женщини перед шлюбом і по шлюбі! Якими широкими чертами змальований стан народу, бувший колись у глибокій старині! Мені слів не стає на похвалу тої епопеї селянського життя»[1].

Природна музикальність, нахил до поетичного відтворення навколишньої дійсності на весіллях виливаються у якусь надзвичайно бурхливу стихію людських почуттів. В цьому потоці нестримної радості бринить і сум за минулим дівоцтвом, і гіркота нездійснених мрій, і страх перед невідомим майбутнім у чужій сім'ї.

Часом вражають суворість поглядів на цнотливість молодої, грубий натуралізм поодиноких сцен весілля і пісеньок, але ці окремі моменти тонуть в бурхливому потоці справді чистих, красивих обрядів, звичаїв, пісень, що відтворюють світогляд народу, його психологію, ставлення до навколишньої дійсності, до сімейного життя.

Через віки народ проніс щиру, палку любов до звичаїв, пов'язаних із шлюбом. Береже їх і зараз, коли збудована нова, радянська сім'я, коли старе традиційне класичне весілля наповнюється новим, соціалістичним змістом.

* * *

Історичні пам'ятки зберегли для нас скупі відомості про первісні форми шлюбу у древлян, які «умыкиваху у воды дѣвиця». У радимичів, в'ятичів, сіверян умикання здійснювалось за попередньою домовленістю з дівчатами. «Браци не бываху въ них,— пише літописець,— но игрища межю селы. Схожахуся на игрища, на плясанье, и на вся бесовьская игрища, и ту умыкаху жены собѣ, съ нею же кто съвѣщашеся, имеху же по две и по три жены».

Описуючи весільні звичаї у полян, літописець зазначає: «Не хожаше зять по невесту, но приводяху вечер, а завтра приношаху по ней, что вдадуче», тобто про все домовлялась родина молодого, при цьому за молоду вносилась і певна платня.

[1] М. Возняк, З діяльності І. Франка як етнографа.— «Первісне громадянство та його пережитки на Україні», 1928, кн. І, стор. 147.

З цих лаконічних згадок літописця можна зрозуміти, що у наших стародавніх предків були різні форми шлюбів, зокрема такі, як умикання, купівля-продаж, договірна форма, що нерідко тісно перепліталась.

За виразом В. Охрімовича, те, що стало нині обрядом, колись було життєвою правдою, а те, що становить тепер весільну драму, було колись драмою життя[1].

Умикання нареченої знайшло своє відображення в багатьох піснях, де виразно відчувається боротьба двох родів:

Намова, Наталко, намова,
Поставила стороженьку край двора.
А ми цеї стороженьки не боїмось,
Ми до цеї стороженьки становимось,
А ми цюю стороженьку розженемо,
Таки тебе, молодую, візьмемо.
(Демченко, № 25)

В одній пісні дружки звертаються до молодої з такими словами:

Ой біжи, біжи,— ти засватана,
Ти од нас украдена;
Ой біжи, біжи, — ти заручена,
Ти од нас одлучена.
(Конощенко, І, № 24)

В іншій:

Не наступай, Литва,
Буде між нами битва,
Будемо бити та воювати,
Мар'єчки не давати.
(Чубинський — Лисенко, № 61;
Коломийченко, № 31)

Пісні з відголоском насильного умикання жінки більш старовинні порівняно з тими, в яких відбито купівлю-продаж, але як перші, так і другі багато в чому відтворюють ранні періоди родинних відносин, коли основна роль в сім'ї належала матері.

Буржуазні вчені твердять, що початковою суспільною формою людства була сім'я, яка складалася з батьків та їх потомства, причому на чолі був патріарх. Ця початкова сім'я була разом з тим і втіленням приватної власності. Такою ж незмінною залишається ця форма і на сьогоднішній день. «Патріархальна теорія не тільки говорить про початкову суспільну форму і не тільки намагається ствердити патріархальну сім'ю як

[1] В. Охримович, Значение малорусских свадебных обрядов и песен в истории эволюции семьи.— «Этнографическое обозрение», 1891, № 4, стор. 87.

оплот класового суспільства; вона має і більш широкі політичні цілі. Цілий ряд ідеологів класового устрою намагається на цій основі і класову державу відтворити як щось похідне від тієї ж патріархальної сім'ї, а главу держави — монарха — як якогось патріархального «батька народів» [1].

Вивчаючи докласове суспільство, основоположники марксизму великого значення надавали проблемі матріархату і патріархату. Високо оцінили вони праці І. Баховена, Д. Мак-Леннана і Л. Моргана, які відкрили матріархат як початкову стадію родового устрою. Ці відкриття відіграли велику роль в осмисленні суспільного і сімейного розвитку людства в світлі теорії історичного матеріалізму, колективної власності в період первіснообщинного ладу. Ранній період первіснообщинного ладу, коли влада в роді належала жінці (матріархат), відбився в ряді весільних звичаїв (молодий купує молоду не в батька, а в матері або брата; при зустрічі поїзжан молоду відстоює не батько, а брат як найближчий з родичів; шанування матері, що видала всіх дочок заміж або оженила всіх синів, тощо).

Докорінно змінюється становище жінки в сім'ї за часів феодалізму. В Лаврентіївському літописі під 1128 р. згадується давній весільний звичай роззування молодого своєю нареченою. Коли Володимир сватався до Рогнеди, вона відповіла: «Не хочю разути робичича, но Ярополка хочю» (натяк на походження Володимира). Та Володимир силоміць взяв її собі в жони, коли його дружина на чолі з Добринею захопила місто Полоцьк. В цьому епізоді виразно відбились суспільні відносини епохи феодалізму з його характерними особливостями — зневажливе ставлення жінки до сина рабині (хоч і був він князем) і в той же час перетворення цієї ж жінки у «річ», яку можна взяти силою, її підлегле становище.

Історію сімейних відносин дорадянського ладу схематично можна уявити як поступові зміни в становищі жінки від панівного в період первіснообщинного ладу і епоху матріархату до підлеглого, залежного від чоловіка в наступній формації. У звичаях, які ведуть своє походження з сивої давнини і позначені напластуваннями різних епох, жінка виступає і в тому, і в другому становищі. Панівне становище вона займає в ролі матері молодої, свахи і особливо свекрухи. Підлегле — коли в ролі молодої потрапляє в чужу сім'ю під владу чоловіка і всієї «чужої» непривітної родини.

Вивчаючи шлюбні форми в їх історичному розвитку на матеріалах весільних обрядів, зафіксованих у XIX ст., можна стверджувати генетичний зв'язок їх з тими чи іншими формами суспільного устрою. Але основним при цьому повинен бути історичний і класовий критерій.

[1] М. О. Косвен, Очерки истории первобытной культуры, М., 1957, стор. 26.

Буржуазні вчені на матеріалах актових книг, у яких записувались шлюби представників шляхти, намагались протиставити становище жінки на Україні російським домостроєвським звичаям, коли жінка цілком залежала від чоловіка в сім'ї, і тим самим ствердити рівноправність як характерну споконвічну особливість всього українського народу поза його класовим розшаруванням.

Ідеалізація світогляду «малороса», селянина, не займаного цивілізацією, розмови про тісний духовний зв'язок між подружжям на Україні та рівноправність жінки, зумовлену особливостями національного характеру, чистотою, набожністю,— все це результат погляду на шлюб у відриві від суспільно-економічного життя. А втім, із зміною соціальних умов набирають іншого якісного значення і шлюбні та сімейні відносини.

Шлюб за часів феодалізму, коли пан, власник кріпосницьких душ був єдиним вершителем долі молодих, замість очікуваної радості приносив сльози, розпуку і горе. Згадаймо насильне одруження 800 кріпосних дівчат у військових поселеннях, коли кожний солдат, не бачачи ні разу в житті своєї нареченої, пізнавав її по своєму кашкету в неї на голові; або набір дівчат з Полтавщини і Чернігівщини для одруження з нежонатими козаками, що оселилися на Тереку, коли незнайомих людей вінчали десятками пар; або ж свавільне право «першої шлюбної ночі», яким міг користуватись перший-ліпший власник кріпосних душ.

Досить побіжного ознайомлення з весільними піснями, присвяченими темі тяжкого підневільного життя невістки в домі «чужої» родини, щоб переконатись у цілковитій безпідставності розмов буржуазних вчених про споконвічну рівноправність жінки і чоловіка. Недаремно в одній весільній пісні молода звертається до батька з такими словами: «А тепер даєш ти мене та й не жалуєш і світ мені та й зав'язуєш червоною та китайкою, дротяною та нагайкою».

В ряді весільних обрядів основним мотивом є показ зверхності чоловіка і його родини над молодою (при виїзді з двору молодий злегка б'є молоду гарапником, примовляючи, щоб вона кидала свої норови, в «коморі» обов'язковим ритуалом було роззування молодого молодою).

Звичайно, відомі факти, коли українська жінка в часи лихоліття, війн, розрухи несла на своїх плечах весь тягар ведення

господарства, бо чоловіки зайняті були в козацьких походах. Нерідко вона сама виступала із зброєю в руках, боронячи свою честь і підносячись до справжніх висот патріотизму, мужності й відваги.

Сповненою достоїнства виступає в народних звичаях дівчина, яка згоджується взяти шлюб із злочинцем, засудженим до страти, рятуючи йому цим самим життя [1].

Але це все поодинокі факти, що блискітками з'являються на похмурому горизонті історії шлюбних відносин феодальної доби. І. Франко в розвідці «Жіноча неволя в руських піснях народних» писав: «Ми вже не раз в протягу свого досліду мали нагоду переконатись, що неволя тота основана не на грубих та варварських обичаях народних, що чуття і здоровий розум народу супротивляються їй, що особливо жіноцтво дуже живо і виразно почуває всю ненормальність свого положення, але її викликує не що друге, як тиск поганих обставин економічних на життя родинне, викликує та сама сила, що і на заході Європи, в краях далеко освіченіших, розвалює і нищить родинне життя робітників» (тут Франко відсилає читача до праць К. Маркса «Капітал» і Ф. Енгельса «Становище робітничого класу в Англії») [2].

В Росії та на Україні розвиток капіталізму активізувався після реформи 1861 р., але буйне зростання промисловості припадає на 90-і роки XIX ст. Особливості нової суспільно-економічної формації позначились і на шлюбних відносинах. В заможних верствах суспільства ще більше, порівняно з епохою феодалізму, набирають значення господарські розрахунки, які стають неприховано одвертими, в середовищі селянських трудових мас і зростаючого пролетаріату між молодими міцніють почуття взаємоповаги, духовної єдності.

«...З того часу,— відзначав Ф. Енгельс,— як велика промисловість примусила жінку вийти з дому на ринок праці і піти на фабрику і досить часто перетворює її в годувальницю сім'ї, втратили всякий грунт останні рештки панування чоловіка в пролетарському житлі...» [3]

В цих умовах традиційні весільні звичаї почали змінювати

---

[1] Див. О. Левицкий, Обычные формы заключения браков в Южной Руси.— «Киевская старина», 1900, т. LXVIII, январь; його ж, Обычай помилования преступника, избранного девушкой в мужья.— «Киевская старина», 1905, т. I; В. Щурат, Увільнення злочинця дівчиною в Бродах 1727 р.— ЗНТШ, т. LXXV. Звичай помилування смертника, якщо за нього бажає вийти заміж дівчина, відтворено в поезії Б. Грінченка «Лесь, преславний гайдамака».

[2] І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVI, К., 1955, стор. 84.

[3] Ф. Енгельс, Походження сім'ї, приватної власності і держави, Держполітвидав УРСР, К., 1955, стор. 65.

свій якісний зміст, зменшувалась кількість самих частин обряду, нові елементи з'являються в текстах пісень.

Губиться передусім свята й разом з тим наївна віра в магічну заворожувальну силу обрядових дій. Вони дедалі більше зв'язуються з інсценізацією, грою, втрачають ту первісну релігійну суть, в якій ще донедавна відлунював язичеський світогляд та суспільні відносини феодальної доби.

П. Чубинський, відтворюючи по-дикунськи грубі, що ображають жіночу гідність, обряди, пов'язані з «поганим понеділком», коли молода була нечесна, закінчує свій опис словами: «В настоящее время все эти обычаи существуют в Малороссии только как предание» [1].

Тадей Рильський відзначав: «Обрядовість сватання в моїй місцевості значно скоротилась; тих обрядових розмов, які записані в «Марусі» Квітки, у нас не промовляють або можливо *уже* не вимовляють» [2]. Тут же Т. Рильський побіжно вказує на ослаблення упередженого ставлення до покриток, забуття або пом'якшення жорстоких обрядів, пов'язаних з «негарним весіллям».

В світогляді народу, його поглядах на мораль сталися зміни, які дедалі поглиблювались і призвели, врешті, у багатьох місцевостях до повного зникнення релігійних забобонних моментів, вилучення обрядових дій, що принижують людську гідність, утвердження свободи у взаєминах між чоловіком і жінкою.

Таким чином капіталізм в історії розвитку весільної обрядовості відіграв подвійну роль.

Негативний його вплив виявився у розкладі вироблених у феодальну епоху традиційних форм обрядовості, відмиранні і скороченні народних звичаїв і обрядів.

Позитивний бік капіталістичних суспільних відносин позначався передусім на світоглядних устоях народу. Вони зруйнували віру в непорушність освячених віками забобонів, релігійних уявлень, вивели жінку із сфери обмежених домашньо-господарських інтересів, із рабського становища по відношенню до пана-кріпосника і мужа-деспота, привели на заводи і фабрики, залучивши її таким чином до армії зростаючого пролетаріату. І хоча виснажлива праця на хазяїна-фабриканта лягала важким тягарем, жінка в нових умовах швидко гартувала свою волю,

---

[1] П. Чубинский, Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, т. IV, стор. 460 (далі — Чубинський).

[2] Т. Р[ильський], К изучению украинского народного мировоззрения.— «Киевская старина», 1890, т. XXX, № 8, стор. 363.

виборювала право нарівні з чоловіком брати участь у боротьбі за своє визволення від експлуатації.

Руйнівна сила капіталізму, однак, не встигла повною мірою позначитись на народній звичаєвості.

Весільні обряди з різних територій України були зафіксовані фольклористами, етнографами починаючи від 60-х років XIX ст., незважаючи на те, що кращі часи, коли народний обряд займав значно більше місця в житті людини, на ту пору вже минули.

Основні, найтиповіші складові частини українського весільного обряду можна простежити за записами з Придніпров'я, бо саме тут весільна драма, так як вона відбувалась у 70—90-х роках XIX ст., зафіксована в усій своїй повноті і різноманітності. Цінним джерелом для цього служить капітальна праця П. Чубинського «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край» [1].

* * *

Сватання. Хлопець, що вирішив одружитись, запрошував двох поважних, статечних чоловіків у старости. Вони брали з собою палиці (ознака повноважень і достойності), буханець хліба, дрібок солі і надвечір разом з хлопцем йшли до молодої. Коли підходили до хати, один із старостів стукав палицею або кулаком три рази в двері, далі заходили в хату, клали хліб і сіль на стіл, вітались. Молодий залишався стояти біля дверей.

Батько молодої звертався до старостів з такими словами: «А що ви за люди і відкіля вас бог приніс? Чи здалека, чи зблизька? Може ви охотники які, а може вольні козаки?» Старости відповідали: «Ми люди німецькі, ідемо з землі турецької. Раз дома, у нашій землі, випала пороша. Я й кажу товаришу: що нам дивиться на погоду, ходім лишень шукать звіриного сліду. От і пішли. Ходили, ходили і нічого не знайшли; аж — гульк! назустріч іде наш князь (молодого звичайно називають князем), підніма угору плечі і говорить нам такі речі: «Ей ви, хлопці,

[1] Перший опис українського весілля здійснено в листі Яна Ласицького до Давида Хитрея, писаному в 1581 р. латинською мовою і опублікованому в кн.: «De Russorum Moscovitorum et Tartarorum religione, sacrificiis nuptiorum, funerum vitu» (1582). Окремі відомості про весільні звичаї першої половини XVII ст. знаходимо в «Літосі» Петра Могили, в описі України Боплана (1650). Більш широко подає весільні звичаї Григорій Калиновський у книзі «Описание свадебных украинских простонародных обрядов в Малой России» (СПб., 1777).

Найбільш повний опис українського весілля в першій половині XIX ст. з піснями, але без музики зроблено Й. Лозинським у книзі «Руское весілє» (1835).

добрі охотники! Будьте ласкаві, покажіть дружбу мені. Трапилась мені куниця, красная дівиця. Не їм, не п'ю і не сплю од того часу, та все думаю, як її достати? Поможіть її мені поймати». От ми й пішли по слідам, по всім городам, а все куниці не знайшли. От як у це село ввійшли, тут уп'ять випала пороша: ми вранці встали і таки на слід напали. Вірно, що звір наш та пішов у двір ваш, а з двору у хату та й сів у кімнату. Тут і мусимо його поймати. Тут застряла наша куниця. Оце ж нашому слову конець, а ви дайте ділу вінець: оддайте нашому князю куницю — вашу красную дівицю. Кажіть же ділом, чи віддасте, чи нехай підросте?» [1]

Після цієї промови старости батько запитував дочку, що йому робити. Дочка в цей час підходила до печі і мовчки колупала її (ознака згоди). Батько звертався до старостів традиційними словами:

— Бачте, люде добрі, чого ви натворили: мене, старого, з дочкою пристидили. Так ось же що зробимо: хліб і сіль приймемо, доброго слова не цураємось, а за те, щоб ви нас не лякали, що ми передержуєм куницю або красну дівицю, вас пов'яжемо.

Потім звертався до дочки:

— Чуєш, дочко? Годі тобі піч колупати — давай чим оцих молодців пов'язати. А може, і рушників нема? Може, нічого не придбала? Не вміла прясти, не вміла шити? В'яжи ж чим хоч, хоть мотузком.

Молода виносила рушники і хустку. Рушники подавала старостам, які перев'язували ними один одного через плече, хустку ж молода затикала молодому за пояс. Далі пригощались, танцювали. Молодий обов'язково залишався ночувати у молодої.

Коли батьки були не згодні віддавати свою дочку за цього парубка і дівчина також була такої думки, то вона виносила старостам на тарілці гарбуза; вони повертались присоромлені, бо одержання гарбуза сприймалось як образа молодого, що ж до старостів, то це означало, що вони не вміють висватати дівку.

Заручини [2] справляли гучніше (вони відбувались не у всіх

[1] Чубинський, т. IV, стор. 581. Крім традиційних розмов про мисливців і куницю серед старостів був поширений звичай розповідати про теличку, що заблудилась, або про парування гусочки з гусаком (утінки із селезнем), або про те, що самі старости-подорожні збилися з дороги.

[2] В Бориспільському весіллі Чубинського—Лисенка вони названі *домóвинами*, на Волині їх називали *полюбини, змовини*, на Буковині — *заводини* (на Гуцульщині під *заводами* розумілись сідання за стіл, коли молодих *заводять*), на Чернігівщині — *хустки*. Після заручин влаштовувались часом *запоїни*, коли батьки й родичі молодої приходили до молодого, обмінювались хлібом, частувались і співали пісень (див. П. Я. Литвинова-Бартош, Весільні обряди і звичаї в селі Землянці Глухівського повіту у Чернігівщині.— «Матеріали до українсько-руської етнології», т. 3, 1900, стор. 7—6).

місцевостях). Сходились подруги дівчини, вся родина. Тут молода знову виносила рушники та хустку, кланялась тричі і підносила старостам, які перев'язували ними один одного через плече навхрест і за те, що їх «пов'язали», давали викуп горілкою. Молодому дівчина сама пов'язувала хустку на правій руці або затикала за пояс. Поширений був також звичай пришивати квітку до шапки молодого. Після цього молодих благословляли. Подекуди заручини влаштовувались з господарських міркувань батьками молодих, коли ті були ще дітьми.

Якщо молоді жили в різних селах і батьки не знали стану господарства, відбувались *оглядини*, або *обзорини*. Траплялись випадки, що обидві сторони позичали у сусідів і видавали за своє мішки із збіжжям, коні, вівці, корови тощо.

На заручинах домовлялись про посаг молодої, віно молодого, строк вінчання і весілля, а також закладалася грошова зарука для сторони, яка за тих чи інших причин захотіла б зламати угоду [1].

Зміст родинних свят, в такій же мірі як і календарних, у житті селянина тісно пов'язаний з його працею, трудовою діяльністю. Тому він дивиться на шлюб як на збільшення в його сім'ї робочих рук, коли приходить невістка, або зменшення, коли дочка переходить в чужу родину. Звідси ж і погляд на міцний шлюб як основу багатства й заможності, цим же пояснюється і те велике значення, яке надається заручинам, оглядинам, розмовам про майновий стан, договорам про посаг, придане, віно, грошову заруку тощо.

В п'ятницю звичайно починали *бгати коровай* — весільний хліб (символ достатку). Для цього запрошували поважних жінок, що жили в злагоді з своїми чоловіками. Розвідки або вдовиці до коровая не допускались. Число коровайниць мало бути непарним, найчастіше сім. Запрошені до коровая брали з собою борошно, яйця, горілку, йшли до дому молодої або молодого і віддавали все принесене старшій коровайниці або матері. В цьому можна вбачати відгук давніх родових відносин, коли в будь-якій події брали участь всі члени роду. Після благословення старости коровайниці у супроводі пісень замішували тісто, причому староста лив у діжу горілку, щоб коровай був «веселий». Коли тісто було готове, готувалась «підошва» — корж, на який коровайниці наліплювали зроблені з тіста шишки, фігури птахів, небесних світил. В найбільшу шишку, що містилась посередині коровая, втикали дві або п'ять зліплених разом свічок. Їх

[1] Л. Маячанець, Про шлюб на Україні-Русі в XVI—XVII ст.— Літературно-наукова бібліотека, Львів, 1906, стор. 17.

запалювали і саджали коровай у піч. Для цього запрошували хлопця («кучерявого», «вірменина»), який повинен був вимести помелом у печі і на лопаті всадити туди коровай.

Під час садження коровая жінки співали відповідних пісень, нерідко з відбитком сексуально-фаллічних мотивів («Наша піч регочеться, короваю їй хочеться»), танцювали «скоками» і буйно висловлювали радість.

Після того, як коровай посадили у піч, жінки брали діжу, в якій місили тісто, піднімали її вгору, цілувались навхрест і приспівували:

Піч наша на сохах,
А діжу носять на руках;
Піч наша, піч пече,
Хорошенько коровай спече і т. д.

На Вінниччині у звільнену від тіста діжу клали пляшку горілки, запалювали свічку і ставили під стіл. Староста повинен був викрасти горілку. Воду, якою змивали стіл після бгання коровая, несли на тік, виливали там і співали:

На тік воду носили,
У бога просили:
Роди, боже, жито, пшеницю,
Рожевії квіти,
Щоб любилися діти.

Коли коровай був готовий, його виймали з печі, відносили в комору. Коровайниці повертались у хату, пригощалися і розходились по домівках. Крім коровая пекли шишки, а на Катеринославщині (запис Яворницького), Чернігівщині (Литвинова-Бартош, Малинка) також *лежні, дивні, перепівець, трійчатку*.

Пісні, що співались під час бгання і печення коровая, відзначаються загалом світлим, піднесеним емоційним тоном. Тут оспівувались вода, принесена з семи криниць, мука, змелена на семи млинах, яйця, знесені від семи курок і т. д., піч, у якої «золотії плечі, срібляні крила, щоб коровай гнітила», коровай, «щоб він удався, срібним обручем обклався, золотими шишечками обслався», щоб був «красний, як на небі місяць ясний», «шишечки дрібненькі, як на небі зірочки ясненькі». Показові щодо цього пісні, в яких фігурують небесні божества, але подані вони через здоровий селянський світогляд настільки приземленими, ніяк не обожнюваними, що втрачають свою надлюдську зверхність («бог коровай місить», «пречистая світить», «янголи воду носять» або «в піч заглядають»).

В суботу зранку молода разом із старшою дружкою обходила

всіх своїх подруг, запрошуючи до себе *вити гільце*. Йдучи дорогою, дівчата співали пісень, а прийшовши до хати молодої, сідали круг столу і, пригостившись, починали у супроводі певних пісень вити гільце і вінки.

У верховинців Закарпаття, на Буковині, Галичині та в західних районах Хмельницької області вінкоплетини — одна з важливих складових частин весілля. З ними пов'язаний цикл пісень «барвінкових», які співають, коли рубають барвінок. В'ють вінки не тільки молодому й молодій, а й дружкам і дружбам, боярам. Пришивають їх до смушевих шапок або з правого боку до кресані, дівчатам кладуть на голову.

Гільце — неодмінна частина весілля, це верхівка вишні, груші, яблуні, черешні, сосни або ялини, яка заквітчується.

На Гуцульщині «деревце» прикрашають часником, материнками, гвоздиками, мир-зіллям, тиндирицею (назва трави), різноколірною волічкою, пір'ям, монетами. Звивши гільце, втикали його в хліб, і стояло воно протягом усього весілля на столі. Щоб воно добре трималось, його прикріплювали шнурком до стелі (місцеві назви: «вильце», «ільце», «різка», «деревечко»).

В деяких місцевостях гільце являло собою штучно змайстрований шар з насадженими на нього лозинами, на які чіплялись квіти. Вити гільце — значить, будувати нове гніздо молодим. Зовні воно справді нагадує кубелечко. Це символ родинного щастя, краси, молодості. В звичаї *вити гільце* можна вбачати відгомін давнього культу дерев.

Гільце в'ють звичайно не тільки в молодої, а й у молодого. Роблять це бояри. Заквітчане деревце в неділю увечері несуть до дому молодої: і там обидва гільця розривають, ламають і кидають на ліжко (очевидно, символ єднання шлюбної пари).

В запису Верховинця гільце, яке вили в домі молодого, в неділю після шлюбу молодий ніс на голові до хати молодої. На Гуцульщині його ніс до молодої «береза», за ним ішов князь (запис Шухевича).

На Закарпатті неодмінною складовою частиною весілля і до цього часу є *курагов* (палиця в 2—3 метри завдовжки, на ній навішані різноколірні хустки, стрічки, а на кінці причеплений дзвоник). *Курагов, корогва, прапорець, хоругва, застава* — неодмінний елемент всього слов'янського весілля.

В глибоку давнину, під час збройного захвату молодої військовим загоном, вона грала роль воєнного прапора. Курагов роблять на самому початку весілля, її несе дружба попереду весільного походу (коли йдуть за молодою). Під час бенкету курагов висить на стіні, в кінці весілля його ставлять в головах шлюбного ложа. Після шлюбної ночі молода вранці його ховає,

а дружба повинен викупити. Після весілля курагов розбирають, а хустки віддають дівчатам [1].

Дівич-вечір [2] влаштовувався звичайно в суботу ввечері. Тут подруги молодої співали журливих пісень, в яких оспівувалось прощання молодої з радощами незалежного дівочого життя. Нерідко вони набирали глибоко драматичного змісту, особливо коли оспівували ту свободу й волю, яка скінчиться із вступом молодої в нову сім'ю під владу свекра, лихої свекрухи, немилого чоловіка. Плакала молода, сумом сповнювались серця і всіх присутніх.

Мотиви цих пісень різноманітні: краса молодої; сум батьків; прощання з вінком як символом дівоцтва; оспівування молодої, яка ховається в калину (шальвію в інших варіантах) і яку не можуть знайти ні батько, ні мати, ані брат і сестра, лише милий знаходить її; одночасний схід на небосхилі зорі й місяця і садження молодої й молодого на посаді, оспівування семисот квіток, які дістаються боярам, а молодому його наречена. Тут були й звернення до матері, чи не надокучила їй дочка своїм «суботнішнім умиваннячком» і «неділішнім убиранннячком», і до милого («кого вірно любила, той стоїть за дверима»).

Цікаві пісні, в яких дівич-вечір асоціюється з «городом», «теремом», причому останні являють собою добре споруджене укріплення («три стіни кам'янії»).

Славний город да дівич-вечор.
Хороше зряжен.
Та не так зряжен, як обсажен.
Славно ж його збудовано
На три стіни кам'янії,
А четверту золотую.
На тій стіні маковочка,
На маковочці — ластовочка
Звила гніздечко з чорного шовку,
А червоним обвила.
Вивела дітки однолітки:
Перше дитятко роженеє,
Друге дитятко суженеє,
Роженеє — то Івашко,
Суженеє — то Мар'єчка [3].

Особливим драматизмом відзначались пісні, які співались молодій — сироті. Найпоширенішою серед них була «Зеленая

[1] Див. «Свадебный обряд в Угорской Руси».— «Живая старина», 1891, кн. III—IV.

[2] Місцеві назви — «гуски» (на Покутті), «квітки» (на Сумщині), «головиця» (на Уманщині).

[3] П. Чубинський, т. IV, стор. 148. Див. також сучасний опис весілля в с. Дударків Бориспільського району на Київщині, № 13.

дібровонька». В цих піснях традиційними мотивами були звернення до батенька, щоб прийшов на весілля, а той відповідає, що «не може встать і пораду дать, сира земля на груди налягла». В цьому можна вбачати залишки давнього культу предків.

У дівич-вечорі іноді брав участь молодий, який приносив своїй нареченій подарунки. Частіше ж молода через посланців передавала молодому сорочку, яку вона сама шила і яку він повинен одягнути, йдучи до шлюбу. Сорочку звивали в трубку, пов'язували стрічками, затикали барвінком з причепленою білою хусткою, що мала означати лист до молодого (Чубинський, IV, стор. 183).

В неділю і в домі молодої і в домі молодого починались готування до шлюбу. Молодій розплітали косу (звичайно брат), мастили її медом, вплітали гроші, часник (в народній уяві часник охороняє від різної напасті), одягали вінок і вельон.

Коли з цим було покінчено, молода підводилася з стільця, а дівчата намагалися сісти зразу ж після неї. За віруванням та, що сідала раніше, раніше й заміж вийде. Потім приходив молодий з боярами. Молоді обмінювались подарунками, одержували благословення батьків, далі брались за подану дружбою хустку, і останній виводив молодих надвір. Тут мати обсипала їх хмелем, і молоді йшли або їхали на возах до церкви брати шлюб.

На Гуцульщині молода їхала до церкви на коні, а перед від'їздом дивилась через калач, «ув'язаний при живчику правої руки на всі чотири сторони світу». Коли дивилась на схід, мати проказувала: «Абис була, як зоря красна», коли — на захід: «Абис була, як сонце щасна», коли на північ — підходив батько і виголошував: «Не знай ніколи ні зими, ні нужди», а коли — на південь, дружки і дружбове приповідали: «Аби вам всюди було мирно». Потім всі присутні разом повторюють: «Та й пишно, та й мило, та й тепленько в груди». Потім стріляють з пістолів і весь похід з боярами, музиками рушає до церкви (Шухевич, стор. 31—32).

З етнографічного погляду вінчання зовсім не пов'язане з весільними народними обрядами, воно виглядає пізнішим додатком. В XI ст. вінчання взагалі серед простих людей не провадилось. Воно було обов'язковим лише для членів князівських родин. Не надавалось великого значення вінчанню і в XVI — XVII ст. Актові книги того часу доносять до нас відомості про те, що шлюб набирав юридичної сили лише після весілля. Між вінчанням і весіллям проходив великий проміжок часу (бувало, що й рік, а то й два). Цей час молоді жили окремо і не вважались чоловіком і жінкою, аж поки не відбудеться весілля. У XVI ст. духовенство нерідко скаржиться на те, що

«многіе люди Русь незаконне мешкають: жены поймуючи не венчаются, а урядники за таковыхъ стоятъ» [1].

Церква завжди намагалась утвердити вінчання як головний юридичний акт скріплення шлюбу, однак народ справжнього значення надавав народному звичаю — весіллю.

З вінчанням пов'язано кілька повір'їв. Так, наприклад, вважали, що коли в когось з молодих під час вінчання погасне свічка, той раніше помре. А хто наступить іншому на ногу або вийде першим з церкви, буде в сім'ї верховодити. На Станіславщині розпорядники весілля слідкували за тим, щоб при шлюбі молодих нічого не було зав'язаного, «щоби жадні гудзи не в'язали молодих, аби си добре жили» (запис В. Равлюка). Заворожувальний смисл мали деякі дії, які робились родичами молодої. Наприклад, на Катеринославщині при виході з церкви одна з сестер молодої кладе на порозі одімкнутий замок і пильнує, щоб молоді через нього переступили. Після цього вона замикає замок, біжить не оглядаючись до річки і кидає його в воду, «щоб життя молодих було навіки замкнуте» (запис Д. Яворницького).

Після шлюбу молоді повертались кожен до свого дому або йшли до хати молодої. По дорозі дівчата співали пісень про попа, якому дали «п'ятак мідний, а він думав, що рубель срібний», або оспівували красу молодої, на яку «попи задивляються, аж у книгах помиляються». Тут звучали й різні перестороги ворогам, щоб не переходили дороги — «нехай перейде увесь рід, щоб була доленька на ввесь вік».

Коли молоді наближались до хати, виходили батько й мати, зустрічали їх хлібом і сіллю, частували горілкою молодого, а він виливав її через плече. Далі дружко або мати обводила молодих кругом діжі, що стояла на подвір'ї. Молоді заходили в хату, сідали на *посад* — місце на покуті, застелене вивернутим догори вовною кожухом. Всі присутні пригощались, співали пісень до кожної страви (капусти, каші, юшки, галушок, м'яса, борщу, пиріжків). Подавались також драглі, гарячі ковбаси, локшина, сметана, кисіль тощо.

Між дружками, світилками, свашками й боярами відбувались переспіви. Світилці співали, щоб вона не була «така пишна, як у саду вишня, а була така веселенька, як у саду черешенька», боярам — що вони «півтора вола з'їли, на столі ні кришечки, під столом — ні кісточки», дружкам, що вони «бояться заспівати, з редьки зуби показати», сватам, що вони «убогі, безногі».

---

[1] Скарга київського митрополита Йосифа королеві Жигмонтові 1509 р.— «Акты Западной России», т. II, стор. 63. Див. також: О. Л., Воспрещение повенчанным молодым жить врозь до свадьбы.— «Киевская старина», 1900, т. LXVIII, стор. 65—68.

Після обіду дружко виводив молодих із-за столу на подвір'я. Перший танець танцювали молоді, далі всі гості.

В запису І. Чабана на Львівщині спочатку танцювали в колі (тримаючись за кінці хустки, принесеної дружбою з комори), потім виконували «цілий танець», що складався з кількох частин (коло, кожна пара в середині кола, козак, хлопці йдуть лавою на дівчат, потім навпаки, далі «вертак», «шталір» (вальс) тощо.

На весіллях як танцюристи, так і музиканти були майстрами свого діла. Не раз «бились об заклад», хто довше зможе грати, а хто танцювати. Танцюючий роздягався було до сорочки, або ще й роззувався і танцював босий, щоб тільки було йому легше танцювати. Після кількох годин таких запальних, безперервних танців виявлялось, що переможців не було, бо і музиканти, і танцюристи не поступались один одному ні у вибагливості, ні в упертості.

На Закарпатті (с. Негровець) досі міцно тримається в побуті танець молодої, який відлунює сивою давниною купівлі-продажу нареченої. Тут староста вигукує: «Чия молода?» Хто-небудь з хлопців, що вишикувались в ряд, на це озивається: «Моя молода». Далі підходить до старости, кладе йому на тарілку гроші і танцює з молодою. Через певний час староста знову вигукує: «Чия молода?» Інший парубок повторює те ж саме. Так перетанцьовують, поки молода не стомиться, а у старости на тарілці не опиниться купа грошей. Наостатку на вигук старости в танець молоду бере її наречений, і після цього з нею вже ніхто не має права танцювати.

Викуп молодої в танці поширений і на Буковині (запис А. Яківчука). В Галичині з допомогою танцю викуповувався «плат» (хустка) молодої (запис І. Чабана).

В центральній Україні в репертуарі музикантів, що грають на весіллі, є спеціальні мелодії, які виконуються в певних випадках. Такі «на добридень», весільні марші. Крім того, багато звучить тут різноманітних танців: гопаки, козачки, плескачі, метелиці, польки, вальси, дрібушечки та ін. В запису І. Чабана згадуються «швець», «заєць», «лежуха», в запису О. Рошкевич — «танець з хустками». Весільна музика складається з скрипки, цимбал, бубна. Музикантів, що грають на весіллях, називають скрипністий, цимбалістий, бубністий (на Гуцульщині і Галичині — фрелістий, від фрела — сопілка?) [1].

Найдавнішими танцями, виконання яких на весіллі пов'язане

[1] І. В Прокопів, Гуцульське весілля.— ІМФЕ, ф. 14—3, п. 492а, арк. 17.

з магічними заворожувальними діями язичеської давнини, були круговий танець «карагод» [1], хоровод, які виконувались навколо весільного столу, весільного поїзду, хати.

Після танців молодий ішов додому, а в молодої весільні гості розважались далі.

В домі молодого після шлюбу теж влаштовувався обід і співались ті ж пісні, що і в молодої. Крім того, тут виконувались деякі обряди, пов'язані з землеробським культом. Мати у вивернутому догори вовною кожусі об'їжджала «на коні» (вилах або граблях) навколо діжі, при цьому виймала з поли овес, горіхи, соняшникове насіння, гроші і розкидала на всі боки.

Під час цього обряду виконувалась пісня:

Ой колесцем, сонечко, колесцем,
Ой сій, мати, сина овесцем,
Щоб сей овесець рясен був,
Щоб наш увесь рід весел був.
(Коломийченко, № 23)

В ній чутно відгомін язичеських уявлень обожнювання природи.

Надвечір збирався *поїзд*. Ті, що брали в ньому участь (старости, бояри, дружби, свахи, світилки й музики), називались *поїзжанами*. Повечерявши, поїзжани вирушали до молодої на возах або пішки. Дорогою співали пісень про ламання «високих замків», пробивання «кам'яних стін», доставання «красної» дівиці. Поширеною була пісня, в якій молодому заступає дорогу червона калина, він рубає її, а калина промовляє: «Не для тебе ся калина саджена, тільки для тебе дівчина споряджена». На дорозі, якою мали їхати поїзжани, хлопці з родини молодої розпалювали вогнище. Поїзжани мусили добре розігнати віз, щоб переїхати через нього. В домі молодої ворота були замкнені. Їх вартували хлопці з її роду. Тримаючи в руках киї, вони не пускали молодого і поїзжан до молодої. Поїзжани намагались взяти ворота приступом, але оборонці стояли міцно. Після удаваної «запеклої» боротьби наступали мирні переговори, молодий пригощав хлопців горілкою і діставав право ввійти разом із своїм поїздом на подвір'я.

На Гуцульщині молодий в'їздить на двір молодої на коні попід хусткою, двома кінцями якої перев'язаний калач, а за два інші тримаються бояри (Шухевич). На Закарпатті двоє кумів тримають високо над головою дві хлібини, перев'язані прядивом

[1] На Тернопільщині виходять з-за столу на подвір'я ланцюжком, тримаючись за руки, попереду староста або дружба. Це називається виводити «карагода» (А. Яківчук, с. Горошова, стор. 12).

(«повісьмом»), причому ті, що проходять у ці ворота, намагаються вибити хліб, а коли це вдається, то рвуть повісьмо.

На Придніпрянщині молодого зустрічала мати молодої і подавала йому чашу з водою і вівсом. Молодий удавав, що п'є з чаші, потім кидав її через голову, а дружко намагався на льоту розбити її палицею. Якщо розбивав, то, за віруванням, подружнє життя молодих повинно було бути щасливим. Далі відбувались обрядові дії, зокрема продаж молодої її братом, який звичайно перераховував усі витрати, зроблені на молоду (стільки-то з'їла, стільки-то випила), а дружко щосили торгувався, потім кидав на тарілку дрібні гроші, і викуп був здійснений. Молодий підходив до молодої, підіймав покривало, яким вона була накрита, і цілував її.

Продаж молодої її братом найбільш виразно постає із запису О. Рошкевич — І. Франка в Галичині.

Тут біля молодої стоїть брат з сокирою, а дівчата співають:

Рубай, братчику, рубай, за гріш сестричку не дай:
Не рік, не два єї годував, та й не три-с одівав.
(Рубай, братчику, рубай), за гріш сестрицю не продай.
Хто нам червоним брязне, тот собі дівку озьме.

Дружко намагається підкупити брата грішми, торгується з ним, молодий кладе на тарілку гроші, а дівчата докоряють братові:

Татарин братчик, татарин,
Продав сестрицю за таляр,
Русу косу за п'ятак,
А біле личко оддав так.

Після цього брат все-таки не пускає молодого за стіл і молодий силою його відштовхує. Далі підходить до молодої, намагається відірвати від стола, це йому вдається за третім разом, потім цілує її і сідає поряд.

В. Охрімович порівнює шість варіантів пісні про продаж молодої її братом з різних територій, при цьому виявляє серед них раніші, де виразно відбиті давні форми шлюбу через умикання і купівлю-продаж, а також пізніші варіанти, де збройна оборона молодої затерта новими нашаруваннями.

Після викупу молодої молодий займав місце поруч неї. Відбувалось обдаровування родичів молодої: матері давались чоботи, батькові — шапка, рукавиці, братові — складаний ніж, сестрам — хустки, стрічки. Наречена обдаровувала родину молодого рушниками. Староста викликав до столу кожного з родичів, урочисто вручав подарунок, а «писар» записував про одержання подарунка на стелі кочергою або ставив печатки рукою, вимащеною сажею.

Далі провадилось *покривання* молодої. З неї знімали вінок, заплітали дві коси, зв'язуючи їх кичкою, одягали очіпок[1] або каптур, причому молода два рази скидала його з голови, а за третім лишала. Часом одягалась шапка молодого (в запису Верховинця).

Дві старші жінки — свахи, тримаючись за кінці хустки, помахували нею над молодою, потім пов'язували її голову[2].

Під час *покривання* співали сумних пісень. В них оспівувалась зозуля, якій жаль «літаннячка і раннього куваннячка», і молода Маруся, якій жаль «русої коси, дівоцької краси» (в іншій пісні молода клене зозулю, яка їй віщує кінець дівоцтва), або коса, яка пливе по річці під свекрушин дім і слухає, що говорить вона про молоду. В цих піснях висловлювалось прохання не віддавати молоду в чужу сторону, або щоб вона виходила заміж не напровесні, коли рожа розцвітає, а восени, коли вона посихає. Часто повторювались ті пісні, що звучали на дівич-вечорі. Молода знову плакала, прощаючись із своєю дівочою свободою. Покривання — один із найдраматичніших моментів весільного обряду.

Далі *ділили коровай*. В урочистій обстановці староста вирізав верхівку коровая, розрізав надвоє і підносив на тарілці молодим. Кожний з роду — батько, мати, брати, сестри — також наділялись куснем коровая. Старости слідкували, щоб нікого не обминути, бо це був би вияв неповаги.

Потім відбувалась вечеря. Після закінчення вечері подруги прощались з молодою і йшли додому, а бояри складали на віз скриню з приданим молодої, причому намагались потягти з двору все, що потрапляло до рук. Хлопці з боку молодої в свою чергу чинили різні перешкоди (ховали десь батіг, виймали кілочки з коліс тощо). Бояри підсаджували молоду на віз, а свахи співали пісню:

Сідай, сідай, кохання моє,
Штири коні стоять в возі,
І плач тобі не поможе,
Бо ти вже моя.

---

[1] Очіпок або каптур, як ознаку переходу в стан жінки, можна було надягти і пізніше, після шлюбної ночі, тобто в понеділок (див. записи В. Верховинця, Чубинського—Лисенка).

[2] У давні часи одягалась намітка (перемітка, серпанок), що являла собою довге біле полотнище (4—5 *м*), але не широке (60—70 *см*), з лляних або пенькових ниток. Вив'язувалась вона так, що кінці звисали ззаду, часом до самої землі. Намітка — парадний головний убір жінки, що одягався в урочисті моменти («до церкви», «на смерть»).

На Свалявщині й досі молодій одягають «білило» (біле прямокутне полотно), яке в домі молодого знімається і замінюється «чіпцем»; на Косівщині поверх хустки, зав'язаної «по-молодицьки», накладають ще білий «рантух».

Молода прощалася з родичами. Молодий тричі обходив навколо воза і кожний раз бив молоду злегенька по спині, при цьому примовляючи: «Кидай батькові норови та бери мої». Далі сам сідав на віз поруч молодої. Решта родини і гостей розміщувалась на інших возах. Мати виводила коней за узду з двору і бажала молодим щасливої дороги, а їй співали:

Вигрібай, мати, жар, жар,
Буде тобі дочки жаль, жаль.
Кидай у піч дрова,
Зоставайся здорова.

Коли молоді виїжджали з двору, влаштовувались перейми, хлопці з роду молодої ставили рогатки і вимагали викуп. Якщо молоду видавали за нелюба, а в переймі був її милий, нерідко траплялись і справжні бійки, що часом дуже трагічно закінчувались. Для переїзду до дому молодого вибирались найдовші шляхи, щоб над'їхати десь аж вночі. Біля хати, у воротах, розпалювали вогнище і весь поїзд переїжджав через нього.

При наближенні молодих до дому молодого співали пісню:

Відчини, мати, ліску,
До комори ключницю,
Веде ти син невістку.
А до хати робітницю.

З хати виходили батько й мати, зустрічали молодих хлібом і сіллю, вели в хату. Придане молодих бояри складали в коморі. При вході в хату молода не повинна була дивитись на піч. В Галичині перед входом у хату молодій зав'язували очі. В противному разі повинен би хтось умерти. Лиха невістка навмисне промовить:

Чи велика в пецу яма,
Чи вліз би сі тато й мама?
(Запис Равлюка)

Часом перед молодою кладуть буряк, кості, кусок глини — речі не для їжі. Це свого роду випробування розважності молодої, яка в таких випадках повинна стримуватись і не сердитись. У верховинців Закарпаття молодій кладуть на коліна хлопчика, щоб родились парубки. На Вінниччині молоду обдаровують. Той, хто дарує, бере хусточкою чарку горілки, випиває, цілується з молодою, потім виголошує у віршовій формі своє побажання молодій і кладе їй на плече подарунок. Віршові примовки при цьому досить різноманітні: «Дарую хустину, щоб закутати до року дитину», «одіяло, щоб ніколи личко не линяло», «скатерку і шматок ряднини, щоб скоро були родини», «горобця, щоб мали хлопця-молодця», «копу жита, щоб ніколи не була бита», «вінок цибулі, щоб не давали один одному дулі», «вінок часнику, щоб любилися до смаку».

Зразу ж після цього починали готувати ліжко для молодих, яке звичайно робили з житніх колосків. Замість ковдри стелили кожух. Далі дружко в супроводі свах, що співали відповідних пісень, вели молодих у *комору*. Свахи роздягали молоду, оглядали волосся, одіж, щоб ніде не було гострокінцевих речей, і одягали нову білу сорочку. Перевіряли й одяг молодого, пильнуючи, щоб не було зав'язаних вузлів, які, за віруванням, начебто заважають здійсненню статевого акту. За іншою версією, молоду оглядали, щоб де не заховала каламарчик з голубиною кров'ю, якби захотіла сховати свій «гріх» (запис П. Коломийченка з Чернігівщини, Д. Яворницького з Катеринославщини).

Молода повинна була скинути молодому чоботи, в яких знаходила спеціально покладені для цього моменту гроші. Далі молодих клали в ліжко, покривали їх кожухом, і всі виходили. Біля дверей залишався лише дружко, який мав зразу ж їх відкрити, коли молодий постукає.

Через певний час приходили свахи, знімали сорочку, одягали ту, в якій молода була раніше. Потім приносили молодим печену курку й наливку. Вони вечеряли, лягали спати і до ранку їх уже не тривожили. Свахи поверталися у хату, показували всім сорочку молодої і, якщо весілля було «гарне», буйно висловлювали з цього приводу радість, «скакали» по лавах, танцювали, співали пісень, в яких прославляли батьків, що виховали «добру дитину» («по ночам не ходила, свої цноти доносила», «аж вона добресенька, як рожа повнесенька»). На Вінниччині на знак «гарного весілля» готували вареники з маком або калиною (а коли «погане» — з цибулею) і відсилали батькам молодої. На Гуцульщині посилали з дружбами пироги з сиром, сливками, маком або рибою. Хтось з жартівників зробить було у себе дома кілька пирогів, начинивши їх клоччям, піском або глиною, і намагаються, щоб такий пиріг дістався комусь з родини молодої. Коли це станеться, то всі кепкують з молодої, що не вміла пирогів добрих спекти.

Вранці бояри прикріпляли на даху жердину з червоною хусткою, дружби, бояри підперізувались червоними поясами, стрічками. Червоний колір — ознака «гарного весілля». Молодій у цей день робили різні випробування: чи вміє прати, воду носити, доїти корів, вигрібати гній, замітати хату. Бояри і гості намагались при цьому перешкоджати (виливали воду біля криниці, смітили в хаті). Молода повинна була все це стійко переносити, бо це випробовування її розважності. Поширений був

також звичай обливання біля криниці, що веде початок від язичеських уявлень про очисну силу води.

В понеділок родичі молодої приносили молодій сніданок — яєшню, калач і пляшку горілки. Крім цього, готувався ще один так званий «сніданок» для рядженої пари.

Серед приданих був ряджений молодий, що вів «корову» — опудало із заячої шкури, набите соломою. Підходячи до хати, співали:

Де ж наша перепілочка,
Що з нами їла й пила,
Від нас полинула.
А ми її слідок знайшли
І за нею слідком прийшли.

Входили на двір, починались жарти щодо «корови». «Чи доїться?», «Може, дати оброку?» Ряджені водили корову по двору, виробляли з нею різні витівки. Потім підходили до дверей і викликали молоду. З хати виходила переодягнена в молоду стара баба, вимазана в сажу, розфарбована, в драних валянках з засаленим білим покривалом замість вельона. З боку родини молодої линули вигуки: «Що з тобою сталось за одну ніч? Та її ж не можна пізнати!» Ряджений молодий брав «молоду» в танець. Після цього свахи кричали: «Це не наша молода!» й вимагали, щоб вийшла справжня молода, яка з'являлась і запрошувала всіх до хати. Тут гості сідали за стіл. В центрі уваги були ряджені молоді. Їм підносили «сніданок» (посічені буряк і морква), який вони «їли» виделками у вигляді розчепірених паличок, буряк і морква летіли на всі боки. Сміх і регіт, жарти не вщухали, аж поки «молоді» не стомлювались.

Якщо молода «загубила вінок» до шлюбу, вона повинна була просити у всіх присутніх на весіллі пробачення: «Простіть, люди добрі, я грішна перед богом і перед вами — простіть, люди добрі», цілуючи при цьому руки і кланяючись кожному. Їй відповідали: «Нехай тобі бог прощає, не ти одна в світі... по цьому люди будуть».

Якщо ж молода не признавалась, що втратила цнотливість, і це виявлялось під час самого весілля, молодий бив її нагайкою, примовляючи: «Ти б зразу призналась і людей не воловодила — іди, халявище, і проси людей». Молода, як і в першому випадку, просить прощення. Коли про це довідуються її родичі, то посилають брата молодої, який приходив на весілля з нагайкою і бив свою сестру. Після цього її замикали саму в комору на цілу ніч і не давали їсти. В хаті співали при цьому soromіцьких пісень. До родичів молодої відправлялась дружина молодого. Вони висміювали батька й матір, одягали їм на шию хомут, решето,

обмазували стіни смолою, били горщики, розвалювали піч. Матері підносили чашу горілки з навмисне зробленою діркою, через яку горілка при наближенні до рота виливалась, символізуючи втрату молодою «вінка». Батьки просили прощення, і дружина молодого, натішившись, сідала за стіл пригощатись. Починаючи з вівторка весільні гості влаштовували *циганщину:* ходили по дворах, просили або крали борошно, гроші, курей, потім купували горілку і далі гуляли, співаючи перезв'янських пісень.

Весільна драма розігрувалась протягом кількох днів (звичайно субота, неділя, понеділок), а іноді тривала й цілий тиждень.

А п'ятниця — починальниця,
А субота — коровайниця,
А неділя — вінчальниця,
А в понеділок напиватися,
А в вівторок похмілятися,
А в середу їсти та пити,
А у четвер порядок чинити,
А в п'ятницю по обіду
Та й додому поїду.
(Верховинець, № 117)

Всі дійові особи українського весілля репрезентують або рід молодого (батько й мати, брати й сестри, інші родичі, староста, дружби, свахи, бояри, свати, світилки та інші гості молодого), або рід молодої (батько й мати, брати й сестри, сваха, староста, дружби, дружки, дівчата та ін.).

Одне з основних місць у весільному дійстві належить жіночим хорам (дружок, світилок, свах), які співають про всі ситуації весільного обряду. Чоловіки здебільшого не беруть участі у співі [1]. Їх роль обмежується розмовним жанром. Чоловікам загалом відведено значно менше місця у весільному ритуалі. Найпасивніша особа серед чоловіків — молодий. За нього все роблять свати, бояри, дружки. Він більше «стоїть за плечима» (дружби) і «моргає очима», ніж діє.

Співання пісень розрізнялось не тільки за часом їх виконання («при короваю», «при розплітанні коси», «як ідуть до шлюбу»), а й за тими особами, до яких адресуються пісні («до молодої», «до брата» і т. д.).

Поширеною була діалогічна форма виконання пісень. Із запису І. Чабана видно, що присутні на весіллі поділялись на «весільних» і «гостей», між якими відбувались переспіви.

---

[1] У деяких народів (наприклад, абхазців) весільні пісні співаються виключно чоловіками.

Велику роль у розгортанні драматичної дії виконує хор. «У функціях, які хор сповняє в весільній драмі,— пише Ф. Колесса,— можна відрізнити елемент *епічний* — коли хор заповідає, супроводить і пояснює всі важливіші моменти; *драматичний* елемент — коли хор співає від імені дійових осіб (молодого, молодої, батька, матері) або коли два хори ведуть співаний діалог; хор сповняє *режисерську функцію*, коли в піснях дає доручення й прикази, які мають виконати дійові особи, або апробує довершені події; *інтермедійну функцію*, коли в перервах між головними актами весільної драми співає пісні «застольні», еротичні, баладні, танкові, що не в'яжуться безпосередньо з розвитком драматичної акції»[1].

Велика роль у ході весілля відведена молодій. Поки її не відвезли в родину молодого, вона повинна плакати і удавати, що їй дуже жаль розставатися з своїми рідними[2], навіть тоді, коли вона подавала рушники за власним бажанням. Цим самим молода висловлює повагу до своїх батьків та вдячність за їх піклування. В хаті ж молодого вона повинна удавати з себе щасливу і радісну, щоб не розгнівити свекра і свекруху.

Дівчата, що беруть участь у весіллі, називаються *дружками*. Це подруги молодої. Роль старшої дружки виконує переважно незаміжня сестра молодої. Дружки разом з молодою запрошують на весілля, в'ють гільце, боронять молоду від бояр, вимагаючи викуп, розплітають косу, при цьому співають відповідних пісень.

Парубки з боку молодого називаються боярами. Роль старшого боярина («дружба», «дружок», «маршалок» та ін.) виконує нежонатий брат молодого. Світилки — сестри молодого[3].

Велика роль у весільному ритуалі відводиться старостам, яких на весіллі двоє — один з боку молодої, другий з боку молодого. Староста керує ходом весільної драми, до нього звер-

[1] Ф. М. Колесса, Фольклористичні праці, К., 1970, стор. 396.

[2] Поль Лафарг у своєму етюді «Свадебные песни и обычаи» наводить приклад, коли в Кальвадосі, щоб викликати сльози у молодої, розрізали під носом у неї цибулю (Поль Лафарг, Очерки по истории культуры, «Московский рабочий», М.—Л., 1928, стор. 53—93).

[3] В Олександрівському повіті (тепер Запорізька обл.) світилка замінювала молоду в хаті молодого. Їй давали світильник (можливо, звідси й сама назва) — букет із сухих пахучих васильків, куди встромляли воскову свічку. Світилка мусила її пильнувати, щоб не погасла, поки не зробить це старший боярин (запис П. Бєлінської). На Чернігівщині світилки готували «шаблю». Окраєць хліба настромлювали на шпагу. або стару шаблю, заквітчували її квітами, колосками жита і прикріплювали дві свічки. Шаблю носили з собою світилки, а в домі молодої ставили на покуті. Коли молодий виходив з дому молодої, світилка забирала і шаблю (див. П. Литвинова-Бартош, Весільні обряди і звичаї на Чернігівщині, стор. 94).

таються як до основного розпорядника з усіх питань. Роль старости виконує звичайно людина статечна, поважна і разом з тим балакуча, дотепна.

Старости виступають в ролі представників двох «ворогуючих» родів, які повинні домовитись. Староста з боку молодого веде переговори з родичами молодої, очолює похід бояр за молодою. Староста з боку молодої організовує оборону.

Заміжні жінки, що беруть участь у весільному ритуалі,— свахи. Вони печуть коровай, плетуть вінок. Тоді їх називають відповідно «коровайницями», «вінкоплетницями».

Всі весільні гості, які відвідують молодих після весілля в понеділок, називаються «приданками» (назва походить, можливо, від того, що приносять придане).

Учасники весільної драми повинні знати багато звичаїв, примовок, традиційних формул, пісень. Перш ніж почати якусь дію (плетення вінків, печення короваю, звивання гільця), запитують дозволу і благословення старости відповідними піснями. В багатьох селах існували знавці весільного ритуалу, без яких не обходилось жодне весілля. Провідним керівником усієї розважальної частини був «береза» (на Гуцульщині), «ватажел» (на Буковині), хорунжий з маршілкою (в запису І. Чабана).

Характерно, що музика такий же неодмінний учасник ритуалу, як і всі інші дійові особи.

Весілля — це своєрідна музична драма, в якій є свої режисери (старший сват або хорунжий, або маршалок), дійові особи (старости, свахи, дружби, дружки), герої дня (молодий, молода, їхня рідня). Вони, за висловом Ф. Колесси, «грають подію власного життя; та інсценізація цієї події в весільному обряді творить неначе театр у театр, видовище, що відбувається в іншій площині, як решта обрядової дії, через що акція роздвоюється. Ролі осіб цієї другої групи пантомімічні, пасивні, обмежені до сповнювання приказів по традиційному шаблону: це неначе кукли, порушувані режисерами»[1].

Крім того, на весіллях виконувались також окремі ігри, що не були тісно зв'язані з розвитком весільної драми, але являли собою своєрідні театральні вистави. Найцікавіші з них («Млин», «Піп і смерть») зафіксовані Г. Танцюрою[2], Т. Онопою[3].

В грі «Млин» центральна постать — мельник повинен на кожну репліку інших дійових осіб швидко знаходити дотепні відповіді, в противному разі сваха б'є його по обличчю мокрою

[1] Ф. Колесса, цит. праця, стор. 395—396.

[2] ІМФЕ, ф. 31—2, од. зб. 19, стор. 234—235.

[3] Т. Онопа, Українське весілля в селі Кам'янка Кам'янського району на Черкащині.— ІМФЕ, ф. 8—4, од. зб. 409.

мийкою, вимазаною в сажу. В грі «Піп і смерть» широко використовувались рядження, грим, різний аксесуар. Вона мала злободенний характер, велике місце займала в ній сатира на духовенство [1].

* * *

У весіллі, як окремому синтетичному виді народної творчості, виробилась своя система прийомів відтворення реальної дійсності. В мові весілля застосовується цілий ряд засобів художнього виразу (порівняння, епітети, метафори), які становлять особливий тип піднесеної характеристики дійових осіб весільної драми.

Дружки уподібнюються тут галочкам, бояри — соколятам. Хорошими, чесними, красивими постають молодий і молода. Молода пестливо порівнюється з ягідкою, вишенькою, зорею, зіркою, ластівонькою, зозулею, називається княгинею, «красною». Молодий — князем, соколом, місяцем.

Ой з ким же ти, Марисюню, шлюб брала?
Ой з тобою, Івасюню, з тобою,
Ой як ясний місяченько з зорою [2].
(Димнич, № 178)

Навпаки, чужа сім'я, в яку забирають молоду, малюється завжди в непривабливих тонах.

Молодая дівчинонько, (2)
Куди тебе батько дає?
Чи в турки, чи в татари, (2)
Чи в турецькую землю,
Чи в турецькую землю, (2)
Чи в великую сем'ю?

Особливістю весільної лірики є звернення до образів природи на початку кожної пісні і лише після цього — перенесення дії в сферу людських відносин. В цьому виявляються риси мислення первісної людини, яка, вбачаючи в природних стихіях надлюдську силу і одухотворюючи предмети і явища, що її оточували, все життя людське ставила в залежність від них. Предмети і явища природи набирали значення символів, що

[1] І. О. Волошин, Джерела народного театру на Україні, К., 1960, стор. 77—80.
[2] Порівняння шлюбної пари з місяцем і зорею поширене у слов'янському фольклорі, зокрема в весільних піснях моравських, польських, чеських, болгарських (див. М. Сумцов, О свадебных обрядах, преимущественно русских, Харків, 1881, стор. 55).

заворожували добробут і щастя людини. Такі символічні застосування у поетиці весілля небесних світил (сонце, місяць, зоря), природних явищ (грім, блискавка, дощ і вітер), тваринного світу, особливо птахів (півень, курка, сокіл, утінка, галочки, ворон, селезень, зозуля, перепілка, голуб і голубка).

Поетичними уявленнями про природу людини передхристиянської доби віє від рядків:

Мати Івашка родила,
Місяцем обгородила,
Сонечком підперезала,
На село виряджала.
(Чубинський—Лисенко, № 53;
Скалецький, № 11).

Тут образи природи наділені рисами, що мають вплинути на добробут людини, заворожити її благополуччя. Заперечуючи Ящуржинському, який розглядав пісню з позицій міфологічної школи, В. Гнатюк наголошував передусім на її поетичній стороні [1].

З глибокої давнини походить уявлення про сонце і місяць як шлюбну пару. Воно зустрічається у фольклорі багатьох індоєвропейських народів, причому сонце виступає як жіноче, а місяць як чоловіче начало.

Образ єднання молодих в шлюбну пару набирає разюче-виразного звучання, коли ставиться в паралель до єднання весняної хмари і грому: «Ой і говорила да туча з громом, чи славен ти будеш із стуком-груком, ой чи я славніше із дрібним дощем». А далі: «Чи славен ти будеш да музиками, а чи я славнійше із дружечками» [2].

На відміну від статичного лаконічного паралелізму молодий — місяць, дівчина — зоря, розширені паралелізми це цілі поетичні картини, які сприймаються в розвитку:

Сходила зоря проти місяця —
Та рано, рано,
Сходила зоря проти місяця
Та ранесенько:
«Ти місяцю, ти мій братіку,
Не сходь же ти поперед мене:
Та зійдемо обоє разом,
Осіяєм небо і землю,
Звіра у полі, щуку-рибу в морі».
Слався Іван до Марусі:
«Ти Марисе, ти моя дружино,

[1] Рецензія В. Гнатюка на працю Х. Ящуржинського «Свадьба малорусская как религиозно-бытовая драма».— ЗНТШ, 1897, т. XVI, кн. II, стор. 31.
[2] П. Чубинський, т. IV, стор. 179, 350.

Не сідай же ти поперед мене,
Та сядьмо обоє разом,
Звеселимо отця й неньку.
Отця-неньку, всю родиноньку»[1].

Образи природи, тваринного світу (особливо птахи) займають досить велике місце в поетиці весільних пісень. Нерідко вони набирають значення неодмінного компоненту розвитку дії в пісні:

Ой летів горностай через сад,
Пустив пір'єчко на весь сад,
Ізбирайте, дружечки, пір'єчко,
Ізов'ємо Марусечці віночко.
(Коломийченко, № 11)

Нерідко фігурує в піснях утеня, що відбилося від зграї й залишилось переносити труднощі зимівлі, а потім молода, у якої «грізен свекір», або селезень і утінка, що уособлюють закохану й щасливу пару, або рій бджіл, що перелітає на нове місце, уособлюючи гучний весільний похід та перехід нареченої в нову оселю:

Да не рій вививається, перезов вибирається,
Да все з того двора, де Маруся була.
(Коломийченко, № 68)

В застосовуваних паралелізмах відбився спостережливий розум простих трудівників, їх нахил до перенесення образів природи на життєві людські відносини. Тільки народ, наділений високим мистецьким хистом, міг порівняти місяць і зорю, що з'являються на небосхилі, з молодим і його судженою, які домовляються сісти на посаді одночасно. (За народним віруванням той, хто пізніше сяде, раніше помре.) Співаючи молодим про це, народ вкладає великий зміст, напучуючи їх на те, щоб вони не тільки прожили своє життя в щасті і злагоді, а й закінчили його одночасно.

Великим чуттям образної сфери поезії позначені порівняння образу вишеньки, що хилиться через тин до садочка, з молодим, що кланяється через стіл батенькові, або зеленої дібровоньки, у якої немає жодного зеленого верха, з сиротою, що має «батьків много», але «рідненького ні одного», або «украяної скибки хліба з кришечками» із «звінчаним дитяточком з дружечками», або «калини, що увесь луг закрасила», з дівчиною, що «ввесь рід звеселила» (коли понеділок був добрий).

[1] Х. Ящуржинский, Свадьба малорусская как религиозно-бытовая драма.— «Киевская старина», 1896, ноябрь, т. VI, стор. 256.

Тонко і гармонійно зіставляється у піснях настрій людини з природою, що навесні оживає і восени вмирає, і відповідно до цього дається молодій порада не йти заміж напровесні або літом, а восени, коли «рожа посихає», тобто тоді, коли радість весняної оживаючої природи не буде таким разючим контрастом до внутрішніх переживань з приводу виходу заміж за нелюба:

Не йди, сестрице, в літі заміж,
Як рожа процвітає,
Та йди, сестрице, у осінь заміж,
Як рожа посихає:
Ой нехай цвіте ще й процвітає,
Мені її не щипати,
А в хрещастому та барвіночку
Не ходити в віночку.
(Верховинець, № 34)

Такий же мотив звучить у піснях, в яких молода висловлює бажання, щоб виноград не розцвітав і не родив ягід, коли вона буде йти за нелюба, але «зацвів красно» і «зародив ягідок рясно», коли сватались буде її любий Івасюньо (Н. Димнич, № 35).

Поки утвердився у весільних звичаях шлюб за взаємною згодою, пролилось море жіночих сліз, бо на плечі жінки падали всі незгоди шлюбних перипетій.

Тим-то так багато у весільних піснях справжнього почуття туги, суму, невиплаканих сліз.

Засвіти, мати, свічку, постав на столі,
Нехай же я придивлюся, чи пара мені.
Світила мати свічку, неясно горить,
Не з тим сіла, з ким хотіла, аж серце болить.
Світила мати свічку, свічка палає,
Не з тим сіла, з ким хотіла, аж серденько крає.
(Скалецький, № 36; Белінська, № 37)

Підневільне життя молодої після вінчання поетично відтворюється в закарпатських весільних піснях. Співчутливо, тепло малюється непривабливе майбутнє молодої, яка в закарпатських піснях пестливо називається «біла дівка», «біла білявина», «цімборочка», «файна рибка».

Частий тут мотив весільного вінка — символу дівоцтва, волі:

Ей плетіть, дівки, вінки
Та йдіть у таночок,
Бо вже перший і послідній
Дівчині віночок.
Ой плетіть, дівки, вінки,
Барвінок уходить,

Та вже наша цімборочка
Із нами не ходить [1].

Скинувши вінок, дівчина переходила в певну залежність від чоловіка та його родини:

Ой заплачеш, дівко біла,
В перший понеділок,
Як ти здоймут із голівки
Зелененький вінок.

Разом з тим в українському весіллі на повний голос звучить бадьоре, оптимістичне сприйняття навколишньої дійсності, розважний розум, піднесено-романтична, часом гіперболічна характеристика дійових осіб весільної драми. Так, на Поділлі молодій зичать бути робочою, як бджола, на Станіславщині — веселою, як весна, багатою, як осінь, а плідною, як перепелиці (запис В. Равлюка). В іншій пісні звучать символічні порівняння молодої з водою, землею, рожею:

Оце тобі, сестрице, дорога,
Їдь од батенька здорова,
Ой будь здорова, як вода,
Ой будь багата, як земля,
Ой будь пригожа, як рожа.
(Малишка, № 143; П. Литвинова-Бартош, № 173)

На Гуцульщині молодим висловлюють побажання: «щоби вам було так солодко, як мід солодкий, щобисте оброслі (заможні) були, як вівця, а тепло аби вам було, аби вовна тепла» (Шухевич, стор. 37).

Для відтінення незрівнянної краси молодої застосовуються нерідко числові гіперболи, коли молода затьмарює своєю вродою 704, 715 своїх подруг. В одній пісні 700 боярам роздано по квітці, лише одному не вистачило, його квітка — то молода Ганнуся. В іншій голубка серед 700 голубів пізнає свого сизенького, сизокриленького, а молода серед 700 бояр — свого судженого. Ще в іншій пісні довге чекання невістки-жаданки підкреслюється словами: «Давно ми тебе ждали: сім літ сорочок не прали та в солом'яник скидали, поки тебе, молодої, діждали».

Багаті й різноманітні у весільній поезії прийоми художнього вислову, завдяки яким відтінюються та чи інша якість предмета, явища, людського характеру. Це, зокрема, зменшувальна лексика (дитинонька, годинонька, подруженька, родинонька тощо), асонансні синоніми-прикладки (роса — коса, грачасті — перебрачасті), метафори («червоний черчок мотала, з червоною ружею мішала», «кіньми двір копають, шаблями та огонь кре-

[1] «Закарпатські народні пісні», К., 1962, стор. 33.

шуть, стрілочками та розпалюють»), тавтології («з повною повночкою»), синоніміка («сікти — рубати»), заперечні порівняння («то не папороть цвіте, то матінка вінок кладе»).

Весільний обряд спричинився до виникнення в народному поетичному світосприйманні цілого ряду образів-символів: одруження — оранка; ходити по зораному полі — загубити дівочу честь; сватання — копання криниці; втрата води в криниці — загублення дівоцтва; весільний бенкет — кривава битва [1].

* * *

Пісенно-музична частина весілля визначається великою жанровою різноманітністю. Все, що спаде на думку за весільним столом, зразу ж тут виливається чи то жартом, чи смішинкою, чи сарказмом. Жінки на весіллях відводять душу в співі сумних пісень про нещасливе кохання, зраду, тяжке життя за нелюбом. Звучать тут і балади про молодицю, що стала пташкою, і про невістку, що обернулася тополею, і гумористичні коломийки та частівки, і застольні величальні пісні, приспівки до чарки тощо. Імпровізація на ходу, спостережливість та швидка реакція поетичної і музичної душі на весіллях виявляються з якоюсь особливою силою, і вся весільна драма сприймається як велетенське вмістилище людських настроїв, почуттів, переживань, які то виблискують самоцвітами гострих дотепів і жартів, то ллються широкою рікою туги і невиплаканих сліз, то наповнюються якоюсь величавою урочистістю. Однак при всій жанровій розмаїтості звукової палітри весільної драми суто весільні мелодії, які супроводжують її обрядову частину, відзначаються єдністю та однотипністю своїх стильових прикмет. Це зумовлено в першу чергу їх утилітарним, прикладним характером, використанням тих самих мелодій для різних перипетій весільного дійства. Звідси ж і та податливість і гнучкість окремих інтонаційних формул, які обслуговують десятки і сотні текстів.

Ще одна важлива особливість музики весільних обрядових мелодій полягає в тому, що завдяки певній консервативності шлюбних звичаїв, які вони супроводжували, весільні мелодії тісно пов'язані з тією місцевістю, в якій споконвічно виконувались. Тому весільні мелодії дають багатий матеріал, з одного боку, для вивчення місцевих локальних особливостей, обласних музичних стилів України, з другого — для досліджень давньої слов'янської основи народнопісенної творчості, яка у весільних мелодіях

[1] А. Потебня, О некоторых символах в славянской народной поэзии, Харьков, 1860, стор. 15, 71, 137.

постає в усій своїй чистоті і незайманості, без пізніших нашарувань, набагато виразніше порівняно до інших жанрів.

Західні області української етнічної території, перебуваючи в близькому сусідстві з Польщею, Угорщиною, Румунією, Чехословаччиною, зазнавали протягом багатовікового розвитку своєї культури мовних, етнографічних впливів, тому фольклор тут значно різнорідніший за своїми місцевими особливостями, ніж на Придніпрянщині.

Порівнюючи записи весільних пісень Закарпаття, Буковини, Галичини, Лемківщини з такими ж записами, зробленими на Придніпрянщині, Поділлі, Волині, Поліссі, не важко помітити спільні риси в мелодичній структурі (невеличкий обсяг в межах кварти, квінти, діатонізм, що рідко порушується модифікацією ступенів ладу, характерні поспівки). Така спільність в основах мелодичного складу народної музики двох масивів української території свідчить про спільність розвитку музичної культури цілої нації на ранніх історичних етапах. В той же час у кожному з цих масивів є свої, місцеві відмінності, які надають звучанню пісень специфічного, своєрідного колориту.

Найтиповіші особливості весілля з центральних областей України виявлені, на нашу думку, в запису Демченка (Монастирище Липовецького повіту Київської губернії). Беручи цей запис за зразок, своєрідний еталон, можна порівнювати з ним інші записи, зроблені в етнічних районах, що знаходяться в більшій або меншій віддаленості від нього, скажімо, на півночі (запис Верховинця з Сквирського повіту на Київщині), на північному сході (запис Лисенка з Борисполя Полтавської губернії і Коломийченка з Чернігівщини) на південному заході (запис Скалецького з Бершадського району на Вінниччині).

На основі такого порівняння зробимо певні висновки і узагальнення щодо мелодичних типів весільних пісень, характерні для того чи іншого етнічного масиву.

Мелодії запису Демченка можна поділити на дві основні групи: обрядові і необрядові. До останніх відноситься все те, що звучить на весіллі, але не пов'язане безпосередньо з обрядовою весільною драмою.

Нашим завданням є охарактеризувати мелодії, що підпорядковані обрядовій дії і відзначаються єдністю стилю.

Всі пісенні обрядові мелодії в записах Демченка можна поділити на дві основні групи: ліричні з відбитком смутку й журби і святкові, сповнені урочистої піднесеності. Вони представлені в неоднакових пропорціях. З 84 мелодій перших — 7, других — 47, решта — необрядові жартівливі, танцювальні тощо).

Для першої групи наспівів (див. у запису Демченка № 1, 14, 23, 24, 59, 60, 75) характерні більш-менш широкий діапазон, що виходить часом навіть за межі октави, повільний або помірний темп, нахил до мінорних ладів з підвищеним VII і IV щаблем, останній творить з III низьким збільшену секунду, переважне закінчення на II щаблі. Ці мелодії звучать на дівич-вечорі, коли в'ють гільце, під час розплітання коси, покривання. З ними пов'язані драматичні ситуації весільного дійства, а для пісенного стилю Придніпрянщини такі мелодії — неодмінний компонент. В запису М. Лисенка — це № 5, 16, 29, 60, 64, 76, 77, 89 та інші, в запису Р. Скалецького — це № 5, 7, 17, 19, 31.

Для другої групи наспівів, названих «святковими»[1], характерна єдність мелодичних і ритмічних засобів виразу. Спільною рисою в них є нахил до піднесеного мажорного звучання та часте застосування пентахорда.

Найчастіше уживані мелодичні типи цієї групи наспівів легко простежити в записах І. Демченка:

а) Переважно 7-, 8-, 9-складовий вірш кладеться на мелодію в обсягу пентахорда з частим початком на IV або V (можливі й інші) і закінченням на першому щаблі. Для метроритмічного складу характерною рисою є нахил до п'ятидольника ($\frac{5}{4}$ або $\frac{3}{4}+\frac{2}{4}$), також шестидольника (див. № 3, 8, 10, 11, 16, 19—22, 25, 26, 29—31, 34, 37—39, 101).

б) Мелодії в обсягу пентахорда з початком на III і закінченням на I щаблі. Метр — $\frac{3}{4}$ з типовою ритмічною фігурою

в якій роздрібнюється перша і передостання ритмічна вартість (див. № 28, 102, 106, 120, 180, 188).

в) Мелодії, похідні з типу, означеного під літерою «а». Вони починаються з квінтового тону, далі зачіплюється III низький щабель, спуск до II щабля, і подальший розвиток мелодії йде уже в мажорному звучанні (див. № 2, 9, 96, 98, 183, 256).

г) Мелодії (теж похідні з типу «а»), перша фраза яких починається в мажорі з квартового тону, що грає роль своєрідної опори. Після повторення першої фрази йде підйом до септимового тону, а далі низхідний рух з зачепленням III низького щабля і закінченням на II («фрігійський каданс», за виразом Ф. Рубцова).

[1] Назву таких наспівів та їх характеристику на основі аналізу записів Лисенка з Борисполя зробив уперше Ф. Рубцов («Интонационные связи в песенном творчестве славянских народов», «Советский композитор», Л., 1962).

Таким чином, тут маємо неначе зворотний, порівняно до попереднього, розвиток мелодії. Там початок в мінорі і закінчення в мажорі, тут, навпаки,— початок в мажорі, закінчення в мінорі (див. № 4, 7, 187, 191а).

Останні два типи мелодій, як уже відзначалось,— то похідні з типу «а»; час виникнення їх, мабуть, слід пов'язувати з пізнішими часами, бо ладова основа тут уже дещо складніша. Зустрічаються вони порівняно з першими двома типами значно рідше (див., наприклад, тип «в» в запису з с. Мізяківські Хутори (№ 106; тип «г» там же, № 22, 72, 107).

Мелодії в записах Демченка мають багато спільних рис із записами Верховинця (також Київщина). З перелічених вище чотирьох типів «святкових інтонацій» у записах Верховинця зустрічаємо лише два. Перший близький до означеного нами під літерою «а» (див. № 3, 4, 8, 16, 23, 27а, 33, 35, 59а, 59б, 76а, 108, 111, 120). Другий близький до означеного нами під літерою «б» (див. № 1, 2, 9, 10, 11, 13, 17, 25, 31, 37, 42б, 43—52, 53а, 53б, 56, 68, 68—74 та ін.).

Відмінність цього типу в запису Верховинця в тому, що метрична будова неначе обрамляється початковим і кінцевим тактами в $\frac{4}{4}$. Для запису Верховинця характерна більша кількість ліричних, журливих мінорних мелодій (у Демченка їх 7, у Верховинця — 19), а також наявність трійкових розмірів (див. № 5, 12, 54, 55, 68, 77, 101—103, 109). У записах Демченка цих розмірів зовсім немає, зате у Лисенка трійкові розміри, що лучаться в 9- або 12-дольні групи,— типова особливість усіх записів.

На південних кордонах Поділля з Одещиною (див. записи Скалецького) [1], а особливо рухаючись на північний захід, трійкові розміри значно частішають.

З розглянутими записами Демченка, Верховинця споріднені записи Скалецького (с. Михайлівка Бершадського району). Тип «ліричних», мінорних мелодій характеризується тими ж закономірностями, що й у попередніх записах — IV і VII підвищені щаблі, що загострюють сумовитий тон цих наспівів (№ 5, 7, 17, 19, 31).

Особливо виразні тут мелодії, які починаються ходом малої сексти із субквартового тону на терцію ладу. Перша половина пісні закінчується в таких наспівах на субтерцовому тоні, друга — на субквартовому (№ 10, 17, 63, 114, 115).

Великою психологічною виразністю позначені мелодії, витримані в трійкових метричних розмірах з плавним розгойдувальним або хвилеподібним рухом мелодичної лінії (№ 34, 35, 36, 38, 47, 92).

[1] Риси спорідненості запису Скалецького із західноукраїнським типом проглядають і в застосуванні відокремленої частки «ся» — «ся сподівала» (№ 41), «ся сподобала» (№ 67).

Особливістю розглядуваного весілля є також застосування мелодій з мажорним забарвленням, але витриманих в сумовитому тоні (№ 14, 42, 78, 119).

З чотирьох типів святкових інтонацій, охарактеризованих вище, в даному весіллі застосовуються два. Перший означений нами під літерою «а» (№ 6, 8, 18, 22, 29, 43, 73, 76, 77, 88, 89, 96, 97, 98), другий — під літерою «б». В запису Р. Скалецького цей тип становить основу всього весілля (48 із 146 мелодій, в число яких входить, до речі, багато необрядових жартівливих, танцювальних, ліричних протяжних). Мелодії цього типу витримані в трійковому розмірі ($\frac{3}{8}$) з дещо зміненими наголосами у ритмічному розгортанні, але з тими ж характерними особливостями інтонаційного розвитку. Для прикладу порівняємо № 28 із запису Демченка і № 3 із запису Скалецького.

Як бачимо, обидві мелодії мають спільний інтонаційний кістяк, але в другому прикладі музичний такт неначе запізнився на одну вісімку; внаслідок цього ті звуки, що в першому записі припадали на слабку долю такту, падають у другому на сильну. Таким чином відбувається переакцентування наголосів, але мелодичний тип залишився той же. В запису Р. Скалецького він застосовується в № 3, 11, 15, 16, 21, 23, 24, 28, 32, 33, 37, 39, 40, 41, 45, 46, 49, 60, 65, 68, 72, 79, 80—85, 87, 90, 94, 95, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 116—118, 120, 125, видозмінюючись іноді в напрямі розтягнення у зв'язку із збільшенням рядків у строфі, іноді ж набираючи мінорного забарвлення (№ 4, 13, 20, 67, 70, 71, 86).

Крайня північно-західна межа поширення представлених у нашому збірнику весіль є запис П. Коломийченка (тексти) та В. М. Лащенка й В. Г. Дмитрієва (мелодії) з с. Прохори Борзенського повіту на Чернігівщині. Мелодії цього запису при порівнянні з розглянутими і, зокрема, з записом Демченка становлять більш відособлений тип. Це виявляється у застосуванні вузькообсягових мелодій в межах терції, кварти, які серед згаданих записів не зустрічалися.

Обсяг у межах кварти лежить в основі переважної більшості мелодій цього запису (близько 85%). Це можна пояснити, по-перше, близьким сусідством Росії, для пісенного стилю якої квартовий мелодичний тип — одне з характерних явищ [1]; по-друге,

[1] Див. детальніше про це в статті І. Земцовського «О композиции русских «квартовых» лирических песен».— «Вопросы теории и эстетики музыки», вып. 4, изд-во «Музыка», М.—Л., 1965.

тим, що Чернігівщина, очевидно, зберегла у своєму весіллі ознаки найдавніших, архаїчних пісенно-музичних пластів, що виходять своїми джерелами з праслов'янської пісенної культури; по-третє, тим, що дані записи мелодій — це зразки, які стоять на грані між декламаційно-речитативними, мовними інтонаціями і мелодичними розспівами.

Особливістю весільних пісень із центральних і східних областей України (Київщина, Полтавщина, Чернігівщина, Дніпропетровщина) є наявність багатоголосся. В даному томі вони представлені лише епізодично, як зразки протяжних ліричних пісень, що співаються на весіллі. Основна їх маса записана в післявоєнний час співробітниками інституту під час експедицій незалежно від обряду весілля [1].

Звернемось тепер до мелодій, що репрезентують західноукраїнський тип українського весілля. В нашому збірнику він представлений записами І. Чабана в Сокальському повіті на Львівщині, М. Гушула (Гуцульщина), А. Яківчука (Буковина).

Своєрідним мостом, перехідною ланкою між східноукраїнським і західноукраїнським весіллям є записи з Волині, Тернопільщини. Так, у записах з с. Кремеш Горохівського повіту (тепер Локачинський район Волинської області), зроблених Н. Димничем, спільні риси з придніпрянським весіллям виявляються в застосуванні мелодій типу «а» із квартовою основою, що при кінці змінюється квінтовою (№ 5, 6), і типу «б» із роздрібненням першої долі такту в трійкових розмірах, а також в майже ідентичному повторенні окремих інтонаційних зворотів, а то і цілих мелодій(пор. № 20 в запису Димнича і № 270 в запису Демченка).

В той же час у записах з Волині виразно проглядають особливості західноукраїнського типу весілля. Це виявляється в частому застосуванні трійкових розмірів, у посиленні ролі субквартової інтонації (більшість пісень починається саме з субквартового тону), у стиранні меж між ліричними і чисто святковими інтонаціями, які на Волині не творять таких характерних типів з пентахордом, п'ятидольником і виразним мелодичним малюнком, як на Вінниччині, Київщині, Черкащині. Ці особливості волинських мелодій виразно проглядають і в сучасних записах (див. зап. І. Федька з с. Крупа Луцького району).

Окремий тип мелодій становлять записи М. Руденко з села Слобода Яришівська, які репрезентують південно-західну частину Поділля на кордоні з Молдавією. За своїми стилістичними

[1] Ці розрізнені записи весільних пісень без обряду складуть окрему книгу, де буде дана їх детальна характеристика. Тому на особливостях співу їх в даному томі не спиняємось.

ознаками ці мелодії ближчі до буковинських, гуцульських (пор., напр., низхідні фігурації з 4-х злігованих шістнадцяток, 3-х вісімок, які зовсім не зустрічались у записах Демченка, Верховинця, Лисенка).

Особливості західноукраїнського весілля найвиразніше виявлені, на нашу думку, в запису І. Чабана з Сокальського повіту на Львівщині, який можна прийняти за своєрідний еталон (так, як І. Демченка — для центральних).

Типовою рисою, що впадає у вічі при аналізі мелодій цього весілля, є дещо інший тип будови наспіву. Якщо основним інтонаційним кістяком для центральних областей України є пентахорд, то для західних такою основою є один тетрахорд або два сполучені в єдину септимову систему тетрахорди. Мелодії цього типу утворились, очевидно, з прадавнього квартового амбітусу, до якого згодом прилучився субквартовий хід знизу, а ще пізніше відстань між цими трьома опорними точками заповнилась, і кожний з тонів, що заповнювали їх, був осмислений функціонально. Яскравим прикладом наспіву з такою будовою може бути № 18. Тут ритмічне продовження субквартового, тонічного і квартового тону набирає значення своєрідних ладових опор. Такий же принцип будови і в № 9, 10, 13, 23, 26, 33, 38, 47, 52, 54, 55, 57, 58, 63, 77.

В ліричних сумовитих наспівах виражається жаль не лише завдяки застосуванню підвищеного IV щабля, типового прийому для весільних мелодій з центральних областей, а й за допомогою прийому вживання двох суміжних півтонів (цей прийом в центральних областях України зовсім не зустрічається). Прикладами посилення жалю за допомогою саме цього прийому можуть бути № 8, 45, 72, 94, 95.

Типовою особливістю західноукраїнського весілля є надзвичайне багатство застосування в мелодіях різних орнаментальних прикрас (форшлаги, морденти) та синкопувань. (Ці особливості яскраво виявлені в запису І. Колесси з села Ходовичі Стрийського повіту та в В. Шухевича з Гуцульщини).

Прикраси з трьох шістнадцяток в кінці заставок, що характерні були для записів з Вінниччини, тут не вживаються. Зате часті мелодичні фігурації з чотирьох шістнадцяток, які, як правило, застосовуються перед складочисловою групою з двох або трьох складів при закінченні піввірша та в кінці строфи (в запису Чабана див. № 72, 94, 95, 96; в запису Яківчука — № 5, 12).

Мелодика гуцульських весільних пісень характеризується кварто-квінтовим групуванням тонів у межах октави або септими з підкресленням в кадансах нижньої субквартової опори. За

своїм мелодичним складом гуцульське весілля більш цілісне, тут нема тієї строкатості і різноманітності мелодичних рисунків, які спостерігаються в інших районах. В кожному селі виробився свій тип «протіганої» (за місцевим виразом) мелодії, на яку співається більша частина обрядових весільних текстів.

Мелодичному і структурному складу буковинських весільних пісень притаманна повторність у дворядковій строфі не тільки першого, а й другого рядка, опущення останнього складу як в половинних, так і в прикінцевих заключеннях строфи, синкопування та орнаментальне розцвічення мелодій.

Для Закарпаття як певного локального району характерний слабкий зв'язок тексту з мелодією, на яку він співається. І тексти, і мелодії тут мають неначе самостійне значення, тому й виконавцями поєднуються нерідко у зовсім довільних комбінаціях, не підпорядкованих смисловому звучанню обох компонентів. Така закономірність поширюється на цілий ряд жанрів, не оминаючи і весільних пісень.

Закарпаття має свої типи весільних обрядових мелодій. Їм властиві прості трійкові ритми, що об'єднуються нерідко в $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$; весілля тут значно коротше порівняно з центральними областями, де воно триває кілька днів, а записи налічують до 200 і більше пісень. Основою репертуару весільних співаків є кілька обрядових наспівів і надзвичайно велика кількість коломийок.

Віршова форма українських весільних пісень відзначається досить великою різноманітністю, однак більшість має нахил переважно до 7-складових віршів без правильної цезури — 3+4, 4+3, 5+2. Вони переплітаються часто з 6-, 8-, навіть 9-складовими віршами. 7- і 8-складові вірші зустрічаються на всій етнічній території України (Поділля, Полісся, Волинь, Гуцульщина, Степова Україна).

Часто вживаними у весільних піснях, за спостереженнями Ф. Колесси, є також форми віршів 3+3, 6+3, 4+4+3, 5+5+3, 5+5+7 [1].

Типовим для весільних пісень всього західноукраїнського масиву є використання 14-складової коломийкової форми вірша — 4+4+6.

Для композиції весільних пісень характерні зачини, що являють собою певні словесно-музичні формули. На Придніпрянщині це 8- або 9-складочислові групи — «У садочку дві квіточки», «Первая квітка — то ж Івашко», «Другая квітка —

[1] Ф. Колесса, Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті.— «Науковий збірник т-ва «Просвіта», Ужгород, 1934; його ж, Українська усна словесність, Львів, 1938, стор. 73.

то ж Мар'єчка» (Лисенко), «А з рутоньки дві квіточки» (Верховинець).

В західних областях України, особливо у гуцулів Закарпаття, такими формулами є «Лежали берви бервинкові» [1], «Йа крутоє деревце», «Ой з-загір'я, місяченьку», в Галичині — «Стелиться барвін з тонкого тису». Виконуючись на певні мелодичні формули, ці слова лише розпочинають пісню і з подальшим текстом не зв'язані. Нерідко співаються в мажорі, який контрастує з мінорним продовженням, або навпаки.

Іноді у весільних піснях (переважно західноукраїнських) вживаються рефрени-приспівки «ладо» [2], якими не тільки завершується строфа, а й починається.

Ось типовий приклад застосування рефрену на початку кожного рядка з пісні в запису М. Царя (с. Підберізці Винниківського р-ну Львівської обл.):

Ладо, ладо, ладо, Гостоньки сидіте,
« « « Коло сваненьки старостоньки
« « « Проти дружечки дружбоньки
« « « Коло Марусеньки Івасенько [3].

Більшого поширення набули рефрени-приспіви «Та рано, рано» і «Та ранесенько», які застосовуються в кінці кожного піввірша (Демченко, № 111; Скалецький, № 58; Маркович, № 33).

Роблячи короткі підсумки щодо локальних особливостей музики весілля, вкажемо, що матеріали даного тому дають змогу виділити поки що два основні локальні типи мелодичного складу весілля — придніпрянський (центральні і східні області України) і західноукраїнський. Корективи у цю робочу гіпотезу будуть вноситись по мірі нагромадження матеріалів та більш глибокого їх дослідження і осмислення. Різноманітність пісенних стилів українського весілля, яке важко розкласти по поличках замкнутих районів, зафіксоване в народній мудрості: «що сторона, то і новина», «Що город, то народ, що село, то люди».

* * *

Поетичні і музичні багатства українського весілля, його виразна драматична дія, різноманітність та краса народних звичаїв, обрядів неодноразово надихали творчу уяву письменників, драматургів, поетів, композиторів, художників.

[1] Звідси походить вираз «співати барвінкові». З цим поняттям, як правило, пов'язується виконання ліричних, сумовитих пісень.

[2] Можливо, звідси походить назва «ладкати», тобто співати весільних «протіганих» пісень.

[3] ІМФЕ, ф. 29—3, п. 306. Пор. також у записах Яківчука з Буковини (№ 40), у записах Димнича з Волині (№ 118).

І. Котляревський у своїй «Енеїді» не раз згадує дійових осіб українського весілля і наділяє своїх героїв характерними особливостями весільної лексики. Юнона називає Еола «сватоньком», Венера «свашкує», у Дідони влаштовуються «щодень бенкети, мов весілля», дівки й молодиці в раю «весільних пісеньок співали», «Латин, дочка, стара Амата», сподіваючись від Турна старостів, «уже нашили рушників, і всяких всячин напридбали, які на сватанні давали». Тонкі спостереження над весільними звичаями розсипані у Котляревського по всьому твору.

Перші спроби використання весільних обрядів у літературі являли собою механічне перенесення сцен з народного побуту без глибокого осмислення його поетичних багатств та соціальних процесів. «Застиглим етнографізмом», обмеженістю засобів відтворення весільних звичаїв позначені сентиментально-реалістична повість «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка, «Купала на Івана» Стецька Шерепері (С. Писаревського). «Малоросійщиною» відгонить від епігонського «рассказа в стихах» Ст. Александрова «Вовкулака» (1848), де поетична сторона весільних звичаїв губиться за смакуванням «попойок» та фривольної еротики «комори». Окремими блискітками спалахують тут кілька справжніх весільних пісень, не споганених рукою вправного «рифмоплета» («Не бійся, матінко, не бійся», «Темного лугу калина» тощо). В сентиментальній драмі Г. Квітки-Основ'яненка «Щира любов» з штучною неприродною фабулою (селянська дівчина любить пана, але щоб не зав'язувати йому світ, виходить заміж за немилого наймита й умирає з туги) весільні звичаї відтворені побіжно. Значно динамічнішими й художньо завершенішими постають вони в «Сватанні на Гончарівці» Квітки-Основ'яненка, де змальовано колоритну фігуру свата — відставного солдата Скорика та використано кілька весільних пісень.

Весільними звичаями й піснями цікавився М. В. Гоголь. В листі до матері від 30 квітня 1829 р. двадцятирічний юнак просить надіслати детальні відомості про одяг селян, звичаї колядування, Івана Купала, про русалок, різні повір'я, легенди, анекдоти, а також «обстоятельное описание свадьбы, не упуская наименьших подробностей» [1].

Гоголь часто й сам відвідував весілля, зокрема на ніжинському передмісті в Мегерках під час навчання в ліцеї [2].

В ряді своїх повістей письменник показує себе тонким знавцем весільних звичаїв. Кількома штрихами змальовані вони

[1] Н. В. Гоголь, Полное собрание сочинений, т. 10, Изд-во АН СССР, 1940, стор. 141.
[2] Див. І. Айзеншток, Гоголь і фольклор.— «Літературна критика», 1939, кн. 7, стор. 45.

в повісті «Страшная месть», але й з цих кількох абзаців постає високохудожнє, образне й колоритне відчуття українських народних звичаїв.

Наслідування характерних для народнопісенної творчості порівнянь весілля із смертю, коли молоду видають за нелюба, теж кілька раз використано Гоголем:

«Скажи ему, что и свадьбу готовят, только не будет музыки на нашей свадьбе, будут дьяки петь, вместо кобз и сопилок. Не пойду я танцовать с женихом своим; понесут меня. Темная, темная моя будет хата: из кленового дерева, и, вместо трубы, крест будет стоять на крыше!..» [1]

Тонку спостережливість виявляє М. Гоголь, змальовуючи весілля в повісті «Вечер накануне Ивана Купала», де до найдрібніших деталей описано одяг дівчат, молодиць, парубків, ряджения, танці.

Серед творів українських письменників, що писали російською мовою, весільні звичаї використовувались О. П. Стороженком («Братья-близнецы», «Иван Прокопович»), Д. Мордовцем («Крымская неволя»), але художній рівень їх не йде в порівняння з яскравими й колоритними гоголівськими спостереженнями.

Побіжно відзначимо, що відгомін весільних звичаїв є і в поезіях віденських старопольських поетів Шимона і Бартоломея Зіморовичів.

Поет-романтик М. Гославський у своїй поемі «Podole» (1826) відводить певне місце опису подільського весілля, в яке вплітаються переклади народних пісень [2].

Т. Г. Шевченко був не тільки прекрасним знавцем весільних звичаїв, про що свідчить колоритне відтворення їх в «Назарі Стодолі», «Наймичці», офорті «Старости», а й дбайливим збирачем весільних пісень. Серед його записів знаходимо жартівливі, гумористичні приспівки, що виконувались також на весіллях («Соколе мій, чоловіче», «Ой пила, вихилила», «Чи не це ж та кумася», «Та спасибі батькові», «Шелест, шелест по дубині», «Упилась я на меду» та ін.). Використовуючи весільні приспівки у власній творчості, поет вбачав у них засіб емоційного впливу на читача, перенесення його в реальну атмосферу відтворюваних подій, явищ, ситуацій. Через пісню, на його думку, яскравіше сприймається і внутрішній характер змальованого персонажа. Окремі частини весільного обряду, його дійових осіб неоднора-

[1] Н. В. Гоголь, Полное собрание сочинений, т. 1, стор. 142.
[2] О. І. Дей, О. І. Зілинський, Р. Ф. Кирчів, Н. С. Шумада, Український фольклор у слов'янських літературах, вид-во АН УРСР, К., 1963, стор. 30.

зово згадує поет в поемах «Катерина», «Наймичка», «Відьма», «Марина», віршах «Якби тобі довелося», «Подражаніє сербському» та ін.

Марко Вовчок побіжно торкається весільних звичаїв в оповіданнях «Свекруха», «Отець Андрій», «Максим Гримич» та ін.

Певну смислову роль виконує використання в повісті «Фата Моргана» М. Коцюбинського пісні «Імберу, матінко, імберу, вивени рубочок з паперу». Вона переносить Маланку в роки молодості, коли цю пісню співали дівчата у неї на весіллі.

Початкові слова пісні «Татарин братік, татарин» послужили основним сюжетним стрижнем однойменного оповідання Панаса Мирного. В ньому розкрита підлість, пожадливість людини, що заради користолюбивих цілей ладна продати власну сестру.

Особливо широке застосування знайшли весільні звичаї та пісні в українській драматургії кінця XIX ст. Такі п'єси М. Старицького «За двома зайцями» (пісні «Де ж був селезень, де ж була вуточка?», «І льод тріщить, і комар пищить»), М. Кропивницького «Дай серцю волю, заведе в неволю» (колоритне змалювання весільних музик), «Пошились у дурні», «По ревізії», «Де зерно, там і полова» (відтворено квітчання гільця, зустріч молодого, садження на посад та ряд весільних пісень дружок), І. Карпенка-Карого «Бурлака», «Підпанки», «Паливода XIII ст.», «Чортова скала».

Велике місце у фольклорних інтересах Лесі Українки займали і весільні пісні (одна з улюблених «Ой у саду голубець гуде»). З її голосу записано ряд весільних пісень М. Лисенком, К. Квіткою. Сама Леся Українка також записувала мелодії [1].

Весілля виступає центральним моментом, навколо якого розгортаються події у ряді повістей та оповідань Ю. Федьковича («Люба згуба», «Серце не навчити», «Опришок», «Безталанне закохання», «Дністрові кручі»).

І. Франко в повісті «Великий шум» відтворює колоритну картину галицького весілля. Тут, зокрема, показано сватання, вінкоплетини, печення коровая, похід бояр за молодою («на конях, в червоних шапках, при пістолетах»), шлюб, зустріч молодих матір'ю, обсипання вівсом, комора. В повісті наводяться 23 пісні, які співаються за різних перипетій весільного обряду. Цікаву оцінку в кінці весілля Франко дає сороміцьким пісням — «безсоромні, смілі, пластичні і оригінальні, та при тім наївні і чисті в своїй натуральності, як твори Сапфори й Арістофана» [2].

---

[1] З визначних письменників мелодії весільних пісень записували М. Кропивницький, С. Руданський, Ю. Федькович.

[2] І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. VIII, стор. 69.

Багатства поетики весільних пісень використовують і радянські поети й письменники — М. Стельмах, П. Воронько, М. Ткач, Л. Забашта, В. Колодій. Побіжно торкаються весільних звичаїв З. Тулуб у романі «Людолови» (значно детальніше змальоване тут татарське весілля), Петро Панч («Гомоніла Україна»), Антон Хижняк («Данило Галицький»). «Символічну поетизацію весільного ритуалу в рамці цехових мотивів», як пише про це сам автор, застосував Іван Кочерга в драматичній поемі «Свіччине весілля».

Українському весіллю присвятили свої твори й художники, зокрема К. О. Трутовський (Свадьба», «Гарбуз», «Приглашение на свадьбу», «Отказ жениху», «Сборы на свадьбу»), В. Маковський («Дівич-вечір»), О. Сластіон («Старости»), А. Ждаха («Молоду покривають»), М. Пимоненко («Весільний похід»).

Окремі фрагменти з народного весілля використовували у своїх фільмах режисери і постановники О. Довженко («Щорс», 1939), І. Кавалерідзе («Коліївщина», 1933), Г. Тасін («Назар Стодоля», 1937), В. Івченко («Дорогою ціною», 1957), В. Іванов («За двома зайцями», 1961), С. Параджанов («Тіні забутих предків», 1964; «Непосиди», 1967).

Мелодії народних весільних пісень, їх окремі інтонаційні звороти, засоби виразності прислужилися як композиторам-класикам, так і сучасним радянським композиторам. Вони звучать в оперетах «Сватання на Гончарівці» (за Г. Квіткою-Основ'яненком, муз. К. Стеценка), «Пошились у дурні», «Зальоти соцького Мусія» (текст і муз. М. Кропивницького), в музично-драматичних виставах «Партизанське весілля» (муз. П. Гайдамаки), «Українське народне весілля» (муз. М. Верикївського).

Торжество, радість, що панують на весіллі, підказали назви цілого ряду музичних творів: вокально-хореографічний дивертисмент С. Гулака-Артемовського «Украинская свадьба», оперета П. Бажанського «Весілля під свято Івана», народна гумореска Я. Степового «Музика на весіллі».

Обробки весільних пісень робили М. Лисенко, В. Ступницький, М. Кропивницький, М. Леонтович, Т. Ярославенко, І. Біліловський, Р. Блуменфельд, М. Вериківський, М. Колесса, Г. Верьовка та ін.

* * *

За роки радянської влади змінились відносини в сім'ї. Із затурканої, сповненої страху перед свекрухою та всією чужою родиною, забитої забобонами, темнотою, безправ'ям, жінка стала повноправним членом суспільства. Відносини між жінкою

і чоловіком в радянській сім'ї засновані на взаємоповазі, товариській взаємодопомозі, спільності духовних інтересів.

Тому й шлюб в наш час — це якісно нова форма сімейних відносин, ствердження союзу рівних. Звідси і всі народні звичаї та обряди, які супроводжують шлюб, зазнають суттєвих змін.

Уже в перші роки після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції постає питання про створення нових звичаїв, які можна було б протиставити церковницькому релігійному обряду. Їм надавалось великого значення у вихованні нової, радянської людини. В 20—30-х роках на Україні комсомольськими осередками організуються «червоні весілля», які мали на меті підірвати і зовсім знешкодити церковницький вплив.

На «червоних весіллях», що відбувалися в клубах, виголошувались промови з підкресленням єдності пролетаріату, моментів боротьби проти ворогів революції, найближчих завдань комсомольського осередку тощо. Після урочистої реєстрації шлюбу влаштовувався концерт художньої самодіяльності або йшли з прапорами по селу, співаючи революційних пісень. Часто на «червоних весіллях» звучали «Інтернаціонал», «Гей, нумо, хлопці, ви комсомольці», «Гарно, гарно серед степу». «Червоні весілля» відіграли велику роль у вихованні нового покоління та боротьбі з релігійними пережитками. Однак, відмежувавшись від усього, що створено було народом у весільних традиційних звичаях, «червоні весілля» постали збідненими, тому й не прижились, а через деякий час і зовсім були забуті.

Лише у післявоєнний час починається відродження кращих звичаїв народу у відповідності до зростання його духовних запитів. В той же час традиційні весільні звичаї зазнають якісних змін.

Такі невіддільні від традиційного весілля складові частини, як заручини, оглядини, або зовсім випадають з сучасного весілля, або набирають іншого змісту, позбавленого господарських розрахунків. Посаг молодої, як і «віно» та заможність молодого перестали відігравати ту основну роль, що відводилась в традиційному весіллі. Зовсім забувся звичай, поширений в давнину, коли заможні батьки «заручали» своїх дітей в дитинстві, керуючись при цьому лише міркуваннями «поріднення» своїх маєтностей.

Відпали в радянський час і звичаї, які принижували людську гідність: цілування рук, падання в ноги, різні забобони тощо. Відмерли такі складові частини традиційного обряду, як комора з усіма її образливими ритуалами, а також перезва з її жорстокими глузуваннями і насмішками над батьком, коли молода не була цнотливою. Відходять у минуле тужливі, сповнені суму за втраченим дівоцтвом пісні, що співались під час «розплітання», «покривання», коли молода плакала, прощаючись із своєю дівочою свободою.

До сучасних весільних звичаїв, мабуть, найменше підходить найменування «весільна драма», бо саме дійство позбавлене драматизму, яким позначені складові частини традиційного весілля. В той же час основні складові частини традиційного весілля — *сватання, коровай, гільце, дівич-вечір* зберігаються і в сучасних весільних обрядах. Взагалі до збереження і розвитку традицій мають відношення ті обряди, що в своїй основі є інсценізованими, позначеними елементами театральної дії, в якій бере участь велика маса людей.

Дівич-вечір влаштовується нерідко в клубі. Тут дівчата в'ють гільце, танцюють. Потім відбувається концерт художньої самодіяльності.

Печення короваю — неодмінна складова частина весілля на селі. (В містах спеціально замовляють в кондитерській торт із виробленими з крему написами — побажання молодим.) Замість традиційних свічок у коровай втикають прикрашену квітами гілку, в яку вмонтовані електричні лампочки (живлення від батарейок).

Як і в традиційному весіллі, в радянський час зберігаються назви весільних чинів: староста (роль його виконує нерідко голова колгоспу або хто-небудь з правління), бояри, дружки. Традиційних музик замінив духовий оркестр або баяніст. Зберігаються традиційні звичаї «перепивання», «обдаровування», причому новим явищем тут є піднесення колективних подарунків від ланки, цеху, підприємства, на якому працюють молодий або молода. Цей звичай дуже допомагає молодим налагодити своє власне господарство. Дарують речі домашнього побуту, одяг, телевізори, приймачі.

Від віками вироблених традицій перейшли в радянське весілля форми запрошень: «Просили тато, мама і я Вас прошу прийти до нас на весілля»; перев'язування старостів рушниками; обсипання молодих збіжжям; зустріч молодих хлібом-сіллю; піднесення молодим двох чарок, перев'язаних червоною стрічкою; влаштування «перейми»; викуп місця біля молодої; урочистий похід за молодою; обмін перснями тощо.

В той же час утверджується цілий ряд нових весільних звичаїв: піднесення молодим пари голубів — символу мирного щасливого життя, вручення привітальних телеграм, садження деревця на згадку про урочистий день шлюбу, зустріч молодих піонерами, що виголошують привітальні вірші, спеціально складені для урочистого моменту, супроводження молодих ескор-

том мотоциклів і велосипедів, прикрашених, як і автомашина або кінна бричка, на якій їдуть молоді, гірляндами квітів, покладання молодими вінків на могилу воїнів, що полягли на фронтах Великої Вітчизняної війни.

Традиційні весільні пісні нерідко наповнюються новим змістом, що відтворює радянську дійсність. Скажімо, в коровайницькій пісні «Ой ви, славні коровайниці, не беріть з ріки водиці» зустрічаємо такі слова:

Ой ви, славні коровайниці,
Не жалійте масла сестриці,
Бо настала щасна година,
Бо заможна наша родина,
Бо весела наша хата,
Бо артіль наша багата [1].

А в пісню «Брязнули та ложечками» вплітаються такі рядки:

Їжте, любесенькі гості,
Добре живем у колгоспі.
Маємо їсти, пити,
Є чим пригостити [2].

Часом незначна деталь виразно свідчить про міцне поєднання старих традицій з новими елементами:

А в нашого свата (2)
Під шифером хата,
Черчиком обсипана,
Калиною обтикана.
(М. Руденко, № 71)

Мелодика класичного традиційного весілля великою мірою наповнена святковими інтонаціями. Тому на мелодії старих весільних пісень легко кладуться тексти, що відтворюють почуття радості заможного колгоспного життя.

Наприклад:

Що у нашій хаті
Є всього багато,
Є вино і пиво,
Бо живем щасливо.

Це явище особливо характерне для розвитку весільної пісні на Закарпатті, де незакріпленість мелодії за певним текстом дає змогу виконавцям, творцям легко оперувати і текстами й мелодіями.

[1] Запис М. Орла в Соколівці Ярмолинецького району Хмельницької області.
[2] Там же.

Широким потоком вливаються у сучасну обрядовість пісні радянських поетів і композиторів. На весіллях нерідко звучить тепер і «Верховино, мати моя» М. Машкіна, і «Черемшина» (муз. В. Михайлюка, слова М. Юрійчука), і «Рушник» (муз. П. Майбороди, слова А. Малишка), і «Марічка» Р. Сабадаша. Тут можна почути російські народні пісні, твори композиторів братніх республік. Частими в колгоспному весіллі стали приспівки жартівливо-насмішкуватого характеру, в яких висміюються нерадиві голови колгоспу, ледарі, п'яниці тощо.

Комсомольські весілля, що утвердились як певна урочиста форма влаштування шлюбу, виходять за рамки родинних свят і набирають громадського звучання. Як правило, вони організовуються передовикам колгоспного або заводського виробництва, що заслужили цю честь своєю зразковою працею. Велику участь у влаштуванні таких свят беруть комсомольська і партійна організації. Завідуючий клубом, місцеві поети і композитори за допомогою методистів обласних будинків народної творчості продумують весь хід урочистої частини. Місцевий хор заздалегідь виучує пісні, які співаються під час реєстрації шлюбу.

По всій країні нині створені Палаци щастя в обласних центрах, кімнати для одруження по селах і районних центрах. Вони покликані надати шлюбному ритуалу більшої урочистості, посилити у свідомості молоді почуття відповідальності перед важливим кроком у житті, яким є одруження, сприяти створенню міцної радянської сім'ї.

Реєстрація шлюбу відбувається, як правило, в клубі, в Будинку культури. В просторому залі, уквітчаному гірляндами із зелені, квітів, збираються родина молодих, гості. На стінах лозунги, плакати з побажаннями молодим щасливого життя («В добрий час, на довгий вік», «Комунізм не лише біля землі, на фабриці, в полі; він і вдома — за столом, у відношеннях в сім'ї, в побуті»). Грає духовий оркестр, молодь танцює. Але ось діти, неодмінні вісники всіх новин, приносять вістку, що йдуть молоді. Всі вибігають надвір. До клубу наближаються молодий і молода в супроводі найближчої родини і так званих свідків.

Він у чорному костюмі з червоною квіткою на грудях. Вона у білій фаті, святковому платті. Оркестр грає урочистий марш. З клубу виходить голова сільської Ради, вітає молодих хлібом і сіллю. Молоді входять в зал. Оркестр грає урочистий марш.

В залі за накритим червоною скатертиною столом сидять голова колгоспу, секретар партійної організації, голова сільської Ради. Молоді під оплески присутніх підходять до столу і стають на розстелений на підлозі килим або «рушничок щастя». Голова

сільської Ради звертається до молодих приблизно з такими словами: «Дорогі друзі! Сердечно вітаю вас з днем урочистої реєстрації шлюбу! Сьогодні у вашому житті, в житті ваших рідних, близьких і друзів радісний день. Ви вступаєте в сімейний союз, і віднині цей день буде відзначатись вами як день народження вашої сім'ї. Шлюбні відносини наділяються державним і громадським визнанням тоді, коли вони грунтуються на взаємній любові і згоді на одруження. Тому перед актом урочистої реєстрації шлюбу дозвольте запитати вас: чи за взаємною згодою ви вступаєте до шлюбу?»

Молоді дають стверді відповіді. «Відповідно до Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки про шлюб і сім'ю,— продовжує далі голова сільської Ради,— з вашої згоди і за вашим бажанням в присутності ваших свідків, рідних, друзів і всіх односельчан шлюб між вами нині тут реєструється. Прошу підійти до столу і скріпити сімейний союз своїми підписами».

Молоді розписуються в книзі реєстрації шлюбів, потім обмінюються перснями (символом сімейного єднання). Старший боярин і старша дружка, що виступають на урочистій реєстрації як свідки, пов'язують руки молодого і молодої рушником, щоб їхнє життя було навіки разом.

До молодих з привітальним словом звертається секретар партійної організації: «Хай вашим вічним супутником, друзі, буде щастя, здоров'я, взаємна повага. Нехай стелиться вам під ноги світлий і радісний шлях. Ми глибоко переконані, що вас привело сюди взаємне і вірне кохання. Тож пронесіть його незаплямованим через усе життя. Нехай ваша сім'я буде хорошою радянською сім'єю».

До молодих підходять родичі й знайомі, поздоровляють, підносять подарунки. Далі молоді йдуть до дому молодої, потім молодого, де відзначають цей урочистий день святковим обідом, співами, танцями, розвагами [1].

Надзвичайно тепла, сердечна й урочиста обстановка під час реєстрації шлюбу створена в Чернівецькому палаці щастя. Тут молоді дають клятву на вірність одне одному: «Присягаю тобі, Маріє, все життя тебе вірно кохати і в світлі дні, і в час негоди бути поруч з тобою. Нехай рідні, друзі й усі люди будуть свідками того, що я чесно виконаю свій священний обов'язок».

Такі ж слова виголошує і молода. Особливої урочистості надає реєстрації шлюбу співання хором вітальних пісень «Ой стелися, доріжко», «Вітаєм, вітаєм», «Зелений барвінку», створених місцевими композиторами й поетами спеціально для цього моменту.

[1] Так відбувалась урочиста реєстрація шлюбу в с. Мізяківські Хутори на Вінниччині в березні 1967 р. (див. «Колгоспна зоря», 10.III 1967 р.).

Велику роль у формуванні нової, радянської обрядовості відіграють інсценізації весільних звичаїв, над якими працюють радянські поети і композитори.

Ще в 1941 р., за кілька днів до початку війни, Державний ансамбль пісні і танцю УРСР поставив музично-драматичну виставу «Українське народне весілля» (музика М. Вериківського). Особливо активізуються спроби таких інсценізацій у післявоєнний час. У 1951 р. самодіяльні митці М. Чоботарьов та А. Пашко створили цикл пісень «Весільний вінок», який виконувався на весіллі в с. Шишаки Гоголівського району Полтавської області. Окремі пісні з цієї інсценізації вийшли за межі Гоголівського району і набрали повсюдного поширення (наприклад, «Стелися, доріжко»).

У 1957 р. учасниками Буковинського ансамблю було підготовлено «Буковинське колгоспне весілля» (автори Є. Козак та І. Міський). Пісні з цієї вистави увійшли у фонд весільної обрядовості («Ой в долину, дружки», «Гей, музико, грай, матінко, не плач», «Столи готові, столи накриті»).

Однією з кращих спроб в цьому напрямі є інсценізація «На Поділлі весілля» (сценарій В. Юхимовича, музика Р. Скалецького).

Автори твору намагались повною мірою використати поетичні й музичні багатства традиційного весілля, наповнити його новим змістом. Тут добре відчута інтонаційна сфера, правильно намічене співвідношення традиційних і нових елементів, враховано місцеві, локальні особливості весільних звичаїв. Справжньою художньою завершеністю відзначаються пісня про коровай «Чи прозора в нас водиця», хор дружок «Дружечки, світилки», мішаний хор «Благословіть, нене», «Урочиста вінчальна», «Урочистий величальний хор», «Ми славим радянську сім'ю», «Ми зустрілись з тобою» та ін.

Оновлення традиційних весільних звичаїв, над якими працюють радянські поети, композитори, драматурги,— це важливий етап у створенні нового весільного обряду.

Пісні Пашка і Чоботарьова, Скалецького і Юхимовича, які неодноразово передавались по радіо, друкувались у репертуарних або фольклорних збірниках, виходять за межі того району, де були створені, і стають у пригоді при проведенні весіль в інших областях.

Творення нових, радянських весільних звичаїв — це процес, який ще не вилився у певні завершені форми. Запорукою

успіху в цій ділянці може бути глибоке вивчення традиційного народного весілля, широке використання класичних зразків народнопісенної творчості, наповнення їх новим, справді радянським змістом.

* * *

Кожне нове покоління вносить в історію свого народу щось нове, але це нове повинно виростати в органічних зв'язках з багатовіковим досвідом своїх попередників, інакше воно буде слабким і нежиттєвим.

Той факт, що на п'ятдесятому році Радянської влади в 35 кілометрах від столиці республіки з усіма її досягненнями цивілізації, докорінними змінами соціальних умов життя народу та його світогляду, поряд з цілим рядом елементів, породжених радянською дійсністю, записані весільні звичаї, що відлунюють сивою прадавниною матріархатних відносин [1], або пісні, в яких дівич-вечір асоціюється з укріпленням за трьома кам'яними стінами, або збережений звичай шаблі, який згадується ще в XVIII ст. в опису Калиновського, зовсім не свідчить про закостенілість, застиглість, рутинність в шлюбних звичаях народу.

Народні весільні звичаї заховують в собі досвід художнього відтворення дійсності людиною на різних етапах її історичного розвитку, в них можна побачити відбиток в сконденсованому вигляді світогляду, мудрості, норм моралі, самосвідомості кількох десятків поколінь. Якщо додати до всього цього викінченість поетичної і музичної форми пісень, що їх супроводжують, то значення народних весільних звичаїв виходить за рамки національної культури, і українське весілля, поряд з такими перлинами світової класики, як грецький епос і міфологія, індуські веди, фінські руни, сербські юнацькі пісні, ісландські саги, російські билини, українські думи, можна віднести до надбань загальнолюдської культури.

Всі дійові особи весільної драми живуть за наперед визначеними правилами, говорять, співають, діють відповідно до встановлених традиціями законів. Але в тому, що ці закони, весь запас висловів, дотепів, жартів, словесних формул, пісень, приказок, танців, обрядів увійшов у свідомість дійових осіб з дитинства, що ними користувались з діда-прадіда кілька десятків поколінь, треба вбачати основне значення весільних звичаїв не тільки для українського народу.

У весільних звичаях з усією повнотою виявляються національні особливості духовного життя українського народу, психічного складу нації, в той же час у них багато елементів, які споріднюють їх не тільки із звичаєвістю слов'янських народів [1], а й мають загальнолюдське значення. Діалектична рівновага між національним і інтернаціональним, без якої неможливий справжній розвиток будь-якої національної культури, дістала широкі можливості для практичного здійснення лише за роки радянської влади, коли в результаті знищення класового антагонізму, національної ворожнечі стали можливими розквіт і зближення соціалістичних націй і народностей.

Загальнолюдське, інтернаціональне проникає в радянське весілля насамперед через пісню, яка більш рухлива, легше перелітає кордони, швидше переймається і осідає на новому грунті (пісні російські, молдавські, грузинські, литовські, твори композиторів братніх республік). Порівняно з піснею традиційні обряди взагалі і весільні зокрема внаслідок своєї консервативності мають значно менші можливості для засвоєння іншим народом.

Тому риси загальнолюдського, інтернаціонального проглядають не так у запозиченнях, як у спільних нахилах всіх народів земної кулі до опоетизування шлюбних відносин, надання їм урочистості, святковості, кінцевою метою яких в свою чергу є створення міцної сім'ї, а значить, і міцної держави, міцного суспільства.

Шлях до формування інтернаціональної культури комуністичного суспільства лежить через засвоєння кращих надбань усіх національних культур. Певна частка в скарбниці загальнолюдської інтернаціональної культури належатиме і українському народному весіллю, бо все краще, створене в традиційних обрядах, вливається в радянську звичаєвість, яка є одним із щаблів на шляху до створення культури комуністичного майбуття.

О. А. Правдюк

[1] Див. післявесільні звичаї шанування матері («вінки») в с. Дударків Бориспільського району Київської області.

[1] Детальніше про це див. у нашій статті «Загальнослов'янська основа українського весілля».— У кн. «Слов'янське літературознавство і фольклористика», вип. 4, «Наукова думка», К., 1968.

НАЙДАВНІШІ ЗАПИСИ УКРАЇНСЬКОГО ВЕСІЛЛЯ

Г.-Л. Боплан

[ВЕСІЛЬНІ ЗВИЧАЇ УКРАЇНЦІВ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.]. 1650

Тепер опишемо весільні обряди жителів України і скажемо кілька слів про тамтешні любовні звичаї. Я впевнений, що мої слова багатьом видадуться цікавими і навіть неймовірними. На Україні, ніби всупереч всім народам, не хлопці сватаються до дівчат, а дівчата пропонують їм руку і рідко не досягають своєї мети; їм допомагає своєрідний забобон, який суворо пильнується, так що вони швидше мають успіх, ніж юнаки, котрі самі інколи наважувалися свататися до коханої дівчини.

Сватання відбувається в такий спосіб: закохана красуня приходить до судженого тоді, коли він і його батьки вдома. Переступивши поріг, вона вітає їх, за звичаєм українців, словами «помагай біг [1]» і сідає; потім звертається до парубка, що полонив її, називає його по імені (Іваном, Федором, Дмитром, Микитою — імена ці звичайні на Україні) і говорить йому: «Я бачу по тобі, що ти людина добра, що дружина твоя буде щасливою і матиме дбайливого господаря [2]. Прошу тебе одружися зі мною». З подібними ж словами вона звертається до батька та матері, благаючи їх погодитися на шлюб. Якщо старі не дають своєї згоди або відмовляються, покликаючись на молодість сина,— дівчина каже їм, що не залишить їхньої хати, аж поки він не одружиться з нею, і що тільки одна смерть може розлучити її з судженим. Сказавши це, вона настійливо вимагає його руки і погрожує не виходити з хати, якщо її бажання не буде задоволене. Через кілька тижнів батьки змушені не тільки погодитись на шлюб, а вже навіть умовляють сина покохати дівчину, тобто

[1] Pomagabog, qui vaut autant à dire que Dieu vous benie...
[2] Dospodorge.

одружитися з нею; а парубок, бачачи, з якою завзятістю дівчина зичить йому добра, дивиться на неї як на майбутню свою володарку і наполегливо просить у батьків дозволу покохати її. Ось таким чином на Україні дівчата скоро влаштовують себе, примушуючи батьків і матерів виконати їхню неодмінну вимогу. Відмовити їм не можна. Українці певні, що не виконавши в такому випадку прохання дівчини, накличуть на свою голову гнів божий, а на дім — нещастя; бо вигнати дівчину з господи — значить образити весь її рід, який помститься за це. До того ж силу застосувати не сміють, побоюючись суворої кари церковної, тобто суворої епітимії, великої грошової пені та привселюдної неслави, і тому марновірство змушує українців по змозі уникати цього нещастя, що в їх понятті (а воно стало майже догматом віри) буває неминучим наслідком відмови дівчині. Цей звичай водиться тільки між людьми рівного стану, тобто між хліборобами, що майже всі однакові по своїй заможності. Кохання закрадається іноді в серця простого селянина і шляхетної дівчини: тут допомагає їм такий звичай.

По селах України щонеділі і кожного свята селяни з дружинами та дітьми збираються по обіді до корчми; чоловіки і жінки проводять час в гулянках, а юнаки та дівчата веселяться на вигоні, танцюючи під дуду[1]. Туди звичайно приходять поміщик з своєю сім'єю, щоб подивитись на розваги молоді, іноді ж дозволяє їй танцювати перед своїми хоромами, де і сам, з дружиною та дітьми, бере участь в танцях. Треба відзначити, що на Україні та на Поділлі села, як правило, оточені лісочками з тайниками, в яких влітку жителі переховуються від хижих татар. Ці лісочки займають добру півмилю в ширину. Хоч хлібороби вважаються кріпаками, одначе здавна користуються правом і свободою викрадати під час танку шляхетних дівиць, навіть дочок свого поміщика. Але при цьому моторність і спритність необхідні: викрадач неодмінно повинен вислизнути із добиччю в сусідній лісочок і переховуватися там не менше 24 годин. Тільки тоді прощають сміливця; інакше пропала його головонька. Якщо викрадена дівчина побажає вийти за нього заміж, він зобов'язаний, під страхом смертної кари, одружитися з нею; якщо ж ні,— викрадач вільний від покарання. Неспритному або ж знайденому протягом доби без роздумів відтинають голову. А втім, за 17 років, проведених мною на Україні, не доводилось мені жодного разу чути про таке викрадання. Я бачив, як дівчата шукали собі чоловіків і який вони мали успіх у своїх замірах, здійснюваних описаними засобами; але умкнути шляхетну ді-

[1] Au son d'vne douda.

В. Васильєв. Прибирання нареченої.

поміркованості. Поміщики дозволяють селянам на весілля і хрестини варити пиво: то ж можна без зайвих витрат пити, скільки душі забажається. В інший же час селяни повинні купувати пиво у панських броварнях.

Коли вже час укладати молоду в постіль, родичі молодого відводять її до спальні; роздягають догола і оглядають з усіх боків, навіть волосся, вуха, пальці на ногах, щоб упевнитися, чи немає в неї голки або шматка паперу, насиченого червоним соком, і якщо знайдуть щось подібне, зчиняється страшенна метушня на весільному бенкеті; якщо ж нема нічого — одягають на молоду зовсім білу і нову бавовняну сорочку; потім, поклавши її в постіль, вводять потай молодого. Завіса біля постелі запинається, майже всі гості збираються до спальні, чоловіки з келихами в руках танцюють під дуду, а жінки плещуть у долоні, підтанцьовуючи до тих пір, доки не здійсниться шлюбний союз. Якщо молода подає який-небудь знак задоволення, всі гості стрибають від радості, плещуть в долоні і зчиняють веселий вереск.

Тим часом родички молодого чатують біля постелі, прислухаються... потім відслоняють завісу, одягають на молоду [іншу] білу сорочку, і коли помітять на попередній [сорочці] ознаки цнотливості, розголошують про це по всьому дому; веселощі розливаються, як повінь. На знак того, що молода вже жінка, одягають їй на голову кичку, бо тільки заміжні можуть покривати голову; дівчата завжди ходять простоволосими і за сором вважали б одягти кичку.

Наступного дня комедія ще більш потішна; вона може видатися навіть неймовірною для тих, хто її не бачив: крізь рукава сорочки, знятої з молодої і вивернутої навиворіт, просувають палицю і носять її по місту з урочистістю як почесне знамено, що свідчить про знамениту битву, аби весь народ пересвідчився в чесності молодої і в мужності молодого. Гості йдуть слідом за цим з музикою, піснями і танцями; хлопці ведуть попід руки дівчат, які були на весіллі; люди товпляться і проводжають церемонію до самої хати молодих.

Якщо ж на сорочці не знайдуть ознак дівоцтва — бенкет припиняється, чоловіки кидають чарки, жінки перестають співати; і присоромлені родичі молодої повинні терпіти всілякі образи. Одне слово, все в хаті іде шкереберть: б'ють горщики, в яких варились страви, кидають на підлогу глиняні кухлі, з котрих пили, на матір молодої чіпляють хомут і, посадовивши її на почесне місце, наспівують найобразливіших пісень, підносять їй пити з черепка, дорікаючи, що не дбала про доччину чесність. Нарешті, висловивши їй усе, що прийде в голову, гості розходяться по домівках, нарікаючи на таку неприємну пригоду, а присоромлені родичі молодої замикаються на декілька днів у своїх хатах.

Що ж до молодого, то його воля — жити з дружиною чи виштовхати її з хати. Наважившись на перше, він мусить зносити всі образи, яких захочуть йому завдати.

А втім, треба віддати належне українським дівчатам. Хоча свобода пити горілку та мед могла б привести до спокуси, але урочисте висміювання і сором, яких зазнають вони, втративши недоторканість, утримують їх від спокушання. [...]

Г. Калиновський

ОПИС ВЕСІЛЬНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРОСТОНАРОДНИХ ОБРЯДІВ. 1777

Сватання у малоросіян та українських слобожан між простим людом відбувається в такий спосіб: син, досягши належного віку, заявляє батькові своєму у слушну годину, що йому така-то сусідська дівчина сподобалась і він має намір з нею одружитися. Батько, зважаючи на прохання сина свого і бачачи в тому потребу, запрошує до себе двох старих свояків або сусідів, розповідає їм про намір сина свого, причому і сам син, прийшовши, кланяється їм низенько і покірно просить їх, щоб вони взяли на себе турботу піти до такого-то чоловіка, їхнього або іншого села жителя, сватати його дочку йому в дружини. І, діставши на це їхню згоду, вручає їм кожному по патериці на знак їхніх від нього повноважень і посольства,— і, давши їм спеціально для цього приготовлену хлібину, випроводжає їх за ворота, звідки ці свати (або по тамошній назві *старости*) йдуть до хати батька молодої, до якого прийшовши, кладуть хліб на стіл і вітають господаря звичайними словами, бажаючи йому в усьому благополуччя.

Хазяїн запрошує їх сісти, розпитує їх про різні речі; вони, коротко відповідаючи на запитання хазяїна, постукують по підлозі своїми патерицями на ознаку того, що їм не про те говорити треба; причому намагаються виявити свій намір відверто. Господар, почувши таке, просить часу на роздуми, і якщо вважає молодого гідним його дочки, то входить в кімнату до своєї дружини і, покликавши туди дочку свою, запитує, чи подобається їй хлопець? Якщо він їй до вподоби, дівчина відповідає, що не знає і віддає себе волі батьківській, в противному випадку перелічує його вади і всіляко відмовляється від шлюбу. Отож, якщо батьки бачать своєї дочки згоду і вважають пропонованого їм зятя вигідним, то виводять до сватів дочку свою, яка підносить на дерев'яній тарілці кожному з них по довгому полотняному рушнику, вишитому заполоччю, а іноді шовком або золотом, на знак згоди на їх пропозиції. Ті ж, узявши з рук молодої дари, перев'язують їх через плече і, лишаючи, як запоруку посольства свого, у господаря принесений ними хліб, а натомість взявши інший, ідуть в дім молодого з радісною вісткою. Молодий, бачачи, що посланці його повертаються радісними, зустрічає їх біля воріт і веде до батька, де призначають вони день весілля, згідно з спільною їх і батьків молодої домовленістю. З того часу аж до дня весілля молодий відвідує свою наречену, котра звичайно перебуває в товаристві дівчат-одноліток, що ведуть з нею розмови, тому що у них аж до весілля пісень ніяких не співають; також і молодий нареченій дарунків до того часу не приносить; так само і посагу від тестя не вимагає, а покладається в тому на його волю; причому має дозвіл проводити з нареченою не тільки день, але й ночі, наодинці, зобов'язуючись нічого, що перечило б цнотливості, не робити, і це виконується.

Слід знати, що у малоросіян звичайно одруження відбувається в неділю; тому напередодні, тобто в суботу, призначається *дівич-вечір* у домі молодої, куди, на її запрошення, збираються відібрані [для цього] дівчата, що звуться *дружками:* тобто подругами, з-поміж яких вибирають одну *світилку,* котра під час весільного столу, сидячи на покуті, тримає на увитій калиновим віттям з ягідками козацькій шаблі запалену воскову трійчасту свічку, а надвечір на вечерю приїздить молодий із своякамп [родичами] і з боярами до молодої, у якої буває декілька дівчат, згаданих уже дружок, котрих звичайно навпроти бояр чи парубків садять за столом, і там роздає молодий дари від обох сторін батькові і матері і своякам, а дружки співають різноманітних весільних пісень і там вечеряють, а потім танцюють під скрипку і гуляють до півночі.

Бояри і дружки в неділю на заутрені бувають з молодою і молодим, які після обідні вінчаються. З церкви, після вінчання, молодий з боярами і з своїм почтом йде в свій, а молода в свій же дім з дружками, а у молодого обідають бояри з світилкою, свахою, старостами і дружками, причому сваха та світилка пришивають боярам, старостам і скрипалю до шапок червоні, із стрічок, на шпильці приколоті квітки або пучечки квітів, а за те від кожного з них по одній або по дві копійки одержує. Пообідавши, сідають батько і мати молодого на кожух, вверх вовною вивернутий, тримаючи в руках велику білу або житню хлібину. Син кланяється спершу батькові, котрий його благословляє хлібом, а потім і матері вклоняється рівномірно в ноги і просить дозволу на від'їзд в дім молодої, також і мати благословляє його хлібом і відпускає в бажану путь.

Одержавши в такий спосіб дозвіл від батьків, молодий з боярами, старостами, свахою, світилкою і з дружками їде в дім молодої; коли вони вже наближаються, маршалки або дружки дають знати батькові і матері молодої, що приїхав їхній зять, і кладуть хлібину на стіл і кварту горілки. Мати молодої дарує дружка́ і піддружого рушниками і велить їм в'їжджати у двір; посеред двору стоїть діжа, накрита скатертиною, а на діжі хлібина і кварта горілки. Тут виходить назустріч мати у вивернутому кожусі, верхи на вилах або кочерзі і тримаючи в руках горщик з водою і вівсом, який вона дає після привітання зятю; а той, взявши його від неї, ллє на гриву коню і віддає старшому боярину; боярин, прийнявши від молодого, кидає вбік, і примічають, якщо розіб'ється горщик, то народиться син, а коли уцілів, то дочка. Потім молодий злізає з коня, а на коня сідає молодої брат або родич якийсь і гарцює, чимдуж гасаючи по вулиці, а за ним навздогін бояри, сівши на коней, женуться і, зловивши його, ведуть у двір до молодої і там його, сущого на коні, частують вином, причому той, хто підносить, говорить: «Прошу пригощатися», а він йому кланяється і не бере чарки вина, яку дружко перепиває, і, наливши вдруге, просить його; однак той не бере. Дружко знову запитує, чого йому треба? Грошей, відповідає він, на що дружко, вийнявши з кишені декілька копійок, кладе на тарілку і йому їх підносить. Той, взявши спочатку гроші, а потім випивши вино, злізає з коня, бояри злегка стьобають його кілька разів по спині лозинками чи нагайками; але він від них іде геть, потім приходить до сінешних дверей і, взявши оголену шаблю або велику палицю, сідає біля молодої. А молодий з свахою і світилкою стоять в сінях за порогом, потім мати молодої виходить з запаленою восковою свічкою і запалює трійчасту свічку, що її тримає світилка на шаблі, цілуються через поріг і вводять молодого в світлицю (з дозволом старости на відгук дружка на всяке починання, що потребує його згоди), де сидить молода з дружками, а поруч з молодою сидить згадуваний уже малолітній брат або свояк її, котрого питає дружко: — «Чого ти тут сидиш?» — «Я бережу сестру мою»,— відповідає він. Дружко говорить йому: «Вона не твоя, а наша».— «А якщо вона ваша, то заплатіть мені за харчі, що я на неї витратив»,— продовжує цей отрок. «А що ти на неї витратив?» — запитує дружко. «Вельми багато,— відповідає хлопчик,— 5 діжок буряків, 3 діжки капусти, 4 воли, 6 кабанів, 10 овець, 100 гусей, 200 курей, 75 качок, хліба 20 мішків, пива 5 бочок, меду 2 бочки, горілки 5 бочок та іншого за перебування її у нашому домі протягом 15 років». Це вислухавши, дружко виймає із кишені дві чи три копійки і, поклавши їх на дерев'яну тарілку, на котрій стоїть налита чарка звичайного вина, підносить її з грошима продавцю, який, побачивши малу кількість грошей, не поступається і продовжує торг свій до п'яти, а інколи й до десяти копійок. Одержавши їх, виходить він геть із-за столу, і молодий, що стояв до цього посеред світлиці, сідає за стіл поряд з молодою, в сірий або білий суконний каптан одягненою, взутою в червоні козлові, з залізними високими підківками чоботи, в сукняній строкатій спідниці, по тамтешній назві *плахті*, в червоному фартусі або *запасці* і в вишитій візерунками білій полотняній сорочці, маючи на голові дві укладені в кружок коси з свого волосся, а довкола голови зав'язані шовкові різноманітні стрічки з довгими кінцями, що звисають на спину; на шиї декілька разків червоних корольків, що звуться намистом, і хрест мідний, а на руці персні мідні; а молодий одягнений у два темно-сірі жупани і в шаровари з того ж сукна, пояс яскравий вовняний і червона сукняна шапка, облямована чорним смушком, і в чорних, намащених дьогтем широких, багатьма онучами наповнених, ремінними підв'язками і мідними пряжками стягнутих чоботах (в одному з них лежать дві копійки); на руці в нього мідна обручка, а на поясі на правому боці — хустка, вишита по полотну червоною заполоччю. В цьому убранні сидять вони за столом разом з раніше названими гостями. Після влаштування їх батько і мати і свояки молодої, ввійшовши до них з наповненими чарками вина, частують їх і весь почет; а потім запитує дружко старости звичайним способом, аби дозволено було подарунки роздавати батькові й матері молодого і всім родичам; насамперед батькові — хліб, матері — чоботи, родичам — паляниці і хустки, і дружкам по жмені горіхів і по два бублики або кренделі; від молодого таким же способом і від молодої обдаровують всіх родичів хлібом і хустками, а боярам кожному дають по полотняній шитій або ситцевій хустці; потім дружко просить дозволу у старости або весільного батька молодим і всім гостям іти надвір танцювати; староста після триразового до нього звертання виявляє на те свою згоду, і всі виходять на двір і там під музику до тих пір танцюють, поки покличуть їх до столу, за який всі після благословення старости заходять, і займає всяк своє місце.

Стіл накритий шитою або тканою скатертиною поверх килима; на ньому поставлені дерев'яні білі або червоні тарілки і ложки, для кожного декілька ножів, а вилок нема. Перед молодим і молодою стоїть одна тарілка і дві ложки, що лежать навхрест, і житня хлібина ціла, обсипана сіллю. Посеред столу лежить коровай, накритий навхрест двома рушниками, вишитими червоною заполоччю, і покритий великою ялиновою, встром-

леною в нього гілкою. Позаду них у кутку, де стоять образи, стоїть шабля з запаленими свічками; як молодий, так і молода протягом всього обіду нічого не їдять.

Після першої страви, якою звичайно буває локшина з свининою і куркою, батько й мати частують гостей і п'ють за здоров'я молодих; те ж саме робиться при борщі, печені і капусті, з перцем приготовленої. В час обіду сестра молодої або своячка, знявши з молодого шапку, пришиває до неї зроблену з рожевої стрічки *квітку,* як вона зветься по-тамошньому, а при виконанні цього обов'язку співає пристойну пісню і отримує за це від дружка декілька копійок. В цей же час дружко, з благословення старости прочитавши «Отче наш» і знявши з короваю рушники, бере один собі, а другий піддружому і, перев'язавшись через плече, розрізає цей коровай на частини і розсилає всім тут присутнім. Всякий, хто бере шматок короваю, дає за те копійку або більше на розживу молодої: після цього виходять у двір і танцюють до самого вечора. Як смеркне, всі заходять до світлиці, сідають за стіл тим же порядком і подається вечеря. Після вечері подружки молодої, попрощавшись з молодою і відкланявшись, розходяться по своїх домівках, одержавши в подарунок по жмені горіхів і по декілька бубликів або кренделів. Старшу дружку проводжають бояри з співом, музикою і танцями до її садиби. По тому молодий з молодою вечеряють за окремим столиком в окремій хижці [коморі]. В той час дружки і свахи, зібравши посаг молодої на віз чи на сани і посадивши туди молоду з світилкою і з свахою, везуть в дім до молодого, котрий з боярами туди ж їде верхи, притримуючись правої сторони воза молодої. Зауважити слід, що молодий незабаром після виїзду із тестевого двору, стьобнувши нагайкою декілька разів по спині молоду, говорить їй: «Кидай норови батька і матері і звикай до моїх». При в'їзді в дім молодого посеред воріт запалюється куль соломи, через який переїжджають ті, що їдуть з молодою на возі, і всі, що прямують за ними; потім входять в світлицю, кланяються батькові й матері, сідають за стіл і вечеряють тим же порядком, як і в домі молодої.

Після закінчення вечері дружко з свахою і з свояками ведуть молодих в комору і там на деякий час залишають їх самих. Молода при вході туди роззуває молодого, який, скинувши чобіт, б'є її халявою по спині, велить їй взяти раніше згадані гроші, що випали звідти. Потім лягають спати на розстеленій на підлозі соломі, покритій килимом або войлоком, який їм замість ковдри править. Побувши тут деякий час, молодий кличе дружка... По тому всі присутні йдуть в покої батьків і там виявляють свою радість з приводу благополуччя молодої, на всі лади веселяться, одні співають, інші танцюють і співають пристойних пісень. Потім ідуть до батька молодої багатолюдною юрбою і, прийшовши туди, з радощів б'ють вікна, печі, лави, столи, стільці і все, що потрапить до рук, так що іноді цілу хату зруйнують, не боячись за це не тільке гніву господаря, а, навпаки, й подяки сподіваються. І справді, батько й мати молодої, почувши про благополуччя дочки своєї, не жалкують за сими збитками; але й обдаровують тих, що принесли цю радісну звістку, рушниками і хустками, ті ж повертаються знову до батька молодого, де гуляють до самого світанку, всіляко розважаючись.

Наступного дня, в понеділок, збираються гості в хату молодого. Рано-вранці приходить старший боярин до молодої і взявши у неї червоний фартух *(запаску),* прив'язує його на високу жердину і виставляє біля воріт, де висить він до самого вечора як знак виявлення чесності молодої, а потім дружки, свахи, бояри, сусіди, родичі та інші гості, взявши перед цим у дружка хлібину і чарку горілки, з боярами та іншими весільними йдуть до хати старшої дружки і, прийшовши туди, ставлять хлібину і кварту горілки на стіл. Старша дружка виходить і частує вином і ставить їм їсти. Поївши, ідуть на подвір'я і під музику танцюють, а потім і по всіх дружках ходять; так само ідуть до бояр, і бувають у свахи і світилки та інших. Обійшовши по черзі всіх, ідуть до молодого і запитують дозволу у його батька вести молодих до церкви. Батько дозволяє і, одягнувши на молоду кибалку, або намітку і очіпок, тобто жіночий головний убір, і, обклавши його червоною стрічкою, відпускає їх з хати; причому дає дружку, попові, дякові і паламарю по хлібині і по кварті горілки і привівши молодого з почтом до церкви, де залишає їх на цвинтарі або мостарі співати різних пісень, дружко з піддружим ідуть до попа в хату, і, поклавши хлібину на [стіл] і кварту горілки, просять, щоб ввів молодих до церкви. Піп вимагає від них плати і, одержавши її, йде до церкви, де, приступивши до дверей і прочитавши молитву за порогом, бере молодих і вводить до церкви, в якій читає «Покровению главы» молитву, і покриває молоду серпанком або фатою, окропивши ж їх водою, з благословенням відпускає додому.

По тому всі весільні гості йдуть до батька молодого в дім, де саджають молодих за стіл, куди приходить свекор, або батько молодого з палицею і тиче нею невістку в очі, запитуючи, чи не сліпа вона? І, знявши з неї серпанок, частує її вином. В цей час дружко доставляє на тарілці дерев'яній паточний мед, яким намазаний шматок калача, з'їдає його спершу сам, а потім манить таким же шматком молодого і молоду, підносячи до їх рота і обманюючи їх, поки сам той шматок не з'їсть; а по тому їм дає

намазані скибки хліба, чим і інших гостей пригощає. Після благословення старости виходять на подвір'я, щоб розважатись танцями, причім починає танцювати дружко; а потім старший боярин, взявши тарілку і наповнивши чарку вином, також поклавши на тарілку небагато грошей, підносить молодій, яка забирає гроші з тарілки, випиває чарку вина, а потім починає танцювати з боярином; таким же чином і зо всіма перетанцює і гуляють вдосталь, а потім заходять до хати, сідають за стіл, де батько і мати їх частують. В цей час дружко, просячи благословення у старости, і прочитавши «Отче наш», розрізає коровай і підносить батькові й матері, усім рідним і весільним гостям, котрі обдаровують молодих всякою домашньою худобою і іншими речами на їхнє господарство. Потім, взявши зарізану, іноді зварену, а іноді й сиру курку, обклавши гіллястою калиною і червоними нитками, також пироги без начинки, тобто *стульні*, іде дружко з молодим і з усім весільним почтом до тестя і тещі під спів і гру на скрипці, а прийшовши туди, заходять до світлиці і ставлять курку з хлібом на стіл. Господарі, тобто тесть і теща, пригощають зятя і всіх, що прийшли. Потім дружко розриває курку і дає тестю пару пирогів і курячу голову, тещі — задню частину курки і стільки ж пирогів, а іншим гостям по куснику пирога і по шматку курки. Опісля теща, одягнувшись, іде до свата або зятевого батька з усіма гостями, де вечеряють і розважаються різними іграми цілу ніч до світанку, а наступного дня, тобто у вівторок, збираються всі гості (за винятком бояр і дружок) до обох сватів і ходять юрбою із хати в хату та пригощають один одного стравами й напоями, не припиняючи всіляких розваг. І в наступні дні протягом цілого тижня, тобто до суботи триває [це гуляння], чим і весільні обряди закінчуються.

[І. Червінський]

СВАТАННЯ, ВЕСІЛЛЯ І РОДИНИ У ЛЮДУ РУСЬКОГО НА РУСІ ЧЕРВОНІЙ, ОПИСАНЕ МЕШКАНЦЕМ ЦЬОГО КРАЮ. 1805

З давніх-давен сватання і весілля у простого народу є великою урочистою подією; поряд з безліччю жартівливих розваг та ігор, які супроводжують ці обряди, вони відзначаються пишністю, а також певною складністю дії. Тут народ відверто визнає, що шлюб є єдиною причиною, якій світ зобов'язаний найбільшою гармонією, чесністю і багатством. Він увів поняття чесності, цнотливості, бажання подобатись, як і необхідність вічного кохання. Він дав батькові у глибині серця відчути прихований голос природи; він поєднав у сім'ї інтереси окремих осіб, усе суспільство з'єднав міцною ланкою.

Всілякі внутрішні почуття людини: чи то висока шана до певної особи, чи радість і смуток, сильні враження і роздуми — усі вони супроводжуються певними обрядами; отже, подивімось, як поводить себе простий люд на своїх сватаннях, заручинах і весіллях.

СВАТАННЯ

Відомо, що у кожному селі серед простого народу є певні особи, які, звичайно, керують сватанням, заручинами і весіллям. Той, що допомагає женихові, називається *бранським старостою* (starosta brański); назва «бранський» походить від слова «бра́ти» і, власне, передає задум молодого, тобто він той, хто має взяти до шлюбу дівчину і якому сват мусить робити послуги.

Сват молодої, навпаки, називається *данським старостою* (starosta dański) — від слова «давати», тобто той, що робить послуги з боку молодої, яка має віддатись.

Парубок, уподобавши собі дівчину і бажаючи з нею одружитись, передусім іде разом з батьком до свата, чи бранського старости, і просить його піти з ним до батьків дівчини, аби укласти попередню угоду про шлюб. Сват, виконуючи бажання конкурента, показує його і в присутності батька просить, щоб батьки молодої дозволили своїй дочці віддатись за нього. Парубок при цьому мовчить, дівчина також присутня, проте на ознаку скромності повертається до печі і колупає її, порається там, вдаючи, що заклопотана, бо заступає матір і не має часу прислухатися до розмови.

Батьки на це перше звертання свата ніколи своєї дочки не декларують, випроваджують свата, зауважуючи, що порадяться між собою і з дочкою поговорять, а також визначають наступний термін, коли сват, батько і парубок повинні знову прийти до їхньої хати; і тоді батьки молодої або остаточно укладають угоду про шлюб, або зволікаючи, призначають ще один термін.

Таке зволікання в укладанні угоди про шлюб найчастіше призводить до небажаного кінця; тому сват, повернувшись додому, серйозно аналізує відповідь батьків, і, якщо передбачає, що надії на домовленість немає, то більше не наважується йти до батьків нареченої, якщо ж надія є, то конкуренція (укладання угоди про шлюб) відновлюється.

Перед тим як приступити до укладання угоди про шлюб, батьки визначають, що мають дати у віно дочці й разом з тим нагадують парубкові, аби він подумав, чи невелике віно не відштовхне його від їхньої дочки. Молодий, якщо згоден, одразу запрошує до себе на обід чи вечерю батьків молодої і своїх родичів та близьких. Такий обід чи вечеря є ніби оголошенням передшлюбної угоди; парубок і його батьки в цей час намагаються якнайлюб'язніше поводитись з гостями і привернути їх до себе; горілки не жаліють, адже за це батьки молодої на знак вдячності збільшують віно, призначають день шлюбу; переддень шлюбу є звичайно днем заручин.

ЗАРУЧИНИ

Батьки молодої в день заручин влаштовують у себе вечерю. Для наймання музик на майбутній банкет складаються обидві сторони. Печуть короваї (тобто хліб з пшеничної муки), оздоблені різними виробами з тіста по верху, а в боки тих короваїв укладають два яєчка, якими потім частують заручених.

У день заручин молода з розпущеними косами, вибравши собі одну чи двох подруг, дружок, ходить по селу від хати до

хати, оголошуючи день весілля, і запрошує на нього. Майже у кожній хаті її обдаровують то лляним, то конопляним полотном, висловлюючи при цьому якнайбільше благословінь.

Коли надходить вечір, родичі та сусіди збираються, данський староста заходиться господарювати, заохочує присутніх до забави, танців, починається частування. Молода роздає гостям невеликі рушнички домашнього виготовлення, на зразок хусток, зате своєму коханому повинна дати крамну (куповану) хустку, за яку він тут же, в присутності гостей, повертає її ціну, або й більше дає. По тому накривають скатертиною стіл, на нього кладуть буханець хліба, молодий втикає в нього чотири крейцери (мідяки), а мати той хліб накриває хусткою, потім парубок, дівчина, їх батьки і всі присутні, родичі і гості, кладуть зверху руку на руку, ксьондз (піп) зв'язує єпітрахиллю складені руки, читає молитву, і так закінчується обряд заручин.

Після цієї церемонії молодий одразу дарує своїй майбутній дружині хустку, якою вона повинна пов'язатись, ставши заміжньою; вона ж дає йому сорочку.

Після вечері й танців, як тільки розійдуться гості, молода бере капелюх молодого і непомітно пришиває збоку сплетений віночок; він, ніби не помітивши того, повертається додому. Вдома уже його мати вдає, ніби перша помітила віночок, причеплений до капелюха, раптом зриває капелюх з голови сина, хапає вінок і кидає його в піч.

ВЕСІЛЛЯ

В день шлюбу молода запрошує кількох сусідок допомогти зробити вінки чи корони. Вона ж плете два вінки: один для себе, другий для коханого; цей другий вінок має бути широким і довгим, щоб обгорнути усю шапку. Згодом вона відсилає його молодому з трьома парубками у супроводі музик, сама ж одразу сідає для одягання. Спочатку її розчісує данський староста, далі батьки, а потім усі присутні. Перед шлюбом молода востаннє розплітає коси і розпускає їх.

Молодий, побачивши, що йому несуть вінок, сідає, і бранський староста розчісує йому волосся, потім батьки, далі прибирають його в шапку з вінком і виряджають з музиками до молодої.

У хаті молодої, очікуючи молодого, накривають посеред хати стіл, кладуть на нього хліб; у дверях молода з матір'ю зустрічають молодого; він бере за руку молоду, а за ними, побравшись усі за руки, обходять тричі стіл; потім молоді сідають на лаву,

мати обмотує їм шиї хусткою і велить поцілуватись, після чого у супроводі музики вони йдуть до церкви брати шлюб.

Коли молоді повертаються з церкви, мати зустрічає їх з кочергою, покривши голову вивернутим кожухом, потім виносить хлібину, подає зятеві чарку горілки; він, скуштувавши, кидає чарку за себе, а мати обсіває молодих вівсом. Обсівання вівсом означає зичення достатку, а також, що землі цієї околиці добре родять овес, а жито з'явилося пізніше. Вивернутий кожух означає, що мати бажає дітям доброго урожаю, щоб овес родив такий густий, як вовна на кожусі.

Після частування у молодої весілля переходить до батьків молодого; спочатку на один чи два вози старанно укладають віно молодої: перину, дві подушки, скриню з білизною і вбранням, інші речі, що ними нагороджують молоду батьки. Услід за возами усі присутні випроводжають молодих; якщо дівчина йде заміж в інше село, молодий забезпечує усіх возами. Батьки молодої, дотримуючись певної традиції, лише на другий чи третій день виїздять до зятя, отримавши його запрошення. Є ще такий звичай: якщо молода йде заміж в інше село, то в коси її вплітають зубок часнику, який нібито відверне усі хвороби і все зле від дочки і родичів.

Коли молода разом з молодим прибувають до батьків молодого, вони обсівають їх вівсом.

Батьки обох сторін також обмінюються подарунками, мати молодої дає батькові молодого сорочку, а мати молодого дає матері молодої хустку.

При всьому цьому важко описати всілякі розваги, пісні, приказки, часом непристойні, якими старости обох сторін забавляють гостей; тут чується справжня народна мова і невимушеність. Проте слід зауважити, що урочистість весільного акту не втрачається.

Селянин, який не має змоги в такий спосіб влаштувати весілля, вважається бідняком. Тому часто, справивши своїм дітям весілля, селянин ставав ще біднішим.

Весільний акт для простого люду був єдиною втіхою і радістю; природна слабкість людини — гордість — штовхала її при цьому на непосильні видатки, аби не поступитись перед іншими...

ЗАПИСИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX-ПОЧАТКУ XX ст.

ЦЕНТРАЛЬНІ ОБЛАСТІ УКРАЇНИ

Київщина і Полтавщина

ВЕСІЛЛЯ В СЕЛІ БОРИСПІЛЬ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОВІТУ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

[Записав П. П. Чубинський]
Мелодії на ноти поклав М. В. Лисенко. 1877

Як парубкові прийде пора одружитись і як він найде собі дівчину по серцю, вродливу, ще й до того хазяйку, і вони змовляться між собою побратись, то вона йому й каже:

— Пришли свою матір і сестру спитать мого батька й матір, чи позволять.

От тоді хлопець просить своїх піти до дівчини. Ті беруть хліб, сіль і йдуть. Приходять, поздоровкаються і питають:

— А щó, повиносили сіно із покутя? Ми йдем гребені витягать да прясти будем, а біг поможе напрясти, да й з собою, може, заберем. А щó, свахо, ми прийшли до вас, спитайте ви нас.

— Скажіте ви нам,— каже сваха, мати дівчини.

— Що якби нам,— кажуть тії,— біг поміг те взяти, що думаєм спитати?

— Як з богом прийшли, то біг і поможе.

— Якби біг поміг нашому Йвану да заручить вашу Марусю, да їм біг поміг на світі пожить би.

— Дай, боже! — каже мати дівчини.— А пойди, Марушко, позви батька з клуні.

Приходить батько, здоровкається з гостями.

— А що,— каже йому сваха,— ми вже свахи питали, да ще свата дожидаємо.

— Ну, старий,— каже жінка,— прийшли нашої дитяти питати. Як думаєш, чи оддати нам?

— А що,— каже той,— чи оддати — ми ще не знаємо. Розпитаємось людей да й дівчини спитаємось. А такечки, не спитавши людей, люде скажуть: на порозі хустки подавали, да й сміяться ще будуть з нас. Хіба вона в нас перестарілась!

— Да що тут, свашко, говорити,— каже мати молодого,— коли вони вже поговорили, молодії діти. Уже Іван нам всю правду розказав: «Ідіть, каже, мамо, я договорив. Тілько ідіть поспитайте, щоб люде не сказали, що ми набиваємось, може».

— Так де ж ти, Марусю? Йди, лишень, у хату,— кличе мати дівчину.— Так, донечко, як твоя охота, ми боронить не будемо. Нехай біг помогає.

— Спасибі, мамо,— каже дівчина,— а я, мамо, люблю Йвана і піду за нього — пана не дождуся.

— Правда, дочко,— каже до неї мати парубка.— Я, слава богу, тиха людина і немощная, я тебе жаліть буду.

— Да вже нам не скільки жить,— каже її мати,— а вони як люблються, поберуться да й будуть жить, як біг дасть. Да вип'ємо, свахо, по чарці, то й речей більше найдемо. Піди-но, донечко, та принеси горілки.

Дівчина приносе горілку, стане під дверима і кричить:

— Мамо, нате цю горілку, я в хату не пойду; бо будете пить да про мене говорить, я не хочу слухать.

Стара бере од неї горілку, бере чарку і каже:

— Дозвольте ж, свахо, в свої[й] хаті й нашим могаричем почастувать.

— Почастуйте,— каже сваха.

От вона наливає вина і говорить:

— Господи, поможи ж нам це діло начать да й кончить веселенько. Дай, боже!

— Дай, боже!

Вип'ють по чарці, по другій, балакають.

— Як я вам, сванечко, розкажу свою пригоду,— каже хазяйка,— як я — дай боже, цій донечці лучче — а як я оддавала старшую! Да й, здається, воно ще молоде було, було б і не оддавать, а я й приневолила. Так вражі люде мене подбили: одчиняй, кажуть, ворота, як одчиняються, да так і дочку, як ягодочку, оддавай. Як поспіває, кажуть, то й рви її, бо як поспіє, то й сама опаде. А тепер, сама бачу, утопила я її головоньку! Щодня приходить да й плаче. Як тієї кажуть приказки:

Гиля, гиля, сірі гуси, на пісок:
Утопила голівоньку, думала на часок.

От так-то, кажу, теперечки прийде бідна дочка да й плаче; плаче да й жалується: «Десь, каже, матусю, я в вас діла не

робила, що ви мою голівоньку навіки втопили. Людей слухали, а свого розуму не достало; ще й з роду не ддавали, да й присиловали». А теперечки дожду до посліднього да й скажу: охота твоя, дитино, то йди, вибірай сама — мені з ним не жить.

— Ні,— каже гостя,— свашко, не бійтесь, у нас цього не буде. То сем'я, а ви знаєте, що в мене тільки дівчина да я, а батька й зовсім немає. А вона, як буде слухать, то я їх десять раз буду жалувать.

— Уже, мамо, не раненько,— каже свашина дочка,— пора, мабуть, і додому. Добалакайте, як, чи сьогодня старостів присилать, чи на завтра одложите.

— Да як же знаєте ви собі,— каже хазяйка.

— Да що ж, свашко,— каже сваха,— ще люде чутимуть, що ваша дочка ще не посватана, то будуть лізти і набивать вам голову. Треба сьогодня й платки подавать.

— Ну, як знаєте собі. Одно вже починать, да й кончать — думатимем одно. Бо це вже таке, коли кончать, то кончать, як урем'я пришло. Ну, вип'єм же ще по чарці на коні; бо ще ж це треба й приготовить усе, і старостів зобрать.

Вип'ють по чарці, і сваха з дочкою йде додому.

Як тільки вони прийдуть додому, син зараз й питає їх:

— А що, мамо, як вам сказали?

— Да як же сказали — добре. Спасибі вам, діти, що наперед поговорили, я вже за готовим ладом. Сваха така викарана, що старшу дочку приневолила, то за цією вже нічого й не озивалась. Позвала її да й каже: «Як знаєш, донечко». А вона — спасибі їй — така вийшла смілесенька та веселенька, хоть і молода ще, да й каже: «Я люблю і пойду, мамо, за його». Тепер же, сину, я тебе пошлю; пойди ти до дядька і до сусіда і попроси їх, да йдіть за платками зараненька — що вони скажуть?..

Син зараз збірається і йде. Приходить до дядька і, увійшовши в хату, кланяється і говорить:

— Добри-вечор вам, дядьку, та боже вам поможи.

— Спасибі; проходь да сідай у нас.

— Да сидня нічого, дядьку, не дасть; я прийшов до вас з просьбою.

— Чи не в старости, може? — питається дядина.

— Да так, дядино, що й вгадали.

— От і нам світилки будуть,— каже дядькова дочка.— Боже тобі поможи.

— А ви, дядечку,— каже молодий,— прошу я вас, не оставте мене, будьте у мене й за старосту, й за батька; бо в мене, як ви знаєте, батька нема.

— Да вже ж,— каже дядько — так, не дав біг дождать; одного

сина мав, да й то... І в нас діти ростуть, біг знає! Треба послухать. Чи ще ж ти кого просив, чи ні?

— N просив; дак казав, пойду. Прошу ж вас, дядечку, якби зараз і їхать раненько, щоб і не дожидали.

Збере молодий старостів і привозить їх перш до себе.

— А що, стара,— каже дядько,— будемо благословлять удвох. Нехай не бурлакує да буде хазяїном; а то тамечки на нашій улиці говорили, що вже й кілля поламали на їх, б'ючи.

— Да нуте вже, дядьку, того не споминайте, а то ще мати розсердиться та скаже: робить не здужатимеш на старость.

— Да вже й так ці святки наскучило мені, спиняючи його. Всю ніч гуляє, а вранці спить! Дівчина й волам дає й наповає; а він виспиться да і знов пошов! В загороді повно й кізяків, і всього — не поприбірає нічого; це вже коло свят оханувся, да поприбірав, повивозив трохи.

— Да нуте вже, мамо, годі жалуваться,— давайте по чарці горілки, да благословіть, да будемо їхать.

— Да вже ж сідайте да їдьте, чого ж будете длятьця.

— Да вечерайте ж ви, старости, а я ще пойду, попрошу товариша собі.

— Хіба ти це й досі не просив?

— Да я вже просив, дак казав прийду, да щось і досі нема!

А той двері одчиняє й каже:

— Ось я йду й сам.

— От і спасибі,— каже мати,— коли сам ідеш.

— Може ще й за тобою доведеться,— каже дядько.— Спасибі, що послухав!

— Да може ж біг поможе й мені, то й мене не одцураються!

Посіли, повечерали, по чарці горілки випили. Сідає дядько з матер'ю на ослоні перед столом, спиною до образів, а молодий кланяється їм і каже:

— Благословіть мене, дядьку, так, як батько з матер'ю.

— Нехай тебе біг благословить да й помагає тобі у всім добрім.

Він кланяється їм в ноги, а вони разом благословляють його хлібом, сіллю.

— Ну,— каже молодий послі товаришу,— іди ж да заверни коні.

Виходять, посідають і їдуть. Як вже приїдуть до молодої, свати ідуть под вікно:

— Вечор добрий вам! — кричать.

— Ох, Марусю, вже старости приїхали,— вийди з хати,— каже мати до дівчини.

— А пустіть, будьте ласкаві, в хату. Що ви за люде? Чи ви бога не боїтесь?! Чи ви по дорогах не їздили? Ось яке лихо надворі, а ви в хату не пускаєте!

— Да біг же вас знає,— каже батько з хати,— що ви там за люде такії, що добиваєтесь! Ночна доба: хто вас там знає, чи ви злії, чи ви добрії!

— Да за окном же не вгадаєте! Пустіть, будьте ласкаві, в хату; хоч гроші возьміть, а пустіть!

— Да пойди ж, старий, одчини; вони [...] такі ж люде, може, лихо, заверуха! Та не дай, боже, і душею пострадають!

Батько одчиняє двері, а мати засвічує свічку. Дочка на задвіркові двері — рип! а тут її Іван з товаришем — цап за руку.

— Куди ти, серце, тікаєш? Яка цікава: втекати хоче!

— Чи ти бачиш! Ви, мабуть, тут із дня стоїте?

— Да чого ж тікать? Ти ж уже знаєш не вчора й не сьогодня мене, да ще захотіла, щоб ми тебе шукали по кулях і по ожередах.

Молодії остаються в сінях, а старости йдуть в хату.

— Дай вам, боже, вечор добрий, да й поможи вам, боже, мати, а нам те, що задумали, взяти.

— Отакі ви люде добрії, що просились ночувать, да будете вже нас грабувати!

— Кланяємося вам, свате, хлібом і сіллю.

— Спасибі вам за хліб і за сіль. Проходьте да сідайте в нас.

— Да тут не так, щоб сідати, коли б чого пошукати.

— Ви таки все одноєї! Ми вас і садовим, а ви все-таки своє! Ви таки, мабуть, не добрії люде.

— Да там добрі — не добрі, а ви дайте нам пошукати куниці, що ховається під солом'яні копиці.

— Де ж такі ви чули солом'яні копиці? Слава богу, сей год жито вродило — все в'язали в снопи, а сіно в копиці гребли.

— Дозвольте нам, сватусю, пошукати, коли не куниці, дак лисиці, а ми найдем і в солом'яній копиці. А то ми дечого ще й більше б балакали, дак нема з ким; те старе, а те мале, а такого й нема, щоб побалакать з ким; бо у нас ще тут на дворі єсть люде. Ану, де ви тут, хлопці, ідіть, лишень, у хату!

Одчиняє двері й кличе.

— Да ми ось,— кажуть хлопці з сіней,— йдем да ще й з собою ведем.

— Ой Івасику,— упирається молода,— ідіть-бо ви самі в хату, а я войду сама, а то чудно! Ай лишечко, як оце тіло труситься! — Не хочу я іти разом!

— Та ходім-бо,— кажуть молодий і товариш.

— Ой Карпусю, братіку, йди-бо з Іваном; я войду сама.

Сват одчиняє двері і знов кличе їх:

— Да що це ви, хлопці-козащина, й досі коней не порозсідлували!

— Да ми то вже коні порозсідлували, дак уздечки не внесем.

Ведуть за руки молоду в хату — вона упирається. Як вже в хаті її пустять, вона хоче у комнату,— старости не пускають.

— Це ж,— кажуть,— не уздонька, це ж молодая дівонька. Бач, свату, кому чого треба, то й найде. Ми таки в хаті; спасибі, що пустили... А що, свату, вже тут нічого довго балакать. Чи оддаєте за сього Йвана свою дочку? Ось і наші хлопці — подивіться собі. Пройди, лишень, Іване, по хаті, чи не кривий, чи не горбатий, чи не сліпий, чи не безбокий.

Бере його староста за руку і проводить по хаті.

— А йди, лишень, Марусю, подивися, бо це ж не грушку скоштовать,— треба вік жити!

Товариш виводить її за руку. Вона йому нишком каже:

— Да ну ж бо, не веди,— хіба я його не знаю, чи що?

— А що, свату, подобав на мого парубка. А наш парубок вашу дівку подобав. Кажіть уже, докіль воду варить — пора й лад робить. І ти, стара мати, думай да кажи, та йди, стара мати, шукай платків — твоє вже діло таке...

— Платки то найти не диковина,— каже батько,— та ще вона мені не заробила — й весілля нізащо одбувати. Да я й не думаю її сей год оддать; хоть у їх там платки і єсть, дак мені їх платки не в моді...

— Да ну вже, старий,— уступається мати,— воду вари, вода й буде.

— Ну коли так, до вносіть платки, да й мені чарку горілки дасте.

— Ото й спасибі, свату, за добре слово! — каже староста.

— А що ж,— каже батько,— це таке зіллє, що зробила, до в скриню зложила, а що придбала, з собою забрала.

Мати виносить платки крамні, кладе на стіл, а староста бере молодого за руку, молодий молоду, да й становить в парі. Як вони станують, от він їм і загадує:

— Бийте, діти, поклони.

Ті перехрестяться і ударять по три поклони. Батько і мати сідають на ослоні до образів плечима і благословлять:

— Нехай, кажуть, біг помагає вам іздружитись да й в світі нажиться; дітей дождати да й попаровати так, як ви тепер самі з'їдняєтесь.

Поблагословивши, й платки дають. Молода бере за столом платок і насамперед дає молодому; він кладе його в кишеню; потім дає старостам і товаришу. Староста бере й каже:

— Дай же вам, боже, на світі прожити, діток наплодити і пряхи свої мати й заміж давати.

— Сідайте, старости, за стіл,— просять батько й мати молодої,— а діти й товариш нехай ідуть да покличуть сусід на могорич.

Ті пішли, а староста, сівши за стіл і вийнявши горілку, каже:

— Дайте нам аршина,— у нас є дрібний товар — треба поміряти да й попробувати.

Хазяїн дає чарку. Староста наливає, дає сватові — батьку б то — і каже:

— Спасибі, що послухали молодих. Нехай їм біг помагає; як началось, щоб так і кончилось — веселенько да тихенько.

— Дай, боже,— каже батько. Вип'ють по чарці і ждуть сусід і молодих дітей.

Тим часом молодий, молода і товариш ходять по селу і просять сусід і знакомих. Як прийдуть до кого, молода входить в хату, а ті стоять за ворітьми. Як молода увійде, стане коло порога, поклониться всім і каже:

— Просив батько й мати, і я прошу на хліб, на сіль, на сватаннє.

— ' пасибі,— кажуть,— батьку й матері, й тобі за труда́, нехай тобі біг помагає. А за кого тобі господь судив?

— За Щегля, за Йвана.

— Ото, кажуть, хороші люде і з діда і з прадіда.

Трохи побалакають; молода виходить і йдуть дальше.

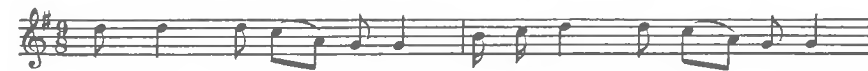
Посходяться сусіди, її рід, хлопці, дівчата до молодої. Їх садовлять за стіл, частують горілкою. Кого частують, той каже:

— Спасибі вам, сусіде, що й нас не забули; нехай вам господь поможе і дітям вашим.
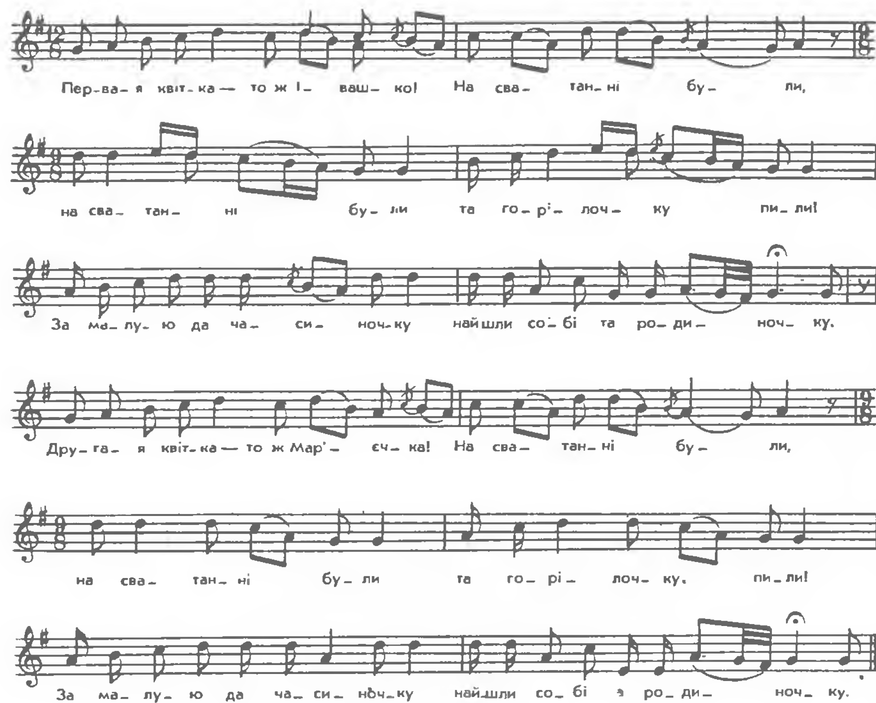
Зачинають співати:

1. Не швидко

У садочку дві квіточки [1].
На сватанні були (2)
Та горілочку пили!
За малую да часиночку
Найшли собі та родиночку.
У садочку дві квіточки:
Первая квітка — то ж Івашко!
На сватанні були (2)
Та горілочку пили!
За малую да часиночку
Найшли собі та родиночку.
У садочку дві квіточки:
Другая квітка — то ж Мар'єчка!
На сватанні були (2)
Та горілочку пили!

[1] Далі всюди, де повторюється формула «У садочку дві квіточки» або «А в садочку дві квіточки», ставимо в мелодіях умовну позначку «У».— *Упорядн.*

За малую да часиночку
Найшли собі та родиночку.

Пісню цю співають три рази. Випивши могорич, свати подякують і йдуть з значками до матері молодого. Там трохи посидять, їх почастують горілкою, і вони розходяться.

ДОМОВИНИ

Через шість-сім днів до молодого збірається увесь його рід, і всі разом ідуть до молодої, котра збірає увесь свій рід. Всі разом зійдуться докупи. Батько й мати молодої садов[лять] їх за стіл, частують горілкою і змовляються, скільки мати молодої повинна дати матері молодого хусток (50—100); а молодого мати дає матері молодої чоботи, 5—10 очіпків. Як у молодої єсть хрещений батько, то єму мати молодого дає пряник, батькові — накожні, сестрі — черевики. Коли вже змовляться, побалакають, погуляють, вип'ють горілки і розходяться...

БГАННЄ ВЕРЧІВ І КОРОВАЮ

Замужняя сестра молодої або молодого іде до сусід і кличе їх до себе бгать верчі і коровай.

— Просив батько й мати,— каже вона,— і я прошу на хліб, на сіль, на коровай.

— Спасибі,— кажуть ті,— батькові й матері й тобі за пам'ять.
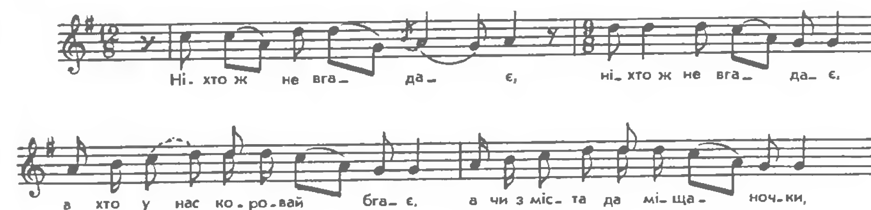
Бере всяка паляницю під руку і йде на коровай. Ввійде в хату і дає хліб матері молодого або молодої й каже.
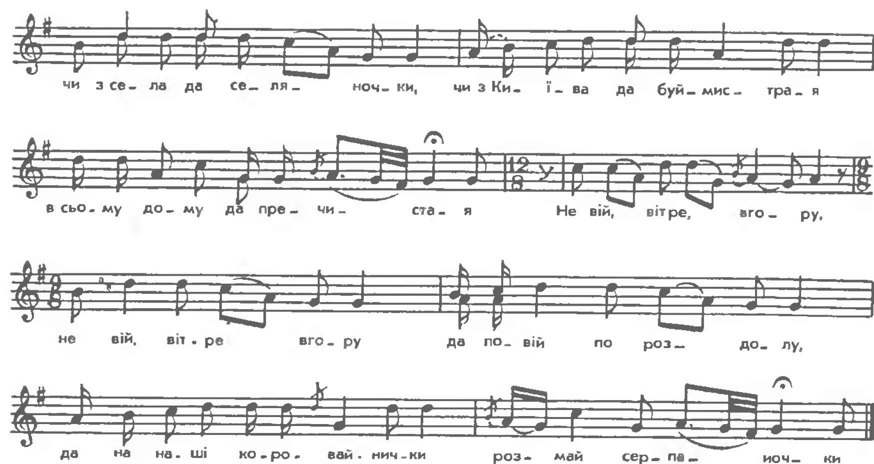
— Боже вам поможи на все добре.

— Прошу я вас,— каже мати,— ізобгайте моїм дітям коровай.

Сідають ті кругом стола, на котрому тісто лежить; кожне бере собі по куску того тіста і зачинають бгать і співать:
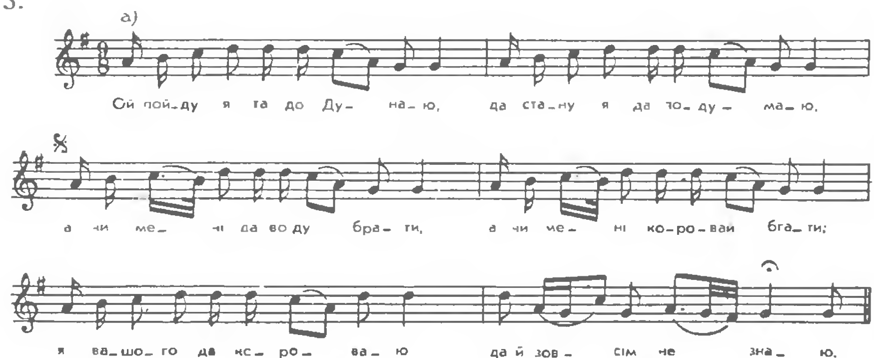
2.
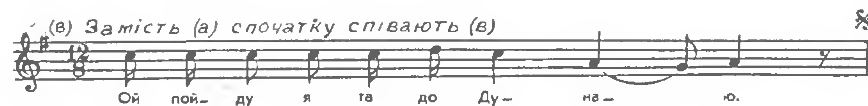

У садочку дві квіточки.
Ніхто ж не вгадає,
Ніхто ж не вгадає,
А хто у нас коровай бгає,
А чи з міста да міщаночки,
Чи з села да селяночки,
Чи з Київа да буймистрая,
В сьому дому да пречистая.
У садочку дві квіточки.
Не вій, вітре, вгору,
Не вій, вітре, вгору,
Да повій по роздолу,
Да на наші коровайнички
Розмай серпаночки.
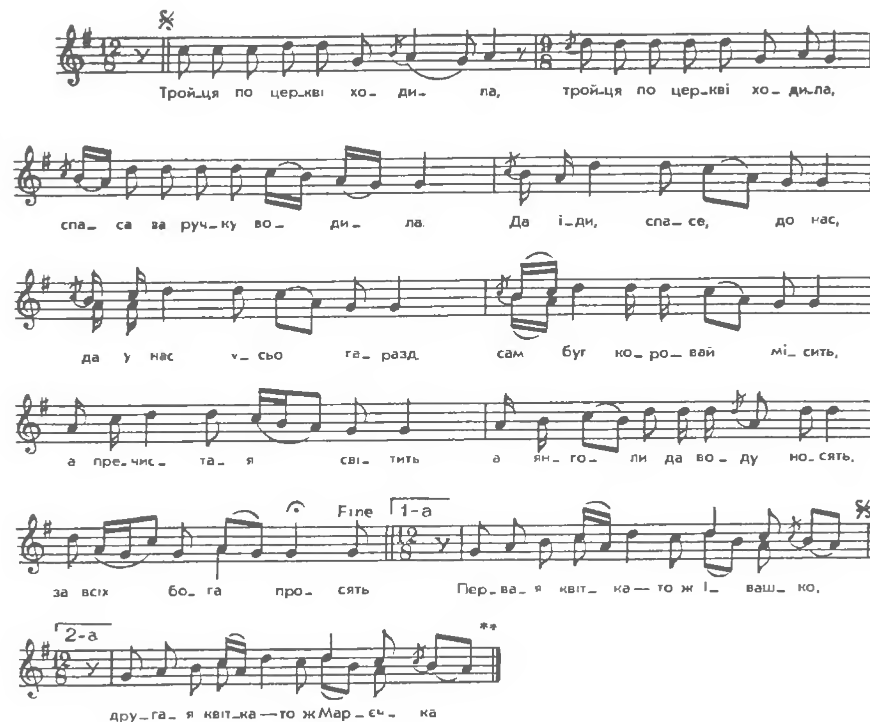
3.

Ой пойду я та до Дунаю,
Да стану я да подумаю,
А чи мені да воду брати,
А чи мені коровай бгати;
Я вашого да короваю
Да й зовсім не знаю.
Ой пойду я та до Дунаю.

4.

У садочку дві квіточки.
Тройця по церкві ходила, (2)
Спаса за ручку водила.
Да іди, спасе, до нас,

Да у нас усьо гаразд,
Сам буг коровай місить,
А пречистая світить,
А янголи да воду носять,
За всіх бога просять.
У садочку дві квіточки:
Первая квітка — то ж Івашко;
У садочку дві квіточки:
Другая квітка — то ж Мар'єчка [1].

5.

І- ваш- ко- ва ма- ти по у- лонь- ці хо- дить
і су- сі- до- чок про- сить — Ви су- сі- доч- ки мо- і,
та хо- дім ік ме- ні до мо- го ди- тя- ти
ко- ро- ва- ю бга- ти, си- ром мас- лом да по- си- па- ти.

Івашкова мати по улоньці ходить
І сусідочок просить:
— Ви, сусідочки мої,
Та ходім ік мені,
До мого дитяти короваю бгати,
Сиром, маслом да посипати.

6.

Не поспішаючи

До бо- ру, бо- я- ре, до бо- ру, да ру- бай- те сос- ну

[1] Далі всюди, де повторюється формула «Первая квітка— то ж Івашко», ставимо в мелодіях позначку «І», а де «Другая квітка — то ж Мар'єчка» — «М».— *Упорядн.*

здо- ро- ву, да ве- зі- те і- і до до- му, да ру- бай- те і- і
дрі- бень- ко, за- гні- чуй- те ко- ро- вай яс- нень- ко,
щоб наш ко- ро- вай я- сен був, щоб наш І- ваш- ко щас- лив був.

До бору, бояре, до бору,
Да рубайте сосну здорову,
Да везіте її до дому,
Да рубайте її дрібенько,
Загнічуйте коровай ясненько,
Щоб наш коровай ясен був,
Щоб наш Івашко щаслив був.
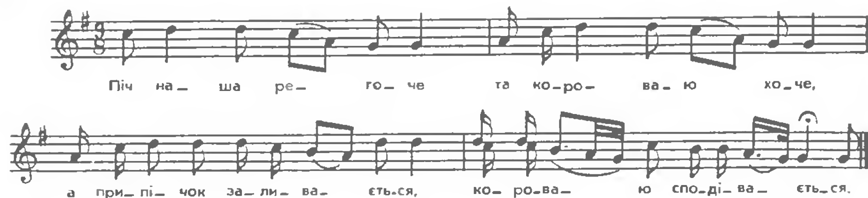
7.

Да ве- чор, ма- ти, ве- чор, наш ко- ро- вай не спе- чен,
вже сон- це ни- зень- ко ве- чор бли- зень- ко.

Да вечор, мати, вечор,
Наш коровай не спечен,
Вже сонце низенько
І вечор близенько.

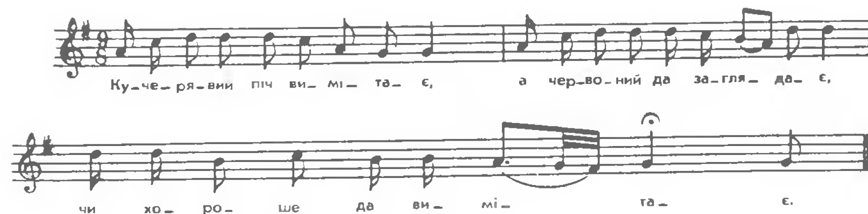
Становлять посеред хати ослін, а на його діжку-пікну; на діжі ставляють віко рубцями вверх, кладуть нахрест соломи і місять із всякого борошна корж. Корж руками розпліскувать не годиться: качалкою треба. На солому кладуть коровай і гроші тичуть в нього, а після обкладають шишками і співають:

8.

Піч наша регоче
Та короваю хоче,
А припічок заливається,
Короваю сподівається.

9.

Кучерявий піч вимітає,
А червоний да заглядає,
Чи хороше да вимітає.

Парубок уходить із-за порога, тричі в печі помелом махне, а тоді сажають коровай.

Коровай обліпляють кругом свічками; свічок шість приліплять, і беруться вчотирьох за солому, виймають з віка і несуть сажать.

Посадивши в піч коровай, жінки миють руки, удвох беруть ту воду, несуть на тік і кажуть:

— Скільки пар руки мили, щоб стільки пар наш Івашко волів мав.

Входять після в хату і всі, скільки їх єсть у хаті, беруться за діжу, носять її по хаті і співають:

10. Ой піч стоїть на сохах,
Діжу носять на руках,
Пече наша, пече й ваша,
Іспечемо коровай із речей.

Потім сідають за стіл, сховавши діжу під піл. Їм дають вечерять. Повечерявши, прощаються.

— Спасибі вам,— каже їм сваха,— спасибі, що ви нас послухали. Прощайте, да завтра прибувайте ж.

СУБОТА

В суботу вранці молоду одягає старша дружка, і удвох ідуть просить рідних на весілля. По дорозі до їх пристають дівчата і цілим гуртом ідуть, співаючи:

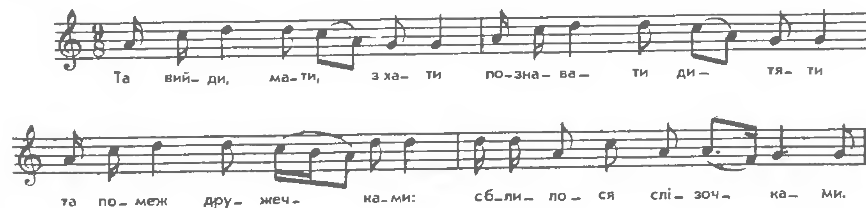
11. Ой летіла зозуленька
Да й кує;
Отце тобі, Марусю,
За теє:
Не плети кісоньки
Утроє,
А заплети кісоньку
В дробушки,
Вже тобі не ходить
По дружки.

12. Косо моя, русая,
Не рік я тебе кохала,
Щосуботоньки чесала,
Щонеділеньки красила.
За один вечор зносила.

13. Йшли дружечки рядочком
Попід зеленим садочком,
Вирвали квіточку зелененьку,
Обтикали Марусю молоденьку.

Молодий теж ходить удвох з боярином і скликає до себе людей. Молода вертається додому, і коло хати дружки співають:

14.
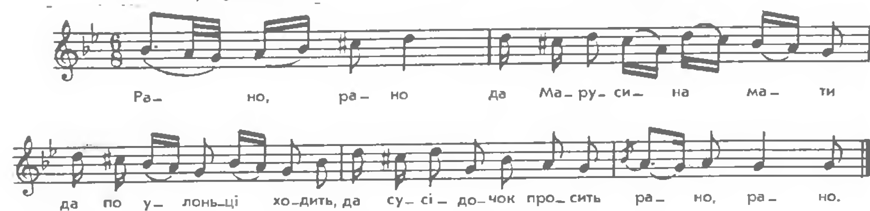

Та вийди, мати, з хати
Познавати дитяти
Та помеж дружечками:
Облилося слізочками.

Мати виходить і просить їх до хати. У хаті садовить їх кругом стола і почтує горілкою і закускою. Закусивши, дружки «вильце в'ють». Беруть дев'ять палок в аршин завздо[вж]ки, убірають їх бумажними квітками і потім затикають їх у хліб. Як це роблять, співають:
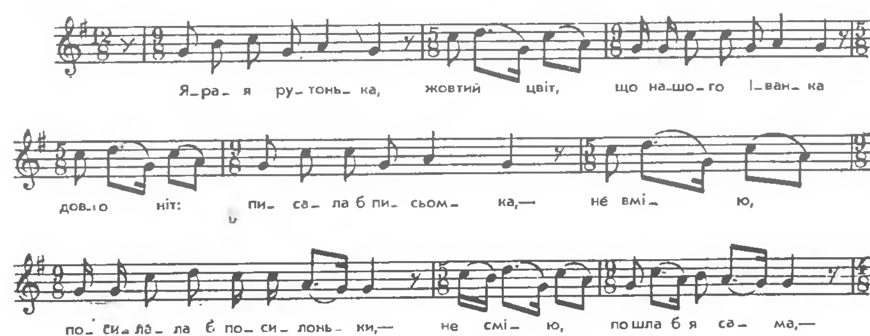
15—9. Не йдіте, да молодиці,
Да до нас гильця (вильця) вити,—
Ми зов'ємо сами
Попід небесами,
Да попід ганочками
З красними паняночками,
З чорними галочками.
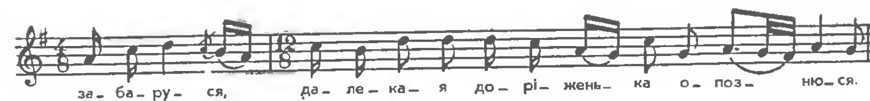
16.

Рано, рано да Марусина мати
Да по улоньці ходить,
Да сусідочок просить рано, рано.

17.
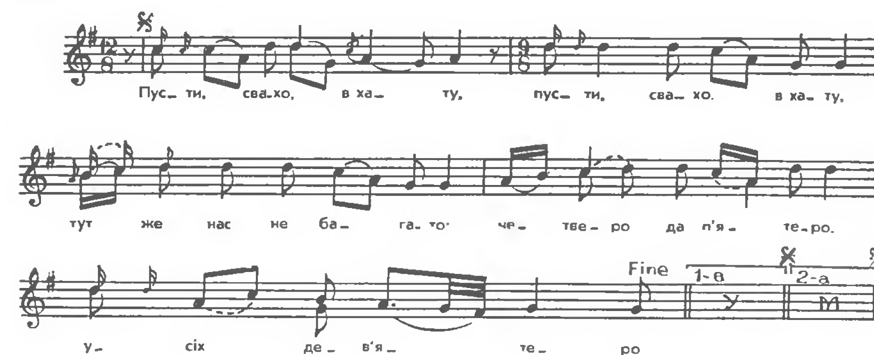

У садочку дві квіточки.
Ярая рутонька, жовтий цвіт,
Що нашого Іванка довго ніт;
Писала б письомка,— не вмію,
Посилала б посилоньки,— не смію,
Пошла б я сама,— забаруся,
Далекая доріженька,— опознюся.

Як ізов'ють гильце, дружки і молода виходять із-за стола; музика начинає грати, вони йдуть танцьовати і танцюють, поки молодий приїде.

Тим часом молодий, зібравши свій рід, іде до молодої з музиками, боярами, з родом. Підходять до хати молодої, стають коло порога і співають:

18.

У садочку дві квіточки.
Пусти, свахо, в хату, (2)
Тут же нас небагато:
Четверо да п'ятеро,
Усіх дев'ятеро.
Первая квітка — то ж Іванко,
Другая квітка — то ж Мар'ечка.

Цю пісню співають три рази. Уходячи у хату, дають бочонок горілки. Сестра молодого несе квітку з трьома восковими свіч-

ками. Прийде до порога і жде, поки не вийде молодої мати, також з восковою свічкою; тоді вони поставлять свої праві ноги на сінечний поріг — ця з цеї сторони, а та з тої, поцілуються, і вже мати молодої просить їх до хати.

— Прошу, свати, до хати,— каже вона.

От вони уходять всі у хату і кажуть:

— Дай, боже, вечор добрий; поможи вам, боже, на все добреє. Пустіть нас, подорожніх людей, перегріться.

Молодий сам сідає на покуті; коло його кругом з правої сторони рід. Із сіней уводять молоду. Вона вносить на тарілці платок і каже:

— Старосто, пане-подстаросто, благословіть молодому руки придати.

Подає молодому платок. Той бере єго і затикає за пояс. Молода наливає чарку горілки, ставить її на тарілку і подає молодому.

Він випиває, а на тарілку кладе гроші. Після молода виходить у сіни і збірає собі дружок, а брат її бере палку, підіймає угору і каже:

— Старосто, пане-подстаросто, благословіть сестру за стіл завести!

— Раді слухать! — каже староста.

Тоді брат тією палкою стукне навхрест у дверях і каже:

— Всі три рази заразом!

— Раді слухать!

Брат бере сестру за платок — вона держить у руці платок — і веде за стіл.

Дружки співають:

19. Ішла Маруся на посад,
Стрічає її господь сам;
То ж не господь сам — причиста,—
І з долею щасливою,
І з доброю годиною.

Посядуть молоді в парі; у молодого по праву руку його рід, а у неї по ліву руку її рід.

Співають дружки:

20. Ой ви, бояре,
Яснії да соколоньки,
Чого ви до нас не рано
Да наїхали?
Чи ви бували в Ольгові
Да на торгові?
Чи куповали коники воронії,
Чи набірали жупани голубії?

Свахи і світилки:

21. Ой ви, дружечки, сивії голубочки,
Ми не бували в Ольгові да на торгові
Не купували коників да вороненьких,
Не набірали да жупанів голубеньких:
У нас коники посідланиє стояли,
У нас жупани пошитиє лежали.

Мати уносить решето хусток — тих, що на змовинах вимовляли,— і дають всьому роду. Як роздадуть хустки, дружко бере тарілку, ставить на неї чарку, подходить до молодої, вона наливає горілки, а він ходить і частує всіх. Рід молодого дарує молоду за хустки.

Дружки співають:

22.

Го- во-ри-ли лю- де, су- сі- ди що наша Ма- ру-ся
не пря- ха, а ї- ї ма- тюн- ка не- дба- ха.
А во- на ра- нень- ко вста- ва- ла то-нень-кі- ї по- да-рочки
пря- да- ла, у кру- то-му Ду- на- сч-ку бі- пи- ла
у ти-хо-го бе-ре-жеч-ка су- ши- ла, все хо- ро-шень- ко да-ри-ла

А в садочку дві квіточки.
Говорили люде, сусіди,

Що наша Маруся не пряха,
А її матюнка недбаха.
А вона раненько вставала,
Тоненькії подарочки прядала,
У крутому Дунаєчку білила,
У тихого бережечка сушила,
Все хорошенько дарила.

Дружко бере дві тарілки і подає свасі; вона на одну кладе пряник, на другу — калач або два; він несе тії дари і говорить:

— Дивіться, старости, пани-подстарости, ось які од нашого пана свата подарки йдуть!

Свати, що за столом, беруть тарілки в руки і кажуть:

— На, свату головатий, ось які подарки нашого свата!
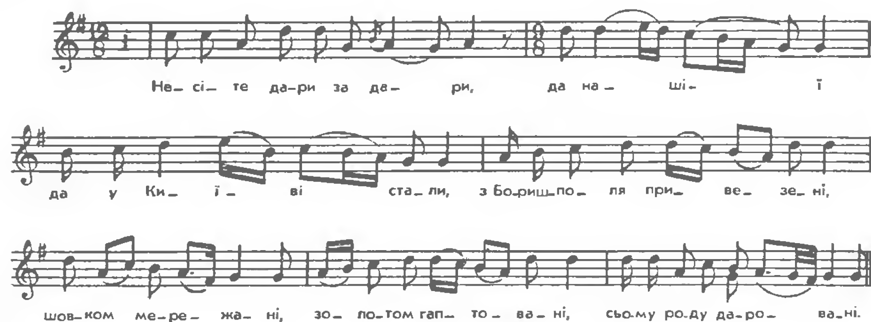
Батько й мати беруть і кажуть:

— Як же тепер не годувать дочок — ось які подарки дають!

Свахи дають, а дружко подносить бублики і оріхи роду молодої.

Дружки співають:

23.

Первая квітка — то ж Івашко,
Несіте дари за дари,
Да нашії да у Київі стали,
З Боришполя привезені,
Шовком мережані,
Золотом гаптовані,
Сьому роду даровані.
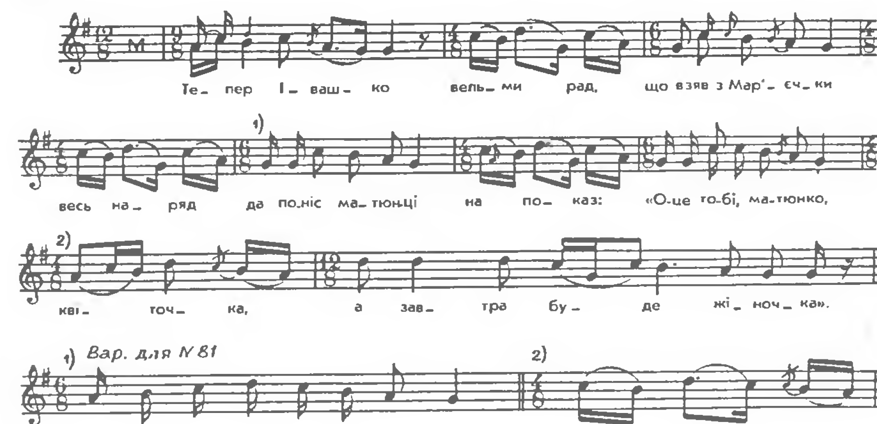
— Старосто, пане-подстаросто! — каже старшая дружка.— Благословіть молодому квітку пришить!

— Раді слухать! — кажуть вони.
— Всі три рази заразом!
— Раді слухать!

Тоді старша дружка бере з молодого шапку і одколює у молодої квітку.
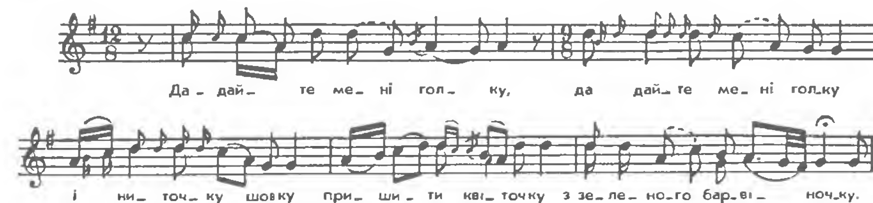
Співають:

24.

Другая квітка — то ж Мар'єчка.
Тепер Івашко вельми рад,
Що взяв з Мар'єчки весь наряд
Да поніс матюнці напоказ:
«Оце тобі, матюнко, квіточка,
А завтра буде жіночка».

25.

Первая квітка — то ж Іванко.
Да дайте мені голку (2)
І ниточку шовку
Пришити квіточку
З зеленого барвіночку.

26.

для № 49

Як я бу-ла швач- ка, як я бу- ла швач-ка,

для № 72

для № 72

я ж бу- ла да не про- стач- ка:
да три ло ти шов-ку із ши ла,

зо- ло- ту- ю го-поч-ку зло-ми- ла,

для № 49

для № 72

за- кіль сю- ю кві- точ- ку при- ши- ла.

Другая квітка — то ж Мар'єчка.
Як я була швачка, (2)
Я ж була да не простачка:
Да три лоти шовку ізшила,
Золотую голочку зломила,
Закіль сюю квіточку пришила.

Як старша дружка вже пришиє квітку, надіває шапку на голову:

27.

Глянь же ти, бо- я- ри- ну, на ме- не,

5)

кра-щий я ко-зак І-ван-ко за те- бе: на ме-ні шли-чок, кос- ни- чок,

1)

ков- па- чок. То ж не ков- па- чок — шов- ків- ка,

2)

то ж не шов- ків-ка — яр- мів- ка. Три ло- ти шов-ку

3)

із- ши- ла, зо- ло- ту- ю го- лоч- ку

4)

зло- ми- ла, за- кіль сю- ю кві- точ- ку при- ши- ла.

1, 2, 3, 5) Вар. для 54, 58

4)

Як у- да- рить ко- ни- чень- ка вже ж до Мар'- єч- ки бли-зенько.

А в садочку дві квіточки.
Глянь же ти, боярину, на мене,
Кращий я козак Іванко за тебе:
На мені шличок, косничок, ковпачок.
То ж не ковпачок — шовківка,
То ж не шовківка — ярмівка.
Три лоти шовку ізшила,
Золотую голочку зломила,
Закіль сюю квіточку пришила.
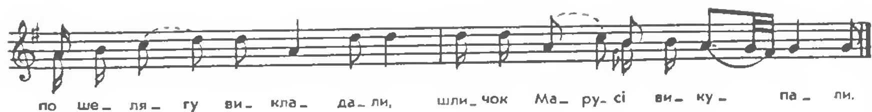
Дружко викупає у дружки шапку і довго з нею торгується, покіль не викупить; підносить їй на тарілці могарича і гроші.

Дружки співають:

28.

Ка- за- ли: «Сва- ти ба-га- ті»,
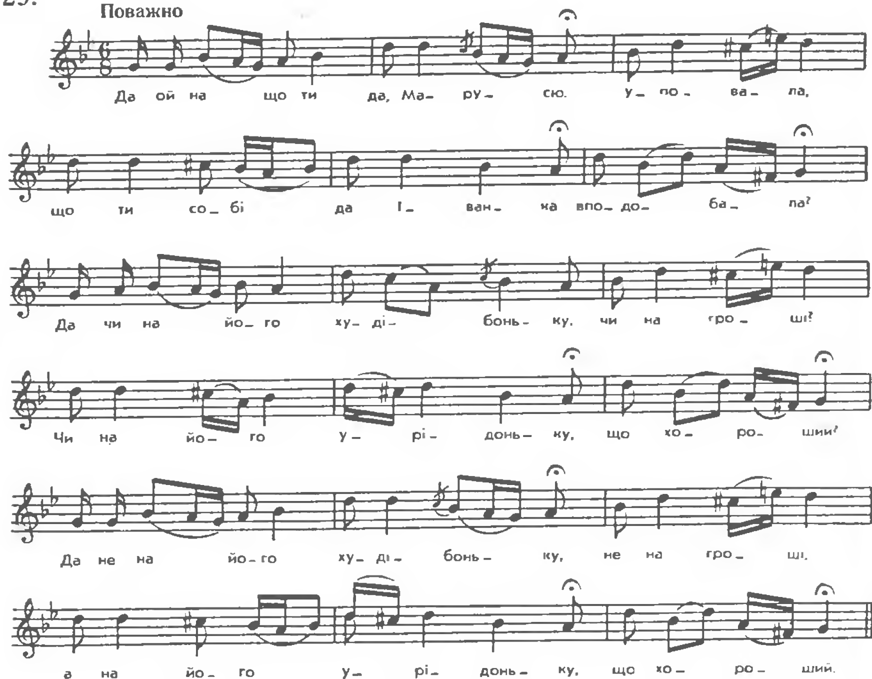
ка- за- ли: «Сва- ти ба- га- ті» Аж во- ни да ску- по- ва- ті:

А в садочку дві квіточки.
Казали: «Свати багаті». (2)
Аж вони да скуповаті:
По шелягу викладали,
Шличок Марусі викупали.

Дружка скидає з себе шапку і надіває на молодого.
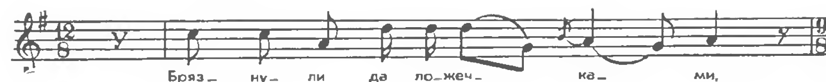
29.
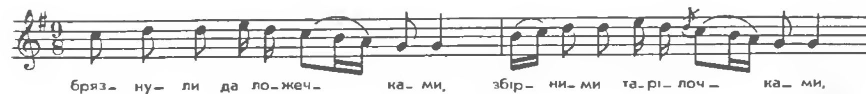

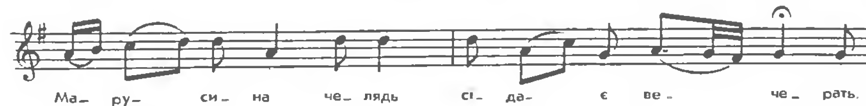
Да ой на що ти да, Марусю, уповала,
Що ти собі да Іванка вподобала?
Да чи на його худібоньку, чи на гроші?
Чи на його урідоньку, що хороший?
Да не на його худібоньку, не на гроші,
А на його урідоньку, що хороший.

Тим часом готують вечерять.

30.

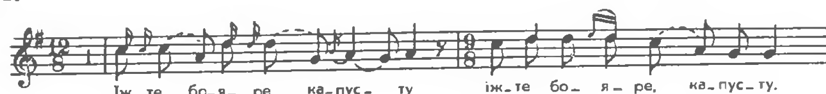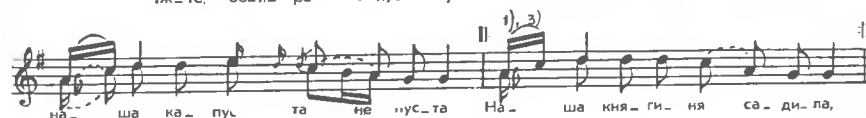

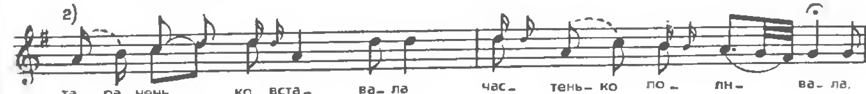
А в садочку дві квіточки.
Брязнули да ложечками, (2)
Збірними тарілочками,
Марусина челядь сідає вечерать.

Подають капусту:
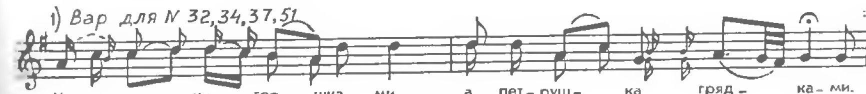
31.
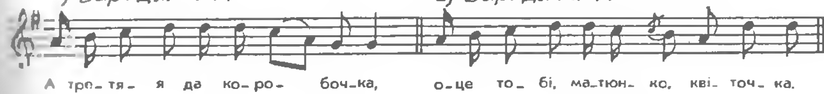

1) Вар для N 32, 34, 37, 51

3) Вар. для N 74 г) Вар. для N 44

Первая квітка — то ж Іванко.
Їжте, бояре, капусту, (2)
Наша капуста не пуста.
Наша княгиня садила,
Та раненько вставала,
Частенько поливала.

Дають юшку:
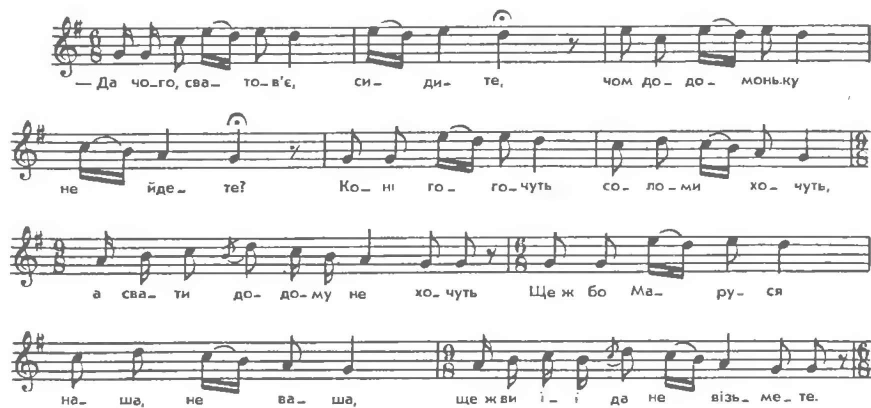
32—31 (замість І — М). Другая квітка — то ж Маруся.
Їжте, бояре, юшку, (2)
Да тягайте петрушку.
У нас юшки горшками,
А петрушка грядками.
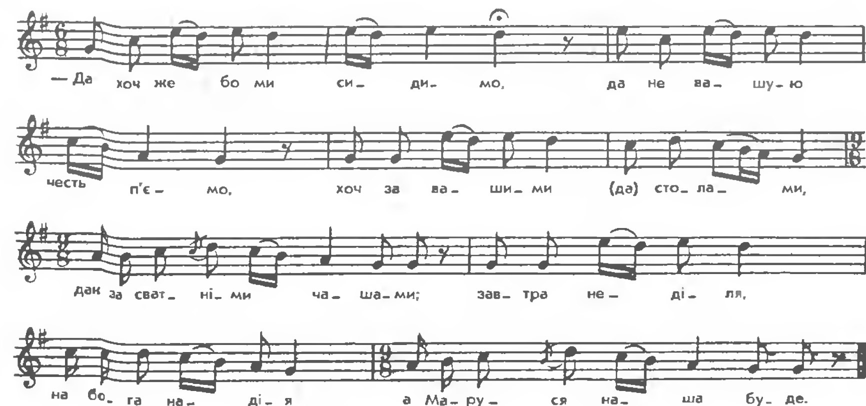
Поївши юшку:

33—28. А в садочку дві квіточки.
Їли дружечки, їли, (2)
Півголубонька з'їли,
На столі всі кришечки,
Під столом всі кісточки.

34—31. Первая квітка — то ж Іванко.
Їли бояре, їли, (2)
Цілого вола з'їли.
На столі не кришечки,
Під столом не кісточки.

Повечерявши:

— Да чого, сватов'є, сидите,
Чом додомоньку не йдете?
Коні гогочуть, соломи хочуть,
А свати додому не хочуть.
Ще ж бо Маруся наша, не ваша,
Ще ж ви її да не візьмете.
— Да хоч же бо ми сидимо,
Да не вашую честь п'ємо,
Хоч за вашими (да) столами,
Дак за сватніми чашами;
Завтра неділя, на бога надія,
А Маруся наша буде.

Дружко береться за платок, що в бока молодого, і виводить молодих; обводить їх три рази кругом стола. Музика грає «проводної». Молодий з молодою тричі поклоняються в усі чотири сторони; тоді рід його іде додому, а молодий з дружками і свахами остається. Мати молодої уносить із комори рушники да і в'яже дружка керез плече і каже:

— А що, попались, хлопці, в коморі! Добрі люде спать пошли, а ви чого осталися? На розглядини у нас, чи що?

— А що ж, — кажуть дружки, — простіть, свахо, ми осталися розглядать, чи нема де сала. Да ми таки своє візьмемо, хоть ви і пов'яжете нас. Коли хочете, помиримся почеській, да вип'ємо могарича, а то не тепер, то в четвер візьмемо своє!

Їм дають по чарці. Вони вип'ють. Сваха каже:

— Сей раз прощаємо, а вдругоє не робіть так, а що на вас повішено, то понесіть так.

— Із цим,— кажуть дружки,— прощайте, свахо й свату, а таки нас сподівайтеся! Ми що схочем, то зробимо!

— Щаслива дорога вам, дружки,— каже сваха,— да не робіть шкоди, прошу вас.

За цим всі розходяться — ідуть додому спать.

НЕДІЛЯ

Молодий і молода, кажне з свого дому, ідуть до церкви — до утрені. Помоляться і ідуть кажне до свого дому. Молодий, як вернеться з церкви, бере з собою двох свах, світилок дві або три, двоє або троє бояр і дружків і йде до молодої. Уходять прямо в хату. Мати молодої дає всім хустки. Батько й мати сідають на ослоні і благословлять молодих хлібом і сіллю.

— Нехай вам біг поможе із'їздить до вінчання,— кажуть.

Тоді молодії йдуть до церкви — до вінця.
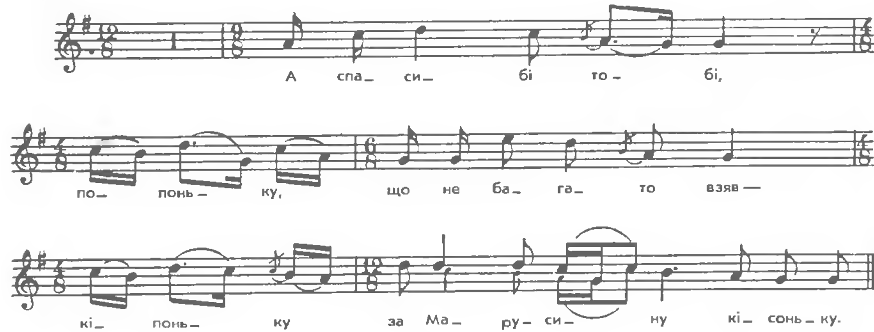
Вінчаються на рушнику, що розстилає дружко. Під рушник кладуть гроші. Старша дружка, що стоїть за молодою, шепче їй нишком:

— Протягни, сестричко, рушник, щоб і я скоро за тобою пішла.

Молодому держить вінця парубок. Вінець треба держать правою рукою, лівою не годиться.

Як вийдуть із церкви, дівчата співають:
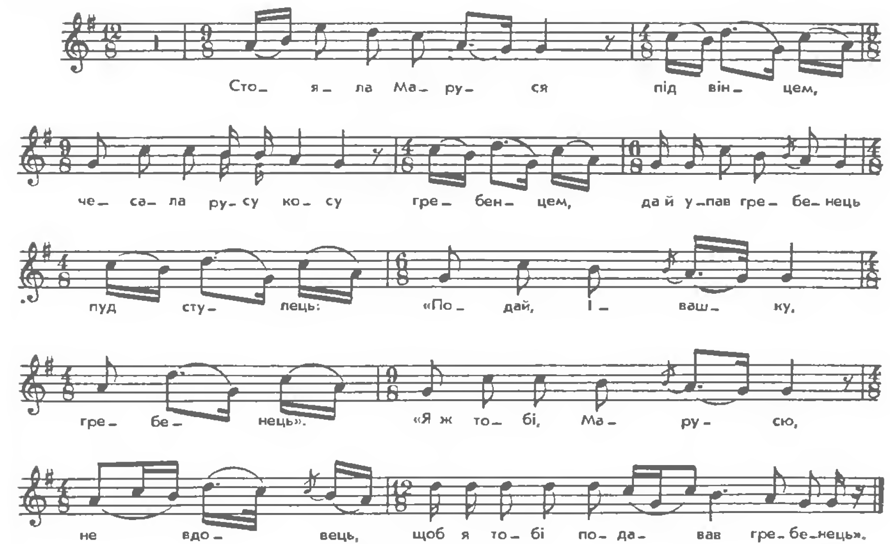
36.

Первая квітка — то ж Іванко.
А спасибі тобі, попоньку,
Що небагато взяв — кіпоньку
За Марусину кісоньку.

37—31. Первая квітка — то ж Іванко.
Схилилася верба (2)
З верху да до кореня,
Вінчалася наша Маруся
Із ранку да до полудня.

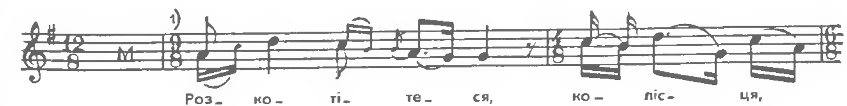
38.

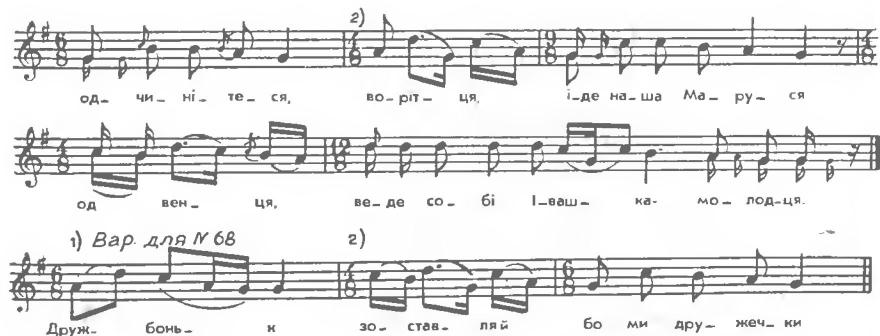

Первая квітка — то ж Іванко.
Стояла Маруся під вінцем,
Чесала русу косу гребенцем,
Да й упав гребенець пуд стулець:
«Подай, Івашку, гребенець».
«Я ж тобі, Марусю, не вдовець,
Щоб я тобі подавав гребенець».

Як підходять під двір.

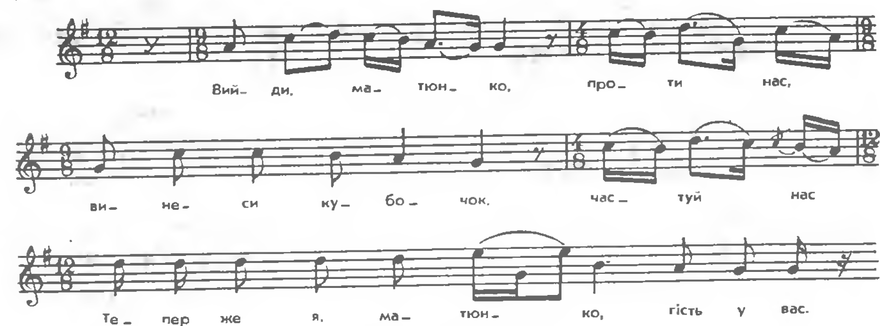
39.

Другая квітка — то ж Маруся.
Розкотітеся, колісця,
Одчинітеся, ворітця,
Іде наша Маруся од венця,
Веде собі Івашка-молодця.

40.

А в садочку дві квіточки.
Вийди, матюнко, проти нас,
Винеси кубочок, частуй нас.
Тепер же я, матюнко, гість у вас.

41—18. А в садочку дві квіточки.
Да вийди, мати, з хати (2)
Познавати дитяти
Да помеж дружечками:
Облилося слізочками.

Батько й мати виходять до них за поріг з віком, на йому лежить і сіль. Молодії нахиляються, їх благословляють і кажуть:
«Нехай вас біг благословить довго в світі жити».

Потім підіймають угору віко, і молоді під ним проходять у хату. Хто-небудь кладе на покуті кожух шерстю вверх,— вони сідають на кожусі.

— Та дайте нам оддихать,— каже староста,— та дайте нам їсти, ми з дороги приїхали.

Їх поштують горілкою і дають обідать. За обідом дружки співають:

42—31 (замість І — У). А в садочку дві квіточки.
Стенулися стіни, (2)
Як бояре сіли;
Ще не так стенуться,
Як меду нап'ються.
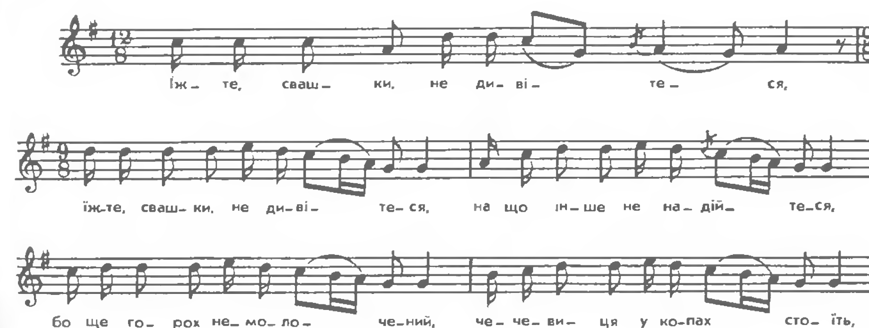
43—25. Первая квітка — то ж Івашко.
Ой на хаті зілля, (2)
А в хаті весілля,
На дворі бояре,
Як мак процвітає.

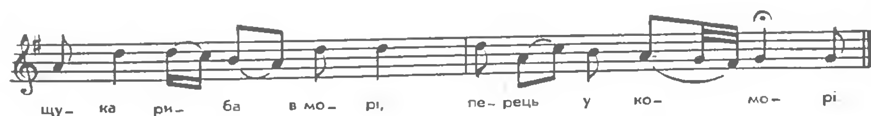
44—31 (замість І — М). Другая квітка — то ж Маруся...
Тепер Івашко вейми рад, (2)
Що зняв з Марусі весь наряд
Да поніс матюнці напоказ:
«Оце тобі, матюнко, квіточка,
А завтра буде жіночка».

Дають капусту:

45. Із-за гори гуска летіла,
Наша капуста з перцем кипіла; —
З перцем, не з перцем,
Просимо з щирим серцем.

46.

Їжте, свашки, не дивітеся, (2)
На що інше не надійтеся;
Бо ще горох не молочений,
Чечевиця у копах стоїть,
Щука-риба в морі,
Перець у коморі.

Як дадуть юшку:

47—28. А в садочку дві квіточки.
Їли бояре юшку, (2)
Та вкрали галушку,
Сховали в кишеню
Дівчатам на вечерю.
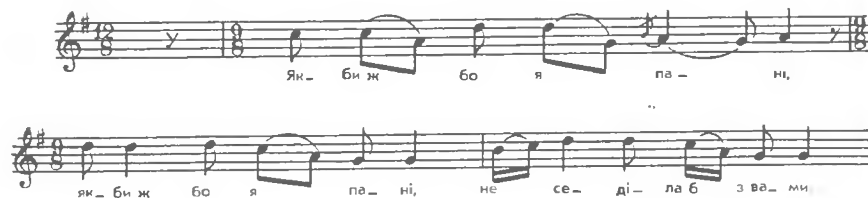
Свахи одспівують:

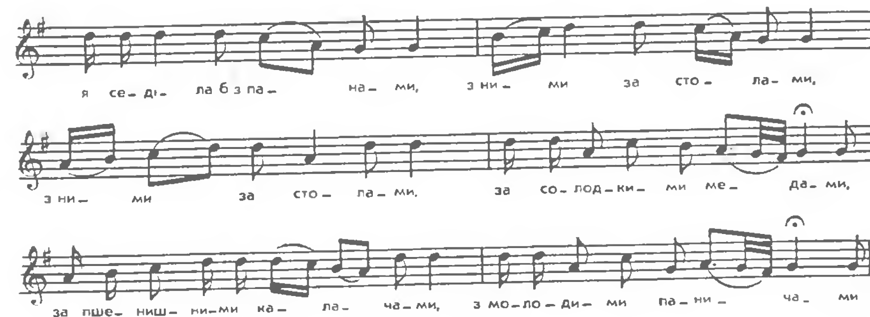
48—28. (замість У—І). Первая квітка — то ж Івашко.
Ми роду не злодійського, (2)
Ми роду королівського:
Ми галушки не крали
І в кишеню не ховали.

Дружки до світилки:

49—26. Другая квітка — то ж Мар'єчка.
Світилочка пані, (2)
Обідай ти з нами,
Яка бо ти пишна,
Як у саду вишня.
В саду вишня да ясненька,
Світилочка молоденька.

50.

А в садочку дві квіточки.
Якби ж бо я пані, (2)
Не седіла б з вами,
Я седіла б з панами,
З ними за столами, (2)
За солодкими медами,
За пшенишними калачами,
З молодими паничами.

51—31. Первая квітка — то ж Івашко.
Вже бо ми да пониділи, (2)
Світонька та й не виділи,
Пійдемо погуляємо,
Світонька повидаємо.

Дружко виводить молодих так же само, як і на дівич-вечорі, і веде їх танцьовать. За ними виходять і дружки.
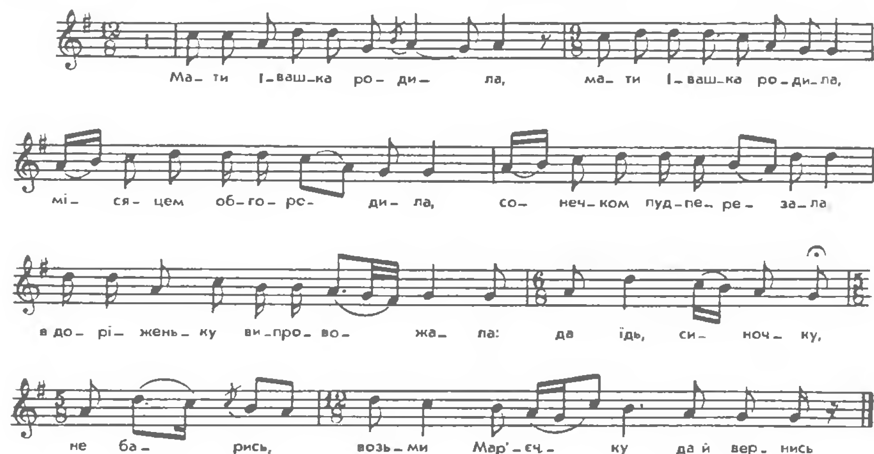
Молодий іде додому. Мати садовить потім всіх обідать з боярами, світилками і дружками. Послі обіда і од молодої, і од молодого ідуть на базар, а в селах— у шинок танцьовать. Потанцюють і розходяться.

Молодий іде до себе, а молода до себе додому. Молодий, як прийде додому, зараз сідає за стіл, а за ним світилки й свахи, й бояре. Тоді вже, як посідають, беруть шапки у бояр і пришивають квітки, співають так само, як і тоді, коли пришивають квітку молодому. Потім виходять із-за стола і йдуть на двір, а тут уже буває приготовлена діжка-пікна на ослоні з хлібом-сіллю і кіля ослона повне відро води. Молодії із старшим боярином стають перед хлібом-сіллю. Тоді виходить стара мати, вивернувши кожух, сідає на граблі верхом, держучи у приполі овес, оріхи і дрібні гроші, ті, що збірає од того часу, як родиться син (той, що жениться). Дружко веде коня (граблі) і обводить кругом

діжки три рази, а за ним іде боярин і поганяє коня. Стара мати іде і обсипає молодого й боярина тим, що держить у приполі, а світилки співають:

52—28. А в садочку дві квіточки.
Ой сій, мати, овес (2)
Та на наш поїзд увесь,
Щоб наш овес рясен,
Щоб наш Івашко щасен.

53.

Первая квітка — то ж Івашко.
Мати Івашка родила, (2)
Місяцем обгородила,
Сонечком пудперезала,
В доріженьку випровожала:
— Да їдь, синочку, не барись,
Возьми Мар'єчку да й вернись.

Переспівавши цеє, сідають усі на вози, їдуть і співають отак:

54—27. А в садочку дві квіточки.
Ой їхали бояре ряд по ряду,
А наш Івашко попереду,
Да вирізав три різки з берізки.
Як ударить кониченька під ніжки.
— Ступай, ступай, кониченьку, широко,
Ще ж до Мар'єчки далеко;

Ступай, ступай, кониченьку, дрібненько,
Вже до Мар'єчки близенько.
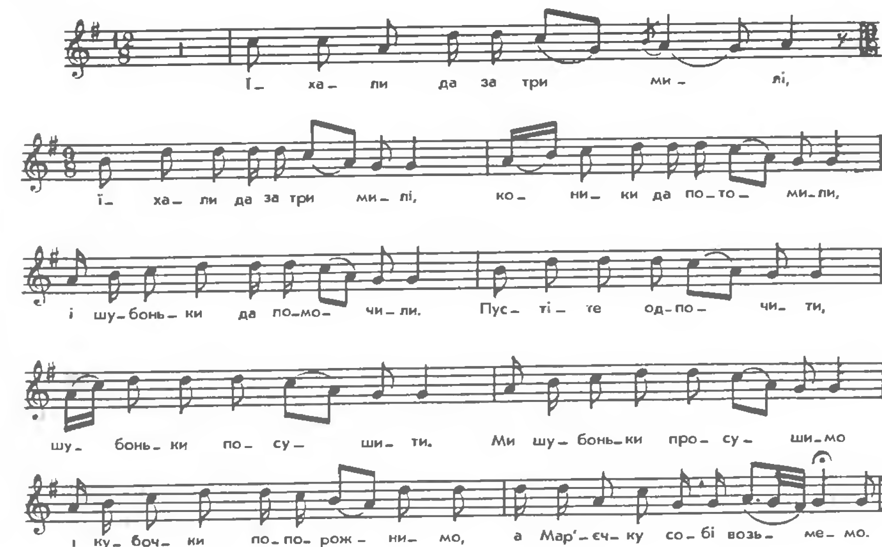
А як доїжджають уже до двору молодої, дак так:

55—25 (без І). Пусти, свату, в хату, (2)
Тут же нас небагато:
Четверо да п'ятеро,
Усіх дев'ятеро.

Коло двора молодої на воротях стоять парубки і не пускають у двір ні молодого, ні його поїзда; тоді молодий дає їм викупу — пляшку горілки і верч. Увійшовши в двір, дружки співають:

56. Пусти, свату, в хату,
Тут нас небагато;
Ми тобі не докучимо,
Ми кубочки попорожнимо,
А Марусю собі візьмемо.

57.

Первая квітка — то ж Івашко.
Їхали да за три милі, (2)
Коники да потомили

І шубоньки да помочили.
Пустіте одпочити,
Шубоньки посушити.
Ми шубоньки просушимо
І кубочки попорожнимо,
А Мар'єчку собі возьмемо.

58—27 (крім XII – XIII тактів); (замість I – M).
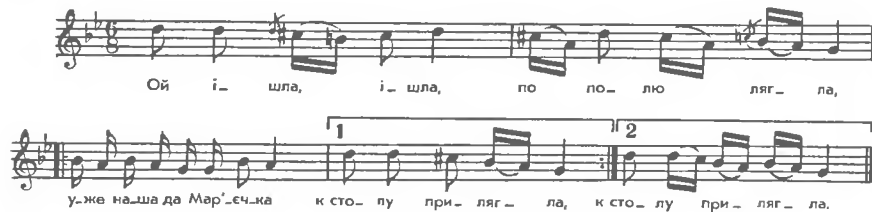
Другая квітка — то ж Мар'єчка.
Не сиди, Мар'єчко, не сиди,
Одчини кватирочку, погляди,
Чи високо сонечко на небі,
Чи багато бояр на землі,
Чи хороший Іванко на коні?
— Хороший, матюнко, чорнобрив,
Десь мені, матюнко, біг судив.

Покіль ще молодий на дворі, у хаті брати молодої збіраються, беруть молоду і ведуть її за стіл, садовлять на покуті і самі коло неї сідають «продавать молоду». При[й]шовши до хатніх дверей, старости просяться в хату, як і учора, а дружки співають:

59. Ішла Маруся на посаг,
Стрічав її господь сам,
З долею щасливою,
З доброю годиною.

Тут старший брат молодої сидить з нею рядом замість молодого, а менший сидить дальше од молодої. Молода нахиляється над столом, її накривають платком і кладуь зверху паляницю і солі дробок. Тоді дружки співають:

60.
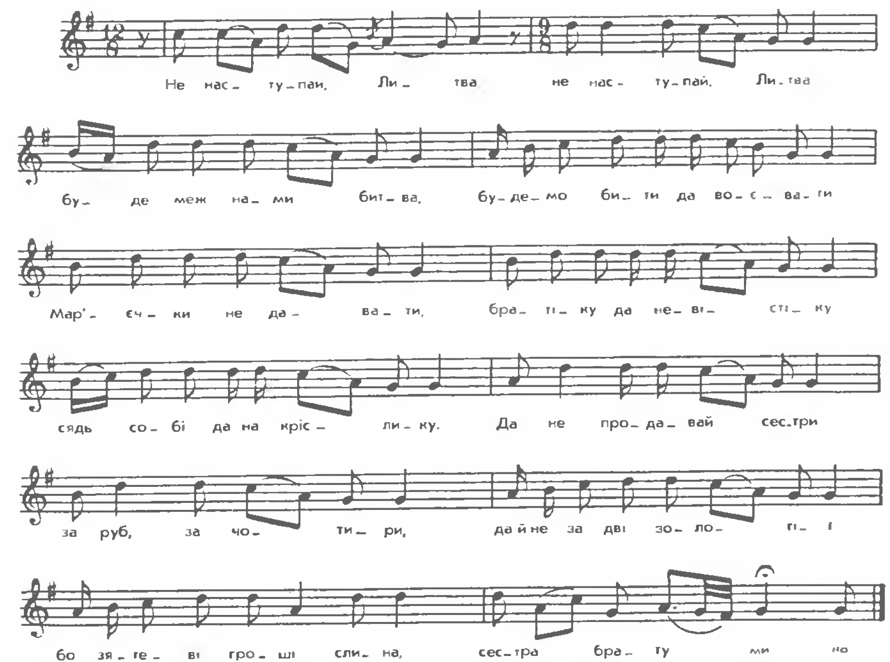

Ой ішла, ішла,
По полю лягла,

Уже наша да Мар'єчка
К столу прилягла. (2)

Молодий і свати входять у хату; дружки вже сидять за столом і співають їм:

61.

А в садочку дві квіточки.
Не наступай, Литва, (2)
Буде меж нами битва,
Будемо бити да воєвати,
Мар'єчки не давати.
Братіку да невістіку,
Сядь собі да на кріслику,
Да не продавай сестри
За руб, за чотири,
Да й не за дві золотії,
Бо зятеві гроші слина,
Сестра брату мила.

Як це співають, молода під платком плаче.

Дружко́ підходить до стола з палицею в руках і каже, дивлячись на братів молодої:

— А хто це наше місце зайняв?

Старший брат молодої одвічає:

— А що ви таке за люде, що ще нас і питаєте; ми заробили, що тут сіли!

Дружко́, приступаючи ближче до стола, каже:

— Ану! покажіть, де ви заслужили, бо в нас (піднімає палицю) єсть чим вас прогнать.

Брат, показуючи, що він дружка не боїться, одказує:

— І в нас же єсть, а ви думаєте, що тілько в вас... І ми ще з вами здоляєм...

В цім часі один проти одного наміраються палицями. Затім узнов каже дружко́:

— А знаєто що? Чи не лучше б нам помириться?

Брат буцімто не хоче того, а послі й каже:

— Ні, отакі бродяги пов'язані, да ще хотіли з нами биться,— так би ви давно зробили.

Дружко, підшучуючи, каже:

— А нуте-бо, вже не споминайте, бо аж стидно слухать.

Потім вони перестають собі спориться, а дружки начинають співать:

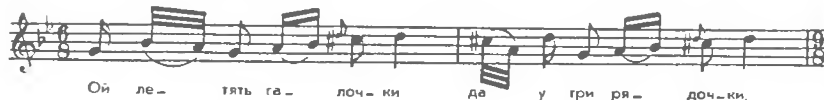
62—28 (замість У — М).
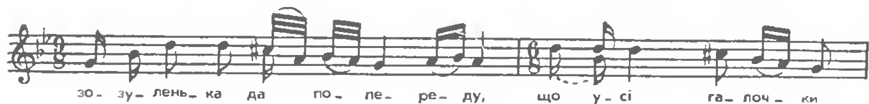
Другая квітка — то ж Мар'єчка.
Казали: свати багаті, (2)
Аж вони скуповаті:
По шелягу скидають,
Дівку викупають.

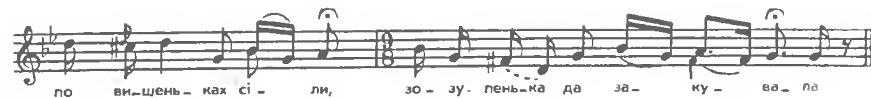
63—31 (замість І — У).

А в садочку дві квіточки.
Не стій, зятю, да за плечима, (2)
Да не муляй очима;
Заглянь у кишеню,
Вийми грошей жменю,
Клади на тарілку
За хорошу дівку.

64.

Ой летять галочки
Да у три рядочки,
Зозуленька да попереду;
Що усі галочки
По вишеньках сіли,
Зозуленька да закувала:
Ой ішли дружечки
Да й у три рядочки,
А Марусенька
Да попереду.
Що усі дружечки
По лавочках сіли,
А Марусенька
Да на покуті.
Всі дружечки заспівали,
А Маруся заплакала.
— Ой чого ж ти плачеш,
На кого жалуєш,
Молодая дівко Марусю?
Чи жаль тобі вишнього саду,
Чи батькового подвір'ячка?
— Ой не жалько мені
Ні вишнього саду,
Ні батькового подвір'ячка,
Ой жалько мені русої коси
Да дівоцької краси.

Замовкнуть дружки; дружко́ уп'ять до братів:

— Ану вип'єм могорича, да упустіть нам оце місце!

— Ми могоричу і так нап'ємося,— одвічають брати,— а за місце гроші візьмем.

— Нехай вам місце,— говорить дружко,— а нам оте, що накрите.

— Е...! Голуб'ята, у нас те, що накрите, дорого стоїть. Воно у нас поїло полову, солому, капусту; качани варили да годували.

— Да хоч би подивиться,—каже дружко,— що воно таке є.

Пудіймає платок да й дивиться.

— А скілько ж вам грошей за його?

— Дасте сто червінців?

Дружко, злякавшися буцімто, каже:

— Ох, лихо, як дорого; за сто червінців сто й купить можна. Ну, нате вам! (кине трохи грошей на тарілку). Чи всі?

— Ні, це не всі, ще стільки положите!

Дружко, кинувши ще скілько-небудь грошей, питає:

— А тепер усі?

— Усі уже,— говорить брат, беручи гроші.

Зробивши торг за молоду і розплатившися, п'ють могорич і приговорюють:

— Дай, боже, на пожиток, щоб ви в добрім здоров'ї гроші пропили, а ми на віз зложили да повезли,— каже дружко,— а тепер купи да й лупи дручками їх!

Брати попід столом тікають надвір; молодий сідає за стіл, підводить молоду і цілує її, а дружки співають:

65—39 (замість М — У).

А в садочку дві квіточки.
Татарин братік, татарин,
Продав сестрицю задаром:
Русую косоньку за п'ятак,
Білеє личенько оддав так.

Як молодий поцілує молоду, сівши за стіл, то дружки, проспівавши цюю пісню, мовчать, а якщо ні, до співають отак:

66—25.

Первая квітка — то ж Івашко.
Шелест, шелест по дубині, (2)
Пасти боярам свині,
А Івашку заганяти,
Що не вміє цілувати.

Потім роздають подарки, ті, що молодий привезе: очіпки, чоботи і друге.

Дружки співають:

67—2 (замість У — М).

Другая квітка — то ж Маруся.
А нашії дари (2)
Да й у Києві стали;
З Боришполя привезені,
Шовком мережані,
Золотом гаптовані,
Всьому роду даровані.

Роздавши подарки, начинають роздавать коровай. Дружко, помивши руки і помолившись богу («О[т]че наш»), підходить до короваю, що стоїть на столі, да й каже:

— Як цей хліб має перед нами служити, то лучше ми перед ним послужим! Ану, пани родичі, поблагословіть цей хліб, чесний да величний, на мир роздать!

Йому хто-небудь із родні одвічає:

— Біг благословить!

Дружко оп'ять озивається:

— Всі три рази заразом.

— Бог благословить! — і вдруге одказують родичі.

Тогді дружко перерізує коровай навхрест, а дружки співають.

68—39 (замість М — У).

А в садочку дві квіточки.
Дружбоньку, коровай край,
Да й нам, дружечкам, зоставляй,
Бо ми, дружечки, молоденькії,
Треба нам шишечки золотенької.
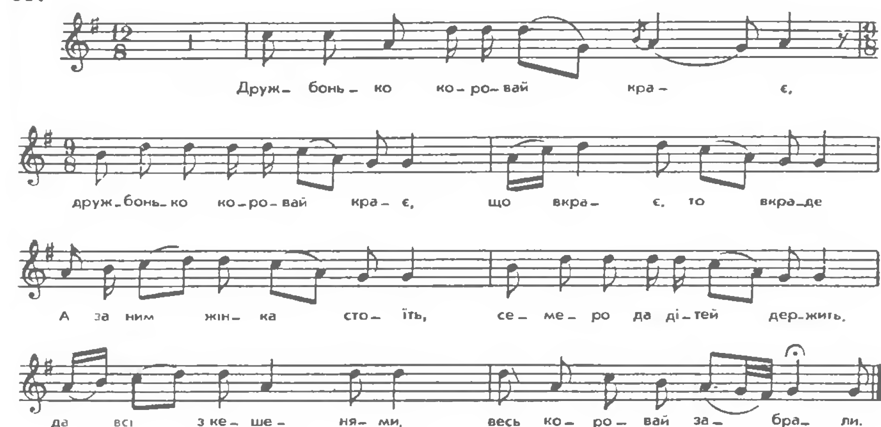
Дружко обрізує шишки на короваю і дає їх батьку і матері, приговоряючи:

— Де старий батько й мати? Ось який гостинець од молодих дітей вам!

— Спасибі молодим дітям і вам, пани маршалки, за цей гостинець.

Так визиває дружко всіх, кому треба короваю дать. При тому, як роздають коровай, дружки співають:

69.

Первая квітка — то ж Івашко.
Дружбонько коровай крає, (2)
Що вкрає, то вкраде.

А за ним жінка стоїть,
Семеро да дітей держить,
Да всі з кешенями,
Весь коровай забрали.

70—25 (замість I — M). Другая квітка — то ж Маруся.
Тобі, дружко, не дружковати, (2)
Тобі, дружко, да пановати,
Із хорошим станом у Київі паном.

71—26 (замість M — У). А в садочку дві квіточки.
Да чи бачиш ти, дружко, (2)
Що бояре коровай крадуть?
За вілечко захиляються,
Короваєм запихаються.

Свахи і світилки:

72—26 (замість M — I). Первая квітка — то ж Іванко.
Ой ми ж роду не злодійського, (2)
А ми роду королівського:
Ми кошелів не брали,
Короваю не крали,
Ми шишок не брали,
В кишеню не ховали.

Як перестануть усі співать, тоді дружко повернеться до родичів та й каже:
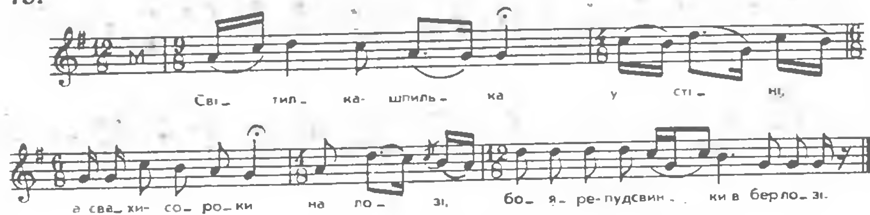
— А що, пани родичі, чи всім довелися од молодих дітей подарки?

Батько й мати одвічають:

— Як нам, дак і всім. Спасибі.

Дружки узнов співають:

73.

Другая квітка — то ж Маруся.
Світилка — шпилька у стіні;

А свахи — сороки на лозі,
Бояре — пудсвинки в берлозі.

А свахи і світилки одспівують:

74 — 31 (без I). Старшая дружка — стужка, (2)
А другая — да колодочка,
А третяя — да коробочка,
Четвертая да на днях ходить,
По семеро поросят водить.

Після цього дають на стіл: капусту, юшку і др. страву, себто вечерять. Дружко несе ложки особливе і, як донесе до стола їх, каже:

— Старосто, пане-підстаросто! Благословіть цей дрібний товар на стіл положить!

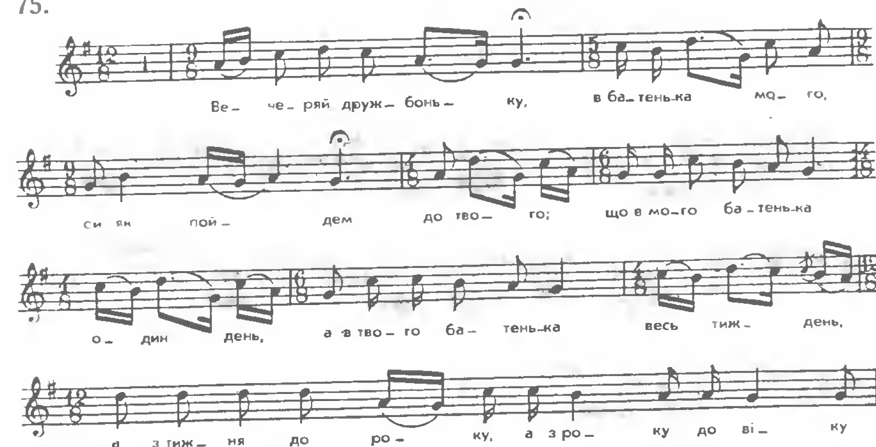
А тії одвічають:

— Бог благословить!

Побравши в руки ложки, приймаються вечерять всі, тільки молодий да молода й ні.

Дружки співають:

75.

Первая квітка — то ж Івашко.
Вечеряй, дружбоньку, в батенька мого,
Ой як пойдем до твого;
Що в мого батенька один день,
А в твого батенька весь тиждень,

А з тижня до року,
А з року довіку.

76.

Молодий Іванку, чом не вечеряєш?
То тещенька да наварила;
Варила тещенька да все тетерята
Задля свого любого зятя.
Чом не вечеряєш, молода Марусю?
То матюнка да наварила;
Варила матюнка да все голубоньки
Задля любої доньки.

77.

1) Вар. для 2-го купл., а також для № 83, 84

Да чи ми ж тобі та, Марусю, не казали?
Чи ми ж твого да серденька не втішали?
Було ж не йти да до броду рано по воду;
Та було б тобі не слухати,
Не слухати голубоньків, де два загуде,

Бо ті ж тебе голубоньки да й ізрадять,
Од батенька до свекорка переманять.

А свахи й собі начинають:

78—77. Гули, гули голубоньки, в поле летючи,
Марусине дівованнє в крильцях несучи.
Ой просила да Тетянка свого братіка:
«Ой перейми, мій братіку, сивих голубців».
«Не так вони, да сестрице, полинули,
А щоб твоє дівованнє да й вернули».

79.

Да ой чого сидиш, Мар'єчко,
Чом не дякуєш батеньку?
Ой спасибу-м вам, да муй паноченьку,
За вашую да розкошеньку.

80—79. Чого, сватов'є, сидите,
Чом додомоньку не йдете?
Додому, свати, додому,
Поїли коні солому;
На ста[й]ні стоять да гогочуть,
Свати додому не хочуть.

Як вечеряють, молода начинає прощаться з дружками. Вона частує їх, а вони скидають їй на тарілку гроші і співають:

81—24. А в садочку дві квіточки.
Жаль же нам, сестричко, на тебе,
Що вчора просила до себе,
А сьогодня одсилаєш од себе,

Да розлука наша з тобою,
Як із рідною сестрою.

82—64. Да керез сінечки, да керез новії
Слізоньками умивається.
Хто любив вірно, то стоїть за двірми,
Тяжко, важко да й здихає.
Хто любив за сонця, стоїть під віконцем,
В свистілочку да виграває.
Хто ходив нароком, до сидить під боком,
Із Мар'єчкою да розмовляє.

Потім дружко до боярів каже:
— А пора, бояре, до коней!
Молода, як почує це, просить дружок, щоб вони заспівали їй од'їздної.
Вони й співають:
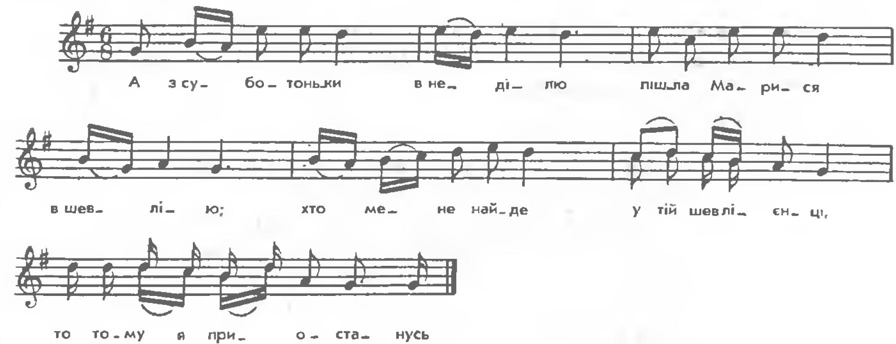
83—77. — Да чи я ж в тебе, моя мати, не дитина;
Ой ти мене проти нічки да й шлеш прічки.
Дай же мені проводничка хоч братічка.
— Нащо ж тобі, дитя моє, проводнички?
Будуть в тебе проводнички да діверки;
Будуть в тебе проводниці да зовиці.

84—77. — Продай, продай, мій паноченьку, цей вишневий сад,
Ісправ, ісправ, мій паноченьку, дорогий наряд.
Що зеленую да сподницю по землицю,
Щирозлотий поясочок на станочок,
Щирозлотий поясочок на станочок,
Червонії чоботоньки на ніженьки.
— Нащо ж тобі, дитя моє, дорогий наряд?
Як удасться да твій милий да ревнивий,
Ізлежиться щирозлотий, зелена сподниця,
Червонії чоботоньки пилом припадуть,
Червонії чоботоньки пилом припадуть.
— Вони мені, молоденькій, жалю завдадуть.

85—77. Ой на горі полуцвітки процвітають,
Усю гору кам'яную устилають.
Ой просила та Мар'єчка да батенька:
— Пусти мене, мій паноченьку, на сюю гору,
Пусти мене, мій паноченьку, на сюю гору,

Нехай же я з полуцвітків віночок зов'ю.
— Нащо тобі, дитя моє, той віночок,
Уже тобі не ходити до дівочок.
Уже тобі не ходити у таночок.
Уже тобі не водити подружечок.
— Ой є в мене, паноченьку, меншая сестра,
Вона мого да віночка да доносить.

86.

А з суботоньки в неділю
Пішла Марися в шевлію;
Хто мене найде у тій шевлієнці,
То тому я приостанусь.

Пошов батенько — не знайшов,
Вирвав квіточку — да й пришов;
Пошла матюнка — не знайшла,
Вирвала квіточку да й пришла.

Пошов братічок — не найшов,
Вирвав квіточку і той пришов;
Пошла й сестриця — не найшла,
Вирвала квіточку й та пришла.

Пошов Івашко — ізнайшов,
Узяв за ручку да й пошов.
Рутонька рясна, калинка красна,
А ти, роже, да червоная.

Проспівавши од'їздну пісню молодій, дружки вилазять із-за стола і цілуються керез стіл з молодою, котра ще остається за столом і частує їх горілкою, а свахи і світилки приспівують:

87. Даруйте, дружечки, даруйте,
По золотому скидайте,
А завтра буде ярмарок,
Купимо Марусі серпанок.

Попрощавшися з молодою, дружки йдуть додому, іноді між ними бувають такі, що й плачуть. Ідучи, вони кажуть:

— Прощай, сестрице! Дай, боже, побачиться мабуть жінкою, бо не будеш дівкою.
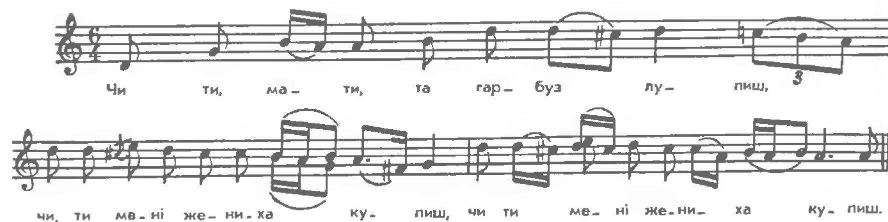
Дружко випровожає їх і, насміхаючись, каже:

— Ага! дівчи-дівчата, догадалися! Не плачте, і вам те буде. По сім вас тепер за цибулю.

Свахи вп'ять співають:

88—77. Наша Марися од батенька од'їзджає,
Попереду соколонька посилає.
— Лети, лети, соколоньку, до свекорка в двір.
Нехай двори, нехай двори вимітають,
Нехай столи тисовії застилають,
Нехай хліби пшенишнії накладають.
Нехай свічи восковії не згасають,
Нехай мене, молодої, дожидають.

89.

Чи ти, мати, та гарбуз лупиш,
Чи ти мені жениха купиш. (2)

90. Ой коню, коню наш сивий,
Ой чи чуєшся ти на силу,
Чи звезеш нашу княгиню
На тую гору крутую,
У тую світлоньку новую.
А в тій світлоньці
Мед, вино п'ють,
Там нашої княгині
Давно ждуть.

Як свахи і світилки переспівають, тоді ведуть молодого з молодою в комору вечерять. Цеє бува отак. Дружко гукає:

— Ану, свахи, в комору!

Свахи і світилки з-за стола виходять, а дружко бере молодих і виводить відтіля насеред хати; вони тут потанцюють трошки; поклоняться на всі чотири сторони і йдуть у комору. Сюди мати приносить жарену курку і смашної горілки і угощає свах і молодих. Молоді вечеряють. Після того, як повечеряють, дружко каже:

— Ану, бояре, коні підвертайте да йдіть сала шукайте.

Бояре беруть: скриню, подушки і одежу і виносять на віз. Тоді виходять із комори всі, і коло воза свахи співають:

91. Оддай, свату, наше;
Як не оддаси ти сам,
До візьмемо самі,
Посадим на сані...
Їдь, Марусю, з нами.

92. Годі, свату, да сваритися,
Ой нум, свату, да миритися,
Худобою да ділитися:
Тобі, свату, горохвиннячко,
Нам скриня, й перина,
І Маруся-княгиня.

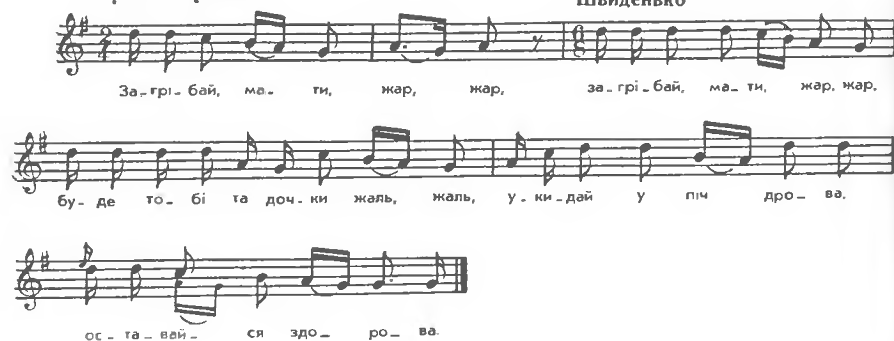
Дружко виводить молодих із комори і перше веде у хату. Там батько й мати сидять на ослоні і, як молоді до їх підойдуть і начнуть кланяться, вони благословлять їх цими словами: «Щаслива вам доріженька в дорогу їхать!» Молодії цілують у руку батька й матюр і всіх родичів од старшого до меншого; вони тож бажають молодим усього доброго і кажуть: «Дай, боже, тобі доїхать, дівочко, бо завтра будеш жіночка». Молодії виходять із хати; їм дають у руки: молодій — бога і верч, молодому — хліб і сіль; а як сядуть на віз, то ще й курку.

Молода садовиться на віз, молодий кидає їй під ноги курку, ту, що візьме; дружко дає йому в руки платок, той, що в бока носить, і обводить його три рази округ воза. Молодий за кожним разом, як підійде до молодої, б'є молоду і каже: «Кидай батькові норови да бери мої!» Після цього і сам сідає на віз. Свахи сідають теж коло молодих, і декотрі бояре, як помістяться, а якщо ні, то сідають на других возах. Як посідають усі на вози, тоді мати молодої бере за поводи коні молодого, виводить за ворота й каже: «Щасливая тобі, донечко, доріженька і цяя ніченька».

Ідучи, співають:

5 1077

93.
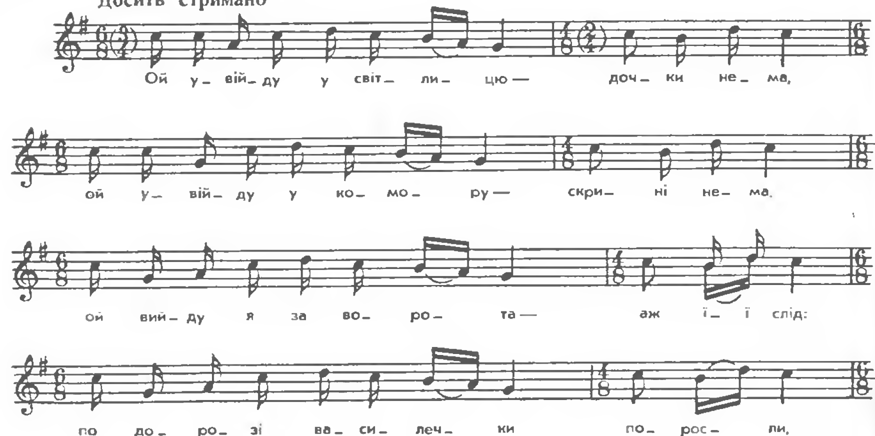

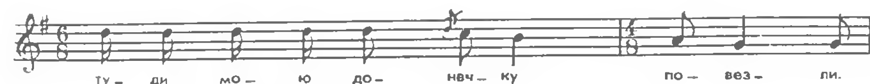
Загрібай, мати, жар, жар, (2)
Буде тобі та дочки жаль, жаль,
Укидай у піч дрова,
Оставайся здорова.

94.

Осталося днище
Да ще й гребенище;
Не журися, теще,
Я приїду ще
Да й те заберу.
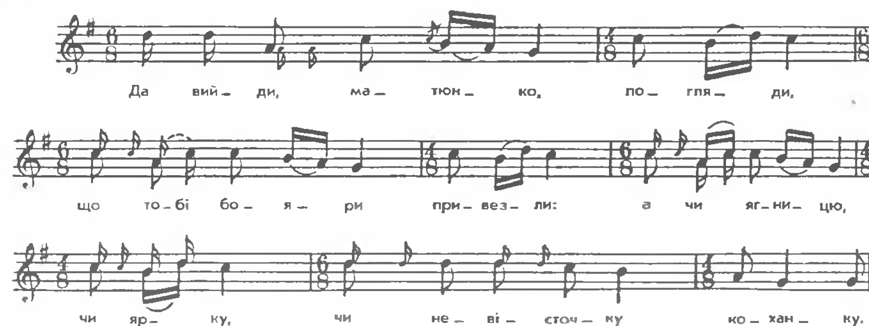
95.

Ой увійду у світлицю — дочки нема,
Ой увійду у комору — скрині нема,
Ой вийду я за ворота — аж її слід:
По дорозі василечки поросли,
Туди мою донечку повезли.

96.
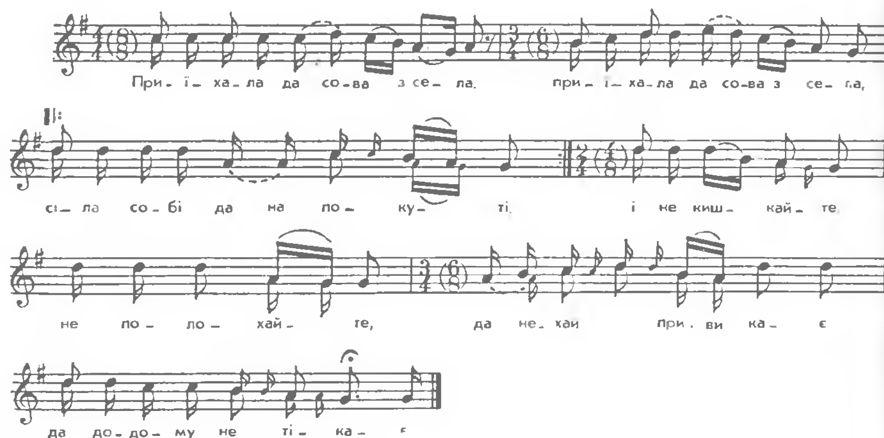

Да вийди, матюнко, погляди,
Що тобі бояри привезли:
А чи ягницю, чи ярку,
Чи невісточку коханку.

Як зачують родичі молодого, що він їде вже з молодою додому, то вони його стрічають. В воротях запалюють куль соломи. Молодий і увесь поїзд його переїзжають через огонь. Уїхавши в двір, встають з воза і зносять у комору скриню, подушки і все друге. Батько й мати молодого стрічають його з молодою, держучи в руках хліб і сіль, так же само, як їх стрічають тоді, коли вони од вінця йдуть. Ведуть їх у хату і садовлять за стіл. Молода, йдучи мимо печі, кидає туди курку, взяту у свого батька. Покіль ще молоді сидять за столом, у комору вносять куль соломи, і дружко з свахами стелють для молодих постель і співають:

97.

Ой хто буде спати?
Будем йому да постіль слати!
Солімки в голівки,
Сінця під колінця,
А м'яти — під п'яти.

Пославши у коморі постіль, дружко і свахи виводять молодих із-за стола і вп'ять співають:

Приїхала да сова з села, (2)
Сіла собі да на покуті,
І не кишкайте, не полохайте,
Да нехай привикає,
Да додому не тікає.

Потім ведуть у комору. Якщо молода знає, що вона вже грішна, то перед тим, як ведуть у комору, вставши із-за стола, і каже: «Простіть, люде добрі, я грішна перед вами і перед богом, простіть, люде добрі!» Цілує старих у руки і кланяється на всі чотири боки. А люде їй говорять: «Нехай тобі бог прощає; не ти одна в світі: по цьому люде будуть». Після цього ведуть у комору спать, тоді там усе тихо.

Котра ж нечесна да за це й не скаже, вставши із-за стола, то молодий у коморі тоді бере нагайку, що носить він од самої суботи про всякий час, і пече її так, як тую халяву, і приговорює: «Ти б зразу призналась і людей не воловодила! Іди, халявище, та проси людей!» Молода йде і так само просить і кланяється, як і та, що й за столом призналась. А люде, як вона кланяється, кажуть: «Да ти б давно так зробила»... і все те, що тій казали.

Її рідна мати жде, жде — нема звістки; присилає свого сина, брата молодої. Брат приходить і, як узнає, що таке случилося, б'є й собі її в пику і де не попало, й каже: «Нащо ти, сяка-така,

тут веретениш так». Люде зараз підскакують і кажуть: «Годі, годі! цього вже не можна завернуть». Тоді брат оставляє і йде додому, щоб сказать матері. Мати, почувши про дочку таке, плаче й тужить.

Молодих ведуть у комору і там запирають, не давши їм і повечерять. В хаті тоді співають:

99. За клубочок валку і т. д.

100. Да насію мачку на точку і т. д.

Вернувшися до молодої батька, придани надівають йому хамут і поганяють батогом; потім беруть мазницю, натрушують туди сажі і обмазують ізокола хату, кричачи:

— Знати, знати, де взяли халяву; обмазали дьогтем да сажою хату.

Батько, пристиджений, каже:

— Годі, люде добрі, глузовати, простіть мене, коли не вмів дочки научати: сідайте лучше за стіл, я вас пошаную.

Коли ж молода чесна, то вона мовчить. Як уведуть її в комору, зараз скидають із неї увесь наряд і сережки, в косах лапають, щоб не було чого. Після того свахи надівають на неї білую сорочку; загадують їй розбувать молодого,— а як розбує — шукать під устілками грошей. А тоді вже їх кладуть, укривають кожухами, становлять у голови бога і хліб з сіллю, приказуючи: «Не лінуйтесь і людей не воловодьте».

Одна сваха і дружко остаються у коморі з молодими, а тії йдуть у хату.

У хаті молодого рід співає:

101. Ой не сідай, свахо, на лавці,
Сядь собі на ослоні,
Як грають соболі.
Да ще ж бо й не грають
І не починають;
Ой як будуть грати,
То й ми будем знати.

102—98 (крім IV і V тактів). Стрепену я грушку за гілку, (2)
Посипались грушки в пелінку,
Скільки в пелені дульок,
Стілько в Мар'ечки думок.

103. Наїхали да купці з Ромна
Да питають: да почім вовна?[...]

104. І батько велів,
І мати казала і т. д.

105—98 (крім IV і V тактів). Горобей да по бочечці скаче (2) і т. д.

106—98 (крім IV і V тактів). Ой квітами да постіль зшита, (2)
Чи не будеш, да Мар'єчка, бита?
А я цього да не боюся,
По постелі да покочуся,
Із сорома да викуплюся.

107—98. Гусак гуску кличе, (2)
Крізь тин колосок тиче.
І гуско моя,
І голубко моя.
На ж тобі колосок з'їсти і т. д.

108. Ой вийду я за ворота — млин меле,
Не гнівайся, свекорку, на мене,—
Сюди мене кониченьки замчали,
Тут мене ніченька обняла,
Тут у мене господонька певная.

109. Дала мене моя мати замуж,
Дала мене за Дунай бистрий,
Дала мені човничок плисти,
Дала мені і веселечко:
«Пливи, доню, моє сердечко».
Дала мені калинову вітку:
«Заткни, доню, за білу намітку;
Щоб калини да не поламати
І ягодок да не подавити —
Свого роду да не прогнівити».
— А є в мене, мій ріде пишний,
А є в мене да чужая мати,
Щоб не вигнала з хати.

110.

Ой бре- ди, Мар – єч – ко, бре – ди!

Ой бре-ди, Мар'- єч – ко, бре– ди! Да не бій-ся хо– лод-но– ї во – ди.

Із ви– со-ка пу– дий– май– із со-ро–ма ви– ку– пай– ся.

Ой бреди, Мар'єчко, бреди! (2)
Да не бійся холодної води.
Ізвисока пудиймайся,
Із сорома викупайся.

111—110. Котилося колесце з клітки, (2)
Обніміться хорошенько, дітки,
Щоб вам солоденько,
А нам веселенько.

Після того, трошки згодом, свахи уводять у комору друж[б]ів, котрі питають, ідучи туди: «А що, справились, молодії діти?» Тії кажуть: «Ще», або «Вже». Як ще, то тоді молодого б'ють, лають його; виймають колочки із возів і із дверей; шукають у подолках молодої голки, чи не встромив хто на капость, і як найдуть: «Ото, бісова душа посміялась!» А як «вже», то молоду підводять; надівають на неї другу сорочку й шапку і загадують їй співать:

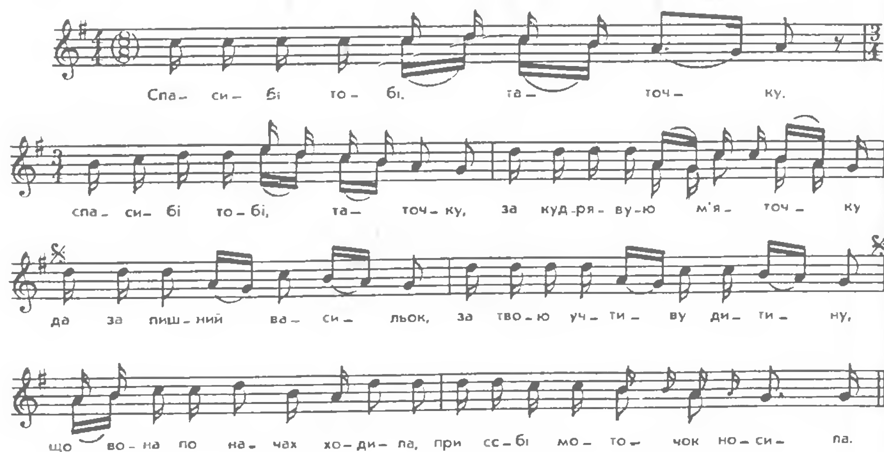
112—110. А в лузі калина (2)
Ввесь луг закрасила,
Доброго батька дитина
Ввесь рід звеселила.

Як молода переспіває, то свахи вп'ять зачинають цюю пісню; примочують молодій горілкою косу і надівають очіпок. Вона тоді сідає в постіль коло його. Туди приносять смачную горілку і курку печену непремінно. А як не чесна молода, не приносять нічого. Повечерявши, несуть кошулю у хату і співають.

Дружко у хаті становиться на ослоні, закриває образи й каже: «Дивіться, пани родичі, от на цю кошулю, дай, боже, щоб вони за своїми дітьми дождали».

Потім увесь рід і свахи ідуть до її батька дяковать. Там співають:

113.
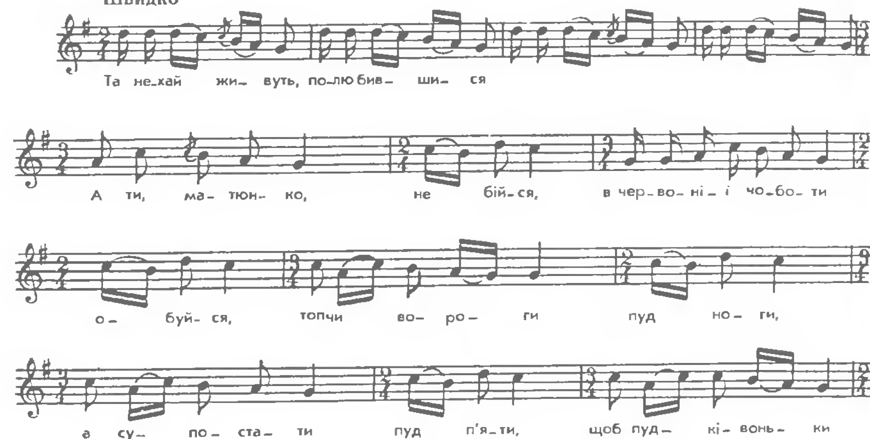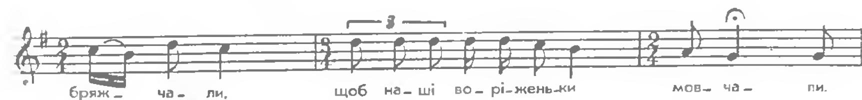

Спасибі тобі, таточку,
Спасибі тобі, таточку,
За кудрявую м'яточку
Да за пишний васильок,
За твою учтиву дитину,

Що вона по ночах ходила,
При собі моточок носила
і т. д.

114.
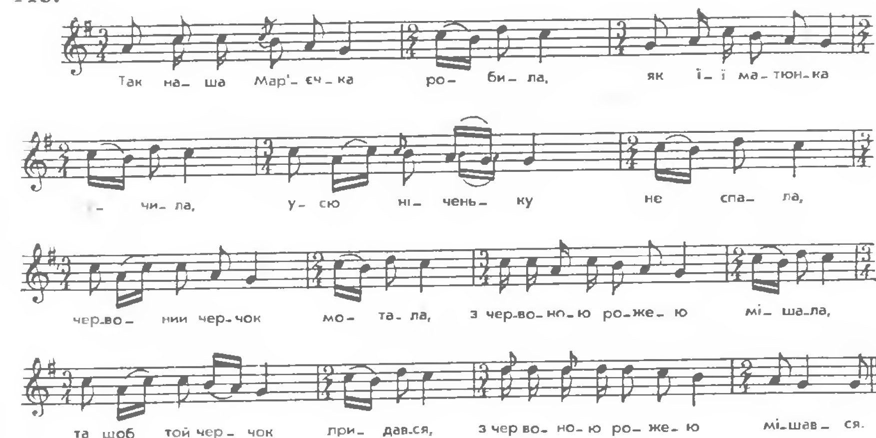
Швидко
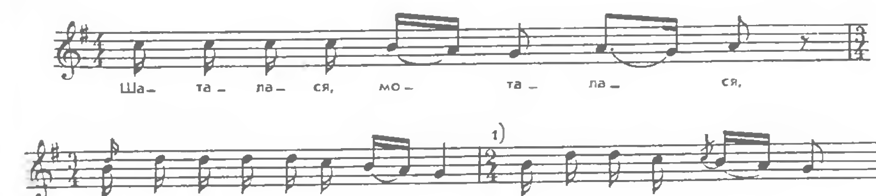

Та нехай живуть, полюбившися. (2)
А ти, матюнко, не бійся,
В червонії чоботи обуйся,
Топчи вороги пуд ноги,
А супостати пуд п'яти,
Щоб пудківоньки бряжчали,
Щоб наші воріженьки мовчали.
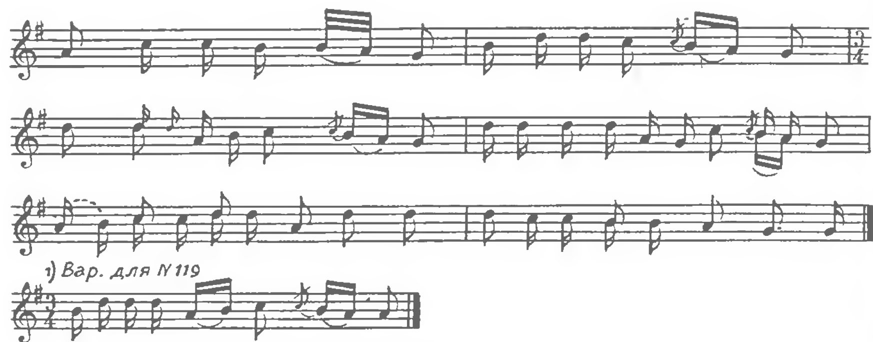
115.

Так наша Мар'єчка робила,
Як її матюнка учила,
Усю ніченьку не спала,
Червоний черчок мотала,
З червоною рожею мішала,
Та щоб той черчок придався,
З червоною рожею мішався.
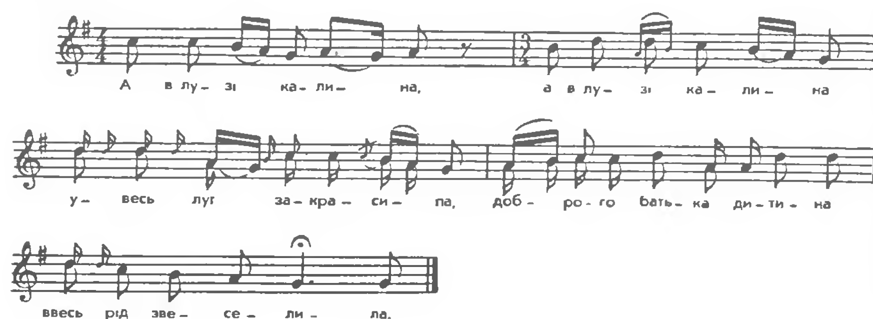
116.

Шаталася, моталася (2) і т. д.

117.

А в лузі калина (2)
Увесь луг закрасила,
Доброго батька дитина
Ввесь рід звеселила.

У батька молодої показують кошулю таким же побитом, як і там. Рід молодої тут ходить по лавках, танцює, веселиться і співа:

118—117 (перші три такти). Що ми за приданки, (2)
Що не поламаємо лавки.

Батько молодої просить їх сідать. Вони сідають, п'ють горілку і їдять. Закусивши і нагулявшися тут, ідуть в шинок гулять і гуляють до самого ранку.

ПЕРЕЗВА. В ПОНЕДІЛОК

Весь рід молодої збирається до батька її, а потім всі гуртом ідуть до батька молодого. Доходя[чи] до його двора, співають:

119—116 (крім IV і V тактів). Ой знати Мар'єчку, знати, (2)
У которій вона хаті,
Черчиком да й обчерчена,
Калиною да й обтиканая,
І лавки і прилавки
З червоної китайки.

120. Ой шурину, да боярину,
Веселіше, не бійся,
Да на покуть садися,
Ой тут твоя сестра
Да стала панянкою.

120а. Та добридень, матінко, добридень!
Лучча була ніченька, як сей день.
Спасибі ж тобі, сваточку,
За твою кудряву м'яточку,
За хрещатий барвіночок,
За запашний василечок,
За червоную калину,
За твою добрую дитину.

Входять у хату, цілуються з молодою і сідають за стіл, співаючи:

121. Горілки, свату, горілки,
Та було не брать в нас дівки і т. д.

А молодого рід одвіча:

122. Викотили, викотили
Смоловую бочку;
Виманили, виманили
У Пацюрихи дочку і т. д.

Потім вилазять із-за стола, йдуть у комору з молодою, садовлять її на ослінці, щоб брат розплітав косу. Він розплітає, а рід співа:

123—115 (крім 7 і 12 тактів). Ой брат сестрицю розплітав,
Де ж тії розплітки подівав?
Поніс на місто, не продав,
Меншій сестриці так оддав.

Розплітаючи, брат примочує голову молодій горілкою. Як розчешуть, тоді надівають вп'ять очіпок, завивають в намітку і співають:

124. Дають же їй завивало,
Ще їй вічнеє покривало.

Молода виймає свої косники і ріже на шматки. Жінкам надіває на голову по шматочку косника, а чоловікам чіпляє через плече, і всякий, кому дано шматочок косника, каже: «Дай, боже, щоб ти дождала за своїми дітьми». А тоді, як усім уже роздано по коснику, збираються вміст[і] і йдуть в шинок, співаючи:

125—117. Ой вівсонько рясен, (2)
Мій роде прекрасен,
Да гуляйте за мною,
Як за ягодою.

126—96. Да неділько наша, неділько,
Вже ж бо наша Мар'єчка не дівка,
Вже в її кісонька не має,—
Тілько її весіллє гуляє.

127—117 (III такт повторюється тричі). Ой гаю, мій гаю, (2)
Я ж тебе кохаю,
Я ж тебе да викошувала,
На дорогу да виношувала,—
Щоб гай зелененький,
Щоб рід веселенький.

128.

Ти, рі-чень-ко бе-ре-жис-та-я, ти, рі-чень-ко, бе-ре-жис-та-я,
ти, Мар'-єч-ко, но-ро-вис-та-я; не ці-лу-вав-ши,
не ми-лу-вав-ши, не йди, І-вашку, спа-ти, бо зопх-ну з кро-ва-ти.

Ти, річенько бережистая, (2)
Ти, Мар'єчко, норовистая;
Не цілувавши, не милувавши,
Не йди, Івашку, спати,
Бо зопхну з кровати.

129.

Та не-хай жи-вуть, полю бив-ши-ся

Та нехай живуть полюбившися і т. д.

Вранці вішають на воротях корогву з червоної запаски на те, щоб знало все село, що молода чесна.

Тоді ж дружки приносять до молодої сніданнє: сало, сметану, млинці, пряники, конфети і другі закуски. Молодої мати дає дружкам кварту горілки і од себе закуску. Всіх дружок молода садовить за стіл з собою і шанує, як можно найлучше, а потім вносить той верч, що од батька свого привезла, ріже і дає всім дружкам, кажучи: «Нате, дружки, да щоб ви й за собою дождали давать, щоб і вас так шанували».

Пошановані дружки всі розходяться.

Молода захожується пекти пирожки, щоб послать їх керез дружка до свого батька. Пирожки ції робляться маленькі, складаються один на один по парі, і кажна пара зв'язується червоною заполоччю і помазується зверху медом. Трохи цих пирожків ставляють на стіл і садовлять молодих на покуть, накривши молоду наміткою, а потім її *підгилюють*. Підгилюваннє це бува так: дружко бере ціпок і тричі стукає в стіну, націляючись на молоду, а далі й каже: «Ану, чи поможе мені бог цюю лисицю встрелить». Після цього бере ціпком намітку з неї і махає тричі у молодих над головами і, помахавши, оддає ту намітку свекрусі з словами: «На тобі од молодої невістки гостинець». Вона бере й каже: «Спасибі молодій невістці і її матюнці, що придбала, а вам за труда спасибі».

Дають дружкý ніж і ставляють на стіл мед; він ріже паляницю скибочками; намазує на скибочках ножем мед; настромлює потім на ніж тії скибочки і дає молодому. Як молодий простягне руку, щоб узять ту скибочку, до дружко й назад потягне — обманить. Так робить раз і вдруге, а за третім разом уже оддає. І з молодою те ж робе, а далі дає усім родичам на тарілці.

Роздавши хліб з медом, молодії виходять із-за стола, беруть чорну курку і прив'язують до голови калину. Дружко бере курку в припіл, а пирожки з мискою в рушник, сідає з молодим і другим старостою на віз і їдуть до батька молодої. Приїхавши до батька з куркою і пирожками, сідають за стіл і кажуть: «Кланяємось тобі, батьку, од твоєї дочки ділом».— «Спасибі,— одвічає батько,— що ви моєї донечки да привезли труда».

Дружко і тут ділить ввесь рід хлібом, намазаним медом. А рід співа:

130. Пекла Маруся пирожки,
Не пшенишні, дак яшні,
Для свого родоньку удашні.

Зять бере тещу під правеє ребро і веде її до себе з музиками і з усім її родом. Усі йдуть і співають:

131—117. Ой зять тещу веде (2)
Да за правую руку,
Да під правеє ребро,
Щоб було дочці добро.

На сінешніх дверях стрічає їх боярин з червоною запаскою на тичині. Як зять з тещею підійде до сіней, боярин їх обмахує запаскою, а тоді вже він веде її в хату. Рід співає:

132—96 (V і VI такти повторюються тричі).
Приїхала матюнка во второк,
Привезла грошей кіп сорок,
І гроші дає, вона не бере,
Да додому кличе, а вона не йде;
Бо і тут мені добре жити,
А до тебе в гості ходити.

ЯК ДАРУЮТЬ В ПОНЕДІЛОК

Всі родичі садовляться круг стола; батько й мати сідають на покуті. Рід співає:

133. Уведіте наше,
Да нехай воно пляше;
Воно буде частувати,
А ми будем дарувати.

Уводять молодих. Вони, увійшовши, цілують батька й матір у руки, а тії дарують. Потім молодий підносить на тарілці тестю горілку. Тесть йому дарує: «Дарую тобі, сину, дочку»...

— Спасибі,— одвічає молодий,— за добреє слово, за добрії речі.

— Дарую,— знов каже тесть,— тобі, сину, до дочки да й корову з телям, щоб дочка рано вставала.

— Спасибі, тату,— говорить молодий,— і за корову.

Так частується мати й рід. Всякий, кого частують, дарує й приказує. Дарують, хто що може: овечку, курку, порося, гуску і друге. Писар стоїть з рогачем кіля комена і записує углем там, хто що дасть, а як хто вип'є горілку да не подарує там чого, дак каже: «Як не даси поросяти (гуски або чого другого), то нехай тобі його вовк задавить». А співають тоді, як дарують, так:

134—96 (V і VI такти повторюються двічі).
Ой роде, роде багатий,
Даруйте товар рогатий,
А ви печкурки — хоч курки,
А ви скарутільці — по копійці.
А ви приданки — серпанки.

ДІЛЯНИЦЯ КОРОВАЮ В МОЛОДОГО

До короваю приступаючи, дружки миють руки, моляться богу, ріжуть верхні шишки і роздають, так само приказуючи, як і в молодої.

Тоді, як роздадуть коровай, сідають вечерять і, повечерявши, розходяться додому.

Батько й мати остаються і йдуть в комору з зятем і дочкою і там балакають: «Чи добре тобі тут, донечко?» — мати каже. «Добре, матюнко,— вона одвічає,— як будуть свариться, я буду жаліться». Тут п'ють горілку і жареним закушують. Частує їх молода.

Випивши й закусивши, батько й мати прощаються і йдуть додому.

ЦИГАНЩИНА. В ВІВТОРОК

Хто хоче з родні гулять в весіллі, той прибірається заздалегідь і зазиває до себе весільних, а потім уже, як обійдуть усіх, починають циганить. Убіраються циганами, циганками, москалями, жидами; іногді з чоловіка роблять жінку, а із жінки чоловіка; чоловіка завивають в намітку; одного роблять церковним старостою й дають йому капшук з дзвонком, а другому — карнавку і йдуть тоді всі до сусідів, до родні і цілим гуртом обійдуть так хат тридцять з музиками і циганять: цигани да москалі крадуть, жиди переводять; а другі на церкву да на сирітські діти просять. Попереду ідуть — просять, а ззаду ідуть — крадуть. Все, що випросять або вкрадуть, несуть до батька молодого. Тут все те продають, а тії, що крадуть да просять, самі ж і купують — все переводять на гроші.

Найбільше крадуть муку, гречку, жито, кури й гуси. Курей і гусей не продають, а ріжуть і їдять самі, як п'ють горілку.

ПЕРЕЗІВКИ

В четвер і п'ятницю приходять до молодого погостьовать. Од молодого йдуть до дружка, а потім до його брата, дядька і сестри, як вона є. В усіх гостюють чесненько, гарнесенько, не крадуть і не просять уже так, як робили у вівторок. Молодий і молода ходять з ними, весільними, і гостюють почеськи. Гостюваннє таке зветься *перезівки.*

ОДКЛІНЩИНИ. В СУБОТУ

В суботу до молодого і до молодої батьків збіраються всі родичі. Якщо в батька син жениться послідній або послідня виходить дочка заміж, то в'ють вінок і надівають на голову батьку, а як нема батька — на матір. Надіваючи вінок, говорять до молодих дітей: «Щоб на вас дождали надівать так, як за вами надівають на нас». «Спасибі, таточку»,— дякують молодії.

Як надінуть вінок — гуляють, п'ють і танцюють цілий день.

Гуляючи, уносять в хату жлукто і ставляють на покуті. «Це, кажуть, у нас на літо будуть пчоли». А далі уносять ночви снігу і приспівують:

135.

Спокійно

Ой хто ж у нас, ой хто ж у нас да жа- лу- є
жін- ки: то ж І- вaш-ко, то ж І- ваш- ко да жа-

Швиденько

лу- є жін- ки, сам со- роч- ки пе- ре і у жлук-то кла-де, як ніс ок-ріп...

Ой хто ж у нас, ой хто ж у нас
Да жалує жінки:
То ж Івашко, то ж Івашко
Да жалує жінки,
Сам сорочки пере
І у жлукто кладе,
Як ніс окріп...

Проспівавши, ще гуляють, а потім прощаються: «Прощайте, пани родичі, дай, боже, вік довгий» — і йдуть додому.

Керез тиждень після вінчання молодий з молодою везуть до її батька і матері пироги. Пирогів везеться сім, і зовуться вони *великі пироги.*

136.

Да ва- ро- хи, сва- хи ва- ро- хи,
дай- те нам да ва-ро- хи хоч тро- хи, ми у те-бе да й у-чо- ра
не бу- ли і тво- є- і да ва- ро- хи не пи- ли.

Да варохи, свахи, варохи,
Дайте нам да варохи хоч трохи;
Ми у тебе да й учора не були
І твоєї да варохи не пили.

137—136. Ой приплила калинонька любленая,
А у тій калиноньці гніздечко,
А й у тому гніздечку двоє діточок,
Да коли б не тії діточки,
Тут же б ми да не пили горілочки.

138—110. Да варохи, свахи, варохи, (2)
Дайте ж нам да варохи хоч трохи;
Ми в тебе да й учора не були
І твоєї да варохи не пили.

ВЕСІЛЛЯ В МІСТЕЧКУ МОНАСТИРИЩЕ ЛИПОВЕЦЬКОГО ПОВІТУ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
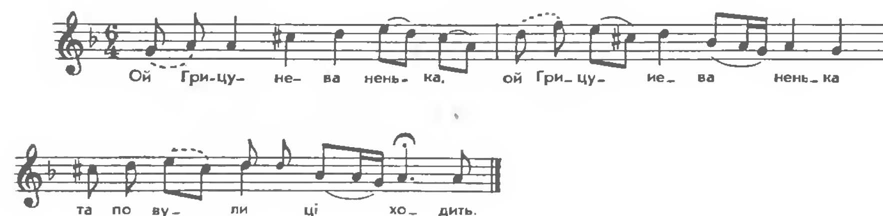
Текст і музику записав І. Демченко. 1903

I

СУБОТА. ХАТА МОЛОДИКА. ПОЛУДЕНЬ

Зрання буває обід, на котрому поминають помершу родину, а в полудень, як зберуться коровайниці, свахи і другі молодиці, то починають весілля такою піснею:
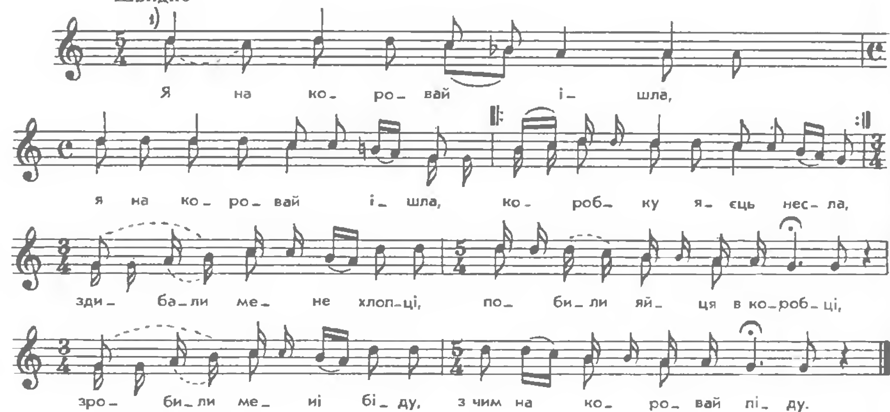
1.

Ой Грицунева ненька (2)
Та по вулиці ходить,
Та по вулиці ходить,(2)
Та сусід своїх просить:
— Ой ви, сусідоньки, мої голубоньки,
Та ходіть же ви до мене
Та до мого дитяти (2)
Хорошенько коровай бгати.

Після цеї пісні коровайниці співають:
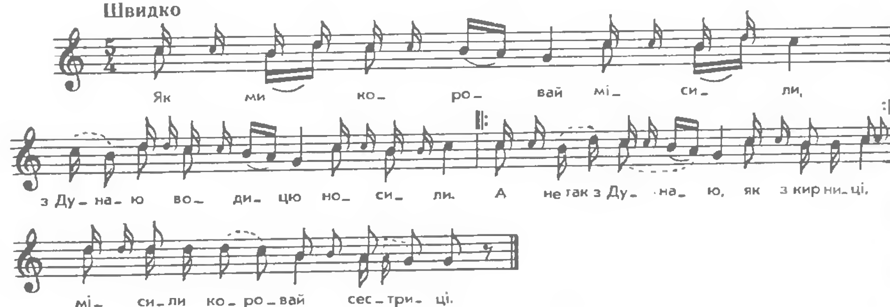
2.

Я на коровай ішла, (2)
Коробку яєць несла,
Здибали мене хлопці,
Побили яйця в коробці,
Зробили мені біду,
З чим на коровай піду.

Починаючи місити коровай, співають:
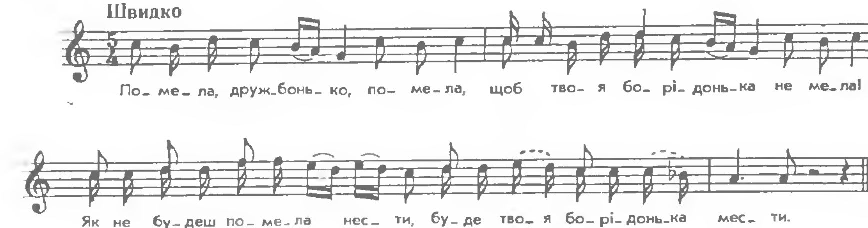
3.

Як ми коровай місили,
З Дунаю водицю носили.
А не так з Дунаю, як з кирниці,
Місили коровай сестриці.
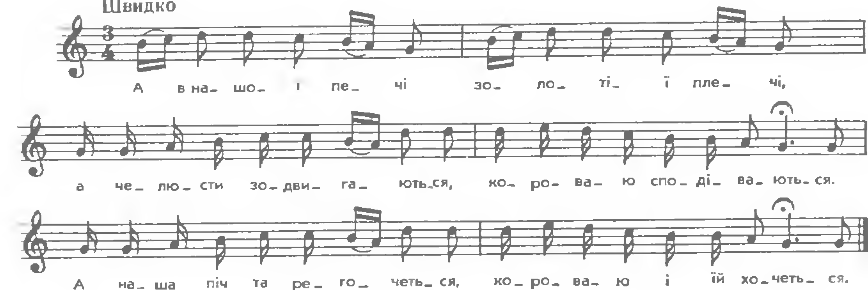
Як зробили коровай, то коровайниці вигортають піч, сажають коровай і співають:

4.

Помела, дружбонько, помела,
Шоб твоя борідонька не мела!
Як не будеш помела нести,
Буде твоя борідонька мести.

5.
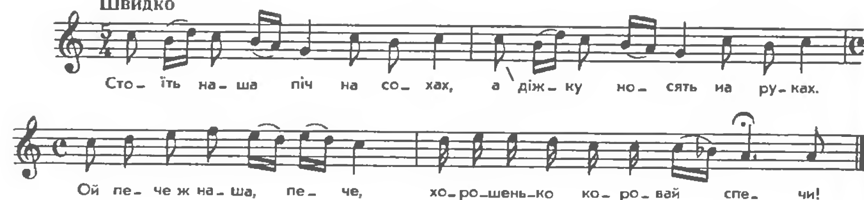

А в нашої печі золотії плечі,
А челюсти зодвигаються,
Короваю сподіваються.
А наша піч та регочеться,
Короваю і їй хочеться.

6. А з суботоньки у неділеньку година —
Зійшлась, з'їхалась вся Марійчина родина,
А звезла, знесла сім мірок муки на коровай.
Ой дай нам, боже, щоб наш був гарний коровай.

Як всадили коровай в піч, то беруть коровайниці діжу на руки, підіймають її догори — до стелі і співають:

7.

Стоїть наша піч на сохах, а діжку носять на руках.
Ой пече ж наша, пече, хорошенько коровай спечи!
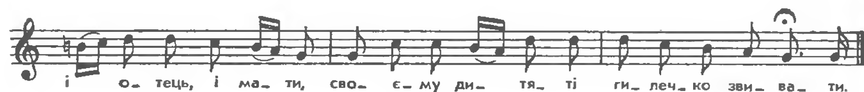
Як спекли коровай, співають:

8—3. Поплив коровай на Дунай,
А біг Лавриньо — не догнав,
А бігла Меланя — зловила,
Білі рученьки зломила.

Тим часом сходяться бояре, світилки; світилки звивають гильце, а молодик сідає на посад; перед тим, як мають гильце вити, світилки співають:

9.
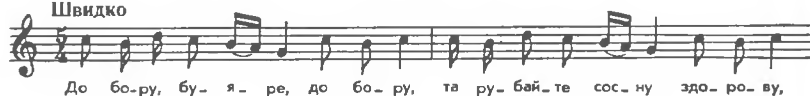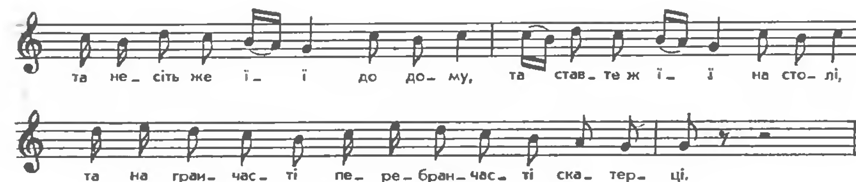

Благослови, боже, (2)
І отець, і мати,
Своєму дитяті гилечко звивати.

Світилки беруться звивати гильце і співають:

10.
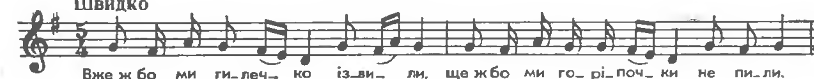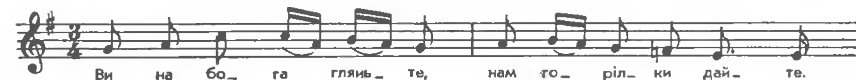

До бору, буяре, до бору,
Та рубайте сосну здорову,
Та несіть же її додому,
Та ставте ж її на столі,
Та на гранчасті перебринчасті скатерці.

11—3. В долину, буяре, в долину
Та по червону калину,
Та по хрещатий барвінок,
Та по запашний васильок.

Як звили гильце, то співають:

12.

Вже ж бо ми гилечко ізвили,
Ще ж бо ми горілочки не пили.
Ви на бога гляньте, нам горілки дайте.
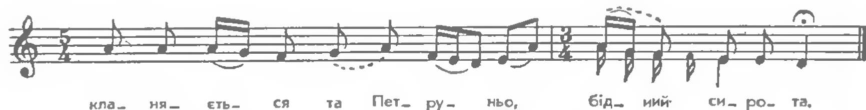
Як молодик сідає на посад, то співають:

13—9. Благослови, боже, (2)
І отець, і мати,
Своєму дитяті на посад сідати.

Перед посадом молодий кланяється всім, і як він сирота, то йому співають таку пісню:

14.

Зійшов, зійшов ясний місяць в нові ворота,
Кланяється та Петруньо, бідний сирота.

Ой кому ж ти, та Петруню, та вклоняєш.
Що рідного та батенька та не маєш?
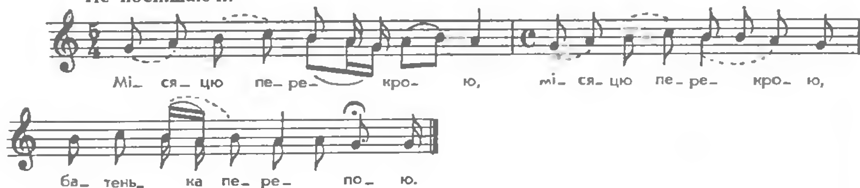
Ой є в мене, ой є в мене рідний дядько,
Нехай мене благословить так, як батько;

Ой є в мене, ой є в мене рідна тітка,
Нехай мене благословить, як матінка.

Як переспівають № 14, то батько та мати підходять до стола та й починають перепивати. П'є молодик до батька або до матері чарку, а батько п'є назад до молодика, і так підходять всі по одному, хто старший — вперед. Тоді, як йде перепій, світилки співають:

15.

Не поспішаючи

Місяцю перекрою, (2) батенька перепою.
Я тебе перепиваю, (2) щастя і долі не вгадаю!
Уставай ранесенько, (2) вмивайся білесенько,
Молися щиро богу, (2) дасть господь щастя й долю.
Зірочко, перекрою (2) — матінку перепою! *

І так дальше перепивають брата, сестру, дядька, тітку. Як брата — то «місяцю», а як сестру — то «зірочко»... Після перепою зараз вечеряють і співають ті самі пісні, що й у молодої на вечері, поки ще до неї не прийшов молодий. Повечерявши,

* Повторюються знову три рядки «Я тебе перепиваю...» — *Упорядн.*
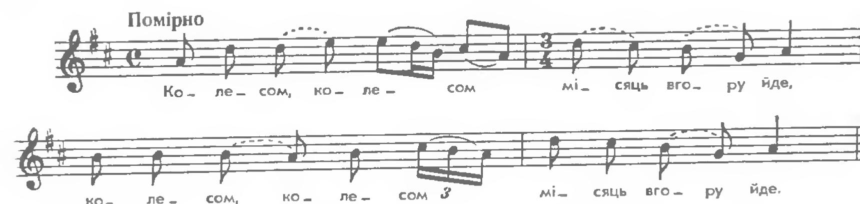
молодик з світилками і боярами іде до молодої, і тоді співають дорогою:

16—3. Защебетав соловейко скраю на печі,
А що йому дати їсти? — калачі!
А що йому дати пити? — горілки.
Час тобі, Лаврину, до дівки.

17—2. Туман налягає, туман налягає,
Дощик накрапає,
А Грицуньо до Марусі,
Як мак, процвітає.

18.

Помірно

Колесом, колесом місяць вгору йде, (2)
А зять до тещеньки у гостоньки йде, (2)
А до тещеньки гордої та до Ганнусі молодої. (2)

А як саме виходять з хати, то співають:

19. До коней, буяре, до коней
Та до гострого меча!
Та не бійтеся ночі — бог вам до помочі.

Дорогою ідуть і співають:

20—3. Чиї то буяре їхали,— селом гуляли, [гуляли],
Вони яблочком підкидалися, до Мелані питалися.
То Лавриньові буяре їхали — селом гуляли, [гуляли];
Вони яблочком підкидалися, до Мелані питалися.

В суботу в хаті молодика більше нічого не співають.

II

НЕДІЛЯ. ХАТА МОЛОДИКА

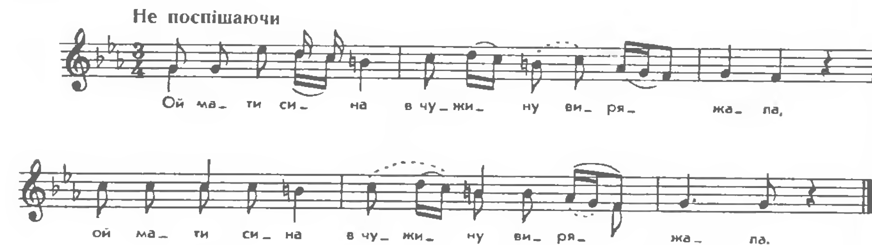
Як прийде з церкви молодий уже повінчаний і сядуть обідать, то світилки співають: «Догори гуска летіла», «Де тая куховарочка», «На горі півень сокоче» і т. д. Всі ці пісні показані дальше — в молодушинім весіллі. Пообідавши, виряжають молодика до молодої. Світилки чіпляють боярам квітки до шапок — тоді співають:

21—2. Я літом не гуляла! (2)
Барвінок поливала,
Барвінок і руточку —
Буярам на квіточку.

Після цього один із старостів, сівши на дручок, об'їжджає молодика кругом, а мати ходить за старостою, обсипає молодого вівсом і кропить кропилкою водою, тоді світилки співають:

22—3. Обсипай, мати, вівсом, [обсипай]:
Ой щоб наш овес рясен був,
Щоб наш Грицуньо красен був!

23.

Ой мати сина в чужину виряжала. (2)
Як виряжала, хороше научала: (2)
— Не пий, синку, першої чаші у тещі,
Та вилий, синку, коникові на гривку,
Щоб твоєму коню грива кудрява була,
Щоб твоя теща ласкова була.

А йдучи дорогою [співають]:

24—23. Ой туди їхав Петруньо з буярами, (2)
Йому калина дорогу заступила: (2)

Ой не для тебе ця калина сажена,
Тілько для тебе Ганнуся посажена.
Виняв шабельку, став калину рубати,
Стала калина до нього промовляти:
Ой не для тебе ця калина сажена,
Тілько для тебе ця Ганнуся посажена.
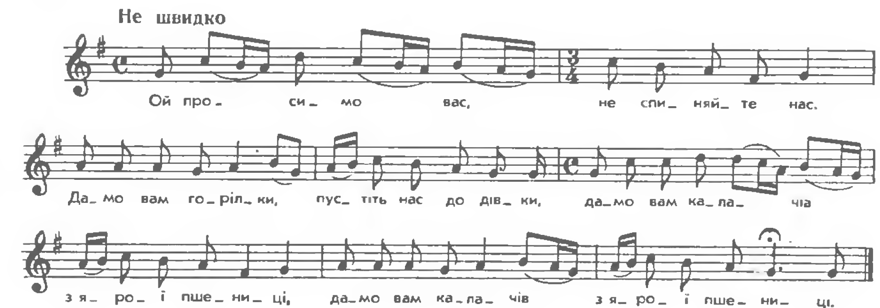
Як дойдуть до молодушиних воріт, то співають:

25—3. Намова, Ганнусю, намова,
Поставила сторіженьку край двора,
А ми цеї сторіженьки не боїмось,
Ми до цеї сторіженьки становимось,
А ми цюю сторіженьку розженемо,
Таки тебе, молодую, візьмемо.

В самих воротях зустрічають їх з колами, кричать: «гу!» — і буцім не хотять пускати, поки не дадуть могорича. В сей час світилки співають:

26—3. Оступіться, вороги, не заступайте дороги,
Бо в нас листоньки від короля,
Щоб нам дорога вільна була.
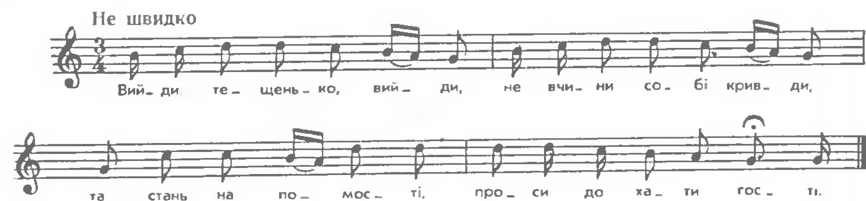
27.

Ой просимо вас, не спиняйте нас.
Дамо вам горілки, пустіть нас до дівки,
Дамо вам калачів з ярої пшениці. (2)

Як ввійдуть у двір молодої, то перед дверима хати стоїть стіл, а на столі хліб і другі подарки матері молодої, котрими вона зустрічає молодого; в сей час світилки співають:

28.

Вийди, тещенько, вийди, не вчини собі кривди,
Та стань на помості, проси до хати гості.

Після цеї пісні співають: «Тещенька зятя витає», «А в коморі сволок», «Ой свату наш, свату» (дивись весілля молодухи), «Здорові ви були», «Добрий вечір тому», «Візьми, Ганнусю, ложку». А як молодик сідає в хаті, то співають: «Тихая вода Дунай». З цього часу весілля йде уже разом з молодухою.

III

СУБОТА. ХАТА МОЛОДУХИ

Зрання, як і в молодика, буває обід; після починають коровай місити і пекти, а молодуха просить родичів, сусід і других на весілля. Дорогою, йдучи, співають:

29—3. Де ти, Палазю, бувала,
Петруневу родиноньку поминала?
Минаю, дружечки, минаю,
Бо я його родиноньки не знаю.

Весілля починається тою самою піснею, що і в молодика; як місять і печуть коровай, то теж співають ті самі пісні, що і в молодого. Як молоду убирають, співають:

30—3. В долину, дружечки, в долину,
А по червону калину,
Та щипайте руту, м'яту зелененьку,
Обквічайте Палазю молоденьку!

Надвечір, як молодуха пішла в церкву на вечерню, то після вечерні йде до нього просити на весілля і там вечеряє; після вечері, як йде додому, дорогою дружки починають співати:

31—3. Розмаю я русу косу, розмаю,
Ще ж бо я дівкою гуляю,
Закину я русу косу за плече,
Не іден за мною заплаче!
Шевчики, кравчики ще й ткачі,
Отецькі сини богачі.

32—3. Ой були ми в мами, (2)
Не було нам догани:
Виняли горілочки
Чотири барилочки,
А три пусті пива
Для людського дива!

33—2. Ой були ми у мамочки, (2)
Їли ми варенички:
По столі качалися,
В сметану вмачалися.

Після цеї, йдучи дорогою од молодика, співають:

34—3. Чорнява Меланю, чорнява, (2)
Чорнявих дружечок зібрала,
До Лавриня дороги питала.

35—2. Ой буде ж нам, буде: (2)
Забарили нас люде —
З скрипками, з цимбалами,
З молодими буярами!

36—2. А по хаті ячмінь,— (2)
Золоте стебельце,
Називала Меланя
Та Лавриньцю — серце;

А вже цяя пава (2)
У батенька впала,
Що Меланя та Лавриня
Серденьком назвала.

37—3. Ой у городі отава,
Яка наша Ганнуся не жвава:
Заким дружечок зібрала,
Темная ніченька обняла.

38—3. Стелися, хмелю, по тину, (2)
А сріблом, золотом по ньому,
А йди, Марійко, додому.
Стелися, хмелю, стелися,
А ти, Марійко, дивися,
Бо тут тісні вулички,
Чиї є всі твої дружечки?

39—3. Помаленьку, дружечки, помаленьку йдіть,
Ви нашого винограду не поломіть,
Бо наш виноград косо ріс,
Туда нашу Ганнусю бог поніс.

40—2. Світи, зірко, з неба,
Бо нам тебе треба,
А завтра неділя —
Просимо на весілля.

41—2. Ой були ми в мами, (2)
Не було нам догани:
Наварили полови,
Ми в роті покололи. (Сміючись)

42—2. Поволі, дружечки, йдіте, (2)
Пилом не пиліте,
Наша молода пава
Щоб пилом не припала!

43—2. Ой не шуми, рою, (2)
Понад головою,
Та зашуми, рою,
Зеленою дібровою!

44—2. Бувайте здорові, (2)
Припічки, пороги.
Хто вас буде малювати,
Що беремо маляра з хати.

45—2. Вітрець повіває, (2)
Листоньки колише,
Меланя до Лавриньця
Дрібні листи пише.

Вітрець повіває, (2)
Листоньки колише,
Лавриньцьо до Мелані
Ще дрібніщі пише.

Як прийдуть до дому, до хати молодухи, коло воріт співають дружки:

46—15. Всі двори обходила, (2)
Слізоньки не вронила,
А на батьків двір прийшла (2)
Та й стала, заплакала:
— Ой дворе мій, дворонько! (2)
Чого я тут така тяжка?
А не так двороньkові, (2)
Як своєму батенькові:
Хліб йому переїла,
Меду, вина перепила,
Шатоньки походила.

47—3. Місяць дорогу освітив,
А брат ворітця одчинив:
— Здорова, сестрице, здорова,
Щаслива тобі дорога!

48—2. Ой братіку мій, мій,
Чи заметяний двір, двір?
Чи застеляні столи
Для нашої молодої?
Чи помити ложки, тарілки —
Для Мелані-дівки?

49—3. Ой а в городі огірки,
А по воротях парубки —
Не проїхати, ні пройти,
Ні сивого коничекька провести.
Ми проїдемо, ми пройдемо, —
Молодого Лавриня проведемо.

Як стали перед самим порогом хати молодухи, дружки співають:

50. Ой у городі вишня-черешня хрещаста, (2)
Ой вийди, вийди, моя матінко, із щастя.
Не вийду, моя доненько, нікуди — (2)
Позаростали василечки усюди.
Ой навпрошки, моя матінко, навпрошки — (2)
Не потолочиш василечків нітрошки.
Ой на те ж я їх, моя матінко, садила, (2)
Щоб ти по них, моя матінко, ходила.

51—15. Вийди, матінко, вийди, (2)
Поглядь мою головоньку
Білими рученьками, (2)
Дрібними слізоньками.
Тяжкі, доню, мої ручки
На твою головоньку.

А після:

52—15. Вийди, матінко, вийди, (2)
[Не вчини ти нам кривди],
Стань собі на помості, (2)
Проси до хати гості.
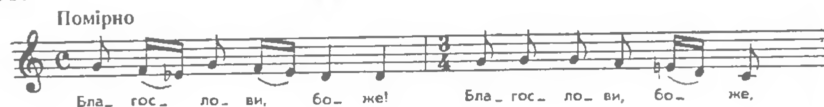
Як ввійдуть в хату, співають:
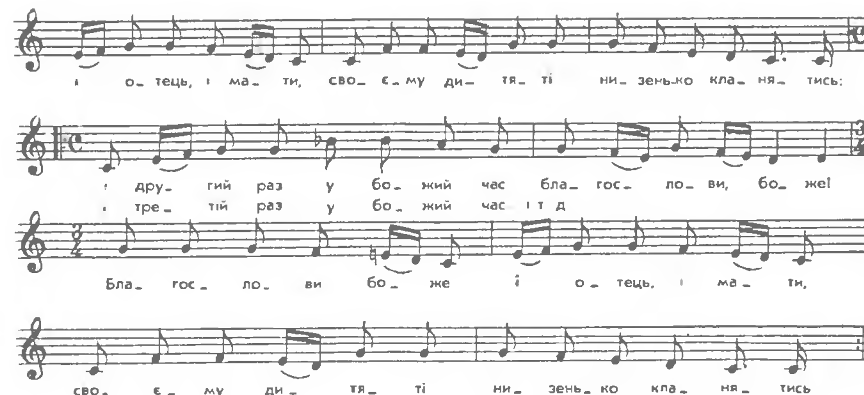
53—2. Добрий вечір тому, (2)
А хто в цему дому:
Старому й малому,
Богові святому.

Входять в хату. Декотрі квітки до гильця роблять, декотрі ходять, сидять — готуються до посаду. Батько й мати беруть хліб в руки. Молодуха кланяється їм кожному три рази, а потім всій родині своїй. Батько, мати і родина благословляють її хлібом. В сей час дружки співають:

54—3. Ой ходила та Меланя по новім двору,
Ой садила сад-виноград та й по ньому,
Ой забула ворітечка зачинити,
Ой мусила та братіка просити:
— Ой зачини, мій братіку, нові ворітця,
Ой не пусти та Лавріньця, мого молодця.
Як над'їде та Лавріньцьо з буярами,
А витопче сад-виноград кінь ногами.
А винесе за ворота копитами.
— Ой не жалуй ти, Меланю, виноградних квіт,
Та пожалуй ти, Меланю, молодецьких літ.

55.

Благослови, боже!
Благослови, боже, і отець, і мати,
Своєму дитяті низенько кланятись:
І другий раз у божий час благослови, боже!
І третій раз у божий час... і т. д.
Благослови, боже, і отець, і мати,
Своєму дитяті низенько кланятись.

56—3. А стань, Ганнусю, на терен,
Махни биндою наперед;
Нехай одступить чужина,
Нехай приступить родина.

Молода кланяється — тоді співають:

57—14. У городі та руточка зелененька,
Кланяється та Ганнуся молоденька,
Уклонися ти, Ганнусю, всій родині,
Нехай тебе благословлять, як дитині;
Уклонися ти, Ганнусю, і чужому —
Нехай тобі благословлять так, як свому.

Як молода сирота, го співають:
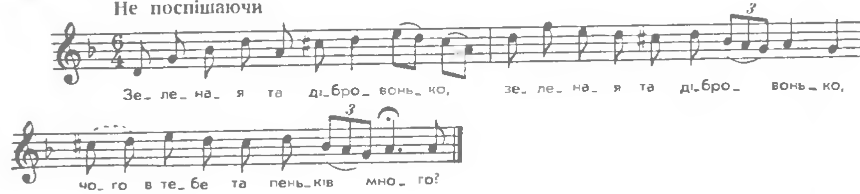
58—14. А в городі повієнька зелененька,
Кланяється та Ганнуся молоденька.
Ой кому ж ти, Ганнусю, та вклоняєш,
Що рідного та батенька та не маєш?
Ой є в мене, ой є в мене рідний дядько,
Нехай мене благословить так, як батько;
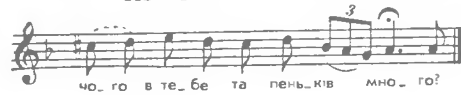
6 1077

Ой є в мене, ой є в мене рідна тітка,
Нехай мене благословить, як матінка.

Після цього, як молода вклонилась, то сідає на посад за стіл. За столом стоячи, знов кланяється, і знов співають № 55, тільки замість слів «низенько кланятись» співають: «на посад сідати». Як молодуха сирота, то їй співають:

59.

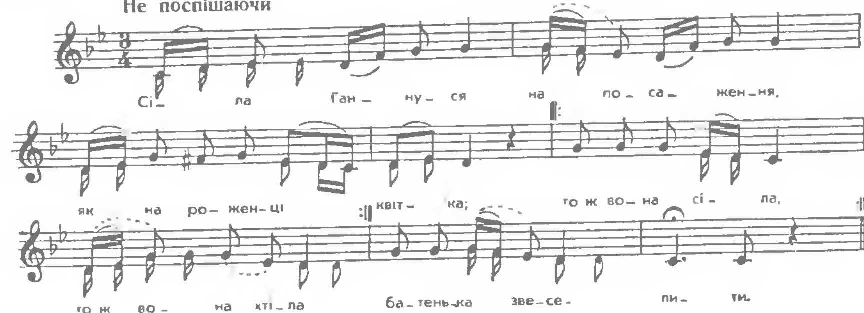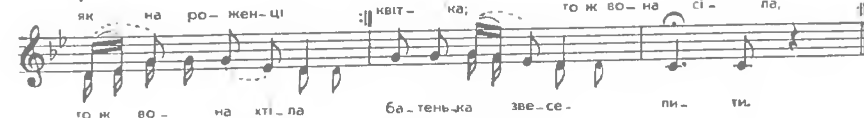

Зеленая та дібровонько,
Зеленая та дібровонько,
Чого в тебе та пеньків много?
Чого в тебе та пеньків много, (2)
Паростонька ані жадного?
Молоденька Ганнусю, молоденька Ганнусю,
Чого в тебе та батьків много,
Чого в тебе та батьків много, (2)
Порадочку ані жадного?
Ой є кому їсти та пити, (2)
Нема кому та зажурити;
Ой є кому та наїстися,
Ой є кому та напитися,
Нема кому та зажуритися,
Ой є кому їсти та пити,
Нема кому та припросити.

Як молода сіла на посад, то їй співають:

60.

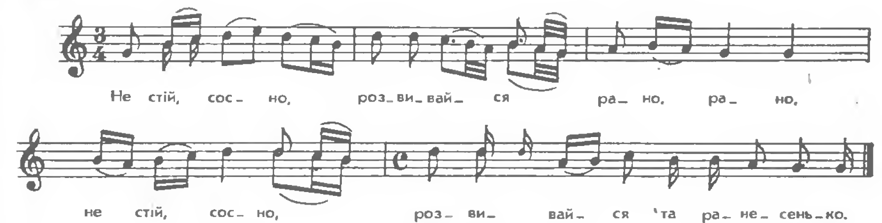
Сіла Ганнуся на посаження,
Як на роженці квітка;
То ж вона сіла,
То ж вона хтіла
Батенька звеселити.
А вона батенька не звеселила,
Но гірш засмутила.
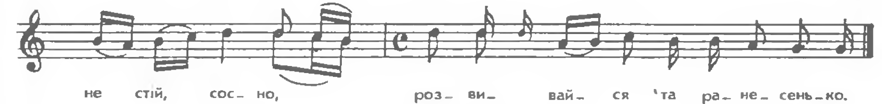
А після:

61—60. Ой гоже, гоже, мій милий боже,
Що ж бо я наробила?
Ой кого ж бо я вірно полюбила,
Той стоїть за дверима.
За дверима стоїть, у дудочку грає,
Аж йому серце крає...
Годі стояти, годі трубити,
Вже ж не будеш любити.
Та годі стояти, годі трубити,
Прошу, серце, до хати.
А з ким стояла по за місяця,
Той нехай повіситься,
А з ким стояла по захід сонця,
Той стоїть край віконця.

62—14. Защебетав соловейко в саду на лану,
Ти казала, Меланю, заміж не піду.
А ти казав, соловейко, пролітаю,
Ти казала, Меланю, погуляю.

63.

Не стій, сосно, розвивайся рано, рано,
Не стій, сосно, розвивайся та ранесенько;
Розвий, сосно, сімсот квіток рано, рано,
Сімсот квіток ще й чотири та ранесенько,
Сімсот квіток ще й чотири рано, рано,
Всім буярам по квіточці рано, рано,

Всім буярам по квіточці та ранесенько,
А Петруньові квітки не стало рано, рано,
А Петруньові квітки не стало та ранесенько;
Є в його квітка — Ганнуся дівка — рано, рано,
Є в його квітка — Ганнуся дівка — та ранесенько.

Як мають гильце поставить на стіл, то тоді співають дружки:

64—10. До бору, дружечки, до бору,
Та рубайте сосну здорову,
Та несіть [же] її до дому,
Та ставте її на столі,
Та на гранчасті перебранчасті скатерці.

Поставивши гильце на столі, починають його вбирати, тоді співають № 55, заміняючи слова «низенько кланятись» словами: «гилечко звивати». Як саме в'ють гилечко, чіпляють квіти, то співають три рази:

65—3. Ой у місті, місті бубни б'ють,
А в нашім домі гильце в'ють
Із червоної калини,
Із хрещастого барвінку,
Із запашного васильку.

А після:

66—3. Летів горностай понад сад,
Пустив пір'ячко на весь сад;
А підіте, дружечки, ізбирайте,
Ганнусі гилечко звивайте.

Звивши гильце, старша дружка підіймає гильце, і тоді співають:

67—4. Старшая дружечка старша всіх,
А підняла гилечко вище всіх;
Ой на бога гляньте,
Нам горілки дайте.

68—4. Старшая дружечка старша всіх,
А підняла гилечко вище всіх;
—Ой Палазю, серце, викупи своє гильце!
Як не будеш викупляти,
То несемо продавати,

Понесемо у вівторок,
Та вторгуєм рублів сорок.

Звивши гильце, співають № 12, а після:

69—3. Ой в нашім селі новина:
Зацвіла у лузі калина,
А не так у лузі, як на селі —
У нашої Мелані на столі.

70—2. Ой ішли ми лугами, (2)
Калину ламали,
Вже ж тобі, Меланю,
Не ходити з нами.

Після цього починається перепій так само, як і в молодого (дивись № 15), співають № 15 і т. д., а після:

71—15. Перепивайте, люде, (2)
Бо вже роду не буде;
Прийшов рід на подвір'я, (2)
Забув за весілля,
Заким він ввійде, (2)
То й весілля одійде.
Перепивай, родиноньку, (2)
Щасливий день суботоньку.

А ще:

72—15. Прийшла Ганнуся із села, (2)
Сіла собі кінець стола,
Сіла собі, спогадала, (2)
За два брати ізгадала:
Десь у мене є два брати (2)
А старшії від мене,
А старшії від мене, (2)
Ставте їх перед мене.
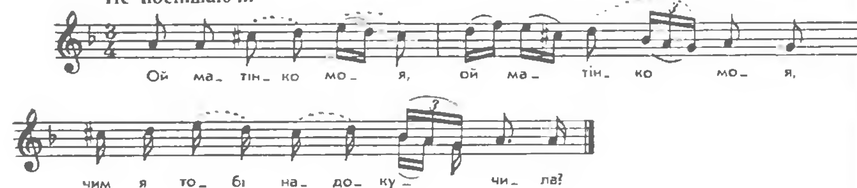
73—2. Ви, родичі, не лякайтеся, (2)
Поза двері не ховайтеся,
Та йдіте до хати
Меланю перепивати.

74. Ой у садочку гильчастім,
А в барвіночку хрещастім,

Гей! цей посад писар писав
Аж від господа бога.
Писали його писарі,
Намалювали малярі,
Гей, цей посад писар писав
Аж від господа бога.

Як молода сидить на посаді, то співають ще й таку пісню:

75.

Ой матінко моя, ой матінко моя,
Чим я тобі надокучила?
Чи суботішнім умиваннячком, (2)
Чи неділишнім убираннячком?
Чим я тобі та докучила, (2)
Що ти мене та розлучила?
Та докучили, [докучили] тобі (2)
Та подруженьки твої:
Під віконця забігаючи, (2)
На гуляння викликаючи.
Чекай, мамцю, до неділеньки, (2)
Не побачиш ані дівоньки,
Будуть бігти —хату минати, (2)
Тобі, мати, жалю завдавати.
Чекай, мамуню, та до другої, (2)
Не побачиш ані одної,
Під віконце забігаючи, (2)
На гуляння викликаючи.
Чекай, мамцю, та до третьої, (2)
Не побачиш ані жадної.

76—3. Ой хмарно, хмарно надворі:
Буяре вікна обняли,
Та, либонь, Палазю, по тебе,
Хтять тебе взяти до себе,

Хтять тебе взяти з собою, (2)
Та Петруневі віддати,
З молоденьким Петрунем звінчати.

77—14. Не сама ти, галочко, в лузі була,
Що ти собі гніздечко не звила.
Не два рази літо було,— раз буде,
Після тобі, галочко, жаль буде.
Не сама ж ти, Палазю, в батька була,
Що ти собі віночка не сплела.
Не два рази дівувала,— раз будеш,
Після тобі, Палазю, жаль буде.

78—15. На тихому Дунаєчку (2)
Купалася чорна галочка;
Прилинула до неї друга,— (2)
Подруженька її люба.
Купаймося у воді: (2)
Ми ж товаришки собі.
Як полине сив соколонько, (2)
Возьме тебе, чорну галочку,
А я буду літати,— (2)
Подруженьки шукати.
Вже ж не буде такої (2)
Подруженьки вірної.
Вбиралася дівка Палазя (2)
У батенька в світлиці;
Прийшла до неї друга (2)
Товаришка її люба.
Ой убираймося обі: (2)
Ми товаришки собі.
Як найде тебе Петруньо, (2)
Возьме тебе, Палазю.
А я буду гуляти,— (2)
Товаришки шукати,
Вже ж не буде такої (2)
Товаришки вірної.

79. А з суботоньки на неділю
Пішла Ганнуся в шальвію:
— Гей, хто ж мене в цій шальвії найде,
То тому достануся.
Пішла матінка — не знайшла,
Вирвала квіточку та й прийшла:

— Квітко моя дрібна, зелена!
Доню моя люба та мила,
Кому ти досталася? *

Пішов батенько — не знайшов,
Вирвав квітку та й [прийшов]:
Квітко моя дрібна, зелена!
Доню моя люба та мила,
Кому ж ти досталася? *

Пішов братічок — не знайшов,
Вирвав квіточку та й прийшов.
— Квітко моя дрібна, зелена!
Сестро моя люба та мила,
Кому ти достанешся? *

Пішла сестра — не знайшла,
Вирвала квіточку та й прийшла.
— Квітко моя дрібна, зелена!
Сестро моя люба та мила.
Кому ж ти достанешся? *

Пішов Степаньо — знайшов,
Взяв за ручку та й прийшов:
— Квітко ж моя дрібна, зелена!
Ганнуся моя люба та мила,
Ти ж мені досталася!

Як молодий удовець, то співають:

80. Чи тобі, Ганнусю, парубків не стало,
Що твоє серденько до вдівця пристало?
А у вдівця серце, як осіннє сонце,
Хоч воно ясне, хоч воно світить — не гріє;
У парубка серце, як весняне сонце,—
Хоч воно хмурне, хоч воно темне — та тепле.

А як сирота молодуха, то співають: «В огороді повієнька зелененька». А після цих пісень:

81—60. Ой дивно, дивно, нам з тебе, зимо,
Що така ранняя впала!
Які ви, люде, та й дивнесенькі,

* Далі повторюються 4 рядки «А з суботоньки на неділю...».— *Упорядн.*

Що ви мені дивуєте:
Листочок опав, травиця зісхла,
Вже ж мені пора прийшла.
Ой дивно, дивно нам з тебе, Меланю;
Молода замуж ідеш.
Які ви, люде, ще й дивнесенькі,
Що ви мені дивуєте:
Ненька старенька, сестриця зросла,
Вже ж мені пора прийшла.

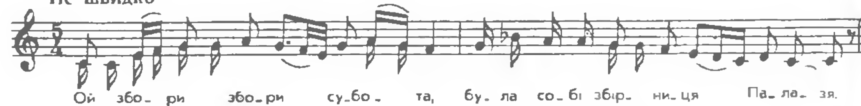
82—14. Ой як тобі, та Меланю, не жаль буде?
А як цяя зима мине, літо буде?
Будуть дівки квітки рвати, вінки плести,
А ти вийдеш ворітечка зачиняти,
А ти вийдеш ворітечка зачиняти,—
Дрібненькими слізоньками личко обливати.

83—15. Де ж ти, калино, росла (2)
[Такая высокая],
Такая высокая, (2)
Листоньком широкая?
Ой росла ж бо я (2)
У лузі, при кирниці,
У лузі, при кирниці, (2)
При холодній водиці.
Там дівки воду брали (2)
Та й мене поливали.
Де ти, Меланю, росла? (2)
Такая хорошая,
Такая хорошая, (2)
Личеньком верняная?
Ой росла ж бо я, росла
У батенька в світлоньці,
А літом на нивоньці.
Жито жала із женцями, (2)
Кужель пряла з молодицями.

84—60. Ой родоньку мій, нежалосливий,
Ти ж мене не жалуєш!
Оддаєш мене в чужу сторону,
В великую сем'ю;
Велика сем'я вечеряти сіла:
— Іди, невістко, по воду,
А я от серця та за відерця,

Та й до броду по воду!
Перстені мої срібні, золоті,
Засвітіть мені до кирниці!
Відерця мої яворовії,
Наберіться водиці!
Принесла води, принесла води,—
Подай, невістко, пити;
Подала пити, подала пити
Та й стала ложки мити,—
Помиєш ложки, помиєш ложки,
Повечеряєш трошки.
Я ж до ложечок та й нахилюся,
Сльозою умиюся!
А од ложечок та й підведуся
Та й рукавцем утруся.

85.

Ой збори, збори, субота,
Була собі збірниця Палазя.
Назбирала дружечок повен двір,
Обсадила дружечок поза стіл;
Сама сіла, молоденька, вище всіх,
Загадала загадочку краще всіх:
— Поможіте, дружечки, одгадати:
А як мені свекора назвати?
Назову я батеньком,— не буде,
Тілько мому серденяті жаль буде.

Після перепою починають вечеряти і співають:

86—2. А в городі грушка, (2)
Там ходить старшая дружка,
Хусточку в руках носить,
До вечері буяр просить.

87—2. Ой в городі явір, (2)
Там ходить старший буярин,
Шапочку в руках носить,
До вечері дружок просить.

88—2. Ой в городі сливка, (2)
Там ходить старша світилка,
Хусточку в руках носить,
До вечері буяр просить.

89—2. Ой дай, мати, ключі: (2)
Вареники одмикати, (2)
Всю родину звеличати.

90—2. Що ж бо то за стежечка (2)
Од стола до припічка?
Ганнусина родина
Вечеряти носила.

91—2. Візьми, Ганнусю, ложку, (2)
Покажи нам доріжку,
Нехай ми будем знати,
З ким сіли вечеряти.

Як подають капусту смажену, то співають:

92—2. Догори гуска летіла, (2)
З перцем капуста кипіла,
Хоч з перцем не [з] перцем,
Аби з щирим серцем!

93—2. Ой матінко, нене, (2)
Ріж каплун для мене!
Нехай каплун не сокоче,
Бо Ганнуся їсти хоче.

94—2. При стіні горіх росте, (2)
На стіну похилився,
Гарна Ганнуся дівка:
П'ється в неї горілка.
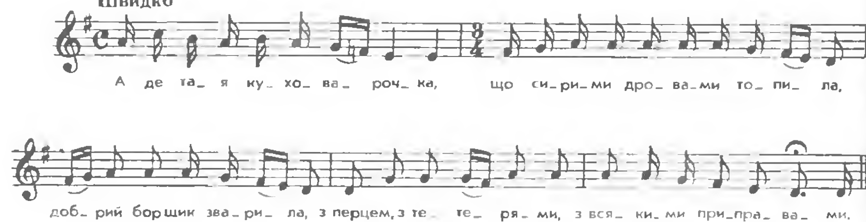
При вечері музики не грають, і для них співають:

95—2. На печі медвідь лежить,
Догори лапки держить,
Хоче музику взяти,
Що не хоче нам грати.

Як подала куховарка борщ, то їй співають:

96.

Швидко
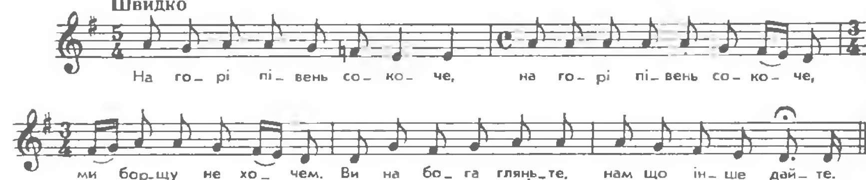

А де тая куховарочка,
Що сирими дровами топила,
Добрий борщик зварила,
З перцем, з тетерями,
З всякими приправами.

97—2. Куховарочко наша, (2)
Чом не мащена каша?
Хто буде кашу мастити,
То той буде горілочку пити.

Після співають:

98.

Швидко

На горі півень сокоче, (2)
Ми борщу не хочем.
Ви на бога гляньте,
Нам що інше дайте.

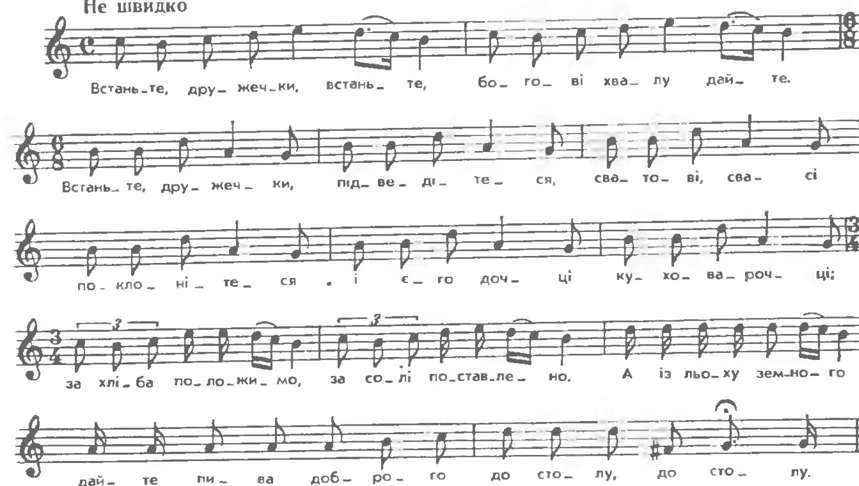
Дають пиріжки, а як поїдять пиріжки, то співають:

99—3. Ліпила дружечка пиріжки,
А заліпила три ріжки:
То з капустою, то з пшоном,
Доки ми будем за столом!

Кінчили їсти і, постававши на ноги, за столом співають:

100.

Не швидко
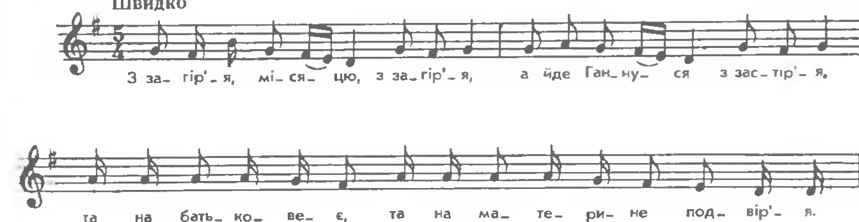

Встаньте, дружечки, встаньте,
Богові хвалу дайте.
Встаньте, дружечки, підведітеся,
Господу богу помолітеся,
Сватові, свасі поклонітеся
І єго дочці куховарочці;
За хліба положимо,
За солі поставлено.
А із льоху земного
Дайте пива доброго
До столу, до столу.

Виходячи з-за столу, співають:

101.
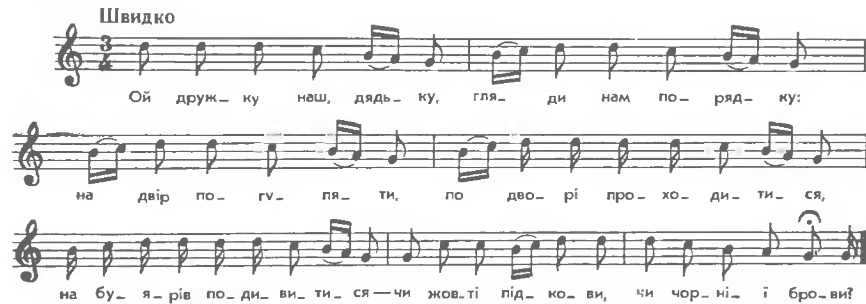
Швидко

З загір'я, місяцю, з загір'я,
А йде Ганнуся з застір'я
Та на батьковеє,
Та на материне подвір'я.

А після:

102.

Ой дружку наш, дядьку,
Гляди нам порядку:
На двір погуляти,
По дворі проходитися,
На буярів подивитися —
Чи жовті підкови,
Чи чорнії брови?

Після цього виходять, дочікуються молодого і гуляють на дворі. А як приходить молодик, то всі знов стараються скоренько сісти за стіл. Молодик входить з світилками, з боярами, з старостами (їх називають ще «дружо») в хату, тоді світилки співають:

103—2. Добрий вечір тому, (2)
А хто в цему дому,
Старому й малому,
Богові святому!

А після:

104—2. Не гнівайся, ненько, (2)
Що приїхав зять нераненько;
Бо він був на поруці
У короля на науці,
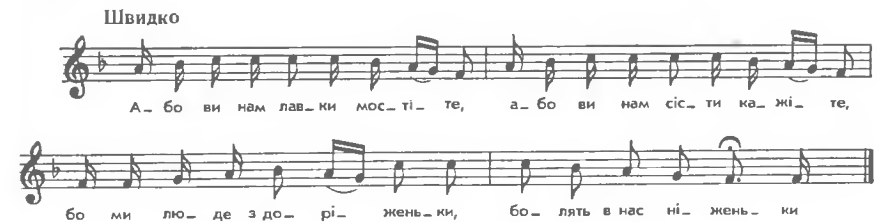
Дрібного письма вчився,
До тещеньки опізнився!

Скінчивши співати, всі разом кричать: «Здорові були, що ви нас не забули!» А дружки їм одвітують:

105—2. Здорові ви були, (2)
Що ви нас не забули,
Що ви за нас ізгадали,
Добрий вечір нам сказали!

Світилки на це одвітують:

106.

Або ви нам лавки мостіте,
Або ви нам сісти кажіте,
Бо ми люде з доріженьки,
Болять в нас ніженьки.

Дружки співають ще й такі пісні:

107—3. Ой хмарно, хмарно на дворі:
Буяре вікна обняли,
Та, либонь, Палазю, по тебе,
Хтять тебе взяти до себе,
Хтять тебе взяти з собою
Та Петруньові віддати,
З молоденьким Петрунем звінчати.

108—15. Світи, світилко, свічку (2)
Ясную, восковую,
Щоб було виднесенько, (2)
Вечером веселесенько!

Після цього молодик сідає коло молодухи, а коло нього світилки, а послі свахи, бояре — перед столом на ослоні; дружки в сей час співають:

109—3. Чом ти, Ганнусю, не їсиш,
Свого Петруня не просиш?
Ой є що їсти, ой є що пити,
Ой є кому припросити:
Ой ти сьогодня у мене,
А я завтра у тебе,
Тиждень от тижня,
А рік од року,
Аж до самого віку.
Чом ти, Петруню, не їсиш,
Чом ти Ганнусі не просиш?
Тиждень от тижня,
А рік од року,
Аж до самого віку.
Стоїть батенько близенько,
Склонив голову низенько:
— Ой прошу, прошу, мої гостоньки,
Ой прошу поживіться.
Стоїть матенька ще й ближче,
Склонила головку ще й нижче:
— Ой прошу, прошу, мої гостоньки,
Ой прошу поживіться.

110—14. А в городі черешенька, за городом дві,
Ой зацвіли білим цвітом разом обидві,
А на тій черешеньці соловейко,
Прошу ж тебе: не гнівайся, моя ненько;
Не гнівайся, моя ненько, ти на мене,
Що я навела своїх гостей до тебе;
Не гніваюсь, моя доню, і не буду,
Я всі твої ції гості перебуду.

А за цею співають:

111.

Помірно

Шлеть-ся зо- ря до мі- ся- ця ра- ним- ра- но,
шлеть- ся зо- ря до мі- ся- ця та ра- не- сень- ко.

К. Трутовський. Пропивають наречену.

Шлеться зоря до місяця раним-рано,
Шлеться зоря до місяця та ранесенько.
Шлеться Петруньо до Ганнусі рано-рано,
Шлеться Петруньо до Ганнусі та ранесенько;
А прийдемо, а звеселимо отця й неньку,
Отця й неньку — всю родиноньку та ранесенько;
А повстаємо обоє разом рано-рано,
А засвітимо обоє разом та ранесенько;
А звеселимо гори, долини рано-рано,
Гори, долини, високі могили та ранесенько.

112—2. Здвигнулися стіни, (2)
Як буяре сіли.
А ще гірше іздвигнуться,
Як горілки нап'ються.

А світилкам співають:

113—2. Чом, світилки, не співаєте: (2)
Десь ви з редьки зуби маєте,
Боїтеся співати, щоб не показати.

Після цього дружки знов співають молодикові:

114.

Швидко

Хміль лу- га- ми, хміль лу- га- ми, а пше- ни- ця ла- на- ми,
мо- ло- дий Гри- цу- не, мо- ло- де- сень- кий, та ве- че- ряй же з на- ми

Хміль лугами, хміль лугами,
А пшениця ланами,
Молодий Грицуне, молодесенький,
Та вечеряй же з нами.

Світилки на це одвітують:

115—114. О як мені, ой як мені
Та вечеряти з вами:
Сидить коло мене молода Ганнуся — молодесенька
Та моргає до мене.

Після цього дружки і світилки, як сіли всі вкупі вечеряти, співають. Дружки світилкам співають:

116—2. Світилочка пані, (2)
Та вечеряй же з нами,
Та не будь така пишна,
Як у саду вишня!
Ой якби я пані, (2)
Не сиділа б з вами,
А сиділа б із панами
Над білими калачами!

Дружки боярам співають:

117—3. Їжте ви, буяре, ложками,
А в нас капуста діжками,
Її Ганнуся садила,
Її капуста родила.

Бояре починають їсти, а дружки їм співають:

118—2. Ви, буяре, чужесторонці, (2)
Не беріть по повній ложці,
Та беріть по половинці,
Щоб стало всій родинці.

119—3. Їжте ви, буяре, а я не хочу,
Грайте міні, музики, а я поскачу.
Витоптала черевички з-під [герцю],
Їжте ви, буяре, без перцю.

Бояре сидять за столом і їдять, а дружки їм співають:

120.

Швидко

Ї- ли бу- я- ре, ї- ли аж пи- тонь- ки схо- ті- ли

А возь- му я та ко- но- воч- ку, та пі- ду я та по во- дич- ку.

при- не- су я во- ди- ці з хо- лод- но- ї кри- ни- ці

Їли буяре, їли,
Аж питоньки схотіли.
А возьму я та коновочку,
Та піду я та по водичку,
Принесу я водиці
З холодної криниці.

Коли бояре вечеряють, їм співають № 96, 97 і т. д. [Як] кінчають вечерю, то співають № 100 і замість слова «дружечки» співають «буяре». Виходячи з-за столу, співають № 101, теж заміняють слово «Ганнуся» словом «буяре», а як зовсім вийдуть, то [співають] № 102. Після цього музики грають, дружки танцюють, а молодуха сховалась. Бояре її шукають і, найшовши, ведуть до хати, щоб розплітати. Входять музики; дружки і світилки стоять двома гуртами, співають:

121—60. Ой чого, чого в сім новім дому
Так рано засвітяно?
Воскова свічка з ярого воску
Не може нагорітись,
Меланина ненька —
Та й на Меланю [не може] надивитись:
— Та тепер же мені, доненько моя,
Любая та милая!
— Хоч я вам люба,
Хоч я вам мила,
Та я вам не вгодила:
Ні в походоньці, ні в роботоньці,
Ні літом на нивоньці,
Ні жита жати, ні льону брати,
Ні хати замітати.

Молодуха обіймає за шию свою старшу дружку, і плачуть обоє. Музики грають на голос пісні: «Дайте нам стільця, дайте нам гребінця», а світилки починають співати:

122—2. Ой дайте нам стільця! (2)
Дайте нам гребінця!
Дайте кожуха,
Щоб сіла молодуха.

Дружки своїм гуртом одвітують:

123—2. Не треба нам стільця, (2)
Не треба гребінця,

Не треба кожуха,
Бо не сяде молодуха;
Ви з дому виїжжали, (2)
Чом стільця не взяли,
Стільця і кожуха,
Щоб сіла молодуха?

Після цього старший боярин шукає стільця і кожуха. Знайшовши, кладе кожуха на стільці і береться до молодухи, як та стоїть з дружкою; бере молодуху, на стілець садовить, а та плаче і не хоче розлучатись з дружкою. Боярин садовить її силою, а вона не дається. Коли молодуха сяде, дружки співають:

124—3. Здоровий буярин, як явір,
Молодої посадить не зугарен.

Світилки своїм гуртом починають:

125—3. Де твої, Ганнусю, ковалі,
Що косу русу скували?
Нехай же прийдуть, розкують,
Та нам ключики оддадуть.

Дружки починають розплітати, але роблять це загайно. Кличуть брата; він починає розплітать; дружки співають:

126—60. А брат сестрицю та й розплітає, } 2
Цвіт рожа процвітає.
Не йди, сестрице молода, заміж, } 2
Цвіт рожу споминає,
Хрещатий барвінок
Садок встеляє,
А запашний та василечок
З тином рівняє,
А запашний та василечок
Із тином ся рівняє.

Брат розплів сестру. Співають:

А брат сестрицю [та й] розплітав,
А де ж він її квітки подівав?
Поніс на місто, не продав,
Пустив на воду — попливли,
Менші[й] сестриці припали.

127. А в полі сосна літо й зиму зелена,
Наша Ганнуся в п'ятницю весела,
А в суботоньку русу косу чесала,
А в неділеньку свого батенька благала:
— Ой не дай мене, мій батьку, від себе,
Нехай я сходю рутяний вінок у тебе.
— Не іден же рік, дівко Ганнусю, сходила,
Не одним же ти добрим людям згодила,
А вже ж ти цього барвінкового не сходила,
А вже ж ти цим молодим Петрунем не згордила.

Молодуха плаче. Дружки співають:

128—14. Було літо, було літо, та й стала зима;
Посіяла чорнобривці аж коло різдва;
А вже ж мої чорнобривці процвітають,
А вже ж мою русу косу розплітають!
Пусти мене, мій батеньку, на тую гору:
Нехай же я чорнобривців на вінок нарву;
Нехай же я чорнобривців на вінок нарву,
Нехай же я подивлюся в чужу сторону;
А в чужій сторонці без вітру шумить,
Чужий батько, чужа мати не б'є, та болить;
Чужий батько, чужа мати не б'є, та болить;
Ой як стане словоньками серденько в'ялить!
Ох як стане словоньками—покартає,
І без ножа, без тарілки серце крає.

Розплівши косу, починають чесати, тоді співають:

129—23. Ой тихо-тихо Дунай воду несе, (2)
А ще тихше Меланя косу чеше. (2)
Ой що начеше, на тихий Дунай несе... (2)
Ой пливи, косо, під свекрухин дім просто,
Та й слухай, косо, що свекруха говорить.
Свекруха ходить, все стихенька говорить: (2)
Тепер на мене добрая годинонька,
Прийде до мене чужая дитинонька.

130—60. Чом соловейки не щебетали, } 2
Як садки процвітали?

Чом ти, Марійко, не плакала, } 2
Як тебе розплітали?

А я думала, молоденькая,
Що вони жартували, } 2

А ції жарти прийшлись до правди
У неділю ввечері: } 2

Взяли мою кісоньку, стерли, зімняли,
Під чепець підібрали. } 2

131—2. Будь, шурину, ласкав, (2)
Та дамо тобі застав,
Дамо тобі коня вороного,
Дамо тобі меча золотого,
Дамо тобі ще й сіделечко,
Зоставайся, наше сердечко!

132—2. Як я в косах ходила, (2)
То я вас не просила;
А тепер я вас просю:
Розпустіть мені косу,
Розпустіть мені косу (2)
По червонім поясу,
А нехай коса має,
Нехай челядь гуляє.

Світилки требують гребінця, дружки співають:

133—2. А де цеї дівчиноньки мати, (2)
Що веліла косу розплітати?
Та такої молоденької,
Як ягода червоненької.

Подали гребінець, дружки беруться чесати і співають:

134—14. Десь у тебе та, Ганнусю, батенька нема.
Десь у тебе та матінка — не рідня була,
Десь твої братіки на войні,
Десь твої сестриці в чужій стороні, (2)
Що нікому боронити кіски тобі!

Чешуть косу і співають:

135. А в новім лісі
Вода каміння несе! } 2
Тільки того не рушає,
Де Ганнуся сиділа, } 2

Де Ганнуся сиділа,
Русу косу чесала,
Русу косу чесала
Та на Дунай пускала.
Пливіте, мої коси,
До батенька на розкоші,
Нехай батько турбує,
Мені посад готує:
Штирі воли, дві телиці
А Ганнусі-їдиниці,
Штирі воли, дві корови
Для Ганнусі молодої.

136. Я не гуляла, не дівувала, (2)
Розкоші не зазнала:
Першу биндочку мати купила, (2)
Я й теї не сходила;
Перший радочок бинду поклала,
Як рушнички давала;
Другий радочок бинду поклала,
Як косу розплітали;
Третій радочок бинду поклала,
Як сестриця здіймала.

137. Ой просо, просо,
Ти ж моя руса коса золота,
Не рік я тебе кохала,
Щосуботоньки змивала,
Щонеділеньки вбирала,
За іден вечір стеряла.

138—3. Ой їхали, моя мамцю, що за пани,
Взяли мою русу косу під жупани,
Стали мою русу косу тріпати,
Стала моя стара ненька плакати.
Та не плач, моя ненько, по косі,
Та заплач, моя ненько, по красі,
Бо коса буде косою,
А краса не буде красою.

139—2. Ой дай, мати, ложку масла, (2)
Бо я тобі коровицю пасла:
Русу косу помастити,
Віночок примостити.

Як чешуть косу, то впускають [навмисне] гребінець і співають:

140—3. Упав гребінець під стілець, (2)
Візьми, Грицуню, гребінець
Та розчеши русу косу під вінець.

Молодик подає дружкам гребінець. Дружки розчесали, і молодуха встає; тоді старша дружка скоренько сідає на стілець. Як прийшов старший боярин, то вона требує $^1/_2$ ока горілки за те, що оддасть стілець. Кінчається тим, що боярин зводить з стільця дружку за руку і бере стільця. Після цього світилки і дружки розходяться по домам своїм на ніч.

IV

ДРУГИЙ ДЕНЬ ВЕСІЛЛЯ. НЕДІЛЯ

Як збереться молодуха йти до церкви вінчатись, то дружки співають:

141—2. Ой дай, мати, шубу, (2)
Бо піду до шлюбу;
Як прийду от шлюбу,
То не твоя буду.

142—3. Ой попе, попе, батьку наш, (2)
Одчини церковцю проти нас,
Звінчай дітки єднолітки
В божий час.

Після вінчання, вертаючись з церкви, дружки, ідучи дорогою, співають:

143—3. Як ми Меланю вінчали,
Воскові свічі палали,
Кидали згарки в горілку,
Вже наша Меланя у вінку.

144. Не вогонь то горить,—
Полум'я палає,
На нашій Мелані
Рутяний вінок сяє.

145—2. Схилилася вишня (2)
З верха до коріння,
Звінчалась Меланя

З рання до полудня;
А схилився явір (2)
З верха до коріння,
Звінчався Лавриньо
Зрання до полудня.

146—2. Спасибі попонькові (2)
І його батенькові,
Що він нас ізвінчав,
Недорого узяв,
Півтора золотого
Із князя молодого.

Йдучи дорогою, співають:

147—60. Ой полинь, полинь, сив соколоньку,
[сив соколоньку], від мене,
Ой найди собі кращу галочку,
[кращу галочку] за мене!
Ой уже ж бо я всенький садок,
[всенький садок] ізлітав,
Ой уже ж бо я тебе, галочко,
[тебе, галочко], сподобав.
Ой, поїдь, поїдь, молодий Лавриню,
[молодий Лавриню], від мене,
Ой найди ж собі кращу Меланю,
[кращу Меланю] від мене!
Ой уже ж бо я всенькі села,
[всенькі села] із'їжав,
Ой уже ж бо я тебе, Меланю,
[тебе, Меланю], сподобав.

148—3. Січаная калинонько, січаная!
А вже ж наша Ганнуся звінчаная!
Золотий перстень на руці,
Червоний чобіт на нозі,
Що купив Петруньо на торзі.

149—2. Здурили ми попа, (2)
Як доброго хлопа.
Дали йому п'ятак мідний,
А він думав, що рубель срібний.

150—3. Ой на горі церковця стояла,
З ким же ти, Ганнусю, шлюб брала?

З тобою, Петруню, з тобою, —
Як із ясною зорою.

151—2. Ой матінко моя! (2)
Тепер я не твоя;
Вже ж бо я того пана,
Що з ним шлюб я брала.

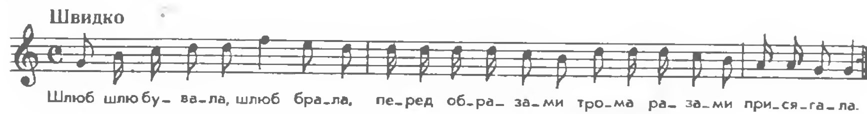
Як доходять до обі[й]стя молодої, то співають:

152—2. А вже зірка низько, (2)
Вари, мати, обідати: (2)
Вже Меланя близько!

153—2. Ой матінко, гоже, (2)
Поздоров тебе, боже,
Що ти мене породила,
Хорошую челядину.
Що на мене й попи глянуть,
Що на мене й дяки глянуть,
Що на мене задивляються,
Аж у книгах помиляються.

154—3. Вийди, матінко, проти нас,
Розпитай людей і всіх нас,
Де твоє дитятко бувало,
Що твоє дитятко чувало?
З отецьким сином шлюб брало.

154а.

Шлюб шлюбувала, шлюб брала,
Перед образами трома разами присягала.

Співають ще й так цю саму пісню:

154б—3. Вийди, матінко, з калачем,
Звінчалася твоя дочка з паничем,
А не так з паничем, як з мужиком,
Ізв'язали білі ручки рушником,

Мел. 154а. Шлюб шлюбовала, шлюб брала,
Перед образами трома разами присягала.

Доходячи до порога своєї хати, співають:

155—3. Качалося яблочко з-під вінця,
Прикачалося під ворітця.
Скрипу, скрипу, ворітечка не скрипотять,
Десь мої матінка довго сплять.
Десь мої матінка заснули,
Що за мене, молодую, забули.

156—15. Вийди, матінко, вийди, (2)
Та погладь мою головоньку
Білими ручeньками, (2)
Дрібними слізоньками.

Стоять перед порогом, а мати ще не виходить, то співають:

157—3. Вітер, вітер ворітечка хитає,
Десь моєї матінки немає,
Десь моя матінка заснула,
Що за мене, молодую, забула.

Виходить мати з калачем, співають:

158—2. Не пізнала мати (2)
Свого дитяти
За русими кісоньками,
За дрібними слізоньками.

Ввійшовши в хату, співають:

159—14. — А в городі черешенька з ягідками,
Прийми мене, мій батеньку, з дружечками.
— Як украю скибку хліба, не притулю,
Звінчалася моя доня, не прийму я.
— Украю я скибку хліба ще й шматочок,
Прийми мене, мій батеньку, на часочок,
Прийми мене, мій батечку, на часочок.
А як сонце із полудня, то я й піду.

Входять в хату, сідають за сіл і обідають. За обідом співають ті самі пісні, що і в суботу ввечері: № 91, 92, 93 і т. д., кінчаючи № 100. По обіді чекають молодика, співають таку пісню:

160—15. [Ой] лугами стежечка, (2)
Битая доріженька,

Там Ганнуся ходила, (2)
Цвіт-калину ломила,
Цвіт-калину ломила, (2)
До матінки носила.
— Чи буду я такая, (2)
Як калинонька цяя?
— Будеш, доненько, будеш, (2)
Поки в батенька будеш,
А як підеш від мене, (2)
Спаде красонька з тебе,
Як з калини червоненької, (2)
Так з тебе, молоденької,
Як з калиноньки роса, (2)
Так з тебе, доню, краса.

161—14. Гула, гула чорна хмара та й перегула,
А де ж тебе, та Лаврінцю, так довго нема?
Пішла б сама, молоденька, забаруся,
Тече річка бистренькая, утоплюся.
Не топися, моя доню, не топися:
Єсть у тебе старша дружка — та становися.

Дружки, почувши, що іде молодик, сідають за стіл, а молодик тим часом коло їх воріт. З молодика сторонні парубки требують на ½ ока горілки, і як боярин дасть їм на горілку, то вони одчиняють ворота. Молодик іде з двома хлібами, тримаючи їх коло боків руками, а дві світилки і дві свахи ідуть поперед його, споняі хустками. Світилки ще на вулиці, як підходять до обі[й]стя, то співають. Перед цим ще дають хустку молодому і співають:

162—3. Наша Меланя, як малювання,
Треба її помалювати,
За хусточку рубля дати;
Наш Лаврінью, як малювання,
Треба його помалювати,
До бока хустку дати.

Як підходять до обі[й]стя, то співають:

163—2. Туман налягає, (2)
Дощик накрапає,
А Грицуньо до Марусі,
Як мак процвітає.

164—3. Золоте зернятко в стіну б'є,
А зять до тещеньки в гості йде,
А до тещеньки гордої,
А до теї Ганнусі молодої.

Тепер світилки стороннім парубкам співають № 26, як тії не пускають їх у двір. Світилки, молодик і бояре приходять до порога хати молодої. Перед порогом стоїть стіл, на столі відро води і хліб з грудочкою в ньому солі. Перед столом стоять: молодик, світилки, свахи і бояре. Світилки співають:

165—2. Тут наше пір'я впало, (2)
Тут нам сподобалось,
Тут наша люба, мила,
Що з нами говорила.

166—2. Доки ми будем стояти, (2)
Траву-мураву топтати
Чорними чобітками,
Жовтими підківками.

А з хати на двір чути — дружки співають:

167—3. Ой чи чуєш, Меланьцю, ой чи ні,
Що вже Лавриньцьо на дворі,
А не так на дворі, як перед двором,
Він далі буде за столом.

168—3. Заглянь, Ганнусю, в віконце,
Стоїть Грицуньо, як сонце,
Під ним коничок припав росою,
А сам молодий — красою.

Світилки на дворі перед столом співають:

169—2. Ой свату наш, свату,
Пускай нас у хату,
Ми тобі не докучимо,
Тільки шати пересушимо,
А в нас такі шати,
Щоб Ганнусю взяти.

Світилки ще трошки постоять і співають знов:

170—2. У нашого свата (2)
З верби, з лози хата,

То боїться пустити,
Щоб не розвалити.

171—2. Рубай, свату, двері, (2)
Ще й рубай одвірки, (2)
Пускай нас до дівки!

В сей час чутно з хати гурт дружок, котрі співають:

172—2. А в коморі сволок, (2)
На ньому рушників сорок,
Біжіть, внесіте
Та буярів прикрасіте.

Виходить з хати теща з двома хлібами під пахвами. З молодика зняли шапку і перемінюють хліби — він дає їй свої, а у неї бере її хліби обидва; світилки співають:

173. Тещенька зятя витає,
А зять тещеньки питає:
— Гей, тещенько, моя матінко,
Чим мене ударуєш?
— Дарую тобі, зятенько,
Штирі воли в оборі.
— Гей, тещенько, моя матінко,
Цим мене не вдаруєш.
— Дарую тобі, зятенько,
Молоду Ганнусю.
— Гей, тещенько, моя матінко,
Цим мене вдаруєш.

Якщо теща давно з хати не виходить, то світилки співають:

174—2. Ой дивно нам, дивно: (2)
Десь нашої свахи не видно,
Чи чобіт не має, чи в постелі узувається,
Чи кожуха позичає та до зятя прибирається.

Співають ще й такої:

175—2. Хвалилася сваха, (2)
Що її дочка пряха,
Раненько вставала,
На рушники пряла.

176—59. Ой на зятя заметіль мете, (2)
Ой на зятя невигодонька,
Ой на зятя невигодонька, (2)
Дрібен дощик, непогодонька.

177—2. Ой в городі липа (2)
Сріблом-злотом облипла,
Та підіте, обдеріте,
Та буярам подаріте.

178—2. Ой в коморі сволок, (2)
Там рушників сорок:
Та підіте, возьміте,
Буярам подаріте.

179—2. Хвалилася княгиня: (2)
Є подарків повна скриня,
А скриня ще й бодня,
Обдаріте сьогодня.

Виносять подарки і дарують перед порогом. З молодушиної руки дружко бере дві тарілки, кладе на них два платочки і говорить голосно: «Десь тут є нашого пана молодого і молодої также світилка старша і друга, нехай даються чути». Виходять світилки старша, друга і т. д., і т. д., і їх всіх дарують. Так приговорюючи, обдаровують всіх — свахів, боярів. Тілько ще молодик прийшов до молодої з весіллям і став перед порогом, перед столом, то бояре і старости ідуть до хати і в хаті кажуть: «Добрий вечір, панове сватове, хто до кого, а я до вас, пан». А з її руки обзиваються: «Ради слухати». Сват староста знов починає: «Кланявся молодий — молодій, свати — сватам, дружкам — світилки, а музика — куховарці». З її руки староста одказує: «Кланялась молода — молодому, свати — сватам, дружки — світилкам, а музикам — кицька». Староста з його руки знов виходить на двір і голосно кричить на дворі це саме: «Кланялась молода — молодому» і т. д. три рази. За третім разом, як ще говорить, у хаті старша дружка, [що] на це врем'я сидить за столом, кладе на плече старшому боярину і старостам рушники і лле з кварти їм на руки воду; вони ж цими рушниками витирають собі руки. Дають їм по чарці горілки і закусити трохи. Після цього староста і бояре ідуть на двір, і все весілля йде тоді до хати. Як староста з боярами мили руки, то їм дружки співають:

180.

Швидко

Іх друж- ко при- брав- ся, сім літ не вми- вав- ся,
взя- ли є- го друж- ки та по- ве- ли до ка- люж- ки,
та взя- ли йо- го вми- ли, сер- пом під- го- ли- ли,
пе- ре- вес- лом під- пе- ре- за- ли, та й зов- сім у- бра- ли.

Іх дружко прибрався, сім літ не вмивався,
Взяли його дружки та повели до калюжки,
Та взяли його вмили, серпом підголили,
Перевеслом підперезали, та й зовсім убрали.

Як весілля ввійшло в хату, запросили дружка їсти; йому співають:

181—2. Їж, дружко, не гайся, (2)
До вечері не прибирайся,
Бо буяре в дорозі
На лютім морозі.

182—2. Кукіль у пшениці, (2)
Старости п'яниці,
Самі п'ють, гуляють,
А нас не приймають.

Світилки співають № 53, замінюючи слова: «Добрий вечір», «Помагай, бог, тому, а хто в цьому дому». Дружки одвітують: № 105. Після цього дружки співають:

183.

Швидко

На код- рі друж- ка сто- я- ла, на код- рі друж- ка сто- я- ла,

бу- я- ри- на час- ту- ва- ла: «Бу- я- ри- не бу- я- ри- ноч- ку
про- сю те- бе на го- рі- лоч- ку. та не зна- ю як те- бе зва- ти
бу- я- ри- на час- ту- ва- ти»

На кодрі дружка стояла, (2)
Буярина частувала:
«Буярине, буяриночку,
Просю тебе на горілочку,
Та не знаю, як тебе звати,
Буярина частувати».

Знов співають дружки:

184.

Не поспішаючи

Чо- го сто- їш, чо- го не сі- да- єш, ко- ро- лів си- ну, ко- ро- ле- ви- чу
Гри- цу- ню, у сво- їй те- щень- ки, як у ма- тін- ки за сто- лом.

Чого стоїш, чого не сідаєш,
Королів сину, королевичу Грицуню,
У своїй тещеньки, як у матінки за столом.

Світилки одвітують:

185.

Не поспішаючи

Не бу- ду сі- да- ти, та бу- ду сто- я- ти, так тре- ба,
бо я хо- чу взя- ти у ко- ро- ля доч- ку, ко- ро- лів- ноч- ку Ган- ну- сю.

7 1077
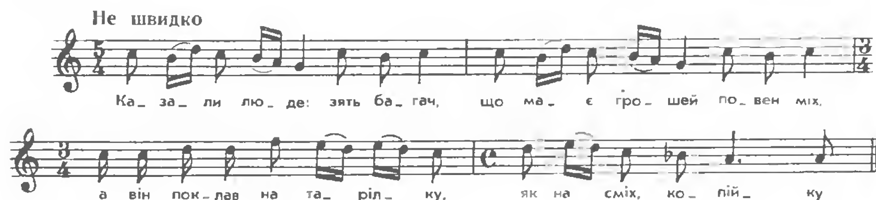
Не буду сідати, та буду стояти, так треба,
Бо я хочу взяти у короля дочку,
Королівночку Ганнусю.

А після:

186. Ой сядь, сядь, тихий роєчку,
В вишневім садочку,
Та тобі в садочку добренько буде,
Твоя пчілонька гуде;
Ой сядь, сядь, молодий Петруньо,
У своєї тещеньки,
Та тобі в тещеньки добре буде.

Сідають за стіл: молодик, світилки, а коло молодухи стоїть брат її і требує з молодого викупа, той йому дає скілька копійок. Дружки співають:

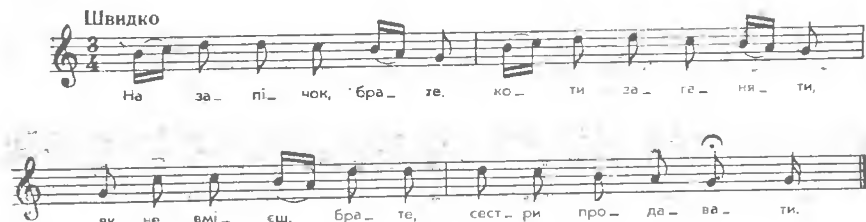
187.

Казали люде: зять багач,
Що має грошей повен міх,
А він поклав на тарілку,
Як на сміх, копійку.

Брат молодухи бере викуп і йде звідти, а молодик сідає за стіл. Дружки і світилки співають разом — дружки:

188.

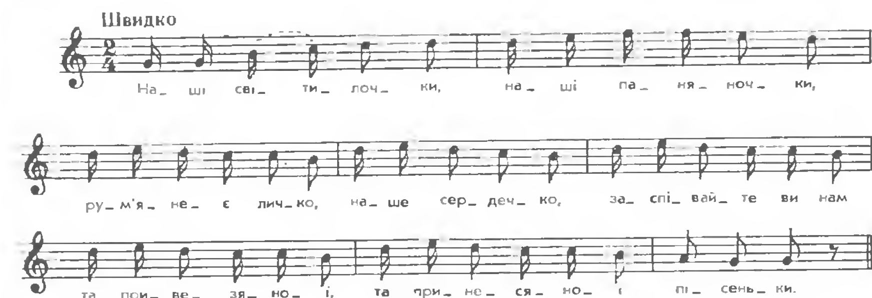
На запічок, брате, коти заганяти,
Як не вмієш, брате, сестри продавати.

А світилки:

189—15. Тихая Дунай вода, (2)
Добрая наша згода.
Що ми ся ізгадали, (2)
У поронці посадили:
Соколи з галочками, (2)
А буяре з дружечками.

За цим дружки співають:

190.

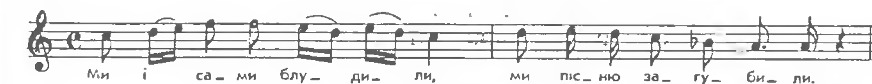

Наші світилочки, наші паняночки,
Рум'янеє личко, наше сердечко,
Заспівайте ви нам
Та привезяної, та принесяної пісеньки.

А світилки одвітують:

191—190. Наші дружечки, наші паняночки,
Рум'яне[є] личко, наше сердечко,
Ми не селами йшли,
Щоб ми пісню знайшли.

191а.

Ми і сами блудили, ми пісню загубили.

Тепер беруть шапку молодого і чіпляють свахи з її руки вінок до шапки. Чіпляють вінок і співають:

192—2. А з Києва швачка, (2)
А з Вільгова вишиванниця,
Та не жаль мені дати
Віночок пришивати.

193—2. Я вчора в торгу була, (2)
Я вчора вторгувала
За гріш, за чотири голку,
За два шаги шовку;
Та не жаль мені дати
Віночок пришивати.

194—2. Було, зятю, та не пити, (2)
Було мені бинду купити,
Сяку-таку зелененьку
За сестрицю молоденьку;
Було, зятю, та не пити, (2)
Було три дні мологити, (2)
Було мені бинду купити.

Світилки співають:

195—2. Ой грали ми, грали (2)
Попід небесами:
Соколи з галочками,
А буяре з дружечками.

196—2. Ще ж бо ми не грали, (2)
Ще ж бо ми не гуляли:
Соколи з галочками,
А буяре з дружечками.

197—2. Стояли ми гупцем (2)
Під зеленим дубцем,
Буяре гуляли,
А нам не давали,
Соколи з галочками,
А буяре з дружечками.

198—3. Ой ходила Ганнуся по двору,
А просила [в] матінки шафрану:

— Шафра́ну, моя мамцю, шафра́ну,
Не дай мене покривати так рано.

Як з молодика взяли шапку і пришивають до шапки вінок, то після цього за шапку требують з нього викупу, і як молодик дасть скілька копійок, то йому віддають шапку. Після цього молодика і молодуху садовлять окроме полуднати, а дружки, світилки і бояре на дворі танцюють. Згодом просять дружок, світилок, свахів до хати за стіл; молодик і молодуха — на покуті. Дружки співають:

199—60. Ой чи я ж тобі, моя доненько,
Ще з весни не казала:
Не копай грядки, не сади м'ятки,
Бо не будеш поливати.
Буду копати, буду садити,
Бо єсть кому поливати:
Вийде матінка із сестричками
Та й поллє слізочками,
Рано росою, а вдень красою,
А ввечері слізою.

200—15. А в морі сонце грає, (2)
Порошком припадає,
А припала дівка Марійка (2)
Батеньку до серденька:
— Як маєш мене дати, (2)
Дай мене змалювати
У шафаті на дверах, (2)
В світлиці при стінонькі;
Як глянеш на стіноньку, (2)
Згадаєш дитиноньку:
— Десь моя дитинонька (2)
У чужого батенька,
Розкоші не зазнавши, (2)
Розуму не довчивши.
Довчать тебе, Марійко, люде, (2)
Матінці жалко буде,
Довчать тебе зовиці, (2)
Степанові сестриці,
Довчать тебе дівирі, (2)
Степанові братіки.

201—14. Ой на що ж ти та, Ганнусю, уповала,
Що ти собі та Петруня сподобала:

Чи на його штирі воли половії,
Чи на його два жупани золотії;
Хоч є в його штирі воли половії,—
[Штирі воли половії] — то батенька його,
Хоч є в його два жупани золотії,—
[Два жупани золотії], та й то не його.

202—60. Та було плавати, щуко-рибочко,
В холодній воді на дні,
Бо як уже тебе риболов піймає,
Він з тебе луску здійме,
А луску здійме, крилечко зітне,
Плаваннячко одійде.

203—15. Сивая зозуленько, (2)
Не куй так жалібненько,
Бо я так жалю маю; (2)
Од серця дочку ддаю,
Із поля робітницю,
Із дому політницю,
Од комори клюшницю.

204—60. Літала, літала чорна галочка
Увесь день веселенько,
Ой як же стало та й вечоріти,
Стала нижче летіти,
Ой як же стало та й примеркати,
Стала вона й кувати;
Ой чого куєш, чого жалуєш,
Сивая зозуленько?
Ой чи тобі жаль темного лугу,
Чи гіркої калини?
Ой не жаль мені темного лугу,
Ні гіркої калини,
Та тільки мені жаль та соколонька,
Що зігнав з яворонька,
Що не дав мені гніздечка звити,
Ні в єму посидіти.
Гуляла, гуляла дівка Ганнуся
Увесь день веселенькою,
Ой як же стало та й примеркати,
Стала вона плакати;
Ой чи тобі жаль батенька старого,
Чи подвір'ячка його?

— Ой не жаль мені батька старого,
Ні подвір'ячка його,
Та тільки мені жаль
Гуляннячка мого.

Як саме співають цю пісню, то молоду покривають. Свахи з його руки і з її руки вилазять на лаву і держать над головою молодої хустку за штири кінці, маючи нею. Молодик злегка рукою нахиляє голову молодої, а мати здіймає з неї стрічки. Після цього голову покривать хусткою або наміткою і обв'язують по голові червоним поясом або стрічкою червоною, обводячи кругом голови. Дружки тим часом співають:

205—2. Покривалниця плаче, (2)
А чого вона хоче?
Півтора золотого,
Хоч князя молодого.

206—2. Дивися-но, дівко, (2)
Несе братову дідько:
Сестра з братовою
Над твоєю головою.

А після:

207—3. Сторонися, сухий дубе, сторонися,
А ти, Ганнусю, боронися,
Та не дай кісоньки зімняти,
Лучче тобі дівкою гуляти.

208—3. Покривала мене дядина,
Рвала косу, як та гадина,
Як сестриця покривала,
То сльозами поливала.

209—2. Що ж бо то за звичай (2)
Дівоцьке обличчя:
Рано у віночку,
Ввечері в серпаночку.

210—3. Наша кибалка китайка,
Ваша намітка поганка;
Нашу кибалку на стіл,
А вашу намітку під стіл.

211—2. Дивися-но, дівко, (2)
Скинь той каптур к дідьку:
Руса коса за плечима,
А серпанок над очима.

Як уже молоду покрили, тоді співають:

212—14. Ой куди ви, білі гуси, полинете,
Ой куди ви дівування занесете?
Понесете дівування аж на ріки,
Понесете дівування аж на віки.
А ходила Ганнуся попід вишнев сад,
А на її головоньку білий цвіт упав,
А вже ж його ні здмухнути, ні струсити,
Треба його аж до смерті іздосити.

На самім кінці покривання співають:

213—15. — Пам'ятай же, Петруню, (2)
Даєм тобі Ганнусю.
— Я буду пам'ятати, (2)
Чобітки куповати,
Щоб не було «вікном двері», (2)
Щоб не лягла без вечері,
Щоб боса не ходила, (2)
Попід вікна не студила.

214—15. Матінка смутна ходить, (2)
Бо вже дочка підходить;
Сестриця веселиться: (2)
Все їй достається:
Биндочки та віночки, (2)
Неділишні таночки.

215—60. Ой уже вечір, уже не раненько!
Чом не вчиш, моя ненько?
Чом мене не вчиш, не научаєш,
Як свекрусі догодити?
Та держи хаточку, як у віночку,
Рушничок на кілочку,
Та держи відерця все чистесенькії,
Водиці повненькії,
Прийдуть зовиці пити водиці,
Щоб тебе не судили;
Прийдуть дівирі все молодії,
Щоб тебе похвалили.

Тепер світилки співають дружкам:

216—3. Чого ви, дружечки, сидите,
Чом ви додому не йдете?
— Хоч ми сидимо,— хліба не їмо,
Вашого хліба, вашої солі:
Ми в своєї молодої.

А дружки одказують:

217—3. Чого ви, світилки, сидите,
Чом ви додому не йдете?
— Хоч ми сидимо,— хліба не їмо,
Вашого хліба, вашої солі:
Ми в своєї молодої.

218—15. Думай, Марійко, думай, (2)
Чи перепливеш Дунай,
А ще бистрі ріки (2)
До свекрухи навіки;
А кладочка не схибнеться, (2)
Марійка не вернеться;
Кладочка схибнулася, (2)
Марійка вернулася.

А після співають ще й такої:

219—2. Брала Ганнуся льон, льон, льон,
Гонила дружечок вон, вон:
— А йдіть, дружечки, додому,
Доберу сама льону,
Доберу та й поносю,
Тепер я вас не просю.

Покривши молодуху, молодий забирає її до себе. Молодик, молода, бояре, свахи з їхньої руки — всі йдуть до нього. Старший боярин несе дві подушки, рядно. Дорогою йдучи, співають:

220—2. Впала тріска з лістки,(2)
Іде Палазя пішки,
Чоботи в руках несе,
До Петруня боса чеше.

Як саме молода виходить з своєї хати, свахи співають:

221—14. Дай же мені, моя мамцю, провідника,
Провідника, моя мамцю, хоч братіка,

Нехай мене випроводить за ворота,
А з-за воріт піду сама, як сирота;
Дайте мені, моя мамцю, провідницю,
Провідницю, моя мамцю, хоч сестрицю,
Нехай мене випроводить за ворота,
А з-за воріт піду сама, як сирота.

А після:

222—2. Ненько, наша ненько, (2)
Виряжай нас хутенько,
Бо у нас діти малі,
Чоловіки лихі,
Нам треба поспішати,
Щоб у дома стати.

223—2[1].

224—2. Ой були ми в полі, (2)
В зеленій діброві,
Найшли собі дівку
В хрещастім барвінку.

225—14. На добраніч, моя мамцю, йду від тебе,
Зостається моє зілля всеньке у тебе:
Руточка, і м'яточка, і лілія,
І запашний василечок, ще й шальвія.

226—2. Ненько наша, ненько, (2)
Виряжай нас раненько,
І подушки пухові,
І ряденця шовкові,
І скриню, і перину,
І Ганнусю господиню.

227—14. Я своєму батенькові на відході,
Посадю я горошину на городі:
Рости, рости, горошино, вище тину,
Кохай мене, мій батеньку, як дитину.
Рости, рости, горошино, не схиляйся,
Кохав мене мій батенько, не цурався.

228—14. Десь я в тебе, моя мамцю, не дитина,
Що ти мене проти нічки вирядила.

[1] Співається пісня № 44—2 «Бувайте здорові».— *Упорядн.*

229—3. А тепер, зятеньку, в шальвію,
А тепер, зятеньку, не вірю:
Всеньке моє подвір'ячко звагував,
А що найлюбіще, а що найвірніще,
То собі взяв.

230—59. Сядьмо, мамцю, повечеряймо, (2)
По вечері та порадимось.
По вечері та порадимось, (2)
Своїм добром розділяймось,
Кому скринька із червінцями?
Міні скринька із червінцями,
Тобі, мамцю, з веретеньцями.

231. Ой за горою, за кам'яною,
Там Ганнуся здає дівування:
— Нате вам, дівчатка, моє дівування,
Бо я вже іду в жіночу роду,
До коршми в громаду.

Свахи, котрі ведуть молодих в неділю ввечері до нього, звуться «бранками». Дорогою йдуть, співають:

232—2. Ой гни, мати, ліску, (2)
Та веде син невістку,
Та такую молоденькую,
Як ягідку, червоненькую;
Топи, мати, грубку, (2)
Та веде син голубку,
Та такую молоденькую,
Як ягідку, червоненькую;
Топи, мати, другу, (2)
Будеш мати послугу,
Та такую молоденькую,
Як ягідку, червоненькую.

233—2. Чи є у мами звістка: (2)
Йде в гості невістка,
Здорова, як малина,
Червона, як калина.

Прийшовши до порога його хати, вони співають:

234—3. Вийди, матінко, зогляди:
А що ми тобі привели:

Чи вівцю, чи ярку,
Чи невістку жаданку.

З його руки свахи у сінях одвітують:

235—3. Невістко наша, жаданко,
Давно ми тебе ждали:
Сім літ сорочок не прали
Та в солом'яник скидали,
Поки тебе, молодої, діждали.

Тепер всі йдуть до хати, сідають за стіл і співають:

236—2. А в коморі жорсти, (2)
Готов, мати, постіль:
Дві подушки пухових,
Дві раденці шовкових,
І бодню, і скриню,
І Ганнусю-господиню.

А молодика і молодуху заводять в комору. В комору дають їм печену курку. Молоді, йдучи в комору, кланяються батькові, матері і всім, а з його руки свахи співають:
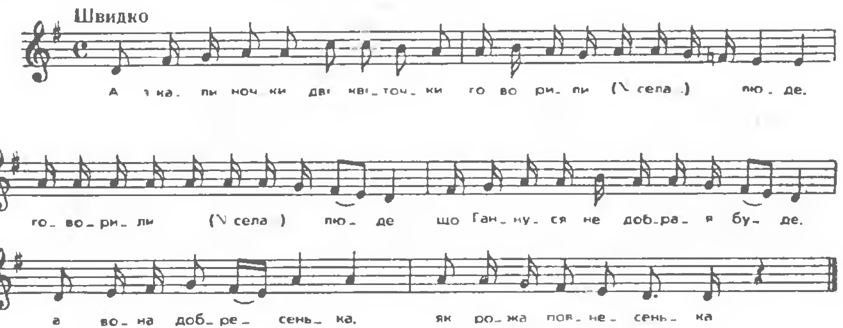
237—2. Рожевії квіти — (2)
Кланяються діти
Отцеві і неньці,
Всій своїй родиноньці.

Завівши молодих в комору, приданки сидять за столом і чекають червоного весілля. Як весілля червоне, — то зазивають старшого боярина, і молода перев'язує йому червоний пояс через плечі, а свахи з його руки заставляють її, щоб вона перев'язала собі перше голову червоним поясом, а послі боярина. Як молода вийде з комори, то співають:

238—2. Сваха свасі бажала, (2)
Кодрами двір встиляла,
Калиною обтикала,
До себе перекликала;
Знати, Ганнусю, знати. (2)
З котрої вона хати:
Барвінком обтикана,
Калиною обсипана

Чи червоне весілля, чи ні — про це знають приданки. Як червоне весілля, то танцюють і співають:
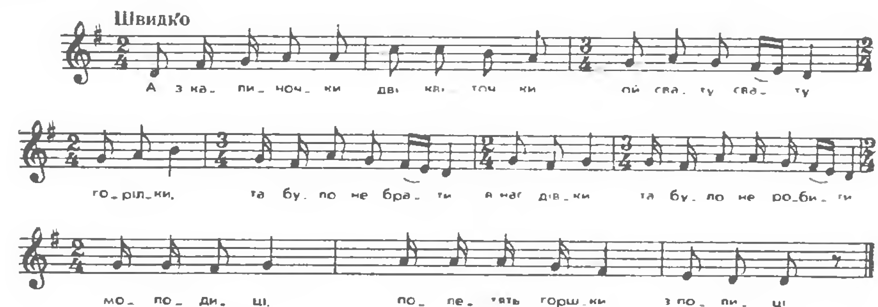
239.

А з калиночки дві квіточки,
Говорили (N села...) люде,
Говорили (N села...) люде,
Що Ганнуся не добрая буде,
А вона добресенька,
Як рожа повнесенька.

Після цього приданки співають:

240.

А з калиночки дві квіточки,
Ой свату, свату, горілки,
Та було не брати в нас дівки.
Та було не робити молодиці,
Полетять горшки з полиці.

Приданки ідуть до молодухи, до дому. Прийшовши до дому, свахи співають:

241—3. Не журися, матінко, не журися,
Та в червони чоботи узуйся,
Та топчи вороги під ноги:
Заробила твоя дочка пироги.

А молода осталась тут зав'язана молодицею.

Коли молода і молодий з свахами і боярами пішли уже до його, то в хаті молодої справляють «дружчини». Старшу дружку одводять трохи за ворота, після вертаються знов до хати, і мати молодої на порозі своєї хати зустрічає її з хлібом і сіллю і бере її до хати. В сей час дружки співають:

242—2. Берегом качки пливуть, (2)
Дорогою дружку ведуть,
Горою, долиною
За своєю молодою.

243—2. А взяв буярин дружку,
Взяли її вмили,
Серпом підголили,
Граблями розчесали,
Зовсім дружку вбрали.

Ввійшовши в хату, садовлять на посад старшу дружку і старшого боярина там, де сиділа молодуха. Дружку садовлять на кожусі, як молоду, і співають:

244—3. До дружки, буяре, до дружки:
Славна вечеря у дружки,
Та забив пан отець тетерю,
Зготувала стара неНька вечерю.

Подають вечерю. За вечерею співають ті самі пісні, що і в суботу у молодухи: «Догори гуска летіла», «А де тая куховарочка», «На горі півень сокоче» і т. д., а музикам співають:

245—2. Любили музики (2)
Срібні гроші брати,
А тепер не люблять
До вечері грати.

А після: «Встаньте, дружечки, встаньте», «З-загір'я, місяцю». Цим кінчається. Дружки виходять з-за столу, танцюють. Після дякують молодушиним батькові і матері і розходяться по домам. Буває й так, що дружчини справляє старша дружка в своїй хаті, куди йде все весілля. На дружчинах співають ще й такі пісні:

246—2. А в темному лужку (2)
Та загубив буярин дружку,
Тепер ходить, блукаючи,
Дружечки шукаючи.

247—2. Крізь стіну горіх росте, (2)
На стіл похилився;
Славна дружечка дівка:
П'ється в неї горілка.

248—2. Візьму я та коновочку,
Та піду я та по водичку,
Та принесу водиці
З холодної криниці.

V
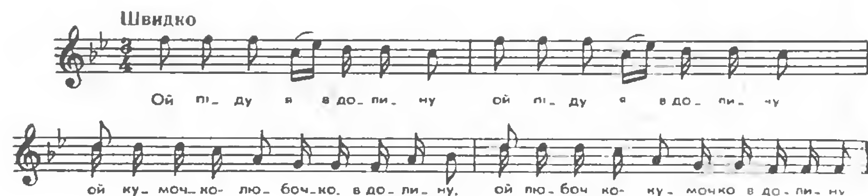
ТРЕТІЙ ДЕНЬ ВЕСІЛЛЯ. ПОНЕДІЛОК

Приходять од молодушиної хати до молодика зо три, зо штири жінки і чоловіків скілька завірчувати голову молодої (хусткою); дорогою йдучи, співають:

249—2. Ой знати, знати, (2)
З котрої Ганнуся хати;
Перчиком обсипана,
Калиною обтикана,
А лавки, прилавки
З червоної китайки.

250—2. Ми до свахи йдемо, (2)
Подарочки несемо:
Житнії, пшеничнії,
Перед богом величнії.

А також, йдучи дорогою, співають:
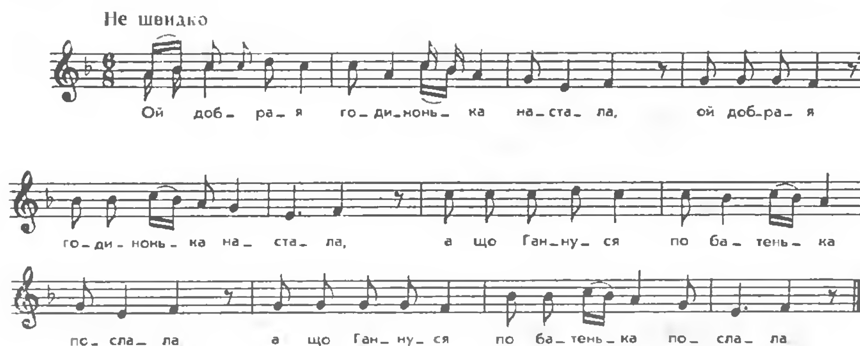

Ой піду я в долину, (2)
Ой кумочко-любочко, в долину.
Ой любочко-кумочко, в долину
По червону калину, (2)
По червону, кумочко, калину,
По червону, любочко, калину;
Та наломлю калини, (2)
Та наломлю, кумочко, калини,
Та наломлю, любочко, калини;
Та пов'яжу у пучки, (2)
Та пов'яжу, кумочко, у пучки,
Та пов'яжу, любочко, у пучки;
Та понесу на торжок, (2)
Та понесу, кумочко, на торжок,
Та понесу, любочко, на торжок;
Я калину продала, (2)
За калину сто рублів узяла, (2)
Та куплю я голубця,
Ой куплю [я], кумочко, голубця,
Ой куплю [я], любочко, голубця;
Та вкину я в комору, (2)
Ой кумочко-любочко, в комору,
Ой любочко-кумочко, в комору;
А вилетів в стодолу, (2)
Ой кумочко-любочко, в стодолу,
Ой любочко-кумочко, в стодолу.

Як зав'язують молодій голову хусткою, то їм у молодика в хаті дають їсти, садовлячи за стіл. Свахи співають:

252—2. Ми не гречку горали, (2)
Погоничів наймали;
Ви, свахи наші,
Просимо до каші.

Як зав'язали молодій голову і вийшли з-за столу, то зять йде за тещею з жінками і з чоловіками. Молодиці з її руки співають·
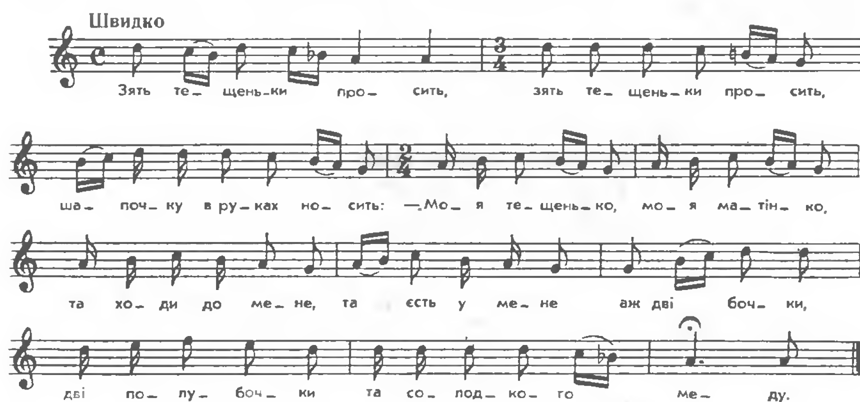
253.

Ой добрая годинонька настала, (2)
А що Ганнуся по батенька послала. (2)
Послала вона чотири коні, п'ятий віз,
А шостого всадниченька, щоб привіз.

У тещі дають їм їсти й пити. Зять просить до себе тещу й тестя. Молодиці з його руки співають:

254.
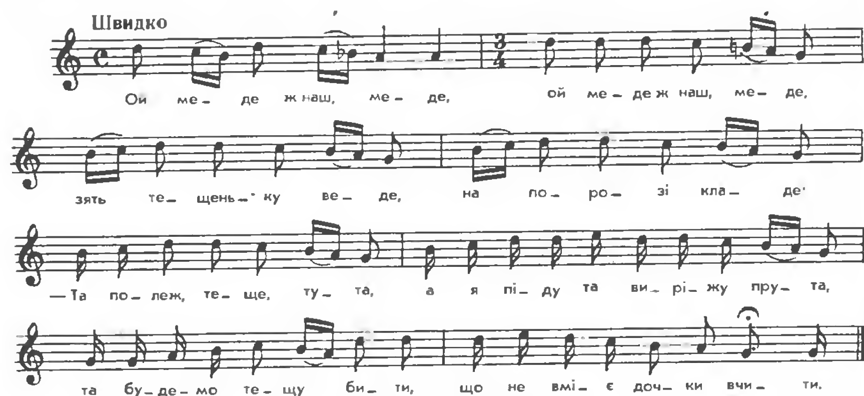

Зять тещеньки просить, (2)
Шапочку в руках носить:
— Моя тещенько, моя матінко,
Та ходи до мене, та єсть у мене
Аж дві бочки, дві полубочки
Та солодкого меду.

Тепер ідуть до зятя, і як червоне весілля, то молодиці з його руки співають:

255—2. Ой меде ж наш, меде, (2)
Зять тещеньку веде
За білую ручку
За чесную дочку.

Як же весілля не червоне, то співають:

256.

Ой меде ж наш, меде, (2)
Зять тещеньку веде,
На порозі кладе:
— Та полеж, теще, тута,
А я піду та виріжу прута,
Та будемо тещу бити,
Що не вміє дочки вчити.

Приходять до молодикової хати. Перед порогом стоїть стіл, на столі хліб з грудкою солі в ньому посередині і відро води. Свахи з її руки співають:

257—3. Панове сватове, — просимо вас:
Прилетіла наша вутка
Ще вчора до вас;
А ви її не бийте, не лайте,
Тільки її хорошенько приймайте,
Медом і вином частуйте,
Щастя і здоров'я даруйте.

А в сінях з його руки молодиці співають:
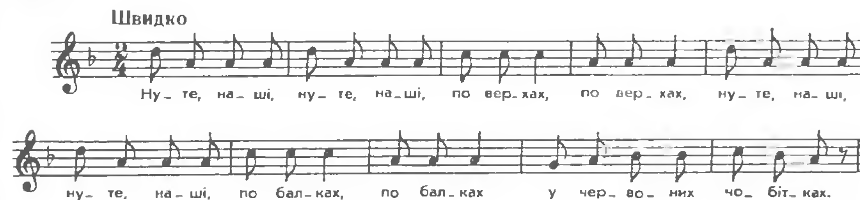
258—3. Панове сватове,— просимо вас:
Прилетіла ваша вутка
Ще вчора до нас;
А ми її не б'ємо, не лаєм,
Тільки її хорошенько приймаєм,
Медом, вином частуєм,
Щастя і здоров'я даруєм.

Молодиці з її руки на дворі співають:

259—2. Виведіть нам наше (2)
Хорошеє пташе,
Нехай наше пташе
Перед нам[и] пляше.

Бояре за хустку виводять молодуху з хати, пов'язану наміткою. Молодуха кланяється батькові і матері, та й ідуть всі і сідають за стіл. На покуті батько, по ліву руку коло батька мати, коло матері молодуха, молодик і всі родичі з її руки — за столом, а його родичі перед столом на ослоні поштують цих. Зараз дарують подарки; боярин викликає: «Десь і тут є нашого пана молодого й молодої також мама й тато, нехай дають чути, як мають бути». Подарки покладені тещею на тарілці. Як батько бере з тарілки подарки, то боярин каже: «Просить молодий і молода на цей гречний подарок». Так дарують матір, тітку, дядька і др. Батькові дарують сорочку і рукавиці. Він в них вбирається, накладає на голову старий капелюш, бере в руки здорову палицю і танцює. Як танцює, то до голови молодої три рази торкається палицею. За третім разом здіймає намітку з голови молодої і ховає собі. Молодик і молода виходять із-за столу, ставлять на тарілку чарку з пляшкою, наливають горілки і дають спершу батькові, а далі і всім. Се врем'я називається «перепій». Як батько танцює, то йому співають:

260.

Нуте, наші, нуте, наші, по верхах, по верхах,
Нуте, наші, нуте, наші, по балках, по балках
У червоних чобітках.

Як сваха до свахи п'є горілку, то молодиці з його руки співають:

261.

Швидко

А хто гра-є? — скрип-ка та дуд- ка. Ой хто п'є? — сваш-ка- го- луб- ка.

Та-ки сва- неч-ко, та-ки лю- боч-ко, та-ки про- си- мо вас, та-ки ви- пий-те в нас.

А хто грає? — скрипка та дудка.
Ой хто п'є? — свашка-голубка.
Таки, сванечко, таки, любочко,
Таки просимо вас, таки випийте в нас.

А послі ці самі молодиці співають:

262.

Швидко

Ви- пий сва- неч- ко, ви- пий, ви- пий, сва- неч- ко ви- пий

із зо- ло- то- го куб- ка, про- сить сваш- ка- го- луб- ка

Випий, сванечко, випий (2)
Із золотого кубка,
Просить свашка-голубка.

Як теща держить у руках чарку, то свахи з його руки співають:

263.

Швидко

Із вер- шеч- ка, сваш- ко, із вер- шеч- ка, люб- ко,

із вер- шеч- ка, сваш- ко, си- ва- я го- луб- ко

Із вершечка, свашко, із вершечка, любко,
Із вершечка, свашко, сивая голубко.

Як саме п'є, то їй співають:

264—263. З половинки, свашко,
З половинки, любко,
З половинки, свашко,
Сивая голубко.

265—263. До денечка, свашко,
До денечка, любко,
До денечка, свашко,
Сивая голубко.

Як зовсім випила, то співають:

266—263. На здоров'я, свашко,
На здоров'я, любко,
На здоров'я, свашко,
Сивая голубко.

Тепер п'ють другі — то їм співають:

267.

Швидко

Ой хто п'є то- му на- ли- вай- те хто не п'є

то- му не да- вай- те хто по- ка- же в ча- ші дно то- му щас- тя і добро,

то- му, то- му то- му, то- му, то- му щас- тя і доб- ро
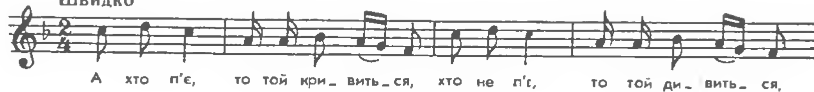
Ой хто п'є, тому наливайте,
Хто не п'є, тому не давайте,
Хто покаже в чаші дно,
Тому щастя і добро,

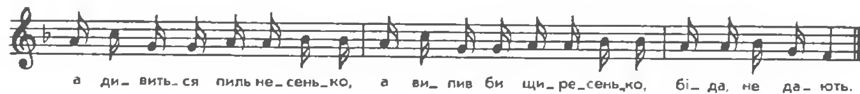
Тому, тому, тому, тому,
Тому щастя і добро.

Як п'ють дядьки або тітки, то їм співають:

268.

Швидко
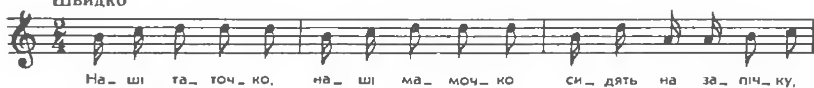

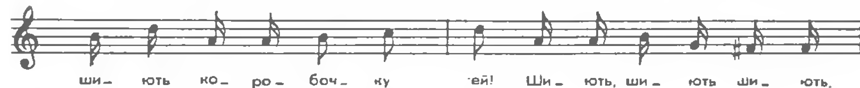
А хто п'є, то той кривиться,
Хто не п'є, то той дивиться,
А дивиться пильнесенько,
А випив би щиресенько,
Біда, не дають.

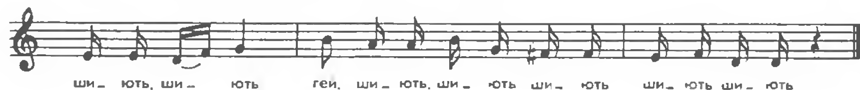
Після співають всім, до кого п'ють, таку пісню:

269.

Швидко

Наші таточко, наші мамочко
Сидять на запічку,
Шиють коробочку, гей!
Шиють, шиють, шиють,
Шиють, шиють, гей, шиють,
Шиють, шиють, шиють, шиють.
Наші діточки та маленькії
Сидять в коробочці та раденькії,
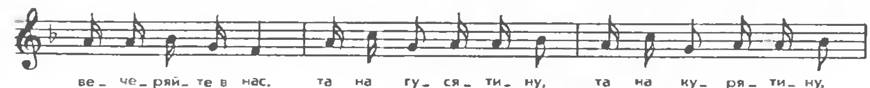
Гей! раді, раді, раді, раді, раді!
А наш батько, наша мати
Повішали дудку на зеленім дубку,
Гей! Дубе, дубе, дубе, дубе, дубе!
Чом ти, дудко, не граєш? [1]
Бо голосу не маєш,
В мене голосочки
В чотири рядочки,
А губочки до горілочки.

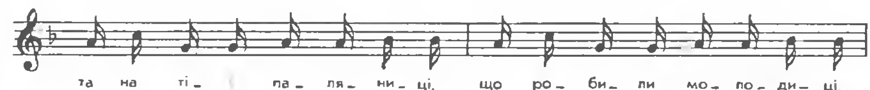
Як подають вечеряти, то співають:

270.

Швидко

Панове сватове, просимо вас!
Не виборно — всіх покорно:
Вечеряйте в нас,
Та на гусятину, та на курятину,
Та на тії паляниці, що робили молодиці,
Чорнявії, білолиці,
Не виборно — всіх покорно:
Вечеряйте в нас.

А з її руки за столом одвітують:
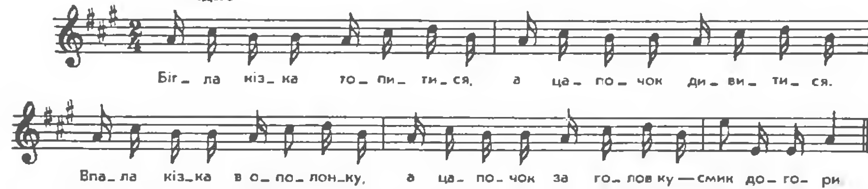
271—270. Панове сватове, благодаримо!
Не виборно — всіх покорно благодаримо!
І за гусятину, і за курятину,

[1] Рядки «Чом ти, дудко, не граєш» і далі не вкладаються в мелодію.— *Упорядн.*

І за тії паляниці,
Що зробили молодиці,
Чорнявії, білолиці.
Не виборно — вас покорно благодаримо.
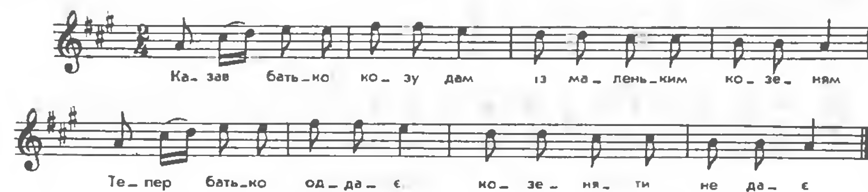
Увечері, як п'ють, то до чарки приспівують:

272.

Бігла кізка топитися,
А цапочок дивитися,
Впала кізка в ополонку,
А цапочок за головку —
Смик догори.

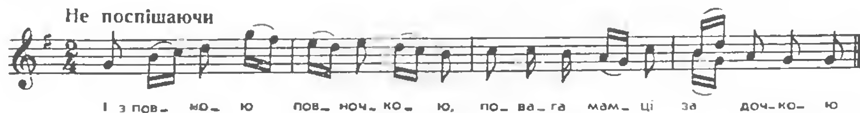
273.

Казав батько: козу дам
Із маленьким козеням.
Тепер батько оддає,
Козеняти не дає.

Кінчають вечерю, виходять із-за столу та й розходяться по домам. Як у дочки гарне весілля, то беруть матір попід руки, ведуть і співають:

274.

І з повною повночкою,
Повага мамці за дочкою.

VI

ЧЕТВЕРТИЙ ДЕНЬ ВЕСІЛЛЯ. ВІВТОРОК
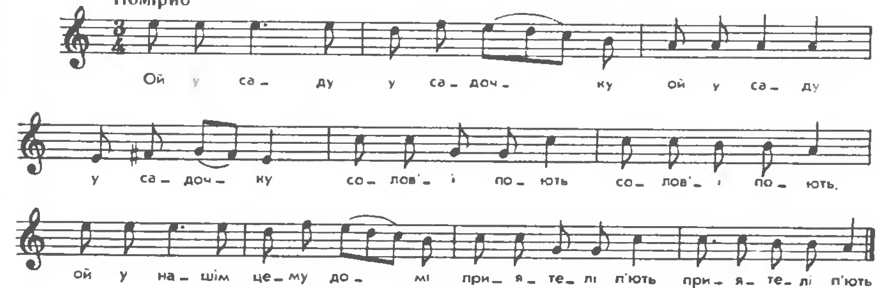
Музики грають у нього і танцюють, хто хоче, а ввечері йдуть до неї. Теща присилає і просить всіх на перепій до себе, на вечерю; все весілля іде туди. Сідають за стіл та й перепивають, а боярин записує на дверях крейдою, хто що переп'є. Пише, що дядько перепив мірку гороху, щоб мала хлопця до року; тітка — мірку гречки, що напорали овечки; братова перепивала ту корову, що загребала дорогу (курку); перепивають мірку хрущів на киселицю. Хто переодягається у жіночу сорочку, намощують горби на плечах, намащується глиною білою, вбираючись за смерть, жартують, смішать всіх, приставляють всякі штуки, ще строять млина,— та й розходяться.

VII

П'ЯТИЙ ДЕНЬ ВЕСІЛЛЯ. СЕРЕДА

Як збереться сама родина, то співають:

275.

Ой у саду, у садочку (2)
Солов'ї поють, солов'ї поють,
Ой у нашім цему домі
Приятелі п'ють, приятелі п'ють.
Артемович наливає,
Семенович випиває.

Співають ще такі дві пісні:

276.

Помірно

Ой ра- ді б ми із ро- дом зій- ти- ся та не зна- єм за що

го- ріл- ки на- пить- ся та не ма- єм за що го- ріл- ки на- пить- ся

Ой раді б ми із родом зійтися,
Та не знаєм, за що горілки напиться,
Та не маєм, за що горілки напиться.
О[й] маю [я] у бозі надію,
Що я буду мати три гроші в неділю,
За два гроші ладану купити,
А третій гріш із родом пропити,
Моя копійка, а ваших два гроші,
Та напиймося, наш ріде хороший,
Ваших два гроші, а моя копійка,
Та напиймося, хоч гірка горілка.

277.

Помірно

О- це йду о- це йду хо- чу по- гу- ля- ти.

а за мно- ю і- де смерть хо- че ме- не взя- ти

Оце йду, оце йду, хочу погуляти,
А за мною іде смерть, хоче мене взяти.
Іди, смерте, іди, смерте,
Бо буду ругати,
Я сьогодня гості маю,
Хочу погуляти.
Пішла смерть, пішла смерть
До господа бога:
Не можна його взяти —
Гуляє небога.
Іди, смерте, іди, смерте,

Та стань на помості,
Як не можна його взяти,
Бери його гості.
Як почули цеє гості,
Та стали тікати,
По припічку та по лавці
Тілько знати пальці.

У середу розходяться уже всі і музики. Буває, що у четвер ще батьки ідуть одні до других.

ВЕСІЛЛЯ В СЕЛІ ШПИЧИНЦІ СКВИРСЬКОГО ПОВІТУ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Текст і музику записав В. М. Верховинець. 1914

П'ЯТНИЦЯ, д. 27 марта

У п'ятницю скуповує родина молодих провізію і горілку для весільних гостей.

СУБОТА, д. 28 марта

Три куховарки, запрохані того дня, рано варять обід і печуть весільні колачі. Молода «кличе» коровайниць, т. є. заходить до своїх знайомих або близьких родичів і просить: «Прийдіть до мене коровайницею». Просить і кланяється.

Коровайниць повинно бути шість. Вони поділяються на три пари і ходять до родичів молодого і молодої просити на весілля. Коли де зайдуть у хату, то кажуть: «Просить батько і мати на хліб, на сіль та на коровай, просить батько і мати дуже на весілля».

Перед обідом у суботу правиться дома панахида.

Після обіду коровайниці місять коровай з тої муки, яку кожна з них з собою принесе. Перед сею роботою стають старости або двоє рідних молодої — на протилежних кінцях хати і кличуть один до другого: «Пане старосто, пане підстаросто!»

Другий. А ми раді слухать.

Перший. Благослови, боже, сей дар заліпити!

Другий. Бог, благослови!

Перший. Вдруге.
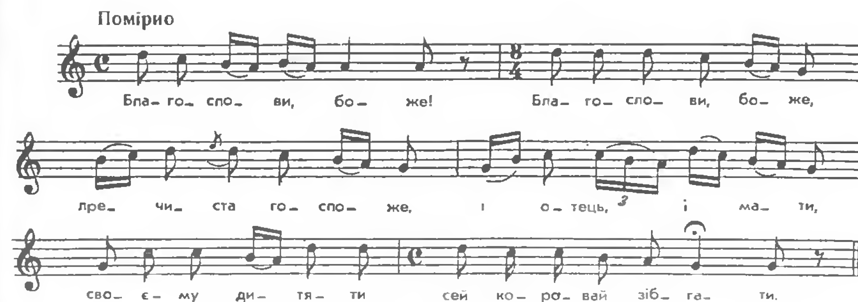
Другий. Бог, благослови!

Перший. Втретє.

Другий. Всі три рази, бог, благослови.

Тоді коровайниці сиплють муку в діжу і, починаючи місити коровай, співають:
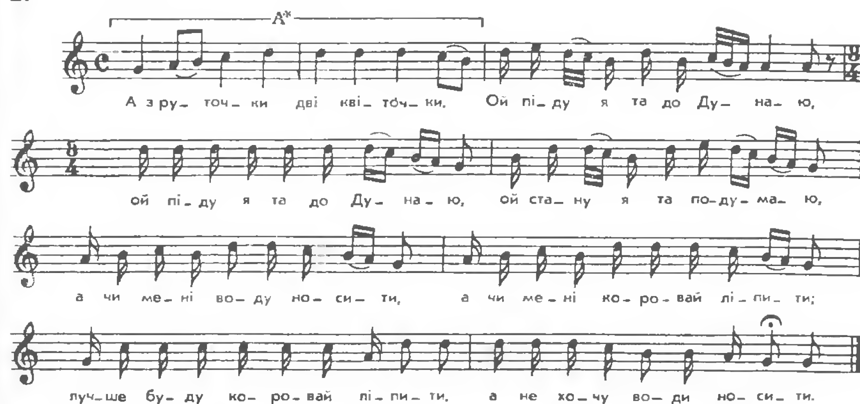
1.

Благослови, боже, (2)
Пречиста госпоже,
І отець, і мати,
Своєму дитяти
Сей коровай зібгати.

Як ліплять:

2.
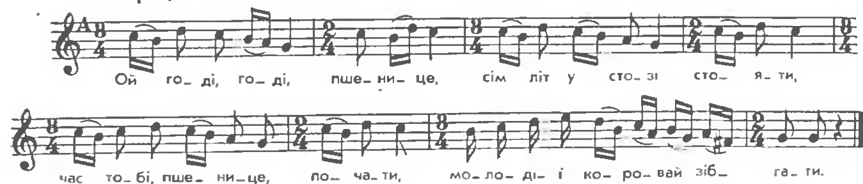

А з руточки дві квіточки [1].
Ой піду я та до Дунаю, (2)
Ой стану я та подумаю,
А чи міні воду носити,
А чи міні коровай ліпити,
Лучше буду коровай ліпити,
А не хочу воду носити.

[1] Віршик «А з руточки дві квіточки» співається перед кожною піснею, перед котрою (...) поставлено знак А.
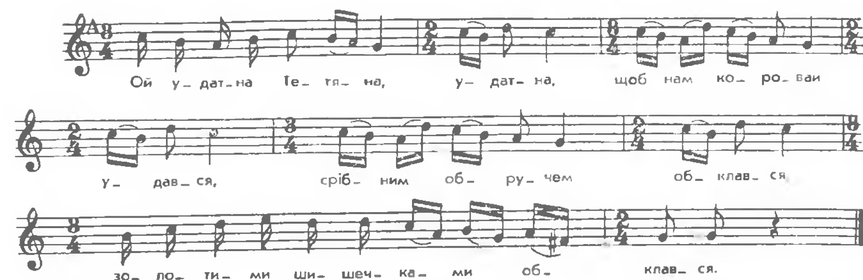
3.

Помірно, не поспішаючи

Ой годі, годі, пшенице,
Сім літ у стозі стояти,
Час тобі, пшенице, почати,
Молодії коровай зібгати.
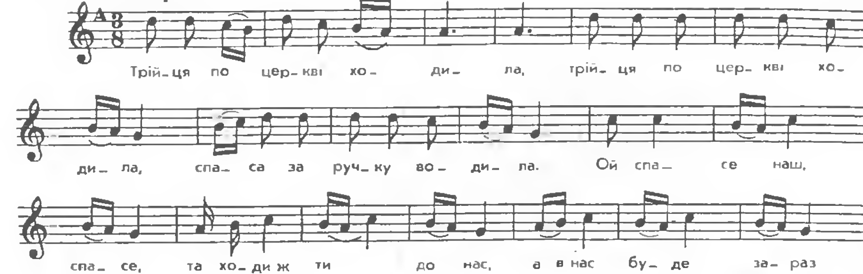
4.
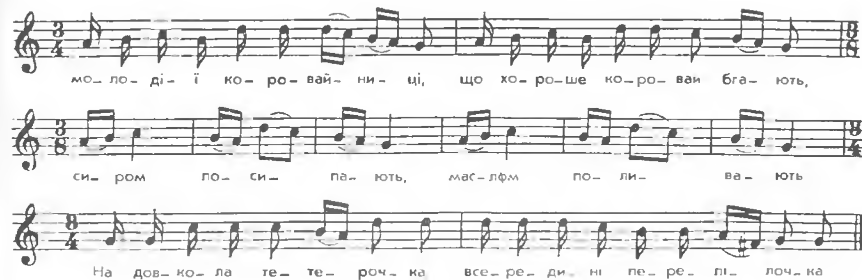

Ой удатна Тетяна *, удатна,
Щоб нам коровай удався,
Срібним обручем обклався,
Золотими шишечками обклався **.

5.

Помірно
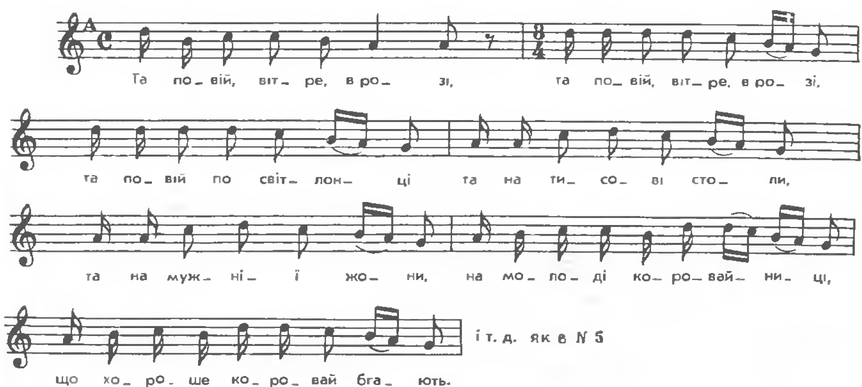

* Варіант: Марійка.
** Варіант: обслався.

Трійця по церкві ходила, (2)
Спаса за ручку водила.
Ой спасе наш, спасе,
Та ходи ж ти до нас,
А в нас буд[уть] зараз
Молодії коровайниці,
Що хороше коровай бгають,
Сиром посипають,
Маслом поливають.
Надовкола тетерочка,
Всередині перепілочка.
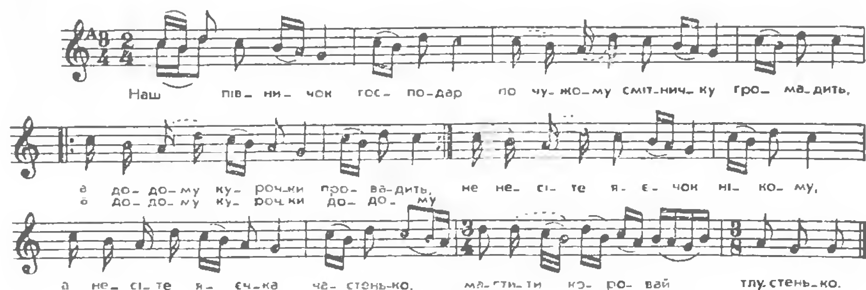
6.

Та повій, вітре, в розі, (2)
Та повій по світлонці,
Та на тисові столи,
Та на мужнії жони,
На молоді коровайниці,

Що хороше коровай бгають,
Маслом посипають.
Надовкола тетерочка,
Всередині перепілочка.
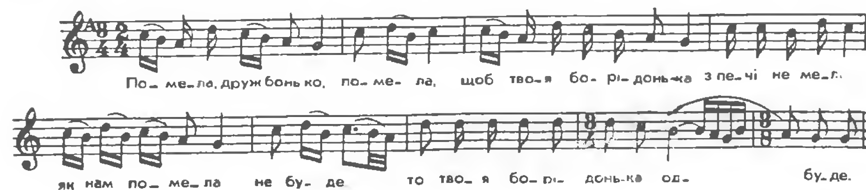
7.

Наш півничок господар
По чужому смітничку громадить,
А додому курочки провадить;
А додому, курочки, додому,
Не несіте яечок нікому,
А несіте яечка частенько,
Мастити коровай тлустенько.

Коровай складається з двох плескатих (рівних) част[ин], які укладають коровайниці одну на одну, наче хліб на хліб. На нижню част[ину] кладуть в чотирьох місцях по два, навхрест зложені, колосочки з покутнього діда [1], і на кожний такий хрестик кладуть одно яйце. Тоді накладають верхню част[ину] короваю, мастять його і убирають шишечками.
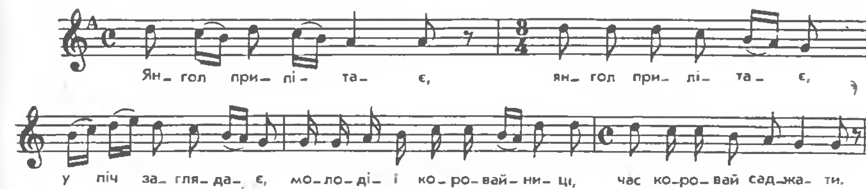
8.

Помела, дружбонько, помела,
Щоб твоя борідонька з печі не мела;
Як нам помела не буде,
То твоя борідонька одбуде.

[1] Снопа.

9.

Янгол прилітає, (2)
У піч заглядає.
Молодії коровайниці,
Час коровай саджати.

Саджаючи коровай у піч, співають:

10—9. Наша піч регоче, (2)
Короваю хоче,
А припічок посміхається,
[Короваю дожидається].
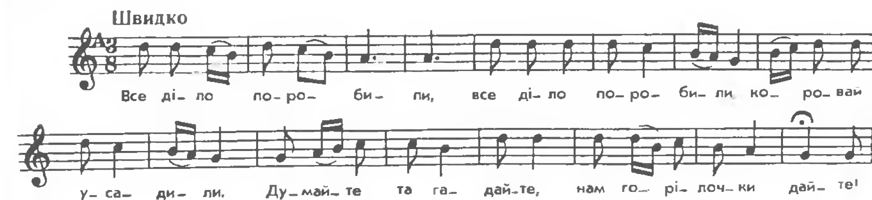
11—9. А в нашої печі (2)
Золотії плечі,
А срібнії крила,
Щоб коровай гнітила.

Тим часом староста мовчки ходить з лопатою по хаті і хрестить її, т. є. стукає лопатою о всі чотири стіни хати.

Коли коровай у печі — співають:

12.

Швидко
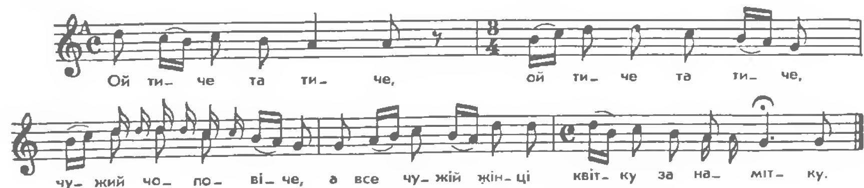

Все діло поробили, (2)
Коровай усадили.
Думайте та гадайте,
Нам горілочки дайте!

Посадивши коровай у піч, миють коровайниці стіл, руки, а після сього кожна з них підходить до молодої і прикладає руки

до її лиця, буцім її умивають, а староста рве колоски з житнього покутнього снопа, який стоїть у куті за столом зранку, тиче по два колосочки за намітку кожній коровайниці і цілується з кождою.

Коровайниці співають:
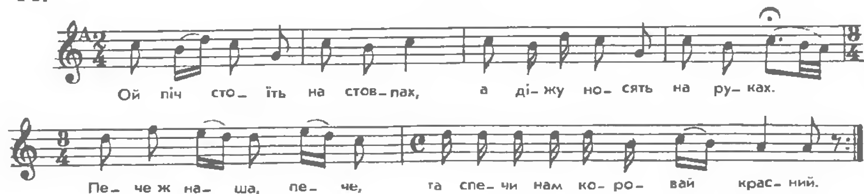
13.

Ой тиче та тиче (2)
Чужий чоловіче,
А все чужій жінці
Квітку за намітку.

Після сеї пісні підносять коровайниці діжу вгору, хотячи її розбити об сволок, одначе сват чіпляється за діжу і дозволяє їм стукнути тільки один раз об сволок. Коровайниці, підносячи діжу вгору, співають:
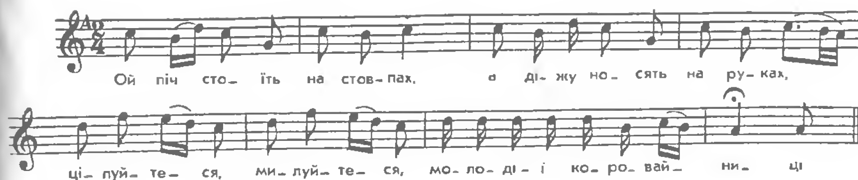
14.

Ой піч стоїть на стовпах,
А діжу носять на руках.
Пече ж наша, пече,
Та спечи нам коровай красний.

Проспівавши пісню (14) два рази, кладуть діжу на землю і співають:
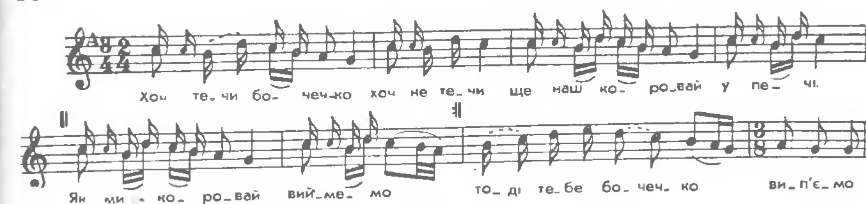
15.

Ой піч стоїть на стовпах,
А діжу носять на руках,
Цілуйтеся, милуйтеся,
Молодії коровайниці.
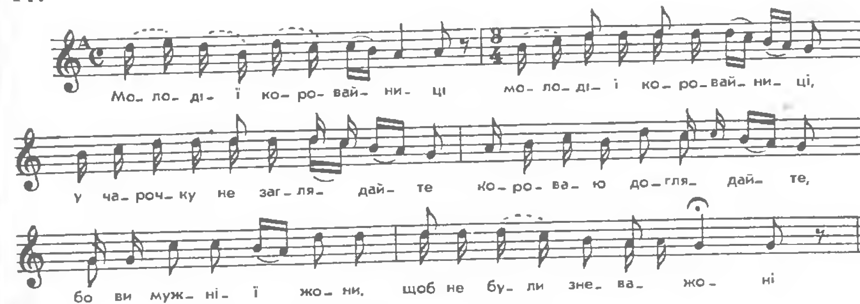
Коровайниці цілуються, їх саджають за стіл, частують їх горілкою; дають їм вечеряти. П'ючи горілку, співають:

16.

Хоч течи, бочечко,
Хоч не течи,
Ще наш коровай у печі.
Як ми коровай виймемо,
Тоді тебе, бочечко, вип'ємо.

17.
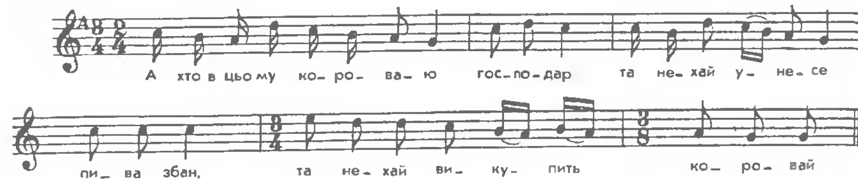

Молодії коровайниці, (2)
У чарочку не заглядайте,
Коровою доглядайте,

Бо ви мужнії жони,
Щоб не були зневажоні.

Після вечері витягають куховарки з печі коровай і, підносячи його вгору, співають:

18.
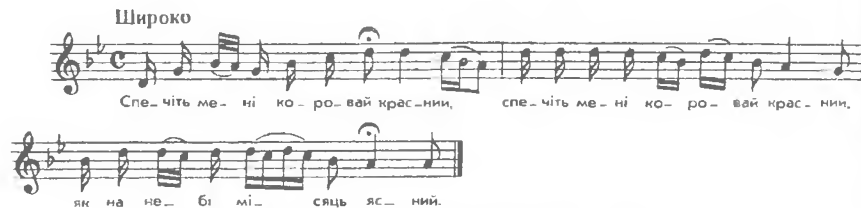

А хто в цьому короваю господар,
Та нехай унесе пива збан,
Та нехай викупить коровай.

(Пісню сю співають тричі). Куховарки кладуть коровай на стіл, де він холоне, а трошки згодом несуть у комору, а в хату вносять його аж у неділю, як ідуть з гільцем до молодого.

Дружечки, які зійшлися до молодої в суботу, співають своїх пісень, або не зважаючи на коровайниць, або тоді, як пісня коровайниць замовкне.

19.

Широко
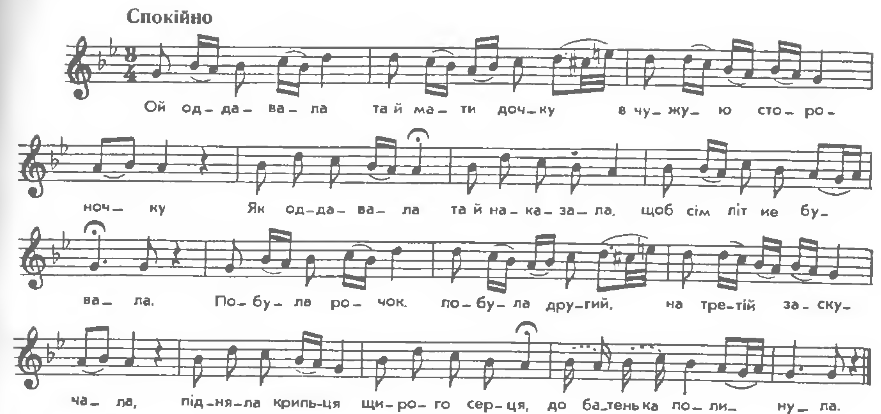

Спечіть мені коровай красний, (2)
Як на небі місяць ясний.
Спечіть мені шишечки красні,
Як на небі зіроньки ясні,
Спечіть мені коровай з шишками,
Бо вже мені розлука з дружечками.

20. Ой стану я на билиноньці
Та й гукну я по родиноньці:
— Ой збірайся, родоньку:

На цей деньок на суботу,
Ой близькії, далекії,
Убогії і богатії.
Богатії кінець стола,
А вбогії край порога.
Богатії їсти та пити,
А вбогії порядок чинити.
Богатії веселитися,
А вбогії пожуритися.

21.

Спокійно

Ой оддавала та й мати дочку *
В чужую стороночку **.
Як оддавала та й наказа(ла),
Щоб сім літ не бу[ва]ла.

Побула рочок, побула другий,
На третій заскучала,
Підняла крильця щирого серця,
До батенька полинула.

Ой сяду-паду в батьковім саду
На крайній черешеньці,
Ой буду кувати, не вимовляти,
Щоб не пізнала мати.

Ой ходить стрілець та рідний братець,
Хоче галоньку вбити,

* Варіант: доньку.
** Варіант: сторононьку.
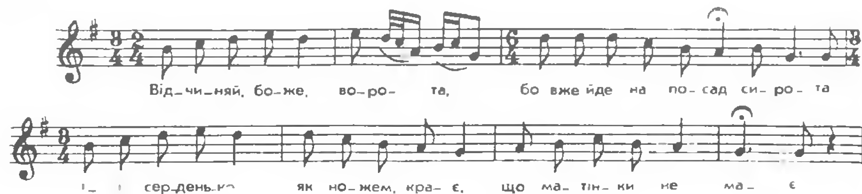
Матінка ходить, рученьки ломить:
— Не бий, синоньку, галки,

Бо тій галоньці, як моїй доньці
В чужій сторіноньці. } 2

22—21. Чи не жаль тобі, матінко, буде,
Як візьмуть мене люде,
Що твоя хата напротив свята
Не вимащена буде,
Що твої сіни в неділю рано
Не заметені будуть,
Що твої столи, все тисові,
Не застелені будуть,
Твої ложечки під лавкою
Заростуть муравкою,
А мисочки під мисничком
Заростуть любисточком.
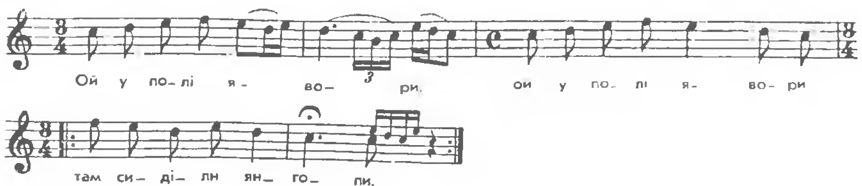
Сироті-дівчині співають:

23а.

Відчиняй, боже, ворота,
Бо вже йде на посад сирота,
Її серденько, як ножем, крає,
Що матінки не має.
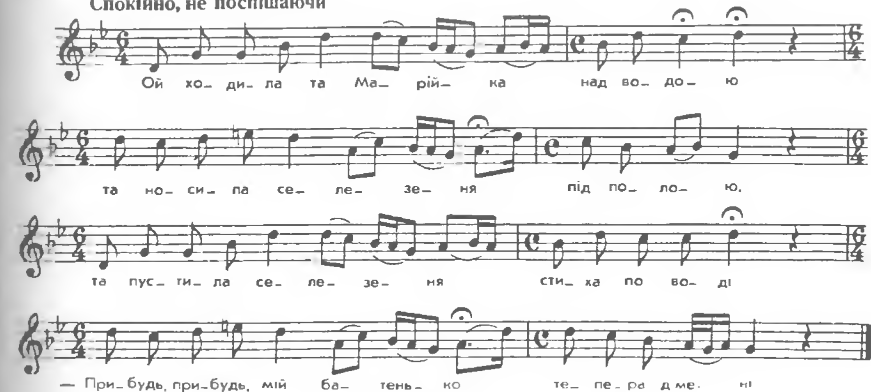
23б.

Ой у полі явори, (2)
Там сиділи янголи.
Сиділи, воду пили, (2)

Летючи, говорили:
— Линьмо, братіку, линьмо
До нової світлоньки,
До теї сірітоньки.
Там сирітонька плаче, (2)
До стола припадає.
До стола припадає, (2)
Що батенька не має.
Все чужа чужениця (2)
За батька садовиться,
За батька садовиться, (2)
На сироту не дивиться.

24.
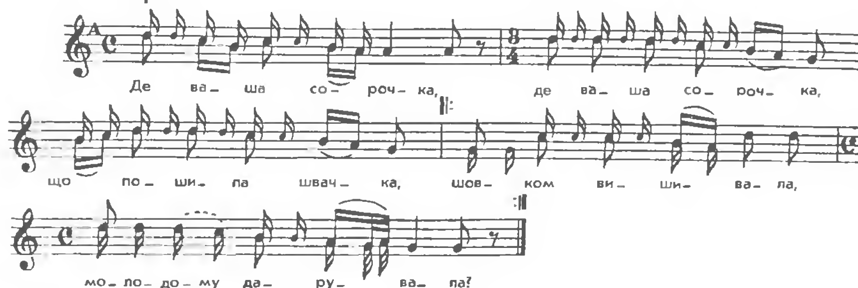

Ой ходила та Марійка над водою
Та носила селезеня під полою,
Та пустила селезеня стиха по воді.
— Прибудь, прибудь, мій батенько, тепера д'мені.
— Не прибуду, моя доню, не прибуду,
Насипали сирої землі на груди мої.
Насипали сирої землі, що не встану,
Зліпилися чорні очі, що не гляну,
Зліпилися чорні очі, що на всі ночі.
Ой не встану, моя доню, до помочі:
Єсть у тебе, моя доню, рідний дядько,
Нехай чинить порядочок так, як батько.
Єсть у тебе, моя доню, рідна тітка,
Нехай чинить порядочок, як матінка,
Єсть у тебе, моя доню, рідная сестра,
Нехай чинить порядочок, як же ти сама.

Після вечері приходить молодий з свахами, боярами і музикою. Свахи несуть для молодої на полумиску чоботи.

Свахи молодого співають:

25.
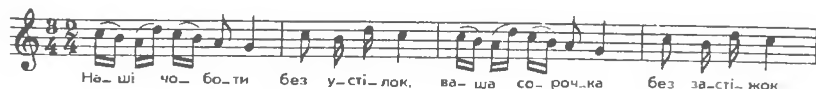

Де ваша сорочка, (2)
Що пошила швачка,
Шовком вишивала,
Молодому дарувала?

Свахи молодої відповідають:

26—25. Де ваші чоботи (2)
Шевської роботи,
Дротом дротовані,
Молодій даровані?

Свахи молодого знов:
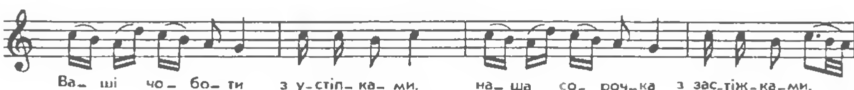
27а.

Наші чоботи без устілок,
Ваша сорочка без застіжок.

Свахи молодої на те їм:
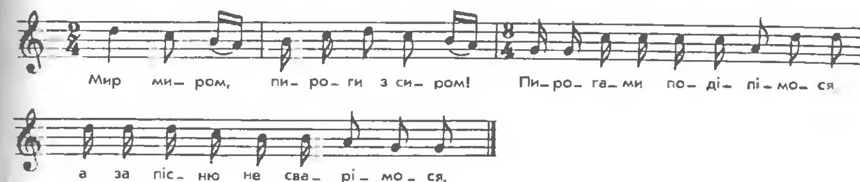
27б.

Ваші чоботи з устілками,
Наша сорочка з застіжками.

Всі разом:

27в.

Мир миром, пироги з сиром!
Пирогами поділімося,
А за пісню не сварімося.

Проспівавши пісню, свати перекликуються:

П е р ш и й. Пане старосто, пане підстаросто!

Д р у г и й. А ми раді слухать.

П е р ш и й. Благослови, боже, молодій цей подарок дати.

Д р у г и й. Бог, благослови.

П е р ш и й. Вдруге.

Д р у г и й. Бог, благослови.

П е р ш и й. Втретє.

Д р у г и й. Усі три рази, бог, благослови.

Сваха передає молодій на полумиску чоботи, перев'язані червоною стрічкою, а бояре взувають молоду.

Так само з перекликуванням передають молодому сорочку від молодої. Сваха молодого бере сорочку сю і дає її молодому аж у неділю рано перед шлюбом.

Старший боярин, обувши молоду, водить її по хаті. Вона кульгає. Боярин підносить її тричі вгору, і молода за третім разом випростовується, і починаються танці під музику.

Після танців розходяться всі.

У суботу печуть коровай і у молодого, але там, крім пісень коровайниць, вже наведених, грають увесь час також музики.

НЕДІЛЯ. У МОЛОДОЇ

Мати молодої і куховарки пораються коло печі. В хаті сидять музики і грають веселої — розважають. Входять дружки, ставлять перед столом стілець, застилають його кожухом, саджають на його молоду, а на стіл ставлять перед нею зеркальце. Кругом молодої і кругом стола сидять дружки. Вони кличуть брата, щоб той розплів косу своєї сестри.

Коли брат розплітає, дружки співають:

28.

Рухливо

А в не- ді-лень-ку ра- но, а в не- ді- лень-ку ра- но
хо- дить Ма- рій- ка вбра- на. Хо-дить та сво- го бра- та
про- сить, ходить та бра-та про- сить:— Прошу, бра-те, до ха- ти.
кі-сонь-ки роз-плі- та- ти

А в неділеньку рано (2)
Ходить Марійка вбрана.
Ходить та свого брата просить,
[Ходить та брата просить:]
— Прошу, брате, до хати
Кісоньки розплітати.
Поки в косі ходила,
То й брата не просила,
А тепер сиджу й прошу,
Розплети, браці, косу.
— Сестрице моя, галко,
Як мені тебе жалко,
Кісоньки розплітати,
Тебе од себе дати.

Брат передає свою роботу дружкам. Дружки, розплітаючи косу молодої, співають:

29.

Спокійно

Кі- снич- ки мо- ї, у- пліт-ки мо- ї, де ж я вас по- ді- ва- ю!
По- не- су, по- ві- шу в бать-ко- вім са- ду на край-ній че-ре- шень- ці.

— Кіснички мої, уплітки мої!
Де ж я вас подіваю?

Понесу, повішу в батьковім саду
На крайній черешеньці.
Буде батенько йти, на кісники гляне,
Його серденько [з]в'яне.
— Ось мої дочки висять кіснички,
Оно її немає.
Чи татари взяли, [чи татари взяли],
Чи турки запродали.
Ой то не турки і не татари,
Іванові бояри.

30—29. Ой чи чуєш ти, дівко Марійко,
Що тебе мати кличе?
— Ой нехай кличе, не докличеться,
Я її не ключниця,
Поклала ключі, до шлюбу йдучи,
В світлиці на стільниці,
Ой у світлиці та й на стільниці
Для меншої сестриці.

31—13. Ой дай, мати, масла, (2)
Бо я тобі корівоньку пасла,
Гонила на росу,
Дай помастить косу.

32—29. Чом соловейки не щебетали,
Як сади процвітали?
Вони думали, що сонце гріє, —
То трава зеленіє.
Чом ти, Марійко, та не плакала,
Як косу розплітали?
— Ой я думала, що в карти грають, —
То косу розплітають,
Ой я думала, що то жартують, —
Аж до віночка готують.

33—7. Закувала зазуленька на дубу.
Вирядь мене, моя мати, до шлюбу.
Що ж тобі, зазуленько, до того?
[Не буде вже дівуваннячка мого].
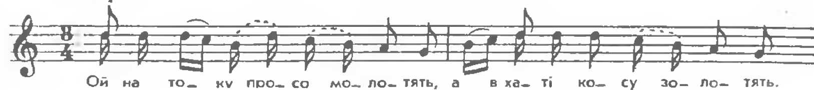
34—29. Ой брат сестрицю та й розплітає,
Роженьку споминає.
— Не йди, сестрице, та в літі заміж,

Як рожа процвітає.
Та йди, сестрице, у осінь заміж,
Як рожа посихає.
— Ой нехай цвіте ще [й] процвітає,
Мені її не щипати,
А в хрещастому та барвіночку
Не ходити в віночку.
А запашного та василечка
У рученьках не в'ялити.
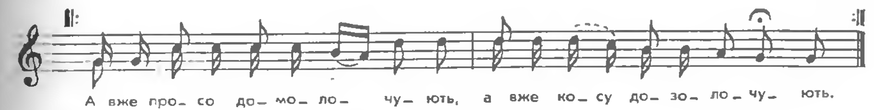
35—7. Ой просо, просо волотко.
Ой косо, косо золото,
Та не рік я тебе кохала,
Щосуботоньки вмивала,
Щонеділеньки вбирала,
За іден деньок стеряла.

36—29. Ой на городі рожа стояла.
Ще і зазуля кувала.
Пішла Марійка рожі щипати
Ще і зазулі питати.
— Скажи мені, сива зазуле,
Скільки дівкою бути?
— Ой бути тобі, молоденькій,
Сім неділь ще й чотири.
— Ой бодай же ти, сива зазуле,
На безрік закувала,
Ой що ти мені, молоденькій,
Правдоньки не сказала *.
— Ой бути тобі, дівко Марійко,
Цей деньок до вечора.
— Ой бодай же ти, сива зазуле,
На безрік не кувала,
Ой що ти мені, молоденькій,
Усю правдоньку сказала.

37.

* Далі повторюється знову куплет «Ой на городі рожа стояла... Скільки дівкою бути?» — *Упорядн.*
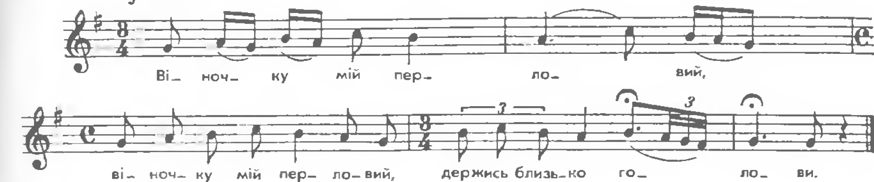

Ой на току просо молотять,
А в хаті косу золотять.
А вже просо домолочують,
А вже косу дозолочують.

38—37. На городі ярая рута,
Добре вам, дружечки, тута.
А бояре у дорозі
На великім морозі
Огник розкладають,
Ручки розгрівають.

(Накладаючи вінок на голову):

39.
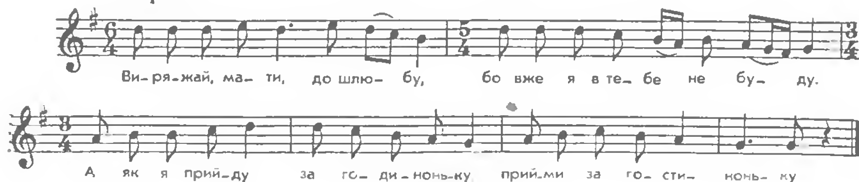

Віночку мій перловий, (2)
Держись близько голови.
Як ти з голови спадеш,
То й навіки пропадеш.

Молодий і молода кланяються образам, а по тому батькові й матері, беруть ікони і їдуть до церкви до шлюбу, а батько молодої випроваджує їх, з короваєм ідучи, аж за ворота.
По дорозі до шлюбу співають:

40—37. Ломайте калину,
Стеліте долину
Молодій, молодому
До божого дому.

Ломайте роженьку,
Стеліть доріженьку
Молодій й молодому
До божого дому.

41.

Виряжай, мати, до шлюбу,
Бо вже я в тебе не буду.
А як я прийду за годиноньку,
Прийми за гостиноньку.

ПО ШЛЮБІ

Коли молоді вертають додому з церкви, то по дорозі заступають їм дорогу, себто знайомі виходять з хат з хлібом і ставлять його на стільці посеред дороги перед звінчаною парою. Молодий стає, цілує хліб, платить гроші тому, хто поставить хліб, і йде далі.

Перед хатою молодої жде сім'я молодої з короваєм на столі. Батько стрічає молодих горілкою. Перепивання йде через платки, т. є. на руки накладають платки білі і так, наче обв'язаною платком рукою, беруть чарки і п'ють. П'є батько до доньки, донька до батька, батько до зятя, зять до матері, мати до молодої, а молода до молодого.

Дружки тоді співають:

42—28. Схилилася вишенька через тин у садочок,
Кланялася Марійка через стіл до батенька.
— Батеньку, перепою,
Перепий щастя й долю.
— П'ю, доню, не минаю,
Щастя, долі не вгадаю.
Кам'яне серце маєш,
Що стоїш, не заплачеш, (2)
Батенька не жалуєш.

До матері:

42а—25. — Мене мати не жалує, (2)
Молодою заміж дає.
Робити не навчила,

Розуму недоумила.
— Научать, доню, люди, (2)
Як покірна будеш,
Будуть учити, бити,
Щоб уміла робити.
Научать, доню, зовиці,
Олександрові сестриці.

Входячи в хату, співають:

42б—25. Слава богу, слава богу, (2)
А хто в цьому дому,
Старому і малому,
Богові святому. (3 рази)

Староста подає рушника молодим і заводить їх за стіл. За столом п'ють ще по чарці, а дружки співають:

43—25. Пропила, [пропила] дочку (2)
На солодкім медочку.
Як пила, веселилася,
Як пропила, засмутилася.

(Подають обід і перша страва — капуста).

44—25. Їжте, бояри, капусту. (2)
Наша капуста тлуста.
Ми комара задушили,
Капусту посмачили.
Їжте, маршалки, підпалки, (2)
Щоб вас любили циганки.
Щоб вас циганки любили,
Попід шатрами водили.

45—16. Їжте, дружечки, колачі,
Щоб вас любили паничі,
Щоб вас паничі любили,
Все по покоях водили.

46—16. А в нашого боярина кривая нога,
А в другого боярина сива борода,
А в третього боярина лиса голова.
На лисій голові біб молотить,
Нікуди зернятко не полетить.

47—25. Втоптана дорога (2)
Од стола до порога,

Бояри топтали,
Помиї хлебтали,
Старший не напився, (2)
З головою втопився.
Втоптана стежечка
Від стола до припічка.
Куховарка топтала, (2)
Нам їсти давала.
Їжте, бояри, ложками,
Бо в нас капуста діжками,
Бо в нас капуста вродила,
Бо в нас Марійка садила.

(Подають борщ).

48—25.

Цьоцю наша, цьоцю, (2)
Ми борщу не хочем.
А дайте нам каші,
Бо ми діти ваші.

49—25.

Скочу я крузь стінку,
Нарву я барвінку.
Щоб було зелененько,
Обідати веселенько.

Рівночасно з співом ведеться в хаті весела розмова між гостями. Особливо староста старається піддержати веселість у хаті. Як подали борщ, староста глянув на його та каже з уда[ва]ним здивованєм: «От борщ! Хіба це борщ? Хоч би були кропиви накидали у борщ, щоб був зеленійший».

Куховарка. Нема кропиви. Свою корови з'їли, а до сусіда просити не підемо, їжте, який є.

Староста. А холодний борщ!

Кухов[арка]. Бо на льоду кипів.

Стар[оста]. А в вас куховарки тонкі та довгі.

Кухов[арка]. А в вас гнуті та грубі.

Під час обіду грають музики веселої самі про себе, а коли перестануть, то староста знов до їх каже:

— Спасибі вам, музики, не за те, що грали, а за те, що перестали.

(Подали кашу).

50а—25.

А все ж тая каша не каша,
Не вродила морковця наша.
Наш город при долині,

Виїли моркву свині,
Пропала наша праця,
Виїла моркву каця (качки).

50б—25.

Куховарочко наша, (2)
Не смачена каша,
Ринкою потрусіть,
Нам кашу посмачіть.

51—25.

Ви, бояри, в чужій сторононьці (2)
Не беріте по повній ложці,
Та беріть по половинці,
Щоб було свасі й світилці.

52а—25.

Сванечко, наша пані, (2)
Пообідай же з нами,
Та не будь така пишна,
Як у саду червоная вишня.

52б—25.

Ой якби я пані та пані, (2)
Не сиділа б з вами,
А сиділа б з паничами
Та з білими колачами.

53а—41.

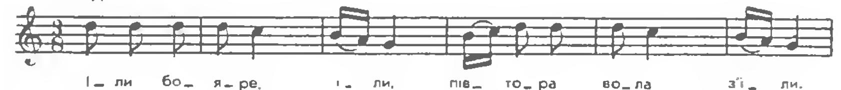
Чом ти, Ліксандре, не їси,
Що тобі теща варила?
Варила вона все голуб'ята
Задля любого зятя.
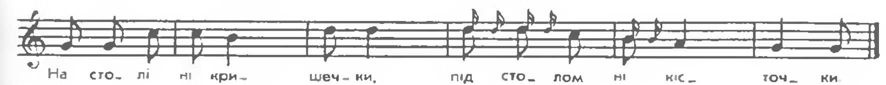
53б—41.

Чом ти, Марійко, не їси,
Що тобі мати варила?
Варила вона все голубочки
Задля любої дочки.

54.

Швидко

Їли бояре, їли,
Півтора вола з'їли.
На столі ні кришечки,
Під столом ні кісточки.

55—54. Їли дружечки, їли,
Півголубонька з'їли,
По столі качаючи,
Масличком мачаючи.
На столі всі кришечки,
Під столом всі кісточки.

Після обіду виводить староста молодих із-за стола, а за молодими виходять одна по одній дружки і співають:

56.

Не поспішаючи

Вут- ка йде, гу- де- ня- та ве- де та на бать- ко- ве- є, та на ма- те- ри- не под- ві- р'я, под- ві- р'я

Вутка йде, гуденята веде
Та на батьковеє, та на материне
Подвір'я, подвір'я.
Вутка йде, гуденята веде
На холодну водицю,
На зелену травицю,
Вутка йде, вутка йде.

Після сеї пісні молодь виходить на подвір'я перед хату, і починаються танці під музику. Танці починає сама молода.

Після танців іде молода до знайомих сусідів та просить їх на весіллє, а молодий іде до свого дому, де приготовляються до вбирання гільця.

57 [немає].

НЕДІЛЯ. У МОЛОДОГО

ПІСЛЯ ОБІДУ

Свахи сідають за стіл, вбирають гільце і співають:

58—1. Благослови, боже, пречиста господже,
І отець, і мати, своєму дитяті
Це гілячко вбрати.

59а.

Не швидко

Ле- тів гор- но- стай че- рез сад, роз- пустив пір- ячко на весь став. Ой підьте, бу- ...

Летів горностай через сад *,
Розпустив пір'ячко на весь сад,
Ой підіте, буяри, зберіте,
Молодому гілечко вберіте.

59б.

Не швидко

Ой на ва- лу на ва- лу буб- ни б'ють а в цьо- му до- му віль- це в'ють і ві- леч- ко в'ють і го- рілку п'ють, во- ди- цю п'ють, і на гір- час- ті(й) пе- ре- бір- час- ті(и) ...

Ой на валу, на валу бубни б'ють,
А в цьому дому вільце в'ють.
І вілечко в'ють,
І горіл[оч]ку п'ють,
І водицю п'ють
І на гірчасті(й),

* Варіант: став.

Перебірчасті(й),
Скатерці,
Скатерці.

60а—25. А. Ой батеньку, серце, (2)
Викупи цеє гільце.
Як не будеш викупляти,
Повеземо продавати.

60б. А. Ой матінко, серце, (2)
Викупи цеє гільце.
Як не будеш викупляти,
Повеземо продавати.

60в. А. Ой Ліксандру, серце, (2)
Викупи цеє гільце.
Як не будеш викупляти,
Повеземо продавати.
Понесемо у вівторок (2)
Та візьмемо рублів сорок.
Понесемо до жидівки
За кварту горівки.

61—25. На городі сосна (2)
Золотом обросла.
Золото зберіте,
Гілечко вберіте.

На городі липа, (2)
Золотом облипла,
Підіте, зберіте,
Гілечко вберіте.

62—7. Ой біжіте, бояри, біжіте,
Молодому гілечко вберіте.

63—25. Все діло зробили, гілечко звили.
Думайте, гадайте,
Нам горілочки дайте.

Свахи беруть шапки у бояр і у тих, хто шапку викупити зможе, пришивають до них квітки. Пришиваючи, співають:

64—25. Я швачка з Вільгова (2)
Та приїхала вчора.
А в неї ручка біленька,
А в неї голка тоненька.
Не жаль мені дати (2)

Квіточку пришити,
Пришити квіточку
З зеленого барвіночку.

65—59а. Поглянь, дружбонько, на мене,
Краща сванечка од тебе,
В твоєму шличку-колпачку,
А в рутвяному віночку.
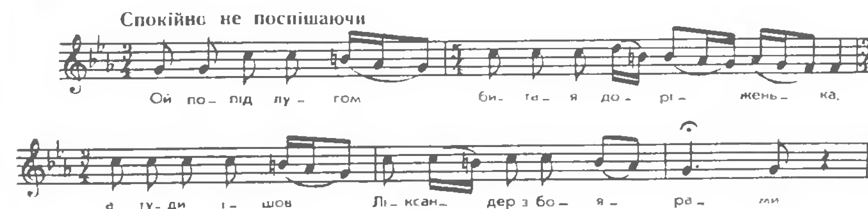
Сваха наливає чарку горілки і ставить її на тарілку. Той, чия шапка, підходить, кидає викуп у тарілку, п'є горілку і бере шапку. Після викупу шапок встають всі, хрестяться, виходять із-за стола, і починаються танці.

У неділю перед заходом сонця виряжає батько і мати — молодого до молодої. Перед хатою на подвір'ї ставлять діжу, а на неї кладуть гільце. Мати одягається в кожух, вивернений вовною наверх, і шапку навиворіт вивернену і уквітчану. Перший виходить з хати батько, за ним їде молодий на коні (на вилах), далі мати, а за нею дружко. Таким походом обходять діжу тричі і випроводжають молодого з музикою, а мати весь час обсипає молодого пшеницею, цукерками і грішми.

Дітвора підбирає розсипані дарунки.

По дорозі свахи співають:

66.

Ой попід лугом битая доріженька,
А туди ішов Ліксандер з боярами.

67—66. Ой мати сина в дорогу виряжала:
— Ой їдь, синоньку, в далеку доріженьку.
Привези мені чужую дитиноньку.
Ой мені буде чужая дитинонька,
А тобі буде любая розмовонька.
Ой мені буде ключниця до розмови, (2)
А тобі буде милая до розмови.

Гільце несе дружко на голові. Прийшовши під хату молодої на подвір'я, ставлять гільце на столі, застеленім білою скатертю. Свахи сідають кругом стола і ждуть на молоду, що пішла після обіду просить людей на весілле. Музики грають веселої, молод[ь] танцює, а свахи співають:

68—54. Вийди, Марійко, вийди.
Не буде тобі кривди.
Стань собі на помості,
Почастуй свої гості.

69—37. А собака на кота бреше.
А кіт на гору чеше,
А взявся на лату,
Пусти, свате, в хату.

70—37. Ой свату, наш свату,
Та пусти нас у хату.
А ми тобі не докучимо,
[Тільки шати пересушимо],
А в нас такі шати,
Щоб у тебе дочку взяти.

71—37. А в нашого свата
З верби, з лози хата,
Боїться пустити,
Щоб не розвалити.

Свахам дають горілки. — Мати молодої дає молодому оброку, т. є. подає горнятко з водою і з вівсом. Молодий надпиває і кидає горнятко позад себе високо через голову. Коли воно не розіб'ється, то тому, хто його підхопить і молодому принесе, повинен молодий дати на півока горілки.

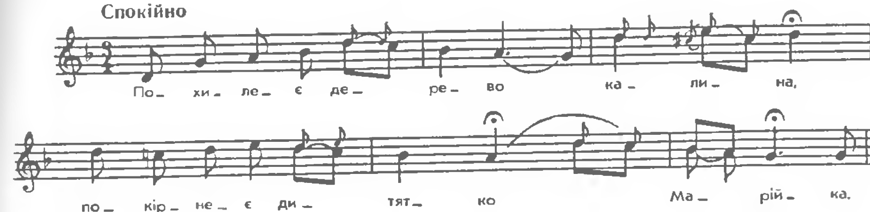
Коли молода вернеться, то ховається де-небудь, або в стодолу, або в комору, а молодий її шукає. Як знайде, тоді всі, опріч молодого, ідуть в хату, і починається обряд [головщина].

ГОЛОВЩИНА

Сама молода кланяється батькові й матері і сідає з дружками за стіл, а молодий жде на дворі, аж доки йому не викуплять молодої.
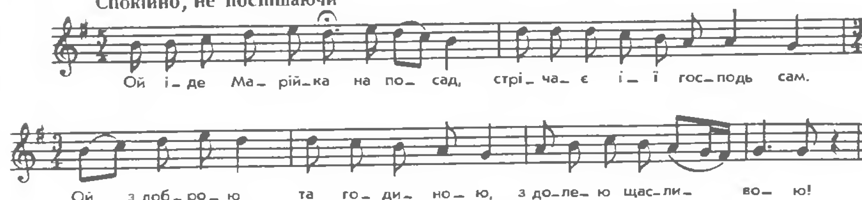
Дружки співають:

72.
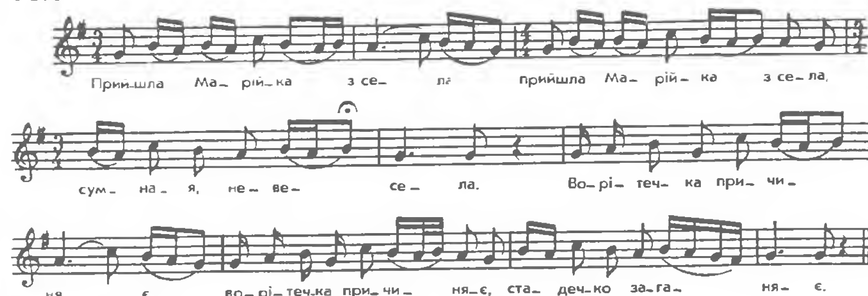

Похилеє дерево калина *,
Покірнеє дитятко Марійка **.
Отцю, неньці низенько вклоняє,
Біле личко слізоньками умиває.
Уклонися, Марійко, іден тому час,
Нехай тобі син божий щастя-долю дасть.

73.

Ой іде Марійка на посад,
Стрічає її господь сам.
Ой з доброю та годиною,
З долею щасливою!

74а.

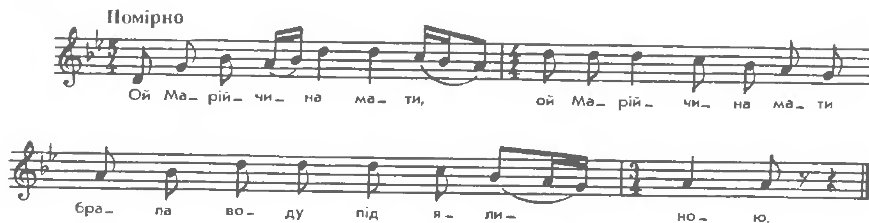

* Варіант: ялина.
** Варіант: Тетяна.

Прийшла Марійка з села,   (2)
Сумная, невесела.
Ворітечка причиняє,   (2)
Стадечко заганяє.
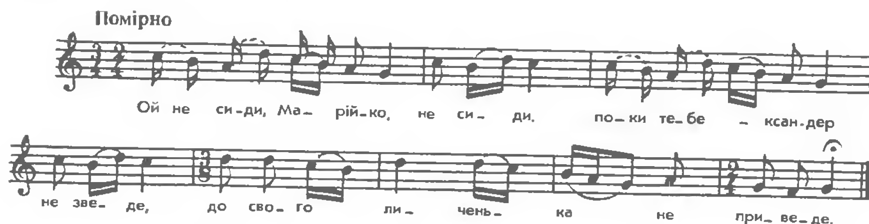
74б [без мелодії]. Витоптала зілля
З верху до коріння,
Матінці на жалущі,
А свекрусі на радущі.

75.

Ой Марійчина мати   (2)
Брала воду під ялиною,
Відеречка та маленькі
Ще до того неповненькі.
Слізонками та доливала,
Свою дочку та споминала.
Підеш, мати, та води брати,
Будеш дочку та споминати.
Годуй дочку ані рік, ні два,
Людям поміч, а мені нема.
Люди будуть замишлятися,
А я буду спотикатися.

76а.

Ой не сиди, Марійко, не сиди,
Поки тебе Ліксандер не зведе,
До свого личенька не приведе.

76б—72. Літав, літав соколонько на сонці,
Прилітає соколонько д' віконці:
— Ой чи тута світлонька рубляная,
Чи є тута Марійка шлюбная?
Сказав би її добру річ,
Що в неї Ліксандер на дворі є,
Не так на дворі, за двором,
З-за того буде за столом.

ВИКУП МОЛОДОЇ

Два старости від молодого *(входять в хату і кажуть)*. Добрий вечір!

Брати молодої *(які сидять коло стола головного, за котрим сидить молода з дружками)*. Добрий вечір! а що скажете?

1-й староста. А то ми прийшли з чужої сторони і хочемо купити отсю, що нам подобалася! *(показують на молоду)*.

Брат старший. Купіть, як вам подобалася!

1-й староста. А що ж ви хочете?

Брат старший. 100 рублів.

1-й староста *(до 2-го старости)*. Є в тебе 100 рублів?

2-й староста. Нема! торгуйся.

1-й староста. Ого, нащо ж такого много?

Брат старший. Бо стоїть!

1-й староста. Як же вона стоїть, як вона яшною половою годована!

Брат старший. Еге, яшною половою. Вона в мене потравила де що було, де які гарбузи, де яку полову, буряки, картоплю, все, що було!

2-й староста *(до 1-го)*. Все одно торгуйся!

1-й староста. Так усе замного заправили, спустіть!

Брат старший. Мало спущу; так ось дивіть[ся], яка красива, стоїть, як у понраві, то дасте!

1-й староста. Ну, то не возможно!

2-й староста. А не возможно! Ходім! *(відходять)*.

Брат старший. Як не возможно, то з богом, не нуждаємося вами, такими купцями!

Через хвилинку входять старости вдруге: повторяють ту саму бесіду, що за першим разом, до слів: *подобалася*.

1-й староста. Продайте!

Брат старший. Купіть, як у понраві, купіть!

1-й староста. Збавте, та й купимо!

2-й староста. Еге, збавте!

Брат старший. Збавимо п'ять! — хочете беріть, а не хочете — з богом!

1-й староста *(до 2-го старости)*. У тебе нема нічого?

2-й староста. Де там! нема!

1-й староста. Так не збавите ще? ні!

Брат старший. Ні! *(пішли)*.

(Приходять втретє).

1-й староста. Добрий вечір!

Брат старший. Добрий вечір! а що скажете?

1-й староста. Ми прийшли здалека і хочемо купить от сю, що нам подобалася.

Брат старший. Купуйте!

1-й староста. Нічого не збавите?

Брат старший. Я ж уже збавив п'ять! — чого ж вам ще?

1-й староста. Та збавте ще п'ять!

Брат старший. Ой та дивіться ж, яка гарна.

1-й староста. Та бачимо! збавте!

Брат старший. Ну, та збавлю вам ще п'ять, більше не можу! Згода?
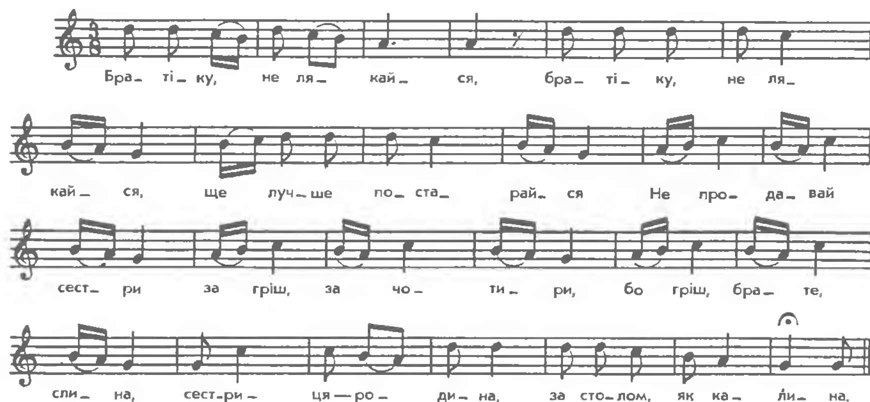
Старости. Згода!

Всі. Згода, згода!

Старости б'ють палицями об палиці братові на знак згоди і цілуються. Молодший під час викупу сидить сумний коло старшого брата і старається вздержати брата, щоб не продавав, одначе, коли приходить до згоди, то він б'є палицею об палицю старости.

Між першим і другим, другим і третім виходом старостів дружки співають:

77.

Братіку, не лякайся, (2)
Ще лучше постарайся.
Не продавай сестри
За гріш, за чотири,
Бо гріш, брате, слина,
Сестриця — родина,
За столом, як калина.

ПІСЛЯ ВИКУПУ

78—59б (I—IV такти). Ой татарин, братічок, татарин,
Продав сестричку за таляр,
А русую кісоньку за п'ятак,
А білеє личенько оддав так.

Після викупу веде староста молодого за стіл. Як тільки молодий сів, тоді старша дружка бере з нього шапку і пришиває до неї віночок, а дружки співають:

64 Я швачка з Вільгова і т. д.

Як пришила віночка до шапки, то кладе її на голову молодому, а дружки співають:

79—59а. Ой глянь, дружбонько, на мене,
Кращая дружбонька од тебе.
В твоєму шличку-колпачку,
А в рутвяному віночку.

Після сього починає староста роздавати подарунки сім'ї молодої. Староста викликує, а мати молодої диктує, що кому дарувати. Староста кличе: «Десь тут нашого князя і княгині молодої мати і батько родзоні, нехай даються чути, коли мають бути, бо на Запорожці віддам». Після тих слів бере полумисок, на якому лежать чоботи, перев'язані для матері молодої, і шапка для батька молодої, і два бублики, та й каже: «Просить князь і княгиня на цей гречний подарок».

Батько і мати відповідають: «Спасибі князю і княгині за цей гречний подарок».

(Музика грає пісню: «Чи се тії чоботи»).

Після сього кличе староста всіх родичів: діда, бабу, дядька, тітку, сестер і братів. Всім роздає дарунки: платки і бублики, а малим братам ще й ножики.

Так само роздають і коровай. Староста крає коровай, а боярин кличе. Спершу вирізується середина коровая, де заховані яїчка. Два яйця дають молодим, а два сватам; свати передають від себе ті яйця молодим. Коли роздали коровай, то остатки його роздають хлопцям, які стоять за порогом і заглядають у хату. Цим дає староста остатки, кличучи: «Десь тут Васька запорозька».

Під час того обряду дружки співають:

80—59. Дрібно, дружбонько, коровай край, (2)
Усю нашу родиноньку не забувай!
За нас, дружечок, не забувай.

Коли коровай роздано, кличе староста:

— Пане старосто, пане старосто!
— А ми раді слухать!
— Благослови, боже, з молодої бинди зняти.
— Бог благослови... і т. д.

Дружки знімають з молодої бинди і співають:
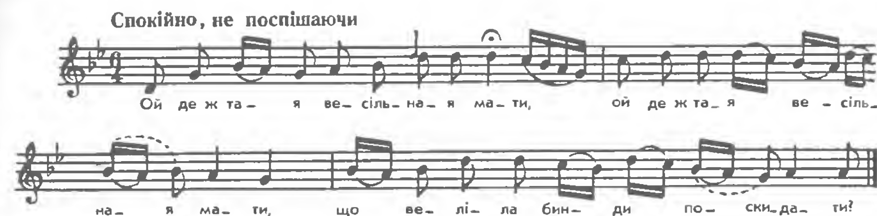
81—72. Гули, гули голубоньки,
Вгору летючи,
Марійчине дівування
В крильцях несучи.
А за ними та Марійка плачучи,
А свого Александра просячи.
— Ой догони, Александре, догони,
Таки моє дівування назад одбери.
— Не на то, Марійко,
З тобою шлюб брав,
Щоб я твоє дівування
Назад брав.
Пішло твоє дівування
На гуляння,
Од русої та кісоньки
Заплітання.

82—74. Вибивайте кілочки,
Де висіли віночки.
Вибивайте другії,
Де висіли рутвянії,
Де висіли віночки
Нашої паняночки.

Зняті бинди роздає молода на пам'ять дружкам. Вона кладе по одній бинді кождій дружці на голову і цілується з ними.

Дружки співають:

83.

Ой де ж тая весільная мати, (2)
Що веліла бинди поскидати
Із такої молоденької,
Як з ягоди червоненької.

Після сеї пісні відбувається тріпаннє коси молодої. Староста бере ножа і палицю і нахиляється через стіл до молодої. Дружка кладе косу молодої на палицю, а староста цюкає ножем тричі по косі. (Значить, відтепер вона не дівка).
Дружки співають:

84—76 (I—IV такти). Наїхали, паніматко, паничі,
Взяли мою косу під мечі,
Стали мою косу тріпати,
Стала моя паніматка плакати.
Не плач, паніматко, по косі,
Заплач, паніматко, по красі,
Бо коса буде косою,
А краса піде з водою.

Староста кличе: «Пане старосто і т. д. Благослови, боже, пришить вінок дружці і т. д.».

Другі дружки беруть вінок з молодої і накладають його на голову старшої дружки. Дружка з молодою цілуються.

Староста кличе знов: «Пане старосто і т. д. Благослови, боже, молодій шапку накласти і т. д.».
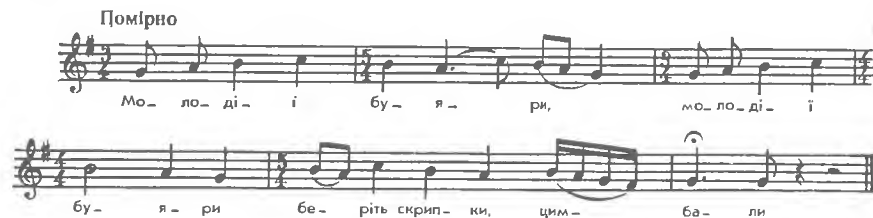
На голову молодої накладають шапку молодого. Вона її тричі скидає. За четвертим разом надіває на голову, а дружки співають:

84—25. Марійко, дівко,
Кинь шапку к дідьку,
Шапка не подоба,
Не пристала до лоба.

Молода відтепер сидить в шапці аж до понеділка — доки її не одягнуть молодицею.
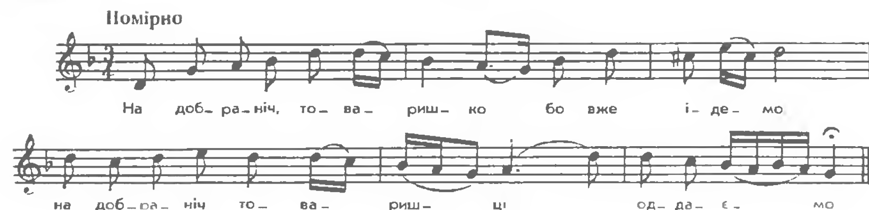
Після цього виводять дружку із-за стола. Вона прощається з молодою і забирає усіх дружок до себе. Сей обряд зветься «дружчини». Дружки співають:

85.

Молодії буяри, (2)
Беріть скрипки, цимбали,
Одведіте дружечку, (2)
Вірную служечку.
Она мені одслужила: (2)
У суботу вінок мила,
А в неділю вмлівала, (2)
Як до шлюбу держала.

86.

На добраніч, товаришко,
Бо вже ідемо,
На добраніч товарищці
Оддаємо.
Як не хочеш, товаришко,
Іти з нами,
Тепер же ти оставайся
Із бабами.

Дружка відходить з дружками й музиками і з дружком та парубками й так цілим товариством іде до свого дому.

Вона стає з музиками у сінях.

М у з и к а. Слава богу! Просимо на весілля.

Б а т ь к о д р у ж к[и]. Навіки! Просимо вас, гості, в хату. *(До боярина):* Ану проведи, сину, дочку, чи не крива, чи ноги цілі. *(Музика починає грати веселої)*. Дружка входить в хату [накульгуючи].

Б а т ь к о: О погано зробили, нащо привели криву?

Б о я р и н: Зараз випростуємо!

Музика заграла веселійше. Боярин піднімає дружку тричі вгору. Дружка за третім разом випростовується і танцює рівно, не кульгаючи...

Гостей поважних і музик саджають за головним столом, а дружка у віночку з дружками сідає за меншим столом.

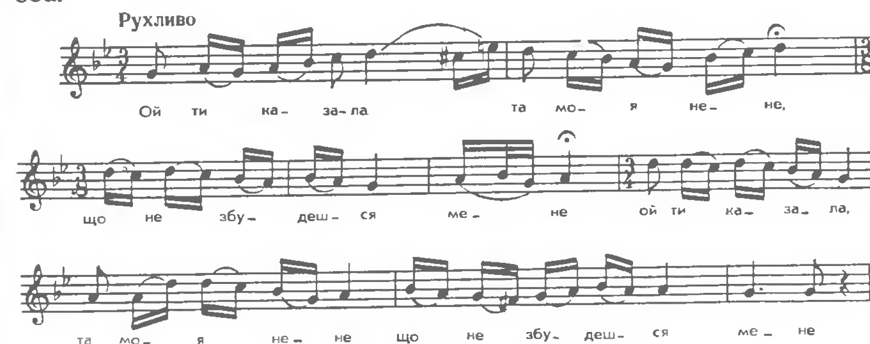
Повечерявши, танцюють ще, а опісля музики з родичами дружки ідуть в гості до молодої, а дружки розходяться по своїх домах.

Тим часом свахи, які осталися з молодою, співають:

87—85.

Матінко, жалуй мене, (2)
Бо вже я йду од тебе.
Я ж не все забіраю, (2)
Ще й тобі покидаю:
По подвір'ї слідочки, (2)
Ще й по столі слізочки,
Слідиці до криниці, (2)
Де ходила водиці.

88а.
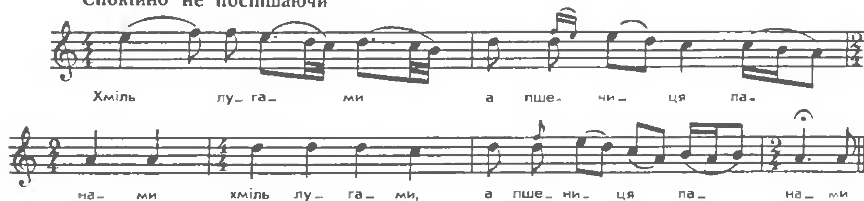

Ой ти казала, та моя нене, } 2
Що не збудешся мене. }
А тепер прошу, та моя нене,
Хоч надивися на мене.
Позаростають стежки, доріжки,

Де я в тебе ходила;
Поминається тиха розмова,
Що я з вами говорила;
Поминається та роботонька,
Що я з вами робила.

886.

Спокійно не поспішаючи

Хміль лугами, а пшениця ланами, (2)
Дівко Марійко, повечеряй же з нами.
Хміль порвемо, а пшеницю пожнемо,
Дівку Марійку з собою візьмемо.
Хміль не рветься, а пшениця не жнеться,
Дівко Марійко, вже гуляння минеться.
Дівко Марійко, тебе матінка кличе.
Нехай кличе, мені її та й не слухать.
Дівко Марійко, тебе Ліксандер кличе.
Нехай кличе, мені його треба слухать.

ВІД'ЇЗД МОЛОДОЇ

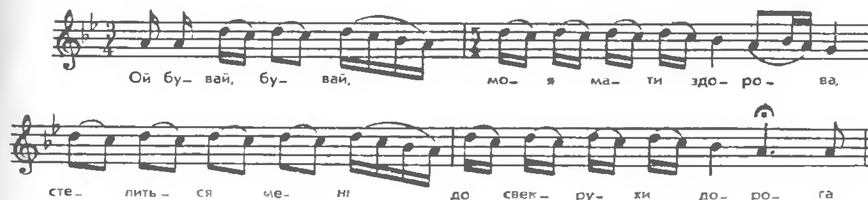
Молода в шапці виходить із-за стола і з молодим кланяється наперед батькові й матері, а по тому молода сама кланяється усім, хто в хаті, цілується з усіма.
Свахи співають:

89—72. Розстелився барвіночок по городу,
Кланялася та Марійка всьому роду.
Стелись, стелись, барвіночку, на долині,
Кланяється та Марійка всій родині.

90—17. Ой дайте ж нам дівку
Ще й білу постільку.
Чотири подушки пухових,
Чотири сорочки льонкових,
І скриню, й перину,
І в дім господиню.

91—17 (крім III і IV тактів). Загортай, мамо, жар, жар.
Буде тобі дочки жаль, жаль.
Кидай у піч дрова,
Зоставайсь здорова.
Світи, мати, свічку, (2)
Подивися у запічку,
Чи велика щербина
Без єдного сем'янина...

92.

Ой бувай, бувай, моя мати, здорова,
Стелиться мені до свекрухи дорога,
Мені дорога, а тобі шляшок битий,
Ой як же тяжко мені без тебе жити.
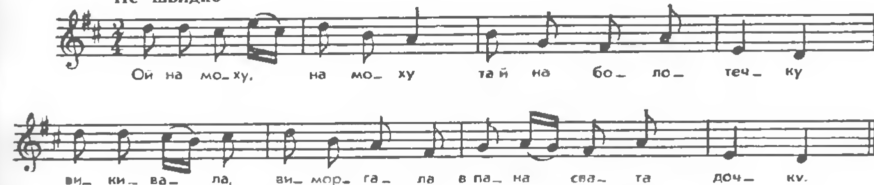
Попрощавшись з усіма, виходять молоді з хати.

Попереду іде батько з хлібом, а за ним діти з образами, мати. Мати обсипає молодих вівсом, житом та грішми. Перед хатою поставлена діжа, і цілий похід ходить кругом діжі тричі проти сонця. Приданки, які прийшли ще перед вечором з молодим, співають:

93—16. Ой сій, матінко, овесець, (2)
Щоб нам дорога щасна була,
Щоб нам Марійка красна була.

94.

Не швидко

Ой на моху, на моху та й на болотечку
Викивала, виморгала в пана свата дочку.
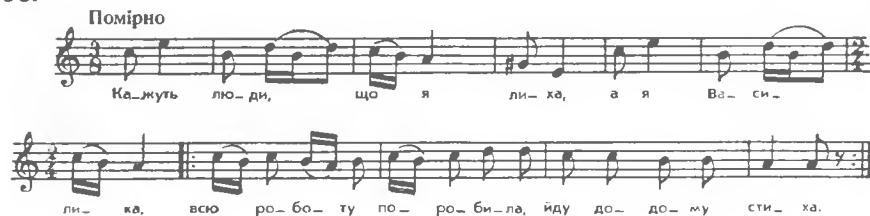
Не кивала, не моргала, сама вона вийшла,
Чорнявая, вірняная, як у саду вишня.
Ой у саду вишня, треба [поливати],
Хорошую жінку мавши, треба шанувати.

Батько дає хліб дочці, а мати курку і колача, убраного і уквітчаного барвінком на тарілці. Цілуються і від'їздять до молодого.
Свахи, що осталися в домі молодої, вечеряють і співають:

95—88а. Зажурилася і клопоталася
Та Марійчина мати:
— Як прийде літо та вродить жито,
Нікому позбирати.
Займу я постать вузьку, коротку,
Нікому піджинати,
Ой як я сяду та полуднати,
Нема з ким розмовляти.

Після сеї весільної співають свашки веселих до танцю і танцюють:
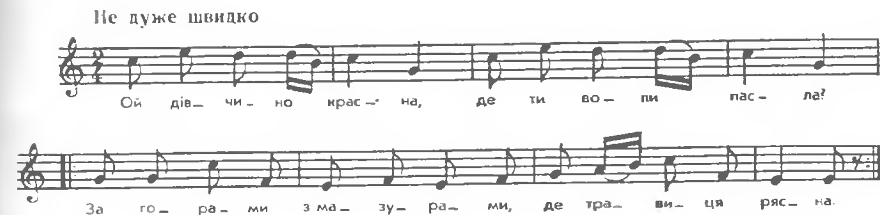
96.

Кажуть люди, що я лиха,
А я Василиха,
Всю роботу поробила,
Йду додому стиха.
Поробила всю роботу
Новими серпами,
Приходжу я додомоньку:
П'є милий з кумами.
— Годі, годі, мій миленький,
З кумоньками пити,
Та йди, та йди на нивоньку
Снопоньки носити.
— Ой не жав я, ой не жав я,
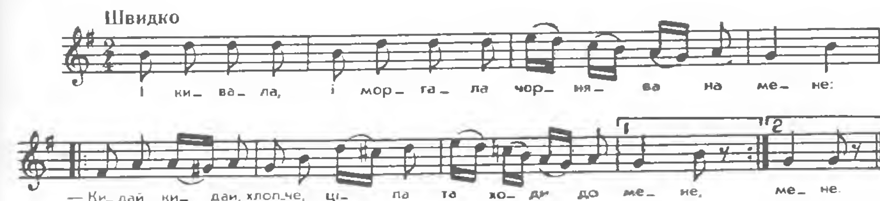
Не буду носити,
Уступися, задріпанко,
Бо я буду бити.

97.

— Ой дівчино красна,
Де ти воли пасла?
— За горами з мазурами,
Де травиця рясна.
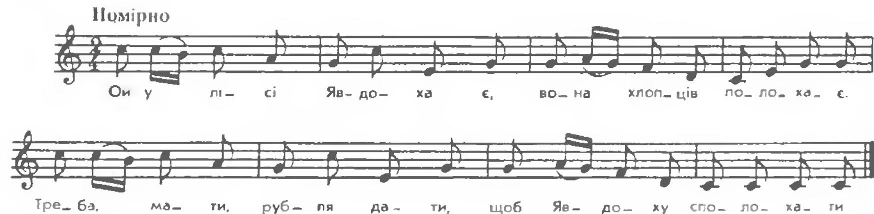
98.

І кивала, і моргала
Чорнява на мене:
— Кидай, кидай, хлопче, ціпа
Та ходи до мене.
— Не покину молотити,
Не покину ціпа,
Ой коли ти добра жона
Та для чоловіка.
— Біжи, доню, біжи, доню,
Тата виглядати,
Як буде йти з калиною,
Давай швидко знати.—
Іде старий бородатий,
На поріг ступає.
Як стояла, так упала,
Так і застогнала.
— Біжи, старий, біжи, старий,
Уколупай меду,

Бо вже ж бо я слабенькая,
Голівки не зведу. —
Пішов старий бородатий
Меду колупати,
А я хлопця за рученьку
Та й вивела з хати.

99.

Ой у лісі Явдоха є,
Вона хлопців полохає.
Треба, мати, рубля дати,
Щоб Явдоху сполохати.

Після таночків п'ють ще горілку, балакають, жартують і розходяться.

Приданки, які відвозять молодих з дому молодої, співають по дорозі:

100—59б (4 такти). Ой сипала Марійка орішки,
Давала родові на віжки.
Ой за мною, родоньку, за мною,
Не буде сорома зо мною.

101—54. Бреди, Марійко, бреди,
Не бійся холодної води,
Високо піднімайся,
[З] сорома викупляйся.
Здається, не боюся.
[З] сорома викуплюся.

102—54. Закидай, батьку, ліску,
Бо веде син невістку
З скрипками, з цимбалами,
З молодими боярами.
Закидай другую,
Бо веде молодую.

103—54. Ой сі[й], свекру, гречку
Рясную та рогатую.
Бо веде син невістку
Хорошую та багатую.

Перед хатою молодого стріча[ють] молодих батько і мати. Свекруха дає невістці свій хліб, а невістка їй віддає свій, колач і курку. (Курку сю ріжуть і варять, і печуть пироги з маком, і все те відсилають на другий день у понеділок після обіду матері молодої.)

Після обміну хлібами приданки співають:

104—59. А. Ой панове сватове, просимо вас.
Прилетіла утінка наша до вас.
Ви ж її не бийте, не лайте,
Ви ж її хорошенько приймайте.
Ви ж її раненько не будіте,
Ви ж її між людьми не судіте.

З сіней їм відповідають:

105—59а. Ой панове сватове, просимо вас,
Прилетіла утінка ваша до нас.
Ми ж її не б'єм, не лаєм,
Ми ж її хорошенько приймаєм,
Ми ж її раненько не будим,
Ми ж її до себе голубим.

Входять в хату, а свекрушин рід співає:

106—59а. Ой невістко, наша жоданко,
Ой не рік ми тебе жодали.
Сім років хустів не прали,
А в соломани скидали,
Поки тебе, молодої, дождали.

107—25. Топи, мати, грубку, (2)
Привів син голубку.
Чи голубка, не голубка,
Аби топлена грубка.

Молодих сажають за стіл і частують горілкою. П'є свекор до молодого, молодий до батька, мати до невістки, невістка до матері і приданок.

Вечеряють, а після вечері танцюють; молодих відводять у комору, а приданки співають:

108—59. Ой дай же, боже, в добрий час,
Як у людей, так у нас,
Ще й щасливую годину,
Щоб звеселить родину.

Коли дівчина чесна виходить заміж, то співають приданки пісні: 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157. Коли ж дівчина нечесна, то співають: 159, 160 і 161.

Як вивели молодих з комори в хату, то вона співає пісню [під номером] 158:

Не бійся, матінко, не бійся,
В червоні чобітки узуйся,
Топчи вороги під ноги,
Заробила твоя дочка пироги,
Хоч не пшеничні, то яшні,
Всьому родові вдячні.

Після тої пісні в хаті радіють, п'ють і танцюють довго, довго і співають тих пісень, які призначені для чесної дівчини.

Пізно вночі розходяться.

ПОНЕДІЛОК. У МОЛОДОГО

Молода в шапці на голові іде рано по воду. Її заставляють робити всяку роботу, місити тісто до обіду. Трошки згодом, передавши свою роботу свахам, іде вона у комору, де її зав'язують молодицею. Молодий кидає у каптура сороківку, наклада його на голову молодої і цілує її тричі. Молодиці, що її зав'язують, співають:

109—54. Встала Марійка з ложа,
За нею мати божа,
Принесла короночку
На її головочку.

110—25. Святий понеділку, (2)
Ізбавив нам дівку,
У коморі під полицею
Зробив її молодицею.
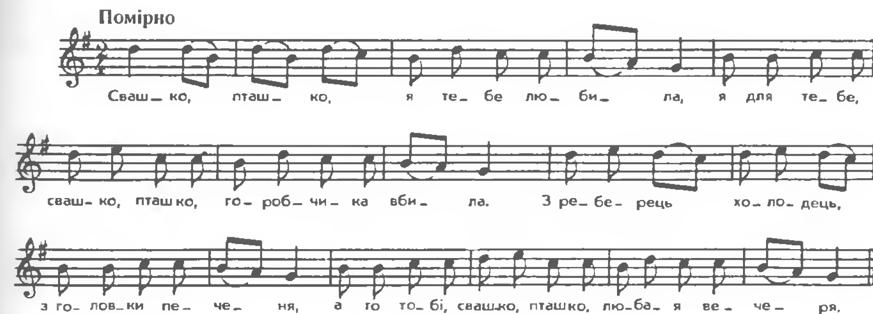
Молоду вводять у хату і співають:

111—59. Ой добрий день, сватоньку, добрий день,
А ми тебе, сватоньку, вітаєм,
(З) твеюю невісткою поздоровляєм.

Батько дає молодицям по чарці, а потім з сином розвішують ікони, а мати з невісткою обвішують сі ікони рушниками.

Опісля ідуть теж батько і мати молодого з хлібом, пирогами і зарізаною куркою до батька й матері молодої і запрошують їх на обід. Перед їх приходом виходять батьки молодої проти них, кланяються й просять: «Прошу, свату, в хату». При сьому обмінюються хлібами, цілуються, ідуть в хату, сідають за стіл і обідають, а коли матері п'ють горілку, то їм співають:

112.

Свашко, пташко, я тебе любила,
Я для тебе, свашко, пташко,
Горобчика вбила.
З реберець холодець,
З головки печеня,
А то тобі, свашко, пташко,
Любая вечеря.

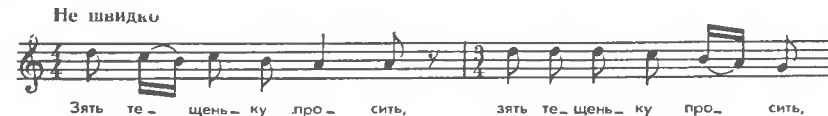
Пообідавши, ідуть усі до молодого на перепій.
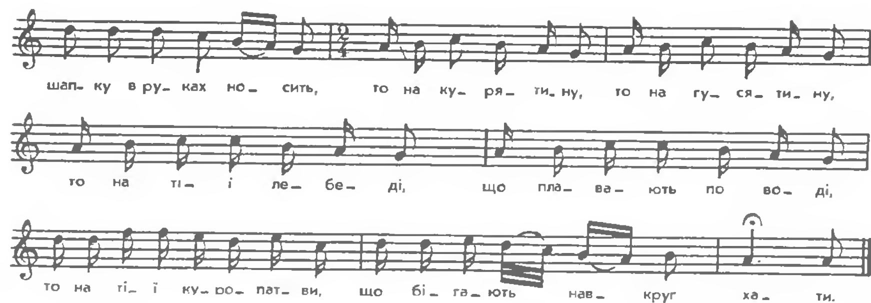
Молода тим часом застилає своїми скатертями столи.

Мати молодої входить в хату і вішає на кілки рушники, які з собою принесла, а батько її кладе на стіл хліб.

Свахи співають:

113.

Зять тещеньку просить, (2)
Шапку в руках носить,
То на курятину,
То на гусятину,
То на тії лебеді,
Що плавають по воді,
То на тії куропатви,
Що бігають навкруг хати.

Зять тестя злякався,
Зять тестя злякався,
За двері сховався,
В шкалубину заглядає,
Чи велику перездву має.

115—59б. Наїхало перездви сорок віз,
Чом ти соломи не привіз,
Та не підемо з хати, } голос так, як
Тут будемо ночувати. } кінець 113-ої.

116—59б. Ой займу я коничснька до череди,
Будемо гуляти до середи,
А од середи до суботи,
Бо не буде з нас роботи.

117—25. А п'ятниця — починальниця,
А субота — коровайниця,
А неділя — вінчальниця,
А [в] понеділок напиватися,
А в вівторок похмілятися,

А в середу їсти та пити,
А у четвер порядок чинити,

А в п'ятницю по обіду
Та й додому поїду.
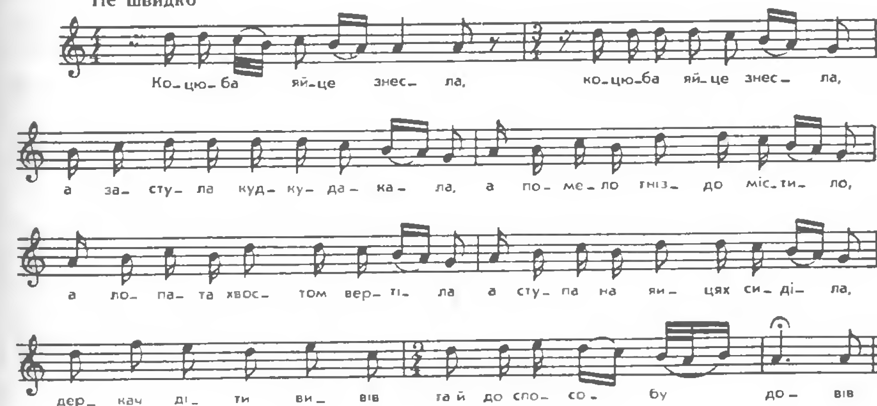
118—25. Кличуть мене люди у придàне, (2)
А у мене сорочки немає.
Піду я до сусідоньки
Позичати та сорочки [...]

118а. Ой піду я селом улицею [1],
А довгою та широкою.
Ой там стоять і попи,
Ой там стоять і дяки.

118б—17б. Ой там стоять діди бородаті,
А все вони мужі не жонаті.
Іден каже: то телиця,
Другий каже: то ягниця [...]

119.
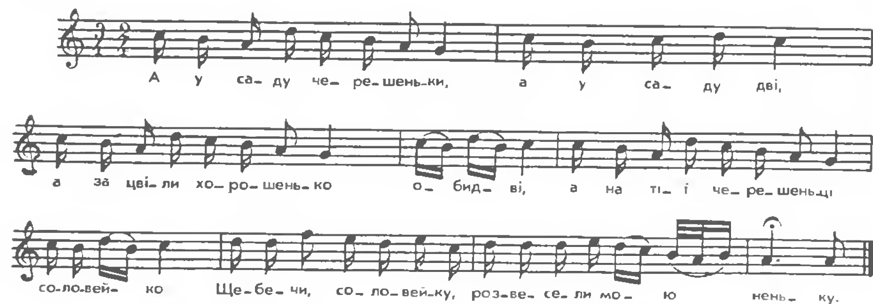
Не швидко

Коцюба яйце знесла, (2)
А застула кудкуда[ка]ла,
А помело гніздо містило,
А лопата хвостом вертіла,
А ступа на яйцях сиділа,
Деркач діти вивів
Та й до способу довів.

[1] Ці чотири рядки не вкладаються в мелодію.— *Упорядн.*

120.

А у саду черешеньки, А у саду дві, А зацвіли хорошенько Обидві,	А на тії черешеньці Соловейко. Щебечи, соловейку, Розвесели мою неньку.

Після сих пісень уводять в хату тура, т. є. парубка з обв'язаною головою або переодягненого дівчиною. Він вбігає в хату двічі і за кожним разом старається сісти на місце молодої біля матері. Його не пускають сі, що сидять перед столом. Свахи співають:

121—25. Не ведіте нам тура [1],
Покажіте нам наше,
Та нехай наше пляше.
Вчора була у віночку,
А сьогодня в серпаночку.

За третім разом входить в хату сама молода, іде за стіл, цілується з рідним батьком і матір'ю й сідає біля матері. Коли ж удасться турові проскочить до батька за стіл, тоді свати молодого повинні йому поставити доброго могорича.

Як сяде молода за стіл, тоді спів:

122—92. Ой тихо, тихо Дунай воду хитає, (2)
А ще тихіше мати дочку питає:
— Донечко моя, чи їла ти чи пила?
— Якби я їла, то б весела сиділа.
Якби я пила, то б смутна не ходила.

Після сеї пісні староста знов роздає дарунки і коровай, як у молодої в неділю, з таким самим викликуванням.

[1] Тут, очевидно, пропущений рядок.— *Упорядн.*

Після роздачі подарунків іде п е р е п і й. Молода з молодим виходять із-за стола і йдуть з перепоєм. Молода бере тарілку і дві чарки, а молодий наливає їх, підносять батькові й матері. Батько і мати кидають гроші у тарілку, п'ють горілку й кажуть: «Перепиваємо вам, діточки, що маємо, а далі самі трудіться».

Після [по]бажання перепиваючого обзивається хтось з присутніх з веселим дотепом.

Приміром, після батька хтось з гостей кличе: «Перепиваємо пару ярчат, що на городі ворчат». Той, хто се сказав, — значить записує перепій коцюбою на комині.

Інший, як п'є, то каже: «Щоб батька та матір уважали, а мені брехати не казали».

Г о л о с: «Пропиваю табун овець, що ходить біля Вітовець».

Як свашки п'ють, то гість кличе: «Ану побачу, чи свашки люблються». — «Добра сваха, все випила — люблються».

Г о л о с: «Пропиваю кури, що сидять високо на дереві, іди полови їх».

— «Ану, чи мене свашка любить?» — «Любить, все випила».

Дехто не п'є, а кидає гроші прямо в чарку, тоді молодий повинен випити.

Г о л о с: «Пропиваю сороку білобоку і ще й хлопця до року».

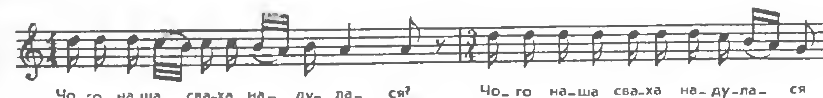
Під час перепою співають теж:
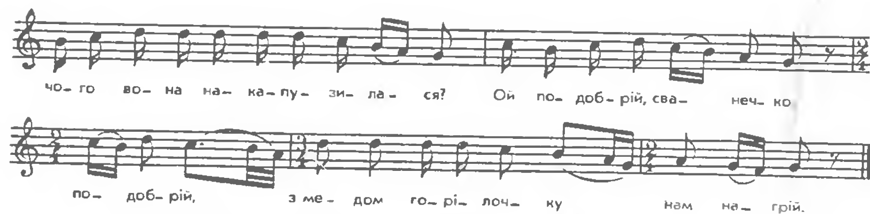
123—59. Ой роде, роде багатий,
Перепивай товарець рогатий,
А ви, сестриці, телиці,
А ви, зовиці, ягниці,
А ви, кумочки, курочки,
А ви, перепійці, по копійці.

124—59. Ой сват добрий, а сваха зла. (2)
А нагріла варенухи, нам не дала.
Сама не пила, нам не дала.

125—25. Ой де тая весільная мати, (2)
Що обіцяла троякої дати,
А з теї троякої
Та немає ніякої.

126—25.
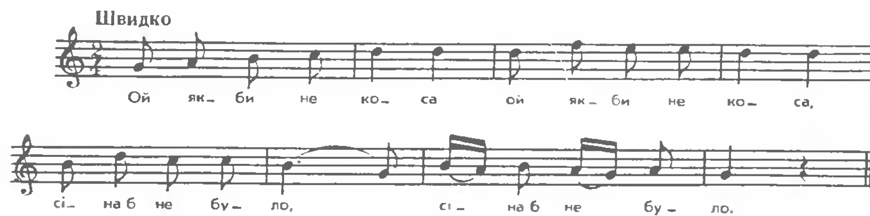

Чого наша сваха надулася, (2)
Чого вона накапузилася?
Ой подобрій, сванечко, подобрій.
З медом горілочку нам нагрій *.

127 [1]. Пішла сваха в комору по пироги.
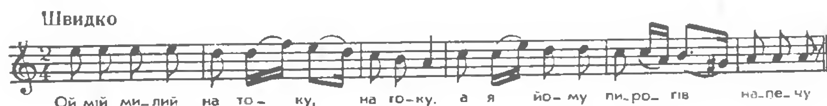
128 [1]. Бодай тії пчоли всохли.

129.

Ой якби не коса́, (2)
Сіна б не було, (2)
Ой якби не граблі, (2)
Сіно б згнило. (2)

130.

Ой мій милий на току, [на току],
А я йому пирогів напечу,
А мій милий на поріг, на поріг,
А я йому на тарілочку пиріг;
А він мене через плечі батогом,
А я йому межи очі пирогом.

---

* Варіант: налий.
[1] Пісні 127 і 128 Олена Костюк забула, не могла пригадати.

Після перепою сажають ще других гостей за стіл, і перепій повторяється. Хто вийшов із-за стола, іде в танок в сіни або на подвір'я.
Під час вечері за столом співають свахи ще:

131—25. А в нашого свата (2)
Світлиця не хата,
Піч його золотая,
Честь його дорогая.

Виходячи із-за стола, співають:
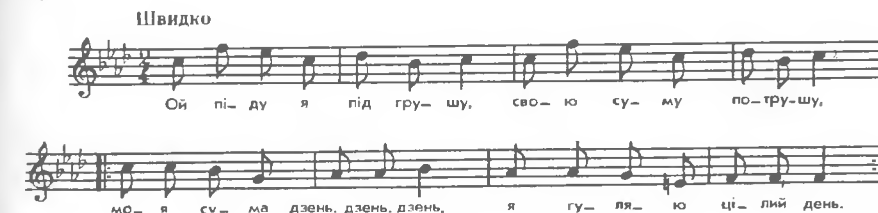
132—59. Устаньте, братці, підведітеся,
Господу богу помолітеся.

133—25. Та подякуймо свату
Та повненьку хату,
Щоб сват дождав синів женити,
А дочок оддавати,
Нас на весілля прохати.

Після вечері молода виходить з хати і востаннє прощається з своїми подругами: «Бувайте здорові». Цілується з ними. Плачуть усі.

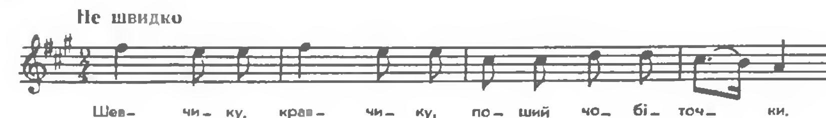
У понеділок, пізно вночі, відвозять музик, а гості, особливо жіноцтво, танцює само під такі пісні:
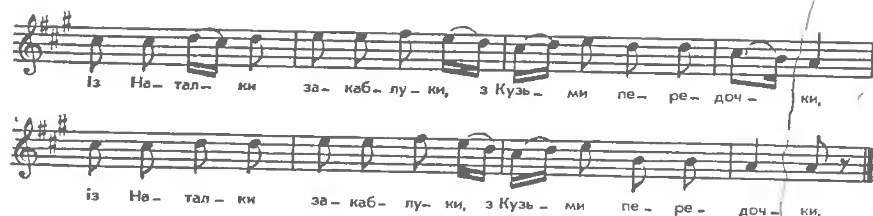
134.

Ой піду я під грушу,
Свою суму потрушу,
Моя сума дзень, дзень, дзень,
Я гуляю цілий день.

135.
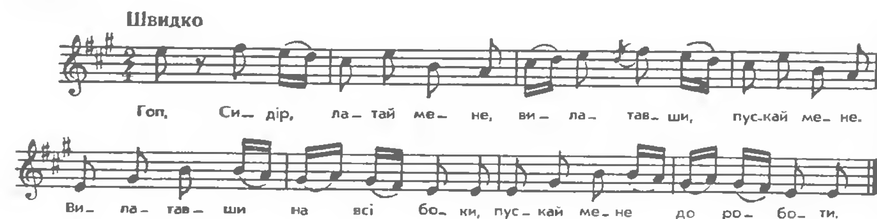

Шевчику, кравчику *, поший чобіточки.
Із Наталки закаблуки, } 2
З Кузьми передочки.

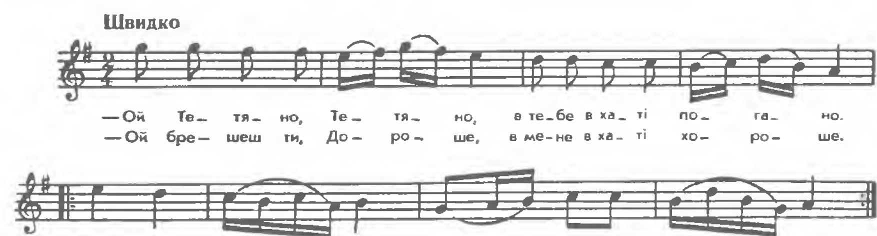
(Під сю пісню танцюють парубки.)

136а.

Гоп, Сидір, латай мене,
Вилатавши, пускай мене.
Вилатавши на всі боки,
Пускай мене до роботи.
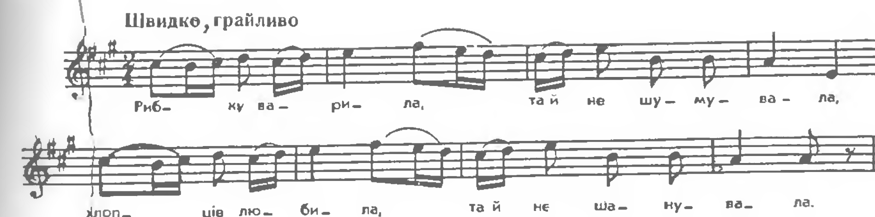
136б.

— Ой Тетяно, Тетяно,
В тебе в хаті погано.
— Ой брешеш ти, Дороше,
В мене в хаті хороше.
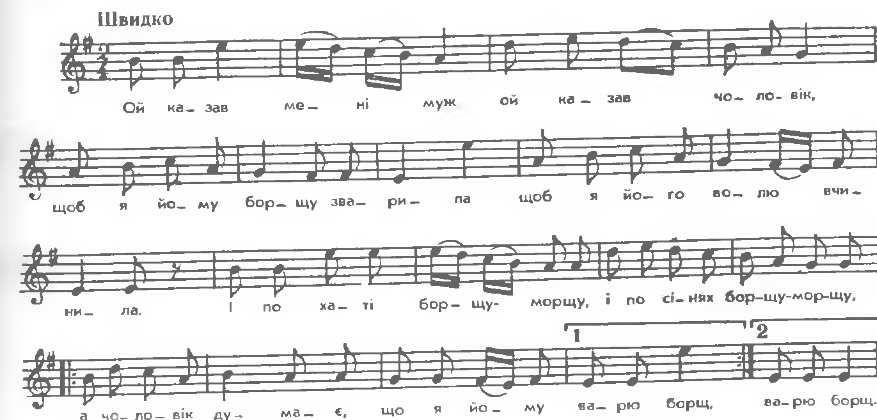
* Варіант: шевче, кравче.

137.

Рибку варила, та й не шумувала,
Хлопців любила, та й не шанувала,
Буду варити, буду шумувати,
Буду любити, буду шанувати.

138.
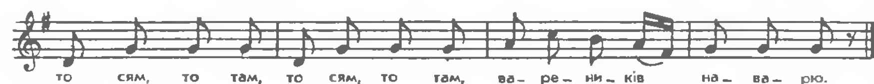

Ой казав мені муж,
Ой казав чоловік,
Щоб я йому борщу зварила,
Щоб я його волю вчинила.
І по хаті борщу-морщу,
І по сінях борщу-морщу,
А чоловік думає,
Що я йому варю борщ.
Ой казав мені муж і т. д.
Щоб я йому джуру зварила,
Щоб я його волю вчинила.
І по хаті шуру-буру,
І по сінях шуру-буру,

А чоловік думає,
Що я йому варю джуру.
Ой казав і т. д.
Щоб я йому кашу зварила,
Щоб я...
І по хаті пляшу, пляшу,
І по сінях пляшу, пляшу,
А чоловік думає,
Що я йому варю кашу.
Ой казав...
Щоб я йому горох зварила,
Щоб я...
І по хаті тарах, тарах,
І по сінях тарах, тарах,
А чоловік думає,
Що я йому варю горох.

139.

Швидко

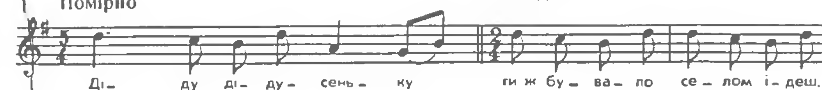

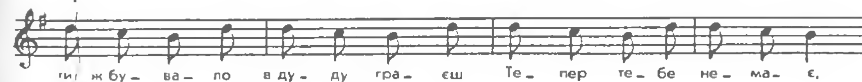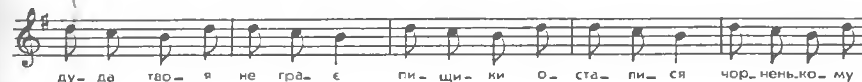

Прийди, прийди, ковалю,
Вареників наварю,
То сям, то там, (2)
Вареників наварю.
Прийшов коваль, посвистав,
Вареників не застав,
То сям, то там, (2)
Вареників не застав.
— Бодай тебе, Горпино,
По животу варило,
То сям, то там,
По животу варило.
Що ти мене підвела,
Вареників не дала,
То сям, то там,
Вареників не дала.

140.
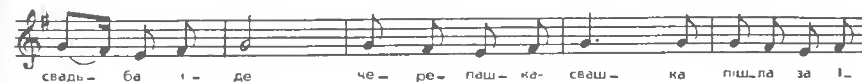
Помірно — Швидко

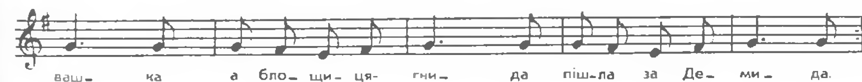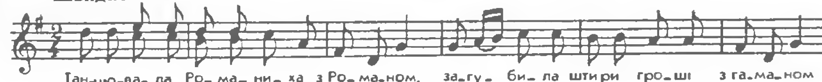

Діду, дідусеньку!
Ти ж бувало селом ідеш,
Ти ж бувало в дуду граєш.
Тепер тебе немає,
Дуда твоя не грає,
Пищики осталися,
Чорненькому попалися.
Гу, гу!
В зеленім лугу
Свадьба іде:
Черепашка-свашка
Пішла за Івашка,
А блощиця-гнида
Пішла до Демида
Гу, гу!
В зеленім лугу (і т. д. без кінця).
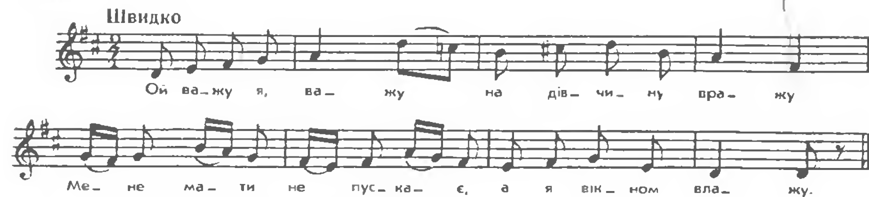
141.

Швидко
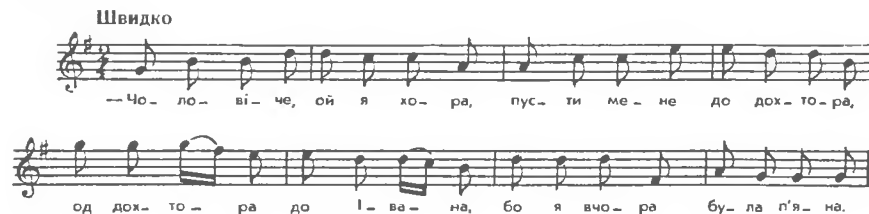

Танцювала Романиха з Романом,
Загубила штири гроші з гаманом,
А хто тії штири гроші ізнайде,
То той мене додомоньку одведе.
А той Роман Романиху батогом:
— Верни мені штири гроші з гаманом.

142.
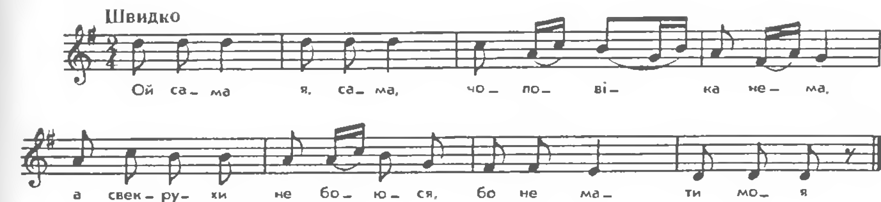

Ой важу я, важу на дівчину вражу.
Мене мати не пускає, а я вікном влажу.
Бодай тебе лазила лихая година,
Через тебе, вражий сину, мене мати била.
Ой ще не била, хвалилася бити,
Перестань, перестань до мене ходити.
Ой не перестану, поки не дістану
Чорних брів, щирих слів, хорошого стану.
Ой в неділю рано, рано-пораненьку
Ніхто мене так не любить, як той Коваленко.
Коваленко грає, дівчина гуляє,
Нехай моєї дівчиноньки
Ніхто не займає.
Ой хто її займе, нехай не цілує,
Бо та мені дівчинонька дорого коштує.
А хто її займе, біду собі знайде.
Руки, ноги переб'ю, додому не зайде.
Наступив, наступив чорний віл на ногу,
Не зайду, не зайду, дівчино, додому.

143.
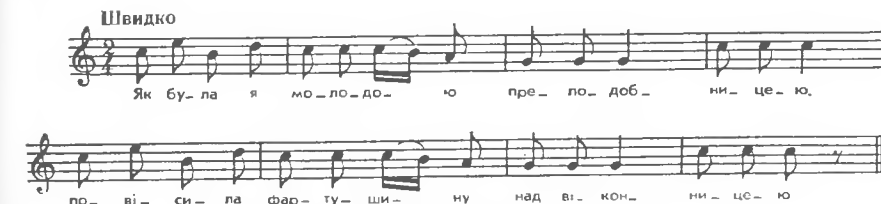

— Чоловіче, ой я хора,
Пусти * мене до дохтора,
Од дохтора до Івана,
Бо я вчора була п'яна.
Казав, казав козак дівці:
— Спечи коржа, займу вівці.
— Ой брешеш, не підманиш —
Коржа з'їси, та й не займеш.

144.
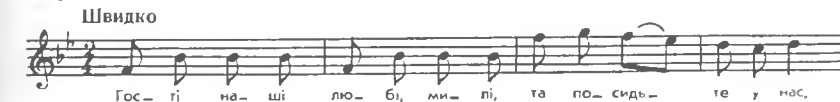

Ой сама я, сама, чоловіка нема,
А свекрухи не боюся, бо не мати моя.
А свекруха лепетуха, як собача лобода,
Вона мене залепече, як дівчина молода.
Ой мій чоловік на Волощину втік,
А я ціпа продала та й собак наняла;
Ой музики мої, та заграйте мені,
Од села до села, щоб я була весела.

145.
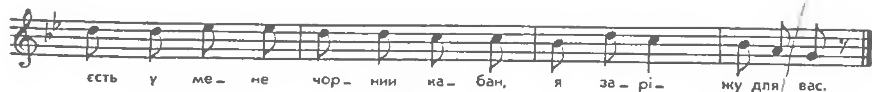

Як була я молодою преподобницею,
Повісила фартушину над віконницею,
Хто іде, не мине,
То кивне, то моргне.

146.

* Варіант: вези.

Гості наші любі, милі, та посидьте у нас,
Єсть у мене чорний кабан, я заріжу для вас.
Ходить кабан по току, головка до низу,
Не журися, чорний кабан, тебе не заріжу.
Гості наші і т. д.
Єсть у мене чорний бичок і т. д.
Ходить бичок і т. д.
Не журися, чорний бичку, і т. д.
Гості наші і т. д.
Єсть у мене чорний качур і т. д.
Ходить качур по току та все каже: квак, квак,
Гості наші любі, милі, та все буде так, так.
Гості наші і т. д.
Єсть у мене чорний баран і т. д.
Ходить баран і т. д.
Не журися, чорний баран, і т. д.
Гості наші і т. д.
Єсть у мене чорний пітух і т. д.
Ходить пітух по току та все він співає,
Бо я своїх гостей любих та на все приймаю.

Коли дівчина чесна виходить заміж, то співають свашки ще:

147. Під калиною спала,
Калину торкнула,
Калина капнула
На мої білі ноги,
На мою білу пелену,
А на мою чесну голову,
А на мої білі лиця —
Всенький рід веселиться.

148. Марійка вишеньку садила,
А яблінка сама принялася,
А Марійка гарна удалася,
Запишімо її в листи,

Такі були її сестри,
Стали листи читати,
Така була її мати.

149. У понеділок раненько
Зажурився батенько,
А вже пізненько,
Вже нераненько,
Мої дочки немає,
А чужі дочки з ягідми йдуть,
А мої дочки немає.
Вчора було добре,
Сьогодня ліпше,
Принесе ягід більше.
Назбирала козубець
Та й посипала на стілець.
Ягідки ж мої червонесенькі,
Кому ж ви милесенькі?
Ой не так кому, нікому,
Як батькові рідному.
Сидить батенько, сидить гадає,
Матінка радість має.

150. Стояла Марійка на ганку,
Крала червону китайку.
До мене, родоньку, до мене,
Не буде сорому за мене.

151. Тут наша родина,
Тут вона заробила,
Як пити та їсти,
Ще й за столом сісти.

152. Ой знати Марійку, знати,
В которій вона хаті,
Черчиком обсипана,
Калиною обтикана.
І лавки, прилавки
З червоної китайки.

153. Говорили на Марійку люде,
Що Марійка не добрая буде,
Аж вона добресенька,
Як рожа повнесенька.

154. Тупу, тупу біля діжечки,
А вродили сироїжечки,
Ой чи мені сироїжки брати,
Ой чи мені тещі прохати.

Ой тещо, тещо, мати моя,
Ой привіз я тобі бочку вина,
А з тобою, тещенько, мед-вино пить,
А з твоєю дочкою буду вік жить.

155. А ми тебе, пані свахо, вчора не знали,
То ми вчора твою хату минали,
А сьогодня дознали́ся,
То і за стіл забрали́ся.

156. А ми в тебе, пані свахо, вчора не були,
А ми твеї чистенько не пили,
А тепер нас просіте,
Цебром горілку носіте,
Ой як не цебром, то відром,
Перевернім хату догори дном.

157. Зарізала моя мати півня,
Посипала на припічку пір'я і т. д.

(Як вивели з комори молоду, то вона співає.)

158. Не бійся, матінко, не бійся
і т. д. (пісня записана № 108).
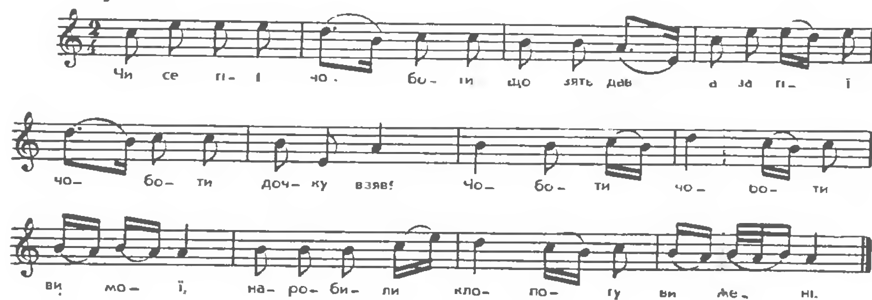
Коли дівчина нечесна, то весіллє проходить сумно, майже нічого не співають, [...] тільки кілька сороміцьких пісень:

159. Говорили про Палажку люде,
Що Палажка добра буде і т. д.

160. Святий понеділку і т. д.
Всі тверезі.

161.

Рухливо

Чи се тії чоботи, що зять дав,
А за тії чоботи дочку взяв?
Чоботи, чоботи ви мої,
Наробили клопоту ви мені.
Ой чоботи, чоботи із бичка,
Чом ви так не робите, як дочка.
Чоботи, чоботи ви мої,
Наробили клопоту ви мені.
На річку йшла, чоботи рипіли,
А з річки йшла, чоботи хлипіли.
Чоботи, чоботи ви мої,
Виняли серденько ви мені.
Ой чоботи, чоботи на кручку,
Насварився ти мені за дочку.
Чоботи, чоботи ви мої,
Виняли серденько ви мені.
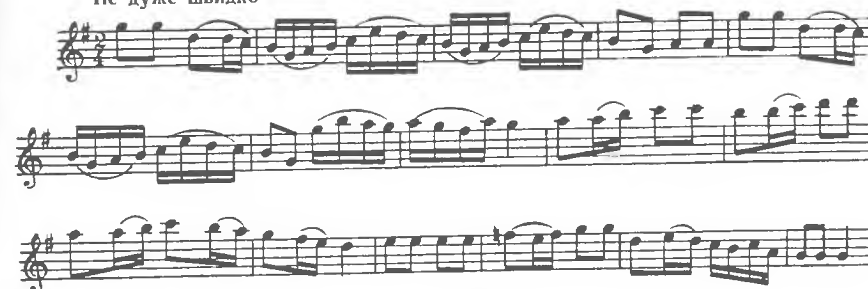
У вівторок кличе ще батько молодого батька молодої на обід до себе.

Тепер заможнійші селяни продовжують гостювання і частування тільки в тісному крузі родинному і переносять гостювання часом ще і на середу. Отоді вже батько молодої просить до себе на обід батька молодого.

162.

Вольний козак
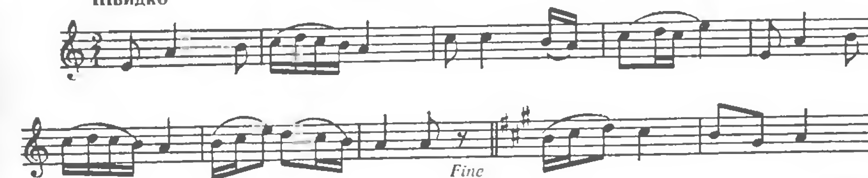
Не дуже швидко
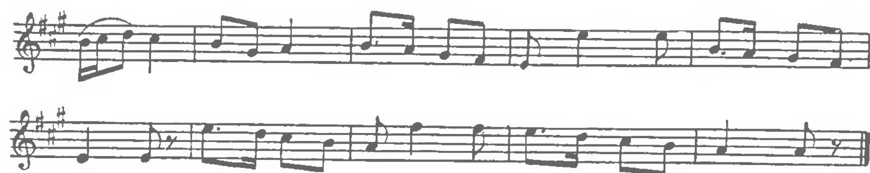

163.
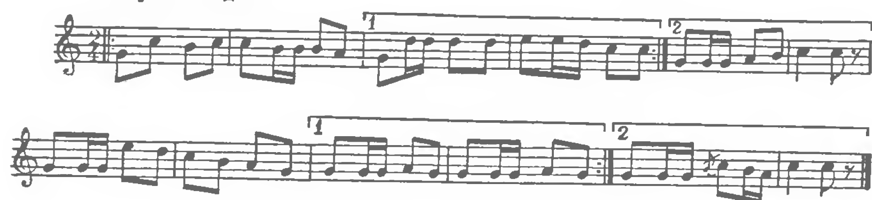
Плескач

Швидко

164.

ПОДІЛЛЯ

ВЕСІЛЛЯ В СЕЛІ МИХАЙЛІВКА БЕРШАДСЬКОГО РАЙОНУ НА ВІННИЧЧИНІ

Текст і музику записав у 30-х роках XX ст. Р. А. Скалецький

Весільний обряд складався з трьох частин, а саме: заручин, сватання і весілля.

ЗАРУЧИНИ

Заручини — перший етап весільного обряду, дуже давній. Молоді, часом, ще були дітьми, коли відбувались заручини. Робили це їхні батьки із своїх власних міркувань, родинних чи господарських. Так, наприклад, батькам молодого хотілося, щоб їхній син продовжував рід з донькою їхніх приятелів — гарних і заможних господарів; в такому випадку він візьме багате придане: поле, худобу, гроші або навіть сяде на господарство свого тестя. Батькам молодої хотілося, щоб зять був сином їх приятелів, поважних господарів, працьовитих, багатих. Свої бажання вони скріплювали тим, що випивали могорич, а після цього батьки молодого залишали хліб у батьків молодої на знак згоди; ті ж, з свого боку, хліб приймали, і це було вже нібито документом обопільної згоди. Все село, звичайно, знало, що заручини відбулись.

Проходив час, діти росли, а батьки тим часом готувалися до сватання, а там і до весілля.

Траплялось і так, що цей неписаний документ втрачав свою силу, коли якась сторона, з якоїсь причини, відмовлялась від своєї обіцянки. Ніхто, звичайно, нікого не обвинувачував, але часом це кінчалось сваркою чи непорозумінням між батьками. Бувало, що молоді про ці заручини нічого й не знали аж до

сватання. Цей спосіб заручин найдавніший. Про такі заручини співається в одній весільній пісні:

Заручила мене нenька, як я була маленька.
Заручити заручила, а робити не навчила.

З часом цей звичай трохи змінився, і заручини вже відбувалися після згоди дівчини й парубка, до якої він вчащав рік чи два. Тоді парубок, заручившись згодою своєї дівчини, якогось дня, запитавшись своїх батьків, просить рідного дядька, і вони вдвох, взявши хліб і горілку, йдуть до батьків дівчини, щоб заручитись їхньою згодою — віддати за нього свою доньку. Після короткої розмови дядько молодого кладе на стіл хліб і просить дівчину дати чарку. Дівчина чекає на слово батьків і після їхньої згоди кладе чарку на стіл. Отже, п'ють могорич на знак обопільної згоди і тоді ж домовляються про час сватання.

Бувало й так, що батьки дівчини передумали і не хочуть віддати своєї доньки за цього парубка, тоді вони віддають хліб батькам парубка. Це означало, що попередній договір, в час заручин, розірвано. Такий розрив інколи кінчається сваркою та пересудами між батьками парубка й дівчини, а то й між самими молодими.

Є ще і *оглядини.* Колись вони відбувались або перед заручинами, або перед сватанням. До речі, траплялося, що заручини і сватання одне друге виключали; було щось одно — чи сватання, чи заручини. Оглядини відбувались тоді, коли батьки когось із молодих жили в іншому селі за кільканадцять кілометрів і не знали одні одних, а найбільше їхнього господарства. Тоді і йшли на оглядини. До заручин парубок залицявся до дівчини крадькома не тільки від ока своїх батьків, але й від сусідів своїх чи навіть від товаришів. Після заручин чи сватання він відвідував свою дівчину вже легально, бо вже всім відомо, що вони заручені чи посватані.

СВАТАННЯ

Сватання — це маленьке весілля. Справляють його в святковий день чи в неділю. Домовившись на заручинах чи оглядинах про сватання, батьки молодої готуються: печуть кілька печей хліба, дістають м'яса, готують інші страви, а батьки молодого мають дати питво (горілку, вино, пиво). За день чи два до сватання молодий і молода йдуть до своїх родичів просити їх до себе на сватання. Запрошують на сватання небагато людей, найчастіше найрідніших, і то за порадою батьків.

Як правило, молода, йдучи запрошувати, вбирається в святковий одяг: одягає стрічки (бинди), віночок, шнурочки з китайками й інші прикраси. Вона вже знає, що, прийшовши до хати, треба привітатись: «Добрий день!» — А потім, вклонившись дядькові й тітці і поцілувавши їх у руку, сказати: «Просили батько й мати, і я прошу до мене на сватання!». Ті ж, за звичаєм, відповідають: «Спасибі батькові й матері і тобі, дочко! Як будемо живі й здорові, то прийдемо».

Коли гості запрошені, страви й питво приготовлені, відбувається сватання, як правило, в хаті молодої. Десь в обідню пору запрошені родичі сходяться до своїх молодих. І в одних, і в других гостей трошки частують. Згодом всі родичі молодого, батько, мати і молодий збираються до дівчини на сватання. Коли близько — йдуть пішки, коли далеченько — їдуть. Перед тим батьки молодої в себе, а молодого в себе, порадившись між собою, визначають, кому бути старостою. За звичаєм, усі чоловіки на сватанні з одного і з другого боку звуться старостами, а серед них один старший. Кандидатом на цю почесну роль мусить бути котрийсь брат батька чи матері, людина поважна, з пристойною поведінкою, авторитетна. В цій ролі буває найчастіше той дядько молодого, що був в час заручин. От цьому-то старості вручають тепер хліб і пляшку горілки: адже він перший буде вводити молодого й батьків до хати молодої.

Коли коні запряжені і родичі розсілись по своїх возах (на першому возі сидять батьки й молодий, всі троє вряд: батько з сином — крайні, а мати обов'язково всередині), поїзд виїжджає з подвір'я. Їдуть швиденько, а гості сидять на возах чемно й порядно. У святошний день, коли всі вдома (старші сидять на дубках на вулиці біля воріт, дівчата й хлопці маленькими гурбами йдуть в один чи другий край села), люди бачать цей пишний, інколи й гонорний (особливо коли їдуть багачі) поїзд, що їде на сватання.

Тим часом в хаті молодої готуються до зустрічі гостей; мати з дочкою у великій хаті чи в коморі відбирає рушники, що ними дочка буде перев'язувати старостів, та наказує їй, як, кого і яким рушником перев'язати.

Поїзд молодого в'їжджає в подвір'я молодої, їх зустрічають батьки молодої з своєю родиною й запрошують до хати. Гості заходять, вітаються, і тут уже й починається традиційна зустріч батька молодої з своїми старостами і старостів молодого. Молоді почувають себе якось ніяково: вона стоїть біля печі, він — біля порога, коло мисника. Тоді батько молодої запитує:

«А хто ви такі, люди добрі, і звідкіль приїхали?» Староста молодого відповідає: «Да ми, дядечку, люди далекі. Їхали в інший край села, але заблудились, та й коні наші поморились, а то й заїхали до вас, чи не приймете на ніч?» — «А чи є у вас які документи, пашпорти?» — питає староста. — «Немає, дядечку», — відповідає хтось з родичів. — «А що це за парубчисько з вами?» — питає хтось. — «А це хлопець із сусіднього села, що показав нам дорогу сюди!» — відповідає хтось з гурту. — «Ні, ми там такого не знаємо; це якийсь чужий». — «Еге, голубчики ви мої! Як я бачу, то ви люди непевні. А коли так, то ми вас мусимо арештувати. А щоб ви не повтікали, то ми вас пов'яжемо!» — каже батько молодої.— Давай-но, Наталко, мотузків! А на того парубка й два пригодиться. Давай швидше!» Донька соромиться, не хоче йти, але згодом пішла і внесла рушники. — «В'яжи їх, вражих синів, та добре!» — гукає батько. Молода перев'язує старостів рушниками через плече. — «Люди добрі, пустіть, не в'яжіть! Ми добре заплатимо, а коли що, то й могорича вип'ємо!» — кричить котрийсь староста.

Батьки й старости молодої йдуть на згоду, і тоді староста молодого кладе хліб на стіл, а потім і пляшку з горілкою. П'ють могорич за згоду, а потім на запрошення батька молодої гості сідають за стіл.

Церемонія сватання закінчена. Тепер гості їдять, п'ють по чарці, танцюють, співають, сміються, раді та веселі.

Цього ж вечора в присутності гостей-старостів батьки молодих говорять, яке придане дадуть вони своїм дітям. Разом з цим домовляються про час весілля.

Відтепер батьки молодих звертаються одні до одних: «Свату, свахо!», а молоді вже можуть називати їх «тату, мамо!».

Весілля після сватання може бути через тиждень, два, три, а то навіть і через кілька місяців. Тут діють виключно господарські міркування батьків. Буває й так, що весілля відбувається аж тоді, коли молодий повернеться з війська.

ВЕСІЛЛЯ

Весілля справлялося переважно восени, рідше — влітку і найменше — взимку.

Весільний склад гостей — то великий родинний хор, що починає весілля піснями й кінчає ними.

Музики на весіллі — це невеликий оркестр в складі двох музик (скрипка й бубон), трьох (скрипка, бубон і кларнет), чотирьох (скрипка, кларнет, труба і бубон), а згодом і більше. В давнину обходились тільки одним музикою — цимбалістом або бандуристом. Весільний оркестр переважно виконував танцювальну музику — козачок, гопак, польку, мазурку й інші. Інколи скрипка і кларнет вели якусь партію хору дружок.

За тиждень чи два до весілля батьки й молоді готуються: молода закінчує шити сорочку молодому до шлюбу, молодий з молодою їдуть до міста купувати молодій і теці чоботи, вінок, образ; батьки напікають багато хліба, калачів, ріжуть бичка, колють кабанця, заготовляють питво — горілку, пиво, бражку.

В четвер і п'ятницю, перед весіллям, молоді запрошують свою родину на весілля. Склад весільних гостей визначається сімейною радою батьків молодого й молодої окремо в кожній сім'ї. Саме запрошення проводиться так: молодий з своїм дружбою, а молода з своєю дружкою беруть по в'язці калачів (в'язки несуть дружба й дружка, а молодий і молода — з одним калачем в руках, пов'язаним хустинкою) і йдуть кожне до своїх родичів, в першу чергу, звичайно, до вінчального батька й матері. Тут молода з дружкою, а молодий з дружбою приходять до хати, вітаються, молодий кладе калач на стіл і каже: «Просили батько й мати, і я прошу вас, дядьку й тітко, на хліб, на сіль і на весілля». Їх дочку чи сина, а свого брата чи сестру, просять за дружбу чи за світилку (молода запрошує брата за дружка́, а сестру за дру́жку).

За звичаєм, запрошують в першу чергу рідних по батькові й матері, потім двоюрідних і навіть троюрідних, особливо тоді, коли кількість рідних і двоюрідних в роду мала. Батьки цих родичів запрошуються як почесні гості, а їх діти за дружок чи дружбів. За згодою батьків, молодий і молода запрошують до складу дружбів і дружок кількох своїх найкращих товаришів чи товаришок. Кількісний склад, таким чином, весільних гостей доходить інколи до 25—30 душ в кожній родині.

Почесна особа на весіллі — бабка-куховарка. На все село таких бабок буває дві-три; вони вважаються ніби професіоналами. Яку з них запросити, це теж обмірковується батьками. Запрошена бабка-куховарка — особа платна; вона починає свою роботу з п'ятниці і кінчає десь у вівторок чи середу.

В той час, коли молоді запрошують гостей, у молодого і молодої родичі печуть коровай та різне печиво для подарунків сватам. Коровай — це великий хліб, що має в діаметрі до ¾ метра; верх його прикрашено всякими гусочками, качечками, квіточками й іншими фігурами, зробленими з тіста; тісто на коровай готується з гарної сіяної пшеничної муки, зрідка бувало солодке та пахнюче від коріння. Коровай — це символ щастя молодих.

Разом з цим дружби молодого під керуванням старшого дружби роблять гільце. Гільце — це здорова квітка, що виготовляється з різнокольорового паперу. Воно складається з трьох частин: підставки — основи, лозини й квіток всякої форми. Підставка має форму маленького шара, насадженого на держака; в шарі є кілька дірочок; їх буває 9—11 (вісім бокових, а дев'ята в центрі зверху); в ці дірочки втикаються тоненькі лозини з верболозу, довжиною півметра, з яких знята кора, а вони викрашені в різні кольори; ці дві частини складають головне риштування, на нього чіпляють зроблені з паперу квітки; лозини обсотані нитками, на яких висять паперові стрічки; на самому вершечку гільця, в центрі, прив'язана велика квітка з житнього чи пшеничного колосся, пучечок калини, барвінку й василечків; ця квітка — символ щастя й краси молодих.

Коли найголовніше вже зроблено: їсти й пити є, гості запрошені, музики й бабка-куховарка найняті, — починається весілля.

Першим весільним днем є субота.

СУБОТА

Надвечір починають сходитися гості. Ворота в подвір'ї відчинені, на подвір'ї позамітано, посипано пісочком, хата й надвірні стіни будинку помазані білою глиною, призьба — червоною. Відчинені ворота — це знак, що весілля почалося, що господарі дому раді зустрічати родичів. Це знак і для сусідів, і для всіх людей села, особливо молоді, якій дозволено заходити в подвір'я, дивитися у вікна і навіть заходити в сіни.
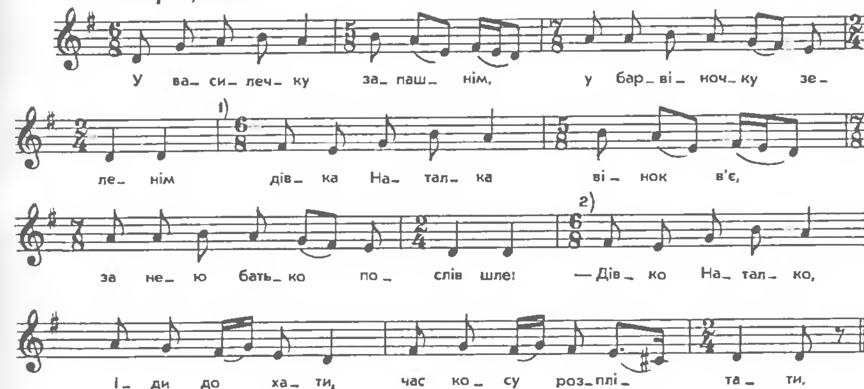
За звичаєм, родичі-гості, ідучи на весілля, беруть хліб і, увійшовши до хати, кладуть його на стіл, вітають господарів з весіллям, а потім вітаються зі всіма гостями.

Найбільше зараз клопоту бабці-куховарці; вона ще з п'ятниці порається: варить холодець, готує крижалки для голубців, заготовляє м'ясо на печінку; а сьогодні, в суботу, вона вправляється біля здоровенних горшків на городі (коли погода), щоб зварити обід для гостей і вечерю для молодого з його дружбами, світилками й свахами, як той прийде до молодої по віночки.

Увечері вбирають молоду. Дружки йдуть до хати і співають (помірно, поважно).

1.
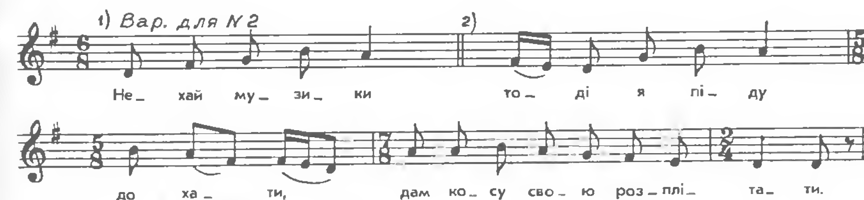
Помірно, поважно

У василечку запашнім,
У барвіночку зеленім
Дівка Наталка вінок в'є,
За нею батько послів шле:
— Дівко Наталко, іди до хати,
Час косу розплітати.

Молода не хоче йти до хати. Дружки продовжують:

2—1.

А я до хати не піду,
Покиль віночка не зів'ю.
Нехай музики заграють,
Нехай дружечки співають,
Тоді я піду до хати,
Дам косу свою розплітати.

Молода, нарешті, погоджується, йде до хати, і тоді дружки співають:

3.

Помірно

Ой дай- те нам стіль- ця, до стіль- ця гре- бін- ця, до

гре- бін- ця ко- жу- ха, щоб сі- ла мо- ло- ду- ха.

1) *Вар. для N: 23, 24, 64, 95, 105, 118*

є- ва при- ве- зе- на, шов- ком ме- ре- же- на, зо-

ло- том гап- то- ва- на, І- ваш- ко- ві по- да- ро- ва- на,

2) *Вар. для N 107*

са, по- біг- ла ро- вом, ро- вом, за не- ю му- хи- ро- йом, як-

би не прий- шов Да- ни- ло, бу- ло б ї- і за- да- ви- ло.

3) *Вар. для N 116*

Ой дайте нам стільця,
До стільця гребінця,
До гребінця кожуха,
Щоб сіла молодуха.

В цей час подають стільця, ставлять його серед хати, накривають кожухом (вовною навиворіт) і садовлять молоду. На лавці, біля мисника, сідають музики. Тоді старша дружка звертається до старости:

— Дядьку старосто, благословили на все добре, благословіть цьому дитяті русу косу розплітати!

— Бог благословить!

— Другий раз!

— Бог благословить!

— Третій раз!
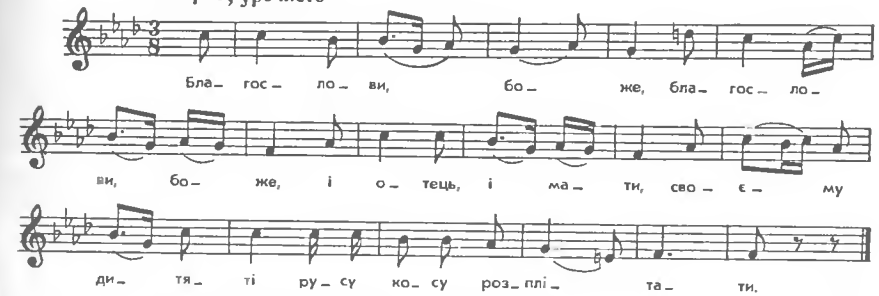
— Бог благословить!

І. Айвазовський. Весілля на Україні.

За третім разом дружки співають:
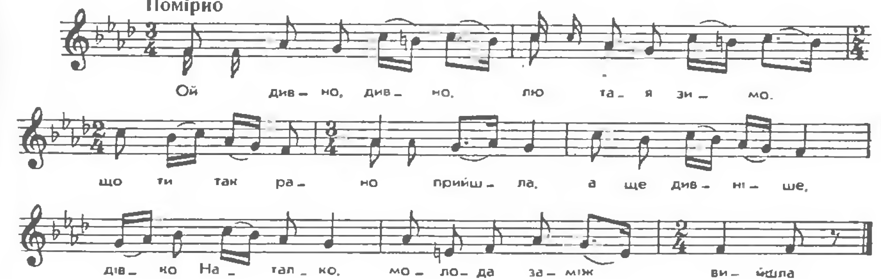
4.

Благослови, боже, (2)
І отець, і мати,
Своєму дитяті
Русу косу розплітати.

Музики (скрипка й кларнет) включаються в хор і грають в унісон мелодію пісні. Молода, сидячи на стільці, плаче. За звичаєм, розплітати повинен старший брат молодої; дружки співають, а в цей час входить брат і перший починає розв'язувати кісники в косі молодої. Він тільки починає, а дружки продовжують розплітати й розчісувати, співаючи:

5.

Ой дивно, дивно, лютая зимо,
Що ти так рано прийшла,
А ще дивніше, дівко Наталко,
Молода заміж вийшла.

Товаришки мої, не дивуйте мені,
Бо й нічого дивувати,
Виросла коса аж до пояса,
Час її розплітати.

І далі:

6.

Рухливо

Дай же ме-ні, мо-я ма-ти, мас-ла, бо я то-бі ко-рі-вонь-ки пас-ла,
ру-су ко-су при-мас-ти-ти, щоб ві-но-чок при-ло-жи-ти.

Дай же мені, моя мати, масла,
Бо я тобі корівоньки пасла,
Русу косу примастити,
Щоб віночок приложити.

Коси розчесані, і перед покладанням вінка дружки співають:

7.

Помірно, з жалем

Нень-ко ж мо-я та рід-не-сень-ка, нень-ко ж мо-я
та рід-не-сень-ка, змий же ме-ні та го-ло-вонь-ку.

Ненько ж моя таріднесенька, (2)
Змий же мені та головоньку
Білими та рученьками, (2)
Дрібненькими та слізоньками,
Як не медом, то горілкою, (2)
Бо не буду я вже дівкою.

В цей час входить мати, як звичайно, заплакана, бере чарку горілки, ллє в тарілку і змочує коси на голові дочки; дружки вбирають молоду в стрічки, накладають вінок і співають:

8.

Рухливо

О-це ж то-бі, На-тал-ко за те-є
що не пле-ти ру-сі ко-си у-тро-є
а за-пле-ти ру-сі ко-си в дрі-буш-ки,
бо вже то-бі не хо-ди-ти по друж-ки

1) Вар для N 18

Оце ж тобі, Наталко, за теє,
Що не плети русі коси утроє,
А заплети русі коси в дрібушки,
Бо вже тобі не ходити по дружки.

Молода вже вбрана, дружки піднімають її з стільця, а потім, жартуючи, кожна присідає на стілець, де сиділа молода.

Після цього молода з дружками виряджаються в село.

Дружки співають:

9.

Помірно, урочисто
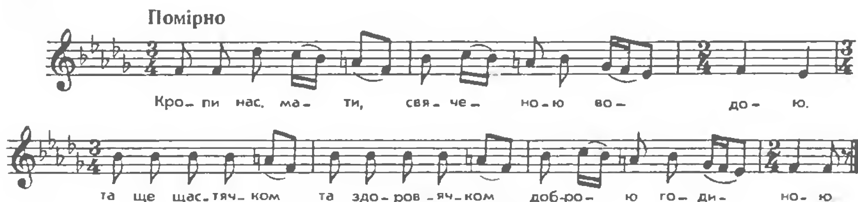
Чи во-гонь го-рить чи по-лу-м'я па-ла-є,
чи на На-тал-ці зо-ло-тий ві-нок сі-я-є?

Чи вогонь горить, чи полум'я палає,
Чи на Наталці золотий вінок сіяє?
Не вогонь горить, не полум'я палає,
То на Наталці золотий вінок сіяє.

А на ослоні, перед столом, сидять батько й мати: батько тримає хліб, а мати два калачі. Молода тричі низько вклоняється батькові, цілує хліб і батька в руку, а батько цілує її в голову; тоді вклоняється матері, а далі по одному разу усім присутнім, старших цілує в руку, а з молоддю цілується в губи навхрест.

Після цього мати дає молодій калач, перев'язаний білою хустинкою; молода з дружками виходить надвір, стає перед порогом, а дружки півколом позад неї. Мати, одягнувшись в кожушину чи свитину, бере тарілку з водою і пучечок з калини, васильку й барвінку, обходить всю челядь, що стоїть біля порога, і кропить їх, а дружки співають:
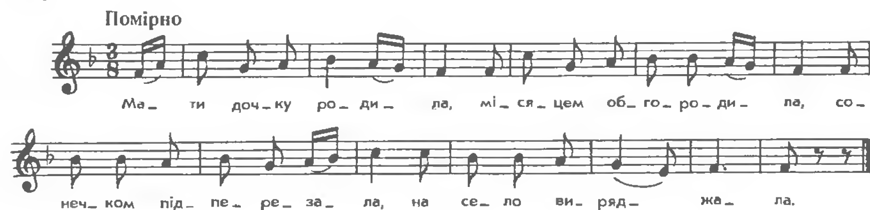
10.

Кропи нас, мати, свяченою водою,
Та ще щастячком та здоров'ячком,
Доброю годиною.

За третім разом кроплення мати подає молодій край білої хустинки і виводить її з дружками за ворота. Дружки, йдучи за молодою, співають:

11.

Мати дочку родила,
Місяцем обгородила,
Сонечком підперезала,
На село виряджала.

Музики йдуть за ними й грають марш чи якийсь танок.

Отак молода з своїми дружками йшла на село просити сусідів до себе на весілля.
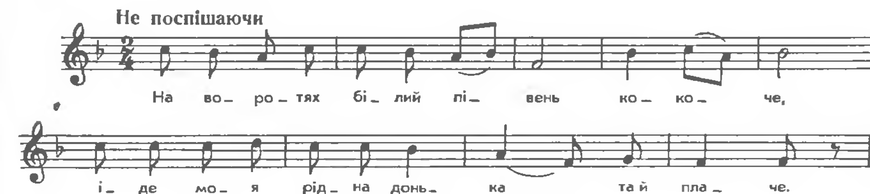
Потім молода й молодий йшли до церкви. Після вечірньої відправи молоді з своїми старостами-поручителями йшли до дяка, і там відбувався акт запису шлюбу.

Після цього молоді розходяться: молода з своїми дружками й старостами йде до молодого вечеряти, а молодий з дружбами, старостами й світилками — до молодої. Після вечері молода й молодий ідуть кожний до свого дому. По дорозі молода з одною чи двома дружками заходить до кількох добрих сусідів і запрошує їх на виття гільця так: «Добрий вечір, дорогі сусідоньки! Прошу вас на весілля, на гільце-зілля!»

Сусіди дякують за запрошення і дають їй пучечок зілля з барвінку, василечків, калини, купчаків і інше.

Ще на вулиці, перед ворітьми подвір'я молодої, дружки співають:
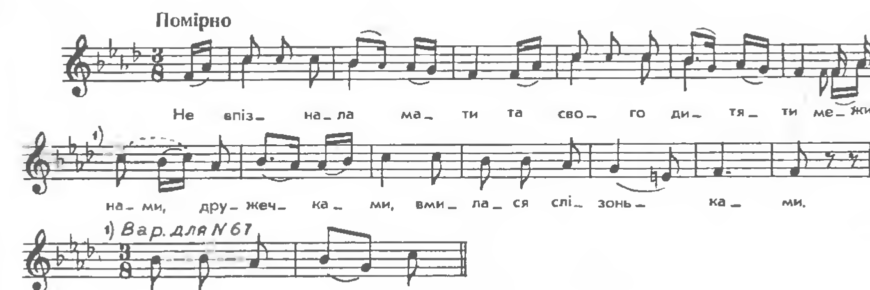
12.

На воротях білий півень кокоче,
Іде моя рідна донька та й плаче:
— Болять мене, моя ненько, криженьки,
Падаючи добрим людям в ніженьки.

А потім:
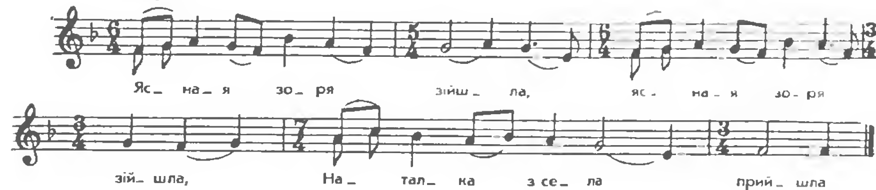
13.

Не впізнала мати
Та свого дитяти,
Межи нами, дружечками,
Вмилася слізоньками.

Молода з дружками йде до хати і зупиняється перед порогом, а дружечки співають:

14.

Ясная зоря зійшла, (2)
Наталка з села прийшла,
По подвір'єчку ходить, (2)
До явора говорить:
— Ой яворе, яворочку, (2)
Розвийся зелененько,
Розвийся зелененько, (2)
Розвесели серденько,
Бо воно засмучене, (2)
Відколи заручене.
Заручила мене ненька, (2)
Як я була маленька.
Заручити — заручила, (2)
А робити не навчила,
Навчать мене чужі люди, (2)
Жаль моїй неньці буде.

Під кінець пісні виходить мати, подає молодій край хусточки, вводить до хати і садовить за стіл; дружки сідають біля молодої по один бік столу (від постелі), а дружби, старости — по другий бік. Старша дружка кладе на стіл гільце, дружки обвивають його тим зіллям, що молода принесла з села, і співають:

15—3. Ой старосто, серце,
Викупи собі гільце,
Як не будеш викупати,
Повеземо продавати.
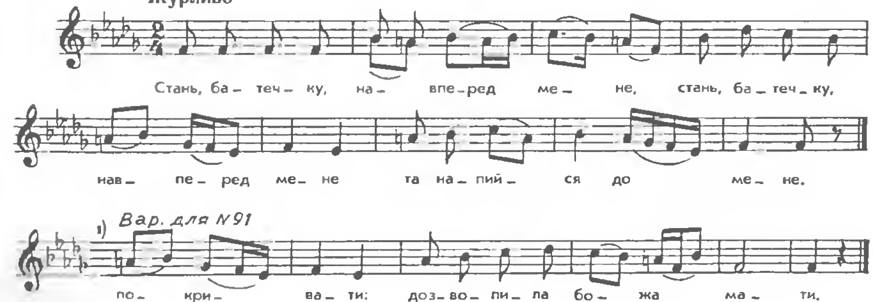
Староста не обзивається, і дружки знову:

16—3. Десь староста ся подів,
До води коня повів,
За ворітьми щось сіло
Та й старосту із'їло,
Чи вовки, чи вовчиці,
Він любить молодиці;
Чи вовки, чи вовченята,
Він любить ще й дівчата.

Згодом староста входить, кладе гроші — викуп на тарілку; старша дружка, задоволена викупом, п'є з старостою за згоду, а потім звертається до нього голосно, урочисто: «Дядьку старосто, благословіть свій рід частувати!» — «Благословляю!»

І починається почесна. Дружка ставить на тарілку дві чарки, наливає в одну горілки, а в другу вина і голосно, поважно запрошує перших батька і матір: «Десь тут у нашої молодої є батько й матір рідні! Просить молода на почесну і я прошу!». Батьки підходять до столу, молода встає, вклоняється їм, а дружка подає їм чарки з горілкою і вином. Батько й мати беруть чарки з полумисків хустинками, а не голими руками, вітають доньку, стоячи, а потім кладуть в третій полумисок гроші. В той час, коли батько й мати підходять до столу, дружки співають:

17.

Стань, батечку, навперед мене (2)
Та напийся до мене.
З повною повночкою, (2)
Щасливою доленькою.

А далі запрошується вся родина. Цю пісню співають найріднішим: сестрі, братові, дядькові («Стань, сестронько, наперед мене») і т. д.

Коли вже підходять дальші родичі, дружки співають:

18—8. По грошу, родинонько, по грошу,
Та купимо колесу хорошу,
Та будемо колесу кувати,
Та до шлюбу завтра їхати.

Останніми запрошуються на почесну хлопці-запорожці, які весь час стояли в сінях, співали, танцювали, сміялися, жартували. Коли дружка проголосила запрошення хлопцям-запорожцям, дружки співають:

19—5. Ой гоже, гоже, мій милий боже,
Що ж бо я наробила:
З ким я ходила, з ким говорила,
Той стоїть край порога.

А з ким ходила по захід сонця,
Той стоїть край віконця,
Від кого були ріжки, орішки,
Той стоїть край острішки.

Від кого була люба розмова,
Той стоїть край порога,
Край одвірочка він нахилився,
Слізоньками вмився.

В цей же час церемонія почесної так само проводиться і в молодого, де світилки співають цих самих пісень, крім «Ой гоже, гоже».

А на подвір'ї повно молоді. Дівчата й хлопці заглядають у вікна і спостерігають за тим, що відбувається у хаті. Переважно хлопчики й дівчатка, які не можуть протиснутися до вікон, жартуючи, шльопають крадькома когось по голові. Ця гра-метушня називається «головицею».

ВІНОЧКИ

Після закінчення почесної молодий з своїми дружбами, світилками й старостами йде до молодої. По дорозі свашки й світилки, недалеко від подвір'я молодої, співають:
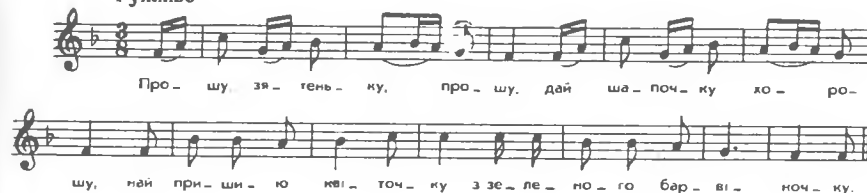
20—13. Місяцю, рогоженьку,
Світи нам дороженьку,
Щоб ми ся не зблудили,
Дороги не згубили.
Ми йдемо по віночки
До своєї паняночки,
По золоті вінки
До Наталочки дівки.

Молода в цей час сідає за стіл, праворуч неї дружка, а ліворуч — вільне місце для молодого, світилок, свашок, дружбів, старостів.

Молодого з челяддю гостинно зустрічають, запрошують до хати, а в хаті за стіл. Першим заходить молодий і стає біля молодої, а ліворуч від нього світилки, свашки, дружби й старости. Як тільки гості сіли за стіл, дружки співають:

21.

Рухливо
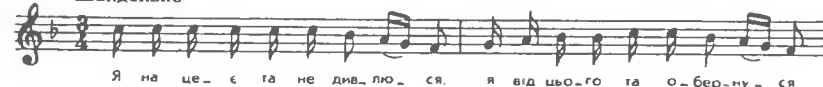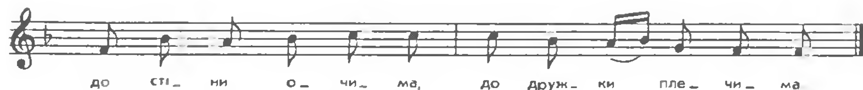

Прошу, зятеньку, прошу,
Дай шапочку хорошу,
Най пришию квіточку
З зеленого барвіночку.

Старший дружба подає шапку молодого сестрі молодої або старшій дружці, і та пришиває до шапки квітку; молодий платить гроші за квітку, а тоді п'ють обоє за згоду. Далі йде пришивання квіток всім дружбам і кожному; як виклик, дружки співають: «Прошу, дружбонько, прошу...» Інколи для жарту дружба платить дуже мало (викуп за квітку дружба кладе на тарілку), і тоді дружки враз голосно й сердито співають:

22.

Швиденько

Я на цеє та не дивлюся,
Я від цього та обернуся
До стіни очима,
До дружки плечима.

Дружба ніби з сорому кладе на тарілку ще кілька копійок, і тоді дружка з дружбою п'ють за згоду.

Коли останньому дружбі пришили квітку (цим закінчується обряд «Віночки»), світилки й свашки домагаються свого:

23—3. Де ж ваша сорочка
З шовкового клубочка,
З Києва привезена,
Шовком мережена,
Золотом гаптована,
Івашкові подарована?

Старша дружка кладе на стіл сорочку на тарілці, їй відповідають:

24—3. Ось наша сорочка
З тоненького клубочка,
Шовком мережена,
З Києва привезена,
Золотом гаптована,
Івашкові подарована.

Світилки знову співають:

Де ж ваші чоботи
Шевської роботи,
З Києва привезені,
Дратвами мережені
Ще й сріблом гаптовані,
На тарілці подаровані?
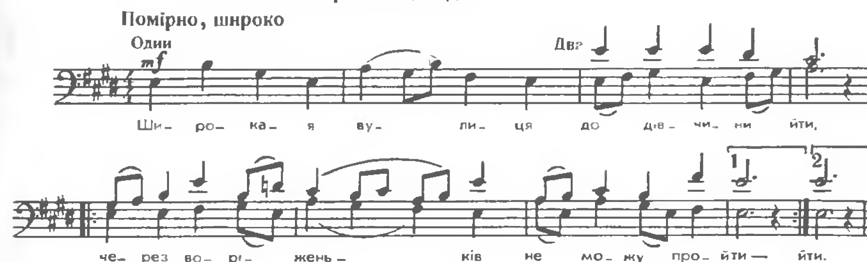
На це дружки їм відповідають:

Ось наші чоботи
Шевської роботи,
З Києва привезені,

Дратвами мережені,
Сріблом гаптовані,
Івашкові подаровані.

А потім звертаються до світилок і свашок: «Де ж ваші чоботи?» У відповідь дружкам молодий чи старший дружба подає чоботи. В цей час молодий кладе в чоботи цукерки й гроші, молода кладе в сорочку цілушку хліба і гроші. Тепер обидві сторони дійшли згоди і вечеряють. На стіл подають холодець і печінку. Під час вечері в сінях хлопці-запорожці співають:

25.
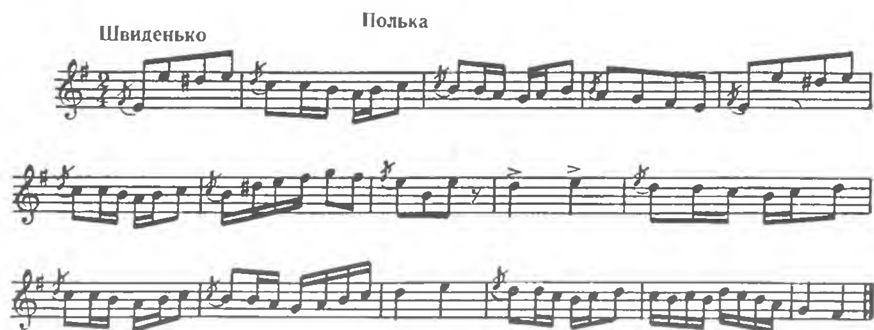

Широкая вулиця до дівчини йти,
Через воріженьків не можу пройти.
А я тую вулицю кругом обійду,
До своєї милої на часок зайду.
А моя дівчина край стола сидить,
Правою рукою за серце держить,
Лівою рукою підпирається,
Все свого милого дожидається.

Як вийшла дівчина з нового двора,
Видно по дівчині, що заручена.
— Кого ж ти, дівчино, дозволялася,
Що ти за другого заручалася?
— Є у мене батько ще й рідні брати,
Вони мене радили за його іти.

Повечерявши, дружки просять старосту вивести їх надвір погуляти. Староста виводить усіх із хати, і на подвір'ї вся челядь танцює.
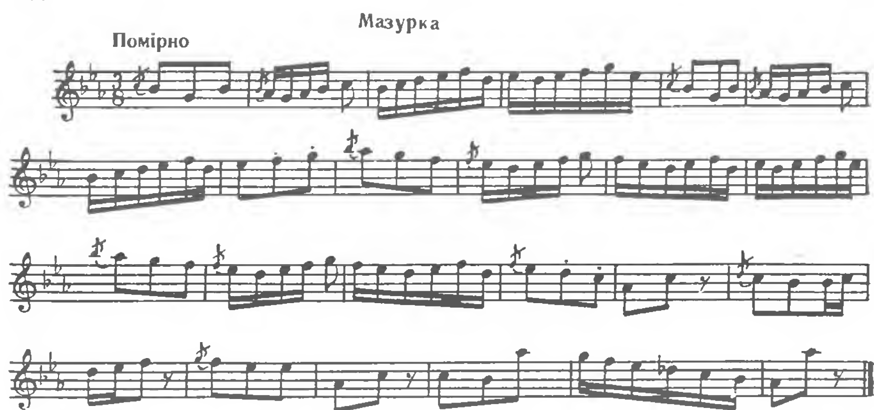
Перший танок, звичайно, полька. Музики знають кілька польок і грають одну з них:

26.

Після рухливої веселої польки танцюють повільну мазурку:

27.

Молодь танцює, а вся весільна родина сідає вечеряти. Після танців вся челядь розходиться: молодий з світилками, свашками, старостами й дружбами йде додому; дружки молодої заходять до хати, знімають вінок молодої і теж розходяться по домівках, бо вже й пізно: десь, мабуть, вже біля півночі.

НЕДІЛЯ
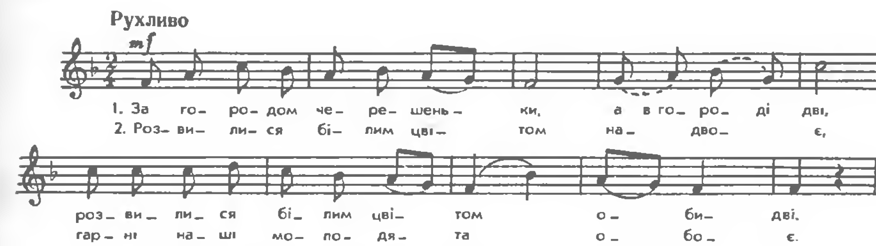
В неділю вранці дружки приходять до молодої і наряжають її до вінчання. Сьогодні молода взуває ті чоботи, що вчора їй молодий приніс.

Так само приходять дружби до молодого, щоб вирядити і його до вінчання; він одягає ту сорочку, що молода йому вишила і вчора подарувала, чіпляє збоку до пояса хустку (теж подаровану вчора молодою), і цією хусткою сьогодні ввечері молоду покриють.

Молоді вбрані, і йдуть кожне з своєю челяддю до церкви. Там вони будуть вінчатися. На вулиці їх ждуть музики і молодь села. Як тільки після вінчання молоді вийшли на вулицю, музики грають марш, а дружки молодої і світилки молодого разом співають:

28—3. Рубайте тополю, встеляйте дорогу
Молодій й молодому до самого дому
Догори гілочками, йде Наталка з дружечками.

29.

За городом черешеньки, а в городі дві,
Розвилися білим цвітом обидві,
Розвилися білим цвітом надвоє,
Гарні наші молодята обоє.

На вулиці молодих переймають з хлібом чи переливають дорогу їм повним відром з водою. Молоді зупиняються перед тим, хто їх переймав з хлібом, старший дружба знімає шапку з голови молодого, молодий і молода вклоняються парубкові, цілують хліб; парубок відступає крок назад, молоді теж поступаються, знову вклоняються і цілують хліб. За третім разом старший дружба бере хліб, накладає молодому шапку, а молодий чи староста дає парубкові викуп. Коли дорогу молодим перелили водою, молоді зупиняються, вклоняються тому, хто перелив дорогу, дякують, молодий дає викуп.

Тепер молоді розходяться, якщо вони живуть в різних кінцях села. Коли ж живуть на одній вулиці, то йдуть разом і розходяться біля свого двору. Буває й так, що молодий з іншого села, тоді він іде до молодої на обід.

Дружки, що проспівали вже дві пісні, продовжують, ідучи дорогою, співати:

30.

Рухливо

mf

Ле – ти, ле – ти со – ло – вей – ку, по – пе – ре – ду та дай мо – ї
нень ці зна – ти, що я йду, не – хай ви – хо –
дить з ка – ла – чем, бо йде ї – ї рід – на доч –
ка з па – ни – чем; хоч з па – ни – чем не з па – ни – чем –
з му – жи – ком, бо зв'я – за – ла бі – лі руч – ки руш – ни – ком.

1) *Вар. для N 96, 97*

Лети, лети, соловейку, попереду
Та дай моїй неньці знати, що я йду,
Нехай виходить з калачем,
Бо йде її рідна дочка з паничем;
Хоч з паничем, не з паничем, з мужиком,
Бо зв'язала білі ручки рушником.

31—5.

Летять галочки у три рядочки, зозулька попереду (2).
Усі галочки защебетали, зозуленька закувала. (2)
— Ой чого куєш, чого жалуєш, сивая зозуленька? (2)
Ой чи жаль тобі темного лугу, чи гіркої калини?
— Ой не жаль мені темного лугу, ні гіркої калини,
Тільки жаль мені пролітаннячка, раннього куваннячка.
Ідуть дружечки у три рядочки, Наталя попереду, (2)

Усі дружечки та й заспівали, Наталя заплакала. (2)
— Ой чого плачеш, чого жалуєш, молода Наталочко?
Ой чи жаль тобі батька старого, чи подвір'ячка його?
— Ой не жаль мені батька старого, ні подвір'ячка його,
Тільки жаль мені русої коси та дівоцької краси.

Молода підходить до воріт батьківського двору; тут її переймають з хлібом, переливають дорогу водою; староста чи старша дружка дає викуп; музики грають марш, а дружки співають:

32.

Рухливо

mf

Со – ло – вей – ку ма – лень – кий, в те – бе го – лос то – нень –
кий, дай мо – їй нень – ці зна – ти, що я вже ко – ло ха – ти.

Соловейку маленький, в тебе голос тоненький,
Дай моїй неньці знати, що я вже коло хати.

Після цього молода входить у подвір'я і стає перед порогом хати, а дружки:

33.

Рухливо

mf

Вий – ди, не – неч – ко, при – ві – тай – ся, сво – го ди –
тят – ка спи – тай – ся, де тво – є ди – тят – ко бу – ва – ло, що
тво – є ди – тят – ко чу – ва – ло, з ким тво – є ди – тят – ко шлюб бра – ло?

Вийди, ненечко, привітайся,
Свого дитятка спитайся,
Де твоє дитятко бувало,
Що твоє дитятко чувало,
З ким твоє дитятко шлюб брало?

Мати не виходить, і тоді дружки знову:

34.

Помірно

1. Чи не мож-на, мо-я ма-ти, ви-йти з ха-ти, чи
мо-жу я, мо-я до-ню, ви-йти з ха-ти, лиш
не мож-на бі-лих ру-чок роз-в'я-за-ти? 2.— Ой
не мо-жу бі-лих ру-чок роз-в'я-за-ти.

— Чи не можна, моя мати, вийти з хати,
Чи не можна білих ручок розв'язати?
— Ой можу я, моя доню, вийти з хати,
Лиш не можу білих ручок розв'язати.

Аж тепер виходить мати, одягнена в нову свитку чи кожушину, молода вклоняється їй тричі, а тоді мати дає їй кінець білої хустинки, вводить до хати, обводить тричі кругом столу; за третім разом молода зупиняється біля столу, проти причільного вікна, і стоїть, аж поки дружки, стоячи з нею вряд за столом, не проспівають:

35—34.

— Ой зацвіла калинонька на весь вишневий сад,
Ой час тобі, Наталочко, сісти на посад.
— Збийте мости кленовії, то я піду,
Стеліть ковдри шовковії, то я стану.
Стеліть ковдри шовковії, то я стану,
Благословіть, отець, ненько, то я сяду.
— Благословіть, отець, ненько, і ти, боже наш,
Сідай, сідай, Наталочко, бо вже тобі час.

Тоді всі сідають. За столом розміщуються так: в центрі за столом молода (якщо молодий у неї, то обоє), ліворуч — молодша сестра, старша дружка і за нею всі дружки; праворуч — вінчальна мати, старости і найближчі родичі. На столі перед молодою хліб з грудочкою солі і вткнута свічка.
Дружки співають:

36.

Помірно

1. За-сві-ти, ма-ти, свіч-ку, по-став на сто-лі, не-хай же я при-див-лю-ся, чи па-ра ме-ні. 2. За-сві-ти-ла ма-ти свіч-ку, не-яс-но го-рить, не з тим сі-ла, з ким хо-ті-ла, аж сер-це бо-лить. 3. За-
сві-ти-ла ма-ти свіч-ку, свіч-ка па-ла-є, не з тим сі-ла, з ким хо-ті-ла, аж сер-день-ко кра-є.
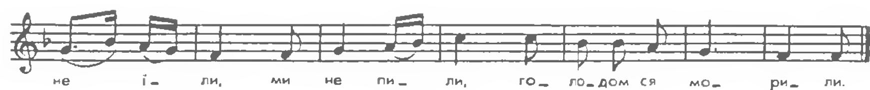
Засвіти, мати, свічку, постав на столі,
Нехай же я придивлюся, чи пара мені.
Засвітила мати свічку, неясно горить,
Не з тим сіла, з ким хотіла, аж серце болить.
Засвітила мати свічку, свічка палає,
Не з тим сіла, з ким хотіла, аж серденько крає.

Мати входить до хати, стає перед столом і засвічує свічку. Тим часом куховарка та її помічниці, родичі молодої, подають страву на стіл, а дружки:

37.

Рухливо
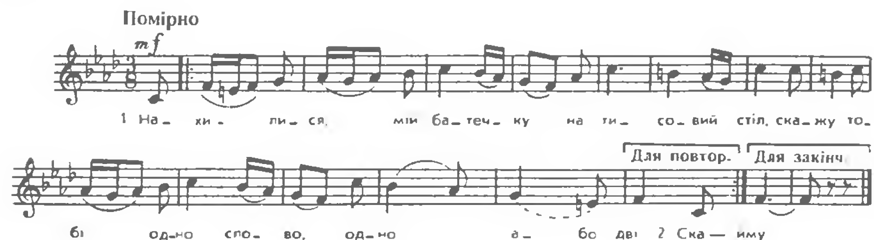
Схи-ли-ла-ся вер-ба від верха до ко-ре-ня, ви-
ча-ла-ся На-тал-ка від ран-ня до по-луд-ня Ми
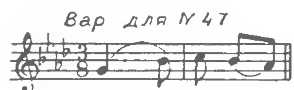

Схилилася верба
Від верха до кореня,
Вінчалася Наталка
Від рання до полудня.
Ми не їли, ми не пили,
Голодом ся морили.

На стіл подають спершу миски з борщем, а батько крає хліб, кладе карафку з горілкою, потім наливає чарку і, звертаючись до звінчаної дочки, вітає її з шлюбом і п'є першу чарку; дочка встає, батько наливає чарку й подає дочці; вона, беручи чарку, цілує батька в руку, а він її в чоло.
Дружки в цей час:

38.

— Нахилися, мій батечку, на тисовий стіл,
Скажу тобі одно слово, одно або дві.
Скажу тобі одно слово, одно або дві,
Прийми мене, звінчаную, за дочку собі.
— Ой не прийму, моя доню, бог з тобою,
Бо не мав я порадоньки із тобою.
Украю я скибку хліба та й не прикладу,
Дочко ж моя звінчаная, прийдеш — не прийму.

Молода, взявши чарку від батька, просить матір підійти до столу, п'є до неї, а потім наливає, подає матері чарку, цілуючи її в руку, а мати дочку в чоло; мати, в свою чергу, п'є до вінчальної мами, і так чарка пішла кругом столу. Це перша чарка до борщу, потім до капусти, до голубців, до печінки, до холодцю. Щоб розпочати їсти, дружки просять молоду:

39—3. Возьми, Наталко, ложку,
Покажи нам дорожку,
Нехай ми будем знати,
З ким сіли обідати.

Молода перша починає їсти, а за нею всі, що сидять за столом. Через невеличку паузу, коли вже доїдають борщ, дружки вимагають:
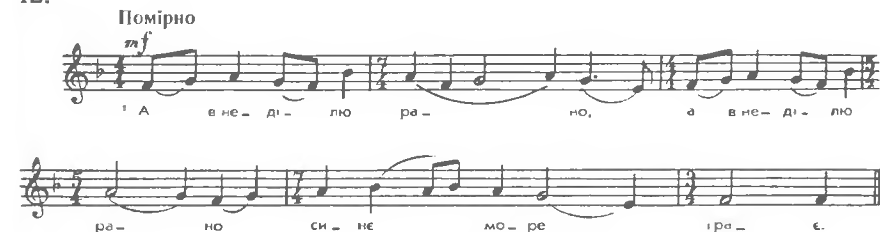
40. Цу, коники, цу! Ми не хочемо борщу,
На нас погляньте, нам капусти дайте!

На стіл подали капусту. Батько знову п'є до дочки, запрошує її і гостей їсти та поживитися, а дружки:

41—3. Мілка капуста, мілка,
Сікла Наталка дівка,
Сікла, пересікала,
Гостей ся сподівала.

І далі:

42.

А в неділю рано (2)
Синє море грало.
Синє море грає, (2)
Наталя потопає.
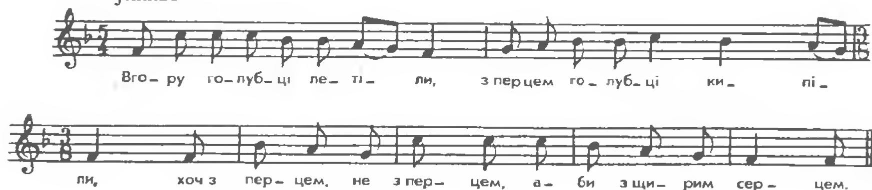
— Ой я, ненечко, ой я, (2)
Вирятуй мене з моря.
Ой я, батечку, ой я, (2)
Вирятуй мене з моря.

— Не моя, доню, воля (2)
Рятувати тебе з моря.
Нема човна і весельця (2)
Рятувати твого серця.
Нехай тебе той рятує, (2)
Що серпанок готує.

Вже подали голубці, а дружки за це:

43.

Рухливо

Вгору голубці летіли,
З перцем голубці кипіли,
Хоч з перцем, не з перцем,
Аби з щирим серцем.

А після паузи:
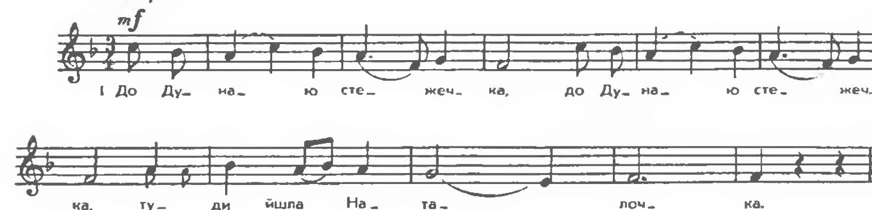
44—1 (крім VI—IX тактів).

Ходить батечко старенький,
По хаті ходить, челядь всю просить,
Як той голубок сивенький,
Щоб челядь обідала.

А потім:

45.

Помірно
mf

До Дунаю стежечка, (2)
Туди йшла Наталочка.

Русу косу чесала, (2)
Та й на Дунай пускала.

— Пливи, косо, за водою, (2)
А я піду за тобою,
Станемо, спочинемо, (2)
Дрібні листи напишемо.

Дрібні листи напишемо, (2)
До батенька відішлемо.
Нехай батечко знає, (2)
За кого мене дає.
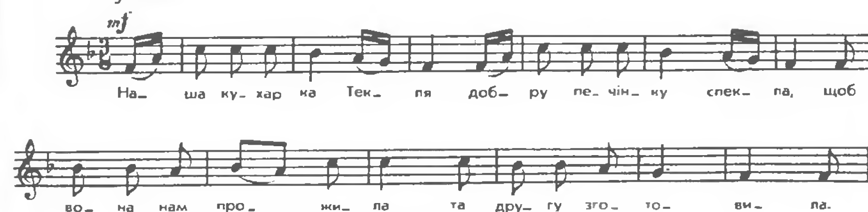
— Знаю, донечко, знаю, (2)
За кого тебе даю.
Даю тебе за одного, (2)
За Івана молодого.

Ой як буде п'яниченька, (2)
Спаде краса з личенька,
Ой як буде сіяти-орати, (2)
Будеш, доню, панувати.

За голубцями подають печінку, і дружки дякують:

46.

Рухливо
mf

Наша кухарка Текля
Добру печінку спекла,
Щоб вона нам прожила
Та другу зготовила.

Якщо молода сирота (немає батька чи матері), дружки співають:

47—38. Ой ходила Наталочка над водою
Та носила щуку-рибку під полою.

Ой пустила щуку-рибку тихо по воді:
— Прибудь, прибудь, мій батечку, хоч
тепер к мені.
— Ой рад би я, моя доню, прибути к тобі:
Насипали сирой землі на груди мені,
Насипали сирой землі на груди мені,
Засклепили чорні очі і уста мої.

Або:

48—5. Пошлю галочку на Вкраїночку
По свою родиночку,
А соловейка з темного гаю
До ненечки до раю.
Галочка летить, крильцями має,
Родина прибуває,
Соловейко летить, жалібно гуде,
Бо ненечки не буде.

Аж тепер, коли подадуть холодець, а потім варені сливи чи бабку запечену, посипану цукром, закінчують гості обідати.

Щоб вийти з-за столу, дружки співають:

49.

Рухливо

mf

Ой ста_ ро_ сто, дядь_ ку, гля_ діть нам по_ ряд_ ку, ви ве_ діть нас із ха_ ти на_ двір по_ гу_ ля_ ти!

Ой старосто-дядьку,
Глядіть нам порядку,
Виведіть нас із хати
Надвір погуляти.

Староста подає молодій краєчок хустинки, вона бере і йде за ним, а за нею виходять дружки і всі гості надвір.

На подвір'ї людно. Тут багато молоді, є й літні люди, переважно жінки з дітьми, чоловіки і навіть старенькі бабусі,

що притулилися десь на дровітні, на призьбах хати, шопи. Як тільки вийшла молода з дружками, музики грають якийсь танець, найчастіше польку одну, другу, потім мазурку, знову польку, булгарку (мабуть, болгарку) й інші, а потім, коли підійдуть кілька охочих парубків, — козачка: до них після кількох тактів приєднуються одна-дві молодиці або дружка, яка своїми дотепними вихилясами доведе парубка до того, що в нього аж чуб мокрий. Молодь танцює, а за стіл сідає вся родина обідати. Знову борщ, капуста, голубці й інші страви. Коли весільної родини багато, то сідають і за третій стіл.

Такий майже порядок і в молодого. Різниця тільки в тому, що світилки не співають тих пісень, що співають дружки у молодої.

50.

Полька

Швиденько

51.

Полька

Швиденько

52.

Мазурка

Помірно

mf

53.

Полька

Швиденько

54.

Булгарка

Помірно

55.

Метелиця

Швиденько

56.
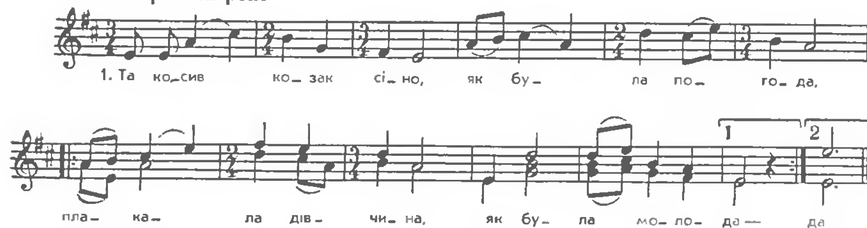
Козачок

Швиденько

Години три-чотири, а то й більше дружки і молодь танцюють, співають гуртових пісень, переважно парубки.

57.

Помірно. широко

Та косив козак сіно,
Як була погода,
Плакала дівчина,
Як була молода.

Та плаче вона, плаче,
Личенько марнує,
Видно по дівчині —
Віночка жалує.

Ой жалю мій, жалю,
Великий печалю:
Над'їхали гості
З далекого краю

Та й ввійшли до хати,
Та й засіли місце;
Прийшов мій миленький,
Немає де сісти.

Та посуньтеся, гості,
По тисовій лавці,
Нехай милий сяде,
Хоч скраю на лавці.

Ой шлюбе мій, шлюбе,
Що зі мною буде:
Я його не люблю,
А він бити буде.
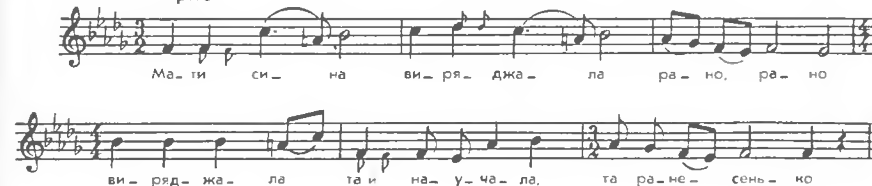
Музики грають, молодь танцює, хлопці співають, а молода, за порадою батьків, виходить на подвір'я і вклоняється всім — старим, молодим і навіть дітям (тричі старшим, молодим — один раз, а дітей цілує). Це — прощання з батьківським домом, з сусідами, з товаришами й товаришками, особливо тоді, коли молоду віддають у друге село.

Десь уже надвечір молодий з дружбами, світилками, свашками, старостами збирається до молодої; готують сватам різні подарунки: коровай, калачі, гільце. Молодий бере дві хлібини, старший дружба бере коровай, обвинений зеленим чи червоним поясом, старші свашки — мішки з подарунками сватам (калачі, гусочки, хустку і чоботи для тещі, тарілку, ложку і чарку), старша світилка — трійцю (великий пучок з сухого зілля — василечків, барвінку, калини і кількох житніх чи пшеничних

колосків, а всередині свічка), другий дружба — гільце, староста — хліб і пляшку горілки.

Коли вже всі приготовились, тепер молодий виходить з хати, стає перед порогом і жде матері, що має його випроводжати з подвір'я, а за ним стають світилки, дружби з короваєм і гільцем, свашки з подарунками, старости, а позаду всіх — музики. Світилки й свашки співають:

58.

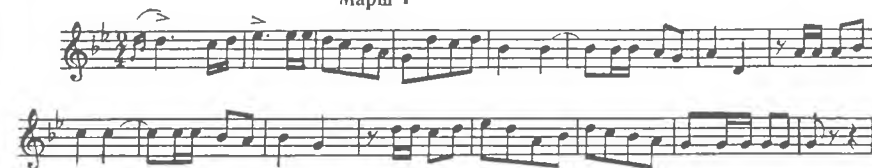
Мати сина виряджала, рано, рано,
Виряджала та й научала, та ранесенько.
— Не пий, синку, першої чарки, рано, рано,
Вилий, синку, коневі на гривку, та ранесенько.
Щоб була гривка та кучерявая, рано, рано,
Щоб була теща та ласкавая, та ранесенько.

Згодом виходить мати з двома хлібами і дає кожний по черзі синові; він, приймаючи хліб, цілує його, а потім матір в руку, а мати — його в голову. Після цього мати подає синові край хусточки і виводить його за ворота; за ним іде вся челядь.

Коли вже весільний поїзд вийшов за ворота, світилки й свашки співають, музики грають марш.

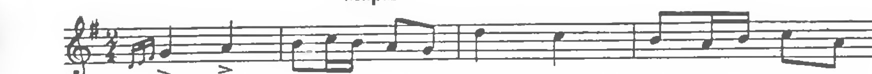
59.

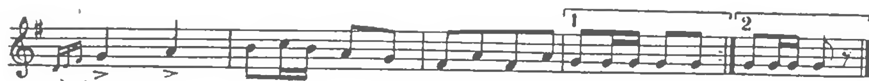
Марш I

Або:

Марш II
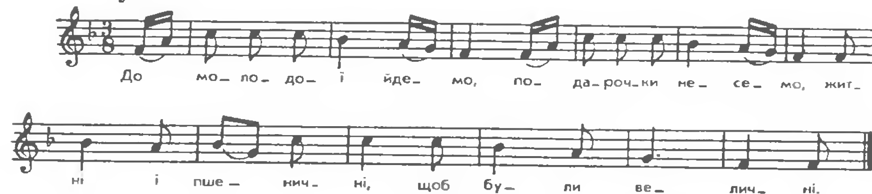

Дорогою всі йдуть в певному порядку, а саме: молодий попереду, обабіч його два дружби — один з короваєм, другий з гільцем; за ними — світилки й дружби, далі — свашки й старости, позаду всіх музики, а за музиками — парубки, дівчата, по боках — підлітки.

Йдучи дорогою, світилки й свашки починають співати «До молодої йдемо», за ними вступають музики і грають якусь танкову веселу пісню, далі вступає хор парубків і дівчат, і співають гуртову пісню. Все це зливається в один великий хор з оркестром. Свашки і світилки:

60.

Рухливо
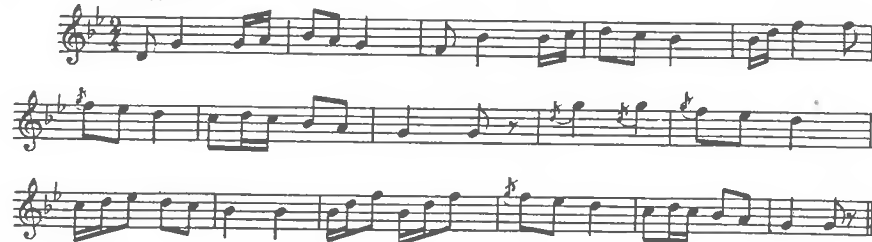

До молодої йдемо,
Подарочки несемо,
Житні й пшеничні,
Щоб були величні.

Танок.

61.

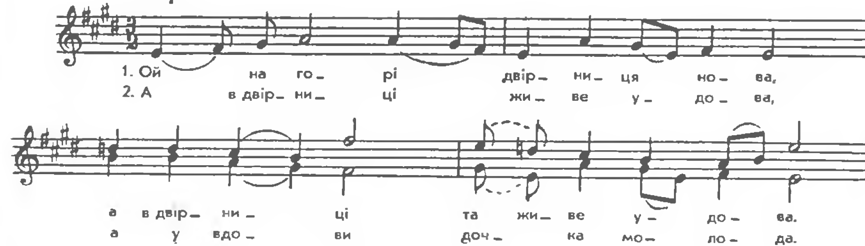
Швиденько

Парубки:

62.

Помірно
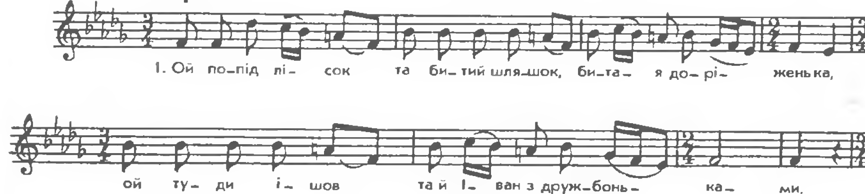

Ой на горі двірниця нова,
А в двірниці та живе удова.
А в двірниці живе удова,
А у вдови дочка молода, (2)
Виходила за нові ворота, (2)
Виводила вороного коня (2)
За шовкові, за нові повода, (2)
Напувала у синього моря.
Кінь не п'є, копитами б'є.
Десь мій милий не по правді живе, (2)
Прийде вечір — він до другої йде.
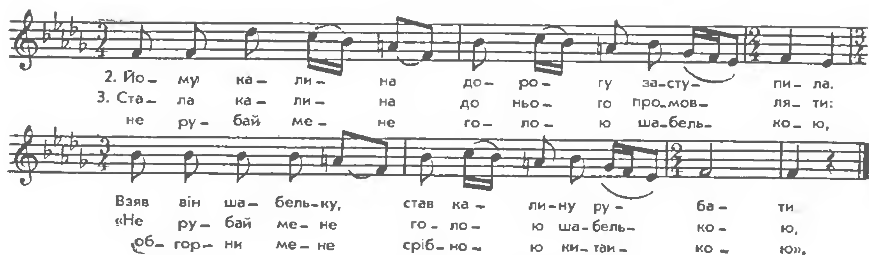
Настрій у всіх веселий, бадьорий; в цей час вибігають дві-три свашки наперед молодого і танцюють, на ходу приспівуючи; дружби з короваєм і гільцем, світилки з трійцею, не втрачаючи своєї дистанції, теж на ходу підтанцьовують свашкам.

Отак всю дорогу до молодої музики грають, свашки й світилки співають:

63.

Помірно

Ой попід лісок та битий шляшок,
Битая доріженька,
Ой туди ішов та й Іван
З дружбоньками.
Йому калина дорогу заступила.
Взяв він шабельку, став калину рубати,
Стала калина до нього промовляти:
«Не рубай мене голою шабелькою,
Не рубай мене голою шабелькою,
Обгорни мене срібною китайкою».

З наближенням молодого з своєю челяддю до двору молодої молода з дружечками йде до хати і сідає за стіл. Коли молодий підійшов до воріт, то старости і свати молодої зупиняють його; два свати чи дружби молодої, переодягнені в одяг поліції, вимагають від сватів молодого паспортів; свати й старости молодого показують свої документи; старости молодої вважають їх недійсними, а ті сперечаються, доводять, що їх документи дійсні. Кінчається суперечка згодою, і молодий входить в подвір'я, стає перед порогом хати, де стоїть стіл, накритий скатеркою. Свашки й світилки співають:

64—3. Горіх під стріхою
Зігнувся дугою.
Десь тут наша мила,
Що з нами говорила,
Казала приходити,
Серпанок приносити.

І далі:

65—3. Рубай, свату, хату,
Рубай, свату, сіни.
Рубай ще й одвірки,
Пускай нас до дівки.

В цей час один дружба молодого пробирається до хати з двома калачами і голосно каже: «Кланявся молодий до молодої, дружба до світилки, а коцюба до лопати, щоб тікали усі з хати!» За цим словом виходить надвір і тих два калачі кладе на голову молодого. В цю ж мить хтось з гурту парубків, вищий ростом чи спритніший, хапає ці калачі, ламає по шматочку і роздає своїм товаришам. Так дружба заходить до хати вдруге і втретє. Разом з цим йде знову суперечка між сватами молодого й молодої. Перемагають тимчасово свати молодої, а світилки й свашки співають:

66.

Либонь же ми та не влучили,
Не до свата ми приїхали!
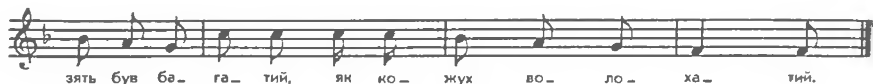
67—13. Тут наше пір'я впало,
Тут нам ся сподобало,
Наталка молоденька
Пристала до серденька.

Старости молодої з сіней перекрикують їх, кажуть, що вони не сюди приїхали, що їм дорога в другий бік. Старости молодого переконують їх, що їм тільки сюди дорога, і стверджують документами, показують свої папери. Всі сміються, і цим сперечання сватів закінчується. А в цей час свашка молодого передає в хату чоботи теші — подарунок від молодого.

Теща взуває чоботи, одягається в кожух чи свитину, бере два хліба, виходить за поріг і стає перед столом проти молодого; їй подають один полумисок із збіжжям (жито, пшениця), вона набирає в жменю й посипає молодого і весь гурт; подають другий полумисок з цукерками й горіхами, і вона посипає всіх. Тут не обходиться без метушні, особливо хлопчиків, що ловлять чи збирають під ногами старших цукерки й горіхи. Як тільки вийшла теща надвір, світилки й свашки співають:

68.

Слава богу й духу,
Вийшла теща в кожуху,
Щоб зять був багатий,
Як кожух волохатий.
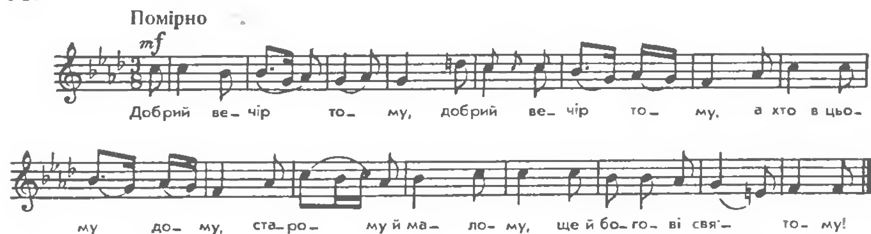
Посипавши збіжжям та цукерками й горіхами молодого й челядь, теща бере хліб з правої руки і дає молодому, а той, приймаючи хліб, цілує його і тещу в руку і дає їй свій хліб. Так вони обмінюються другим хлібом, а тоді вже п'ють за згоду. Це проводиться так: біля тещі стоїть свашка з полумиском і в ньому чарка, а біля молодого теж свашка з полумиском і чаркою; старости з обох боків наливають в чарки горілки; теща перша п'є до зятя. За звичаєм, вона недопиває всієї горілки, а пригубивши, виливає позад себе вгору. Тоді зять п'є до тещі і теж недопиває. Старости знову наливають в чарки, і на цей раз теща обмінюється із зятем полумисками з чарками й так само п'ють. На третій раз вони розмінюються полумисками і випивають уже до дна; далі п'ють свашки, а потім старости. Під час цієї церемонії свашки й світилки співають:

69. Мати сина виряджала (див. 58).

Після цього приймають стіл, і молодий входить до хати, кладе на стіл хліб, дружби — коровай і гільце, а свашки й світилки співають:

70.

Помірно

Добрий вечір тому, (2)
А хто в цьому дому,
Старому й малому,
Ще й богові святому!

А дружечки їм з-за столу відповідають:

71—70. Добро здорові були, (2)
Що за нас не забули,
Що за нас нагадали,
«Добрий вечір» сказали.
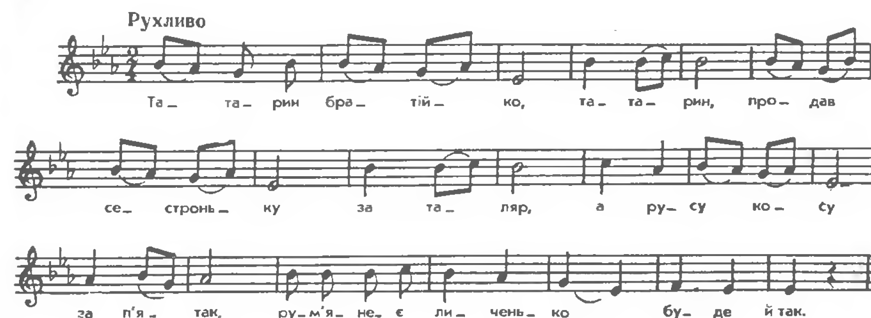
Молода сидить з дружечками за столом так, що ліворуч від неї аж до вікна вільне місце, а в кінці стола сидить її брат і не пускає молодого з дружбами, світилками, свашками й старостами сісти за стіл. Починається купівля-продаж молодої між сватами молодого і братом та сватами молодої.
Під час цього дружки співають:

72—3. Над дверима квітка,
А за столом дівка,
Хто червінцями брязне,
Той собі дівку візьме.

Кінчається це тим, що молодий дає братові викуп, а дружки в цей час дорікають:

73.

Рухливо

Татарин братійко, татарин,
Продав сестроньку за таляр,
А русу косу за п'ятак,
Рум'янеє личенько буде й так.

Далі йде переспів між свашками й світилками молодого і дружечками молодої.

74.

Помірно

mf

Па – но – ве, сва – ти, чи всі ж ви при – ї – ха – ли?

Ой не всі ж ми та й при – ї – ха – ли!

Ой ко – го ж з ва – ми та й не – ма – є?

Ой не – ма – є з на – ми од – но – го, ой не – ма – є з на – ми од –

но – го, та І – ваш – ка мо – ло – до – го.

Дружки:

Панове, свати, чи всі ж ви приїхали?

Свашки й світилки:

Ой не всі ж ми та й приїхали!

Дружки:

Ой кого ж з вами та й немає?

Свашки й світилки:

Ой немає з нами одного, (2)
Та Івашка молодого.

— А де ж він? — питають хором дружки.
Хор свашок, світилок, дружбів і старостів:

75.

Помірно

mf

Десь по – ї – хав во – ронь – ка – ми, си – ви – ми ко – ни – ка – ми,

та до Ки – є – ва та на яр – ма – рок мед- ви – на

ку – пу – ва – ти та На – тал – ку ча – сту – ва – ти.

Десь поїхав вороньками,
Сивими кониками,
Та до Києва та на ярмарок
Мед-вина купувати
Та Наталку частувати.

76.

Рухливо

mf

Ой чо – го ви та при – ї – ха – ли, чи по го – рох, чи по

ча – ча – ви – цю, чи по дів – ку, чи по мо – ло – ди – цю?

А наш го – рох в ко – пах, на – ша дів – ка в ко – сах.

ча – ча – ви – ця не мо – ло – че – на, на – ша дів – ка по – зо – ло – че – на!

Дружки:

Ой чого ви та приїхали,
Чи по горох, чи по чачавицю,
Чи по дівку, чи по молодицю?
А наш горох в копах,
Наша дівка в косах,
Чачавиця не молочена,
Наша дівка позолочена!
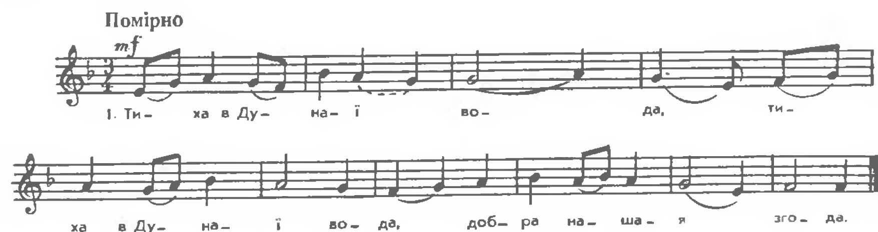
77—76
(крім VII—XII
тактів).

Свашки й світилки:

Ні по що ми не приїхали,
Ні по горох, ні по чачавицю,
Лиш по дівку, лиш по молодицю;
Чачавицю помолотимо,
Вашу дівку роззолотимо!

Після переспіву молодий заходить за стіл, сідає біля молодої, а за ними свашки, світилки, дружби й старости. Як тільки вони сіли, дружки співають:

78.

Тиха в Дунаї вода, (2)
Добра нашая згода.
Що ми ся погодили, (2)
На посад посадили
Старосту із свашечкою,
Дружбу із дружечкою,
Івана з Наталкою.

Коли вже всі розсілися, дружки співають:

79—3. Здригнулися стіни,
Як буяри сіли,
А ще більше здригнуться,
Як горілки нап'ються.

Свашки й світилки їм відповідають:

80—3. А ми ще не сіли,
Нічого не їли,
Горілочки не пили,
А ви нас обсудили.

Після невеликої паузи дружки звертаються до старости:

81—3. Ой старосто, дядьку,
Глядіть нам порядку,
Виведіть нас із хати
На двір погуляти!

Два старости (від молодого й молодої) виходять з-за столу; староста молодого подає край хустки молодому, а другий — молодій, і виводять усіх на двір. Починаються танці. Паруються так: молодий з молодою, старший дружба з старшою дружкою, дружби молодої з світилками, дружби молодого з дружками, старости з свашками. Танцюють довгенько. До другого танцю старший дружба запрошує молоду, молодий — старшу дружку. Якщо погода, танцюють на подвір'ї всі весільні і сільська молодь.

Ще челядь танцює, а свашки й світилки пішли до хати і там співають:

82—3. Свашечки, голубочки,
Збирайтесь докупочки,
Будемо допоминати,
Щоб вдома ночувати.

За ними входять дружки і відповідають:
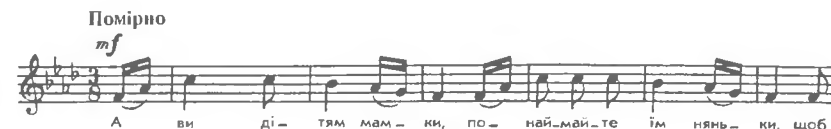
83—3. Рано, свашечки, рано,
Ще трошки погуляймо,
А як буде пізно,
То розійдемось різно.

Свашки й світилки знову:

84—3. А в городі квіти,
Плачуть у нас вдома діти,
Ви нас не забавляйте,
Додому пускайте.

Дружки теж:

85.

А ви дітям мамки,
Понаймайте їм няньки,
Щоб няньки колисали,
Щоб діти не плакали.

Зрештою, домагання свашок і світилок задовольняється, і молода з дружками йде за стіл. Коли всі сіли за стіл, починається *дарування* родини молодої подарунками молодого. На столі коровай, гільце, калачі, великі й малі, гусочки.

Старший дружба, що стоїть біля молодого за столом, перев'язавшись червоним поясом навхрест, звертається до свого старости голосно, урочисто:

— Дядьку старосто! Благословили на все добре, благословіть нашому молодому цей рід дарувати!

— Бог благословить!

— Другий раз!

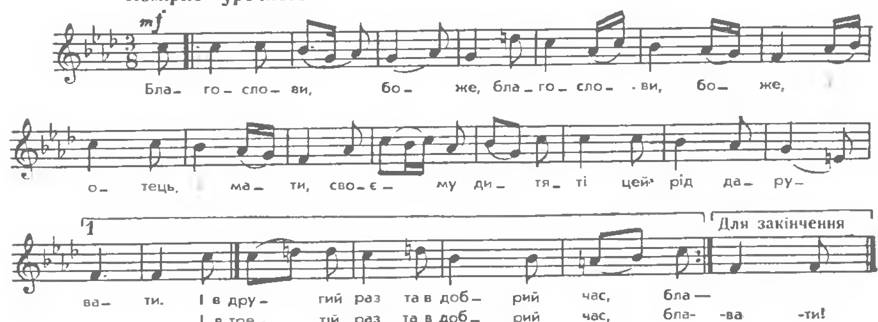
— Бог благословить!

— Третій раз!

— Бог благословить!

За третім разом дружки, світилки й свашки співають:

86.

Благослови, боже, (2)
І отець, і мати,
Своєму дитяті
Цей рід дарувати.

І в другий раз та в добрий час
Благослови...
І в третій раз
Благослови...

Після цього дружба приступає до дарування. В першу чергу він зрізує середню шишку з короваю й верхівку з гільця і кладе перед молодими. Молода завиває цей подарунок у хустинку й ховає; далі свашка кладе на одну тарілку два великих калачі і зверху хустку, а дружба відрізує шишку чи голубку з короваю й квітку з гільця і кладе на другу тарілку; ці тарілки з подарунками бере в руки і урочисто запрошує: «Десь тут є у нашої молодої рідні тато й мама! Просить молодий на цей дар! Прошу!»

До столу підходять батько й мати; перший дякує молодому батько, а свашки й дружба тим часом кладуть на тарілки подарунок матері. Батько, одержавши подарунок, іноді для жарту чи по щирості з доброго настрою зав'язує хустку на шию і під звуки веселого танцю пританцьовує сам чи обоє з матір'ю.

За ними дарують вінчального батька й матір, а далі рідних братів і сестер, дядьків і тіток рідних, і так всіх родичів молодої.

Великими калачами, шишкою чи гусочкою з короваю, квіткою з гільця, хусткою чи іншим цінним подарунком даруються тільки рідні батьки, вінчальні батьки і бабка-куховарка, а менш рідним дарують один калач з шматочком короваю і стрічкою з гільця; ще дальшим родичам дають тільки по шматочку короваю. Кількість і цінність подарунків залежить від достатків батьків молодого. Обдаровують всіх присутніх і навіть відсутніх родичів молодої. Запрошують до дарування і хлопців-запорожців. Дружба, ділячи коровай, ріже його так, щоб підошва короваю залишилась цілою, бо вона має бути подарована музикам.

До музик дружба звертається так: «Десь тут є у нашого молодого й молодої веселі музики, що грають на язики! Просять молодий і молода на цей дар. Прошу!»
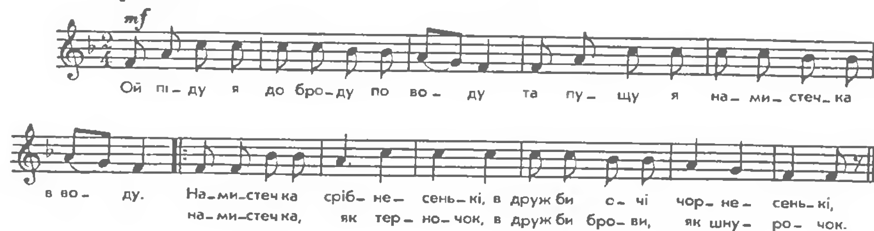
Старший музика, за звичаєм скрипаль, підходить до столу, бере підошву і дякує молодим; не обходиться тепер без сміху, бо музики часто бувають штукарі.
Під час дарування дружки співають:
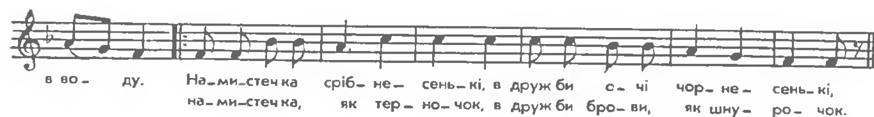
87—3. Дружба коровай крає,
Золотий ножик має,
Золоту тарілочку,
Дарує родиночку.

Наш дружба, як пан, як пан,
На ньому синій жупан,
На ньому жупаночок,
Наш дружба, як паночок.

88.

Рухливо

Ой піду я до броду по воду
Та пущу я намистечко в воду.
Намистечка срібненькі,
В дружби очі чорнесенькі,
Намистечка, як терночок,
В дружби брови, як шнурочок.

І далі:

89—30 (крім 21—30 тактів).

А я тебе, дружбонько, спитаю,
Чи дасиш ти мені короваю?
А я дружечка старшечка,
Щоби була шишечка з вершечка.

А вже перед закінченням дарування дружки співають:

90—3.
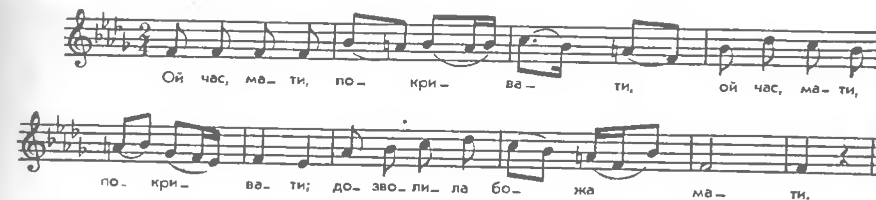
Дружба коровай крає,
Семеро дітей має,
Прийшли діти з торбами,
Весь коровай забрали.

ПОКРИВАННЯ МОЛОДОЇ

Покривання — найдавніший обряд народного вінчання, це кульмінація всього весільного обряду. Відбувається він так.

Після дарування — невелика перерва, а потім свашки й світилки співають:
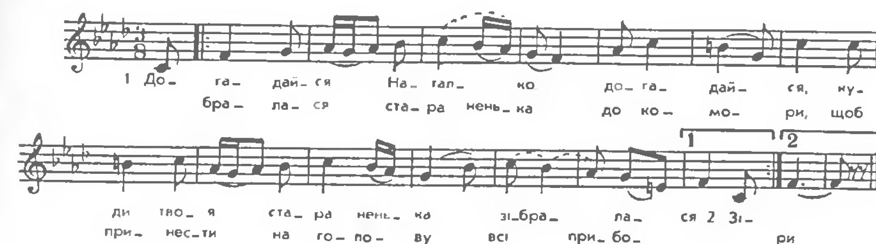
91.

Ой час, мати, покривати, (2)
Дозволила божа мати.

Дружки звертаються до молодої:

92.

Догадайся, Наталко, догадайся,
Куди твоя стара ненька зібралася,
Зібралася стара ненька до комори,
Щоб принести на голову всі прибори.

На столі біля свашок стоїть хліб, а на ньому каптур (гарно вишитий з гарної матерії очіпок). Під час співу входить до хати мати молодої і кладе на стіл на тарілці хустку, якою будуть покривати молоду. Цей момент дуже напружений: плаче мати, плаче молода, плачуть дружки і родичі молодої. Дві молодиці (одна з боку молодого, друга з боку молодої) будуть зараз покривати молоду. Перед цим одна з них звертається до старости молодої:

— Дядьку (пане) старосто! Благословили на все добре, благословіть своєму дитяті русу косу покривати!
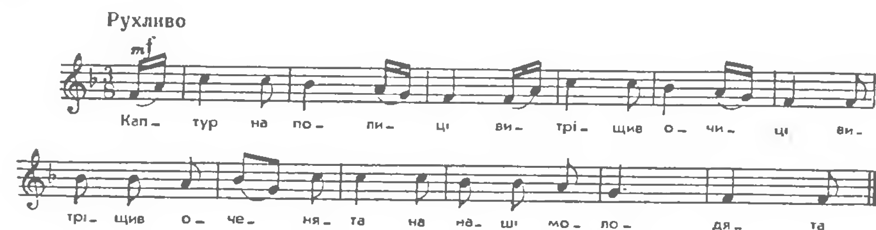
— Бог благословить! (три рази).

За третім разом дружки співають:

93. Благослови, боже (див. 86).

В цей час молодиці поважно знімають вінок і бинди з голови молодої й кладуть на стіл, а потім, взявши за краї гарну квітчасту тернову хустку, що лежала на тарілці, накривають нею обох молодих, повільно помахуючи над їх головами. Свашка молодого кладе на стіл каптур, а дружки зараз же:

94.

Каптур на полиці витріщив очиці,
Витріщив оченята на наші молодята.

Хоч молода в сльозах і не дається, вони майже силоміць закручують їй коси і накладають на голову каптур, а дружки знову:

95—23. Будь, Наталко, дівка,
Скинь каптур до дідька:
Він тобі не подоба,
Не пристає до лоба,
Він на тобі, як каглянка,
Ти в ньому, як циганка.

І далі:

96—30 (крім 21—30 тактів).
Встидайся, Наталко, встидайся,
Покриватися не дайся.
Бо за биндами жаль буде,
А в свекрухи щастячка не буде.

Молода кілька разів скидає з голови каптур і кидає його геть. Зрештою вона погоджується, і тоді молодиці гарненько надівають каптур, зав'язують її по-молодицькому в хустку, а зверху кладуть вінок з одною чи двома стрічками, які прив'язані до чолової частини вінка і спускаються аж на плечі.

Обряд покривання закінчується так: дружба або староста наливає горілки в приготовлені на полумисках чарки, і обидві молодиці-свашки п'ють горілку, підтримуючи чарки полумисками; за другим разом вони обмінюються своїм посудом, а за третім — розмінюються. Потім в ці чарки на полумисках свашки-молодиці наливають горілки і просять випити молодих. Молоді обоє встають, беруть чарки з полумисків хустинками, п'ють одне до одного і цілуються.
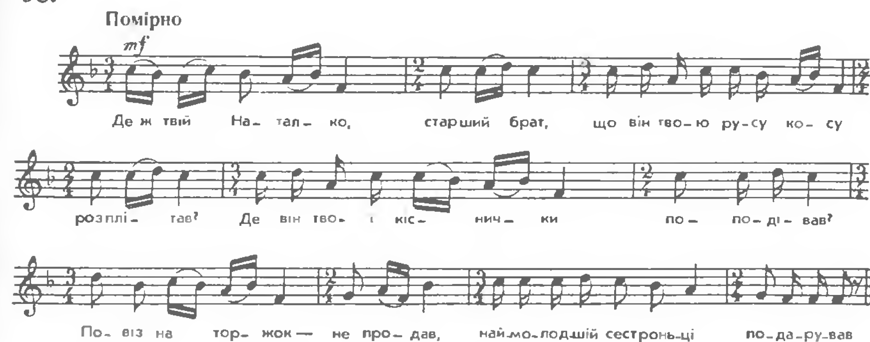
Після цього молода починає дарувати свої стрічки, що лежать на столі, дружкам і світилкам: першу дарує світилці (старшою світилкою найчастіше буває рідна сестра молодого), потім своїй сестрі, далі дружечкам своїм і світилкам.

Даруючи стрічку, молода пов'язує нею голову тій, кому вона дарує, і цілує її, а дружки співають:

97—30 (крім 9—13 та 21—30 тактів).
Спасибі, товаришко, за твою честь,
Допоможи мені, боже, сходити,
Буду тебе на весілля просити.

А потім:

98.

Де ж твій, Наталко, старший брат,
Що він твою русу косу розплітав?
Де він твої кіснички подівав?
Повіз на торжок — не продав,
Наймолодшій сестроньці подарував.

Обряд покривання закінчується урочистою вечерею. За столом сидять молодий і молода, світилки, свашки, дружби й старости. На столі перед молодими — миска і дві ложки, зв'язані червоною ниткою; це перші речі майбутнього господарства молодих. Коли всі сіли за стіл, старша світилка світить свічку, обгорнуту зіллям (василечки, барвінок, калина, купчаки), і стоїть за столом, аж поки всі не повечеряють. Як тільки світилка засвітила свічку й стала, світилки і свашки співають:

99—3. Спасибі вам, свату,
За високу хату,
Що я на лавку стала,
Ще стелі не достала.

А трохи згодом, для жарту, знову:

100—3. А в нашого свата
Солом'яна хата,
Боявся нас пустити,
Щоб хати не розвалити.

Перед початком вечері батько молодої п'є першу чарку до зятя, зять — до тещі, теща — до дочки, дочка — до вінчальної мами, а вона — до вінчального батька, батько — до старости, староста — до свахи, сваха — до світилки і т. д. В такому порядку п'ють до кожної страви.

Дружечки молодої, що вийшли з-за столу, тепер стоять або сидять на ліжку, припрошують гостей і співають:
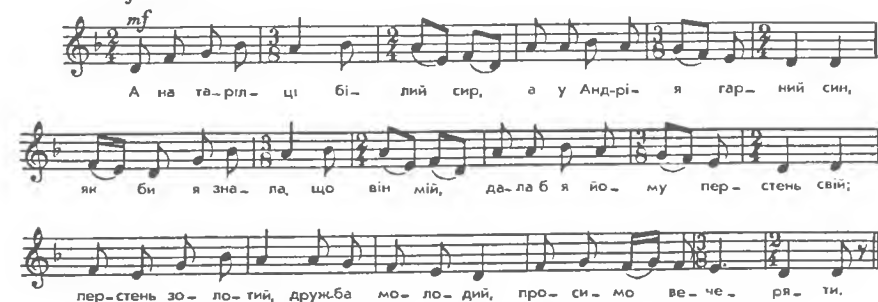
101—1 (крім VI—IX тактів). Чом ти, Наталко, не їсиш,
Чом ти Івана не просиш?
— Ой їж, Іванку, сьогодні в мене,
А я завтра у тебе.

Ой ти у мене один день,
А я у тебе ввесь тиждень,
Тиждень від тижня,
А рік від року аж до самого віку.

Просять вечеряти і дружбів:

102.

Рухливо

А на тарілці білий сир,
А у Андрія гарний син,
Якби я знала, що він мій,
Дала б я йому перстень свій;
Перстень золотий, дружба молодий,
Просимо вечеряти.

А для жарту:

103—3. Ой підемо ми в стінку,
Нарвемо вам барвінку,
Розстелимо на столі,
Вечеряйте здорові.

Свашки й світилки відповідають:

104—3. Ой де ми не бували,
Такого не чували,
Щоб наші бояри
Барвінок вечеряли.

Дружки просять світилку:

105—3. Світилочко, панно,
Вечеряйте з нами.
Не будьте така пишна,
Як у саду вишня.
Будь така веселенька,
Як у саду черешенька.

Свашки й світилки відповідають:

106—3. Якби я була панна,
Не сиділа б я з вами,
А сиділа з паничами,
З білими калачами.

І далі жартома:

107—3. Ласа дружечка, ласа,
Вхопила шматок м'яса,
Побігла ровом, ровом,
За нею мухи роєм.
Якби не прийшов Данило,
Було б її задавило.

Дружки:

108.

Рухливо

mf

Крас- на сві- тил- ка крас- на як зі- роч- ка яс- на край
ві- кон- ця сто- я- ла від мі- ся- ця сі- я- ла На
ній че- ре- вич- ки на ній пан- чі- шеч- ки, на
ній каф- та- ноч- ка сві- тил- ка як пан- ноч- ка

Красна світилка, красна,
Як зірочка ясна,
Край віконця стояла,
Від місяця сіяла.
На ній черевички,
На ній панчішечки,
На ній кафтаночка,
Світилка, як панночка.

Світилки й свашки:

109—1 (крім VI—IX тактів).

Чого ви, дружки, сидите,
Чом ви додому не йдете?
Пропала слава ваша, не наша,
Бо вже Наталка наша.

Дружки:

110—1 (крім VI—IX тактів).

Ой хоч ми тут сидимо,
Вашого хліба не їмо,
Вашого хліба, вашої солі.
Ми в свої молодої.

А потім:

111—3.

У миснику пляшки,
Посувайтеся, свашки,
Від стола до порога,
Бо вам туди дорога.

Свашки й світилки:

112—3.

У миснику ложки,
Посувайтеся, дружки,
Від стола до порога,
Бо туди вам дорога!

Вечеря закінчується загальною піснею усіх присутніх. Під час співу всі встають.

113.

Помірно, урочисто

mf

Встань- те друж- боньки встань- те бо- го- ві хва- лу
дай- те гос- по- да- рю і гос- по- ди- ні,
йо- го доч- ці, і ку- ха- роч- ці, і во- до- но- сам,
що во- ду но- сять, хо- ро- ше про- сять до хлі- ба, до со-
лін- ня до во- ди, до но- сін- ня,
ще й за доб- ру- ю зго- ду п'єм го- рі- лоч- ку, як во- ду

Встаньте, дружбоньки, встаньте,
Богові хвалу дайте,
І господарю, і господині,
І його дочці, і кухарочці,
І водоносам, що воду носять,
Хороше просять до хліба, до соління,
До води, до носіння,
Ще й за добрую згоду
П'єм горілочку, як воду.

Всі виходять надвір. Музики грають кілька танців. Молодь танцює.

Трохи згодом свашки, готуючись забирати молоду до молодого, співають:

114—10 (крім V такту). Ой вийди, вийди,
Ясен місяцю, з хмари,
Ой іди, іди,
Дівко Наталко, з нами.

Дружки:

115—10 (крім V такту). Ой рада б я з вами виїжджати:
Ненька старенька, жаль мені покидати. (2)
Сестра маленька, не вміє шмаття прати.

Свашки й світилки:

116—3. З нами, Наталко, з нами,
До чужої мами,
Між чужії люде,
Там тобі добре буде.
В нас вітер сам хату мете,
В нас сонечко хліб пече,
Сама вода в горшки ллється,
Бо в нас так ведеться.

Дружки:

117—3. Не йди, Наталко, з ними.
Залишайся з нами:
Нам люди розповіли,
Що вовки там жінку з'їли.

Свашки й світилки:

118—3. А в городі жостіль,
Готуй, мати, постіль:
Три подушки пухових,
Троє ряден шовкових,
І скриню-махиню
Ще й Наталку господиню.

Мати в цей час готує подушки, килим, скриню, а молода, низько тричі вклоняючись кожному, прощається зі всіма своїми родичами від найстаршого до найменшого; дружки, свашки й світилки продовжують співати:
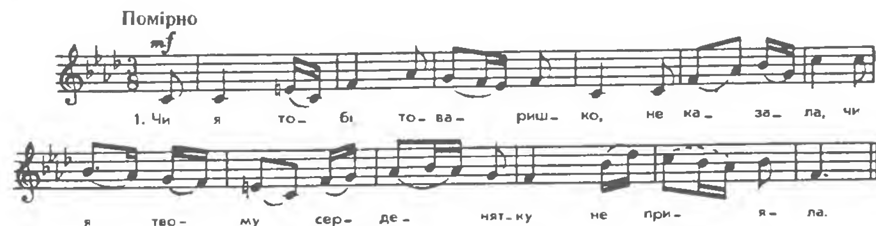
119—14. Мене мати не жалує, (2)
В чужу сім'ю заміж дає.
Чужа сім'я вечеряти сіла, (2)
А мене по воду послала.
Покиль я з водою прийшла, (2)
Вечеря з стола зійшла.
Усім же я постелила, (2)
А свекрусі не вгодила;
Кинулася свекруха, (2)
Як на окропі муха:
— Дитиночко чужая, (2)
Ти ще ж не вечеряла.
— Спасибі вам за вечерю, (2)
Я вже повечеряла.
В коморі на порозі (2)
Вечеряла дрібні сльози.
Якби ненечка знала, (2)
То вечерю мені прислала,
Як не місяцем, то зорою, (2)
Як не братом, то сестрою.

Свашки й світилки:

120—3. Тепер тобі, мати,
Праник у загаті,
Як будеш шматтяпрати,
Будеш дочку споминати.

Дружки:

121.

Чи я тобі, товаришко, не казала,
Чи я твому серденятку не прияла.
Ой не слухай тих голубів, що в парі гудуть,
Не бери тих подарочків, що хлопці дають.
Подарочки-обманочки тебе обмануть:
Від ненечки до свекрухи тебе заведуть.

Дружби молодого не сидять даремно; вони нишпорять скрізь, щоб узяти що-небудь в хаті чи на подвір'ї своїм молодим: у миснику полумисок, ложку; на подвір'ї курку, чи для сміху поросятко, чи ягнятко й інше. Старости, дружби й дружки молодої ловлять їх з краденими речами. Тут і сміх, і регіт, і жартівлива сварка.

І аж тоді, коли вже мати приготовила придане, дружби хочуть його взяти, але молодша сестра чи брат молодої сідає на клунки і не дає, аж поки молодий не дасть викупу. Молодий, звичайно, дає викуп, і дружби забирають речі. В час збирання йде ще суперечка між сватами молодої й молодого. Свати молодого хотять швидше забрати молоду (надворі вже досвіток), а молода й дружки, навпаки, хотять щоб молода довше побула з своїми рідними.

В цей час дружби й старости молодого співають:

122.

Помірно

mf

1. Сі- дай, сі- дай, ко- хан- ня мо- є, не по- мо- же пла- кан- ня тво- є; сто- ять ко- ні у по- во- зі, і плач то- бі не по- мо- же: те- пер ти мо- я, те- пер ти мо- я.

Сідай, сідай, кохання моє,
Не поможе плакання твоє;
Стоять коні у повозі,
І плач тобі не поможе:
Тепер ти моя, тепер ти моя.

Дружки відповідають:

123—122. Я з тобою сідать не стала,
Бо ще батькові не дякувала.
— Ой дякую я вам, тату,
Що пускали хлопців в хату:
Тепер не будуть, тепер не будуть.

Я з тобою сідать не стала,
Ще й порогам не дякувала.
— Ой дякую вам, пороги,
Де ходили мої ноги,
Тепер не будуть, тепер не будуть.

Коли вже все готове, щоб молоду забрати, тоді батько й мати сідають на ослоні перед столом (мати з двома хлібами, а батько з вінчальним образом); обоє молоді тричі вклоняються їм, цілуючи батьків в руку, а ті їх у голову; за цим мати подає два хліба дочці, а батько молодому образ; потім мати молодої дає край хустинки, за який беруться обоє молоді, і виводить їх із хати, а свашки всі співають:

124.

Помірно

mf

1 А в не- ді- лю ра- но си- нє мо- ре гра- ло, ви- ряд- жа- ла ма- ти доч- ку в чу- жу сто- ро- ноч- ку

А в неділю рано синє море грало,
Виряджала мати дочку в чужу стороночку.
Виряджала її межи чужі люди:
— Ой хто ж тебе, моя дочко, жалувати буде!

Цей момент теж дуже напружений, мати плаче, плаче дочка, плачуть дружки й родичі. Молода, одягнена в нову свитку, підперезана зеленим поясом, з двома хлібами, і молодий, а за ними вся весільна родина й дружки виходять з хати на подвір'я. За порогом хати батько зупиняє зятя і п'є до нього, зять п'є до тещі, теща — до дочки і т. д. А музики грають якусь маршову мазурку. Коли вийшли за ворота, батько знову п'є до зятя, зять — до тещі і т. д.

Весільний поїзд їде чи йде в певному порядку: попереду молоді, за ними дружби з речами, далі свашки й світилки, а позаду всіх підвода з скринею; коні поганяє дружба.

Відійшли недалеко від подвір'я — і настрій весільного поїзду змінюється: музики грають веселий танок, світилки й свашки співають веселих пісень.

Як правило, хтось із сусідів (парубків) загороджує дорогу молодим снопом жита чи пшениці. Йде викуп.

Зі співами й танцями наближається весільний поїзд до подвір'я молодого; вже перед ворітьми свашки й світилки співають:

125—3. Відчиняй, мати, ліску,
Ведем тобі невістку,
Високу, як драбину,
Червону, як калину.

Молоді і вся челядь входять на подвір'я і стають перед порогом хати; назустріч їм виходить мати молодого, одягнена в кожушину чи свитину; молода вклоняється їй тричі, а потім свекруха накриває її полою, вводить до хати і садовить за стіл. В хаті сидять і стоять всі родичі молодого. Два хліба своїх молода ставить на стіл.

Згодом молода виходить з-за столу і прибирає в хаті: застилає своєю скатеркою стіл, прибиває підвіконня, вішає килим, стелить рядно на постіль, ставить свої подушки, вішає на кілок біля дверей рушник, а після йде вклонитися всім родичам молодого. Тим часом на стіл подають страви, і гості, повечерявши, хоч це буває вже на світанку, розходяться додому.

Випровадивши дочку й зятя, батьки молодої зі всією родиною, дружками й дружбами повертаються до хати, сідають за стіл вечеряти, а потім розходяться додому відпочивати, бо сьогодні ввечері (це вже понеділок) вони будуть гостювати у сватів. Дружки й дружби молодої прощаються зі всіма, дякують батькам за гостинність; батьки дарують кожну калачем. На цьому участь дружок і дружбів, за винятком одного-двох, у весільній церемонії закінчується.

ПОНЕДІЛОК — ПРОПІЙ

Десь опівдні мати молодої відряджає дружка з двома-трьома свашками до дочки і дає їм курку; цю курку свашки уквітчують паперовими стрічками, з квіткою на чубку і, співаючи і пританцьовуючи, женуть чи несуть в руках вздовж села; жене курку дружко довгою лозиною; позаду за ними музики грають. Так приганяють курку аж до двору молодого; їх шанобливо зустрічають молодий і молода, свати і свашки, запрошують до хати, частують, а після цього з піснями й танцями вони повертаються до батьків молодої.

Надвечір молодий збирається в дорогу до тещі й тестя запрошувати їх і всю родину сватів до себе в гості; він бере пару калачів, перев'язаних червоною ниткою, а всередині з пучечком калини, барвінку, василечків, і разом з дружбою і двома старостами, що несуть по хлібові, з музиками йде до батьків молодої. У них теж весела дорога. Їх зустрічають тесть і теща, свати й свашки, запрошують до хати, садять за стіл, частують, а мати пригощає гостей та розпитує про свою дочку; старости переказують, який вона зварила добрий чи недобрий борщ, як гарно прибрала в хаті, як корову видоїла й інше.

Тим часом сходяться родичі і тут, і там. Родичі молодого приходять обов'язково з пляшкою горілки кожний; деякі приносять подарунки молодим (рядно, рушник, полотно, а хто й поросятко чи ягнятко), інший обіцяє дати дéрева на стовпи чи крокви на хату. Музикам тепер заробіток: адже вони кожного зустрічають маршем, а в хаті грають пісню-танок «На добридень». Кожний, хто приходить, кидає гроші в скрипку через щілину верхньої деки.

Коли всі родичі вже прийшли, а вінчального батька ще немає, тоді кілька душ дружбів, сватів і свашок споряджають комісію: беруть попередок від воза з дишлом, прив'язують зверху солом'яник чи й без нього, виряжаються дві-три пари цугом, а свашка сідає за погонича, і з музиками їдуть до вінчального батька. Сміх, регіт, співи, танці аж до його двору. За звичаєм, вінчальні батько й мати готуються до цієї оказії (печуть хліб, варять холодець, печінку, запасаються горілкою тощо).

Вінчальний батько відчиняє ворота, запрошує їх до хати, частує, а потім його садовлять на колісню чи в солом'яник і з співами й танцями везуть до молодого в подвір'я. Сміху, реготу, жартів тут хоч одбавляй.

Так само везуть і вінчальну матір дружки, свати й свашки молодої до свого двору.

Коли всі родичі молодої зійшлися, весь рід вирушає в дорогу зі співами й танцями в такому порядку: попереду йде зять, обабіч його — тесть і теща, за ними вінчальна мама з старостами й свашками, два-три дружби, музики.

Перед порогом хати молодого вони зупиняються й чекають, коли вийде їх зустрічати дочка. Дружба чи молодий сват, переодягнувшись в жіночий одяг, виходить їм назустріч; з сміхом і реготом присутніх мати молодої проганяє це опудало, бо її дочка не така; виходить другий, трошки краще переодягнений, і теж вклоняється тещі, але вона і свати не впізнають своєї молодої; і вже за третім разом виходить дочка,

вклоняється батькові й матері і вводить їх і всю родину до хати. Тут вітаються свати з сватами, свашки з свашками і просять всіх за стіл.

За столом, в центрі, серед своїх батьків сидить дочка; хазяїном — зять, що припрошує тестя й тещу і всіх сватів їсти та пригощатися. Першу чарку він п'є до батька, другу — до матері, мати — до дочки, а там уже чарка пішла кругом до першої страви, до другої і т. д.
Свашки молодого, припрошуючи гостей, співають:

126—91.

Свати наші, голуби наші, (2)
А сванечки та голубочки,
А сванечки та голубочки, (2)
Звели діток докупочки,
Звели діток докупочки, (2)
Напиймося та й горілочки.
Звели діток та гарненько, (2)
Напиймося солоденько.

Після вечері всі гості виходять надвір. Молоді танцюють, старші співають; теща з свекрухою і тесть з свекром розмовляють, радяться про майбутнє господарювання своїх уже одружених дітей.
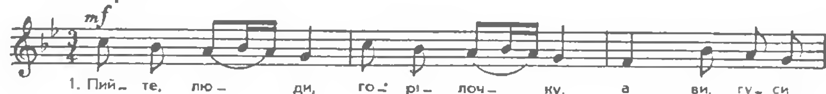
А молодий і молода тим часом частують родину молодого. Робиться це так: молода бере тарілку з двома чарками, староста чи дружба наливає в одну чарку горілки, а в другу вина, молодий накладає їй на голову свою шапку і частує всіх по черзі, починаючи з найрідніших. Кожний, кого частують, випиває чарку чи дві (дружба поруч молодої припрошує випити) і кладе на тарілку свій грошовий подарунок.
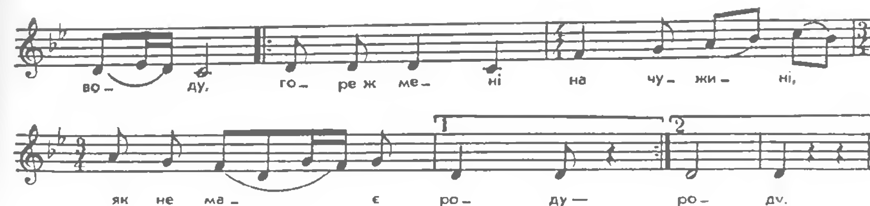
Потім сідає за стіл родина молодої. Припрошують обоє — молодий і молода. А музики надворі розважають сватів.

Після вечері одні залишаються за столом, ті вийшли з-за столу і посідали на лаві, інші пішли в малу хату і там за столом ще п'ють по чарці, співають, треті гомонять про се, про те; хтось в гурті розповідає про якусь смішну пригоду; свашки, найбільш співучі, починають своїх пісень, свати своїх.

127.

Помірно

Пийте, люди, горілочку,
А ви, гуси, воду,
Горе ж мені на чужині,
Як немає роду.
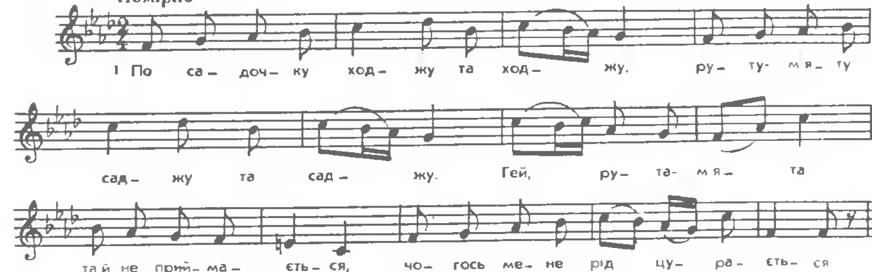
Ой є в мене родиночка,
Далеко від мене,
Ой чую я через люди —
Цурається мене.

Нехай вона цурається,
Як сама знає,
Прийде пора ще й година,
То й мене згадає.

Нехай вона цурається,
Я ж її не буду,
За рік, за два, за чотири
До неї прибуду.

128.

Помірно

По садочку ходжу та ходжу,
Руту-м'яту саджу та саджу.
Гей рута-м'ята та й не приймається,
Чогось мене рід цурається.

Ой чула ж я поміж люди,
Що батенько в гостоньках буде,
Нічку не спала, все стіл застеляла,
Ворітечка повідчиняла.

А батечко їде та їде,
А до мене не заїде,
Двір мій минає, дороги питає,
А до мене не повертає.

А матінка іде та іде,
А до мене не заіде,
Ніченька темна, а зірочка ясна,
Чогось моя доля нещасна.

А в малій хаті чути, як чоловіки співають своєї:

129.

Помірно

mf

1. Та не жаль ме- ні та ні на ко- го — тільки жаль ме- ні на от- ця сво- го. тіль- ки — го.

Та не жаль мені та ні на кого —
Тільки жаль мені на отця свого.
Оженив мене, малолітнього,
Малолітнього, нерозумного.
Та й узяв жінку не до любови,
Не до любови, не до розмови.
Та й не до любови, ні до розмови,
Ні до чорних брів, ні приємних слів.
— Ой поїдь, синку, у Китай-город,
У Китай-город та на ярмарок,
Та купи, синку, корабель новий,
Корабель новий за сто рубликів.
Та за сто рублів з половиною,
Посади жінку із дитиною.
Посади жінку із дитиною
Та пусти морем серединою.
Корабль пливе, аж вода реве,
А мила сидить, як свіча горить.
А мила сидить, як свіча горить,
А дитя плаче, як ворон кряче.
Ой не жаль мені та й за милою,
Тільки жаль мені за дитиною.
Ой вернись, мила, перепросимся,
Одним яблучком переділимся.
Та буде тобі ціле яблучко,
А мені буде одне зернятко,
А мені буде одне зернятко,
Ой вернись, вернись, моє серденько.

Тобі — яблучко, мені — грушечка,
Ой вернись, вернись, моя душечко.

Сумні пісні поступово затихають, і свати й свашки разом з музиками співають і пританцьовують веселих пісень:

130.

Швиденько

mf

1 За що ме- не, му- же, б'єш, за я- кі- вчин- ки, чи я то- бі не на- пря- ла за рік два по- чин- ки, чин- ки?

За що мене, муже, б'єш,
За якії вчинки,
Чи я тобі не напряла
За рік два починки?

Ой ти, моя мила,
Чого така біла?
Десь ти в полі не була,
Що й не обгоріла.

Не сама ж я пряла,
Кума помагала,
Дала я їй миску круп
І шматочок сала.

А я в полі була,
Пшениченьку жала,
І, здається, не слаба, —
Копи не нажала.

131.

Рухливо

mf
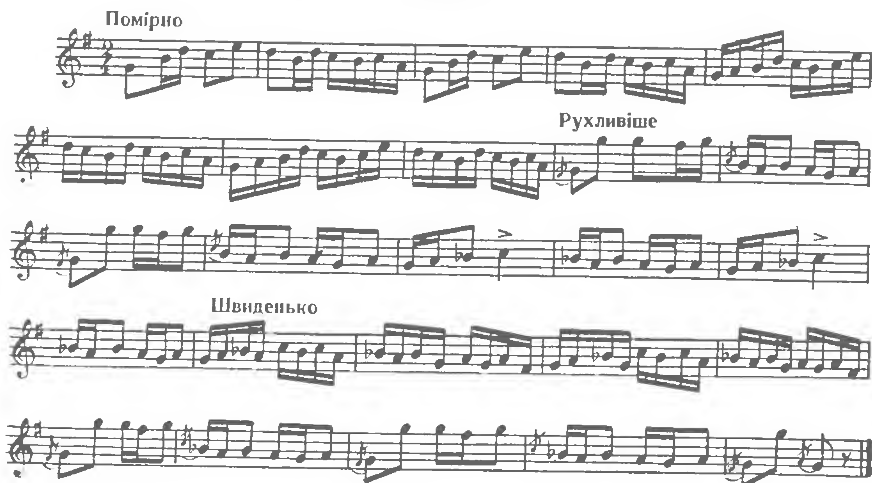
Гу- ляй гу- ляй мо- я чор- но- бро- ва, по- киль мо- я го- лов- ка здо- ро- ва, ой як мо- я го- лов- ка схиб- неть- ся, то- ді тво- я вся роз- кіш ми- неть- ся.

Гуляй, гуляй, моя чорноброва,
Покиль моя головка здорова,
Ой як моя головка схибнеться,
Тоді твоя вся розкіш минеться.

Не витримав якийсь старенький сват і до музиків: «Ану, музики, заграйте-но мені «Дудку»!»

Музики грають:

132.

А старий, взявшись у боки, вже танцює, за ним — інші, і пішли по хаті навприсядки та в долоні плещуть.

Ще один-два таночки, а потім свати прощаються і розходяться додому. Минув понеділок — третій день весілля.

ВІВТОРОК — ГОСТИНА

Вівторок — останній день весілля. Родина молодої сходиться надвечір до її батьків. Поки всі зійдуться, котрийсь сват із свашкою ідуть до батьків молодого просити сватів до себе в гості. Там їх зустрічають, запрошують до хати. Увійшовши до хати, сват кладе хліб на стіл, вітається з сватами, а потім звертається до батьків молодого:

— Просили сват і сваха, і ми просимо увесь рід ваш до нас на гостину.

— Спасибі сватові і свасі і всій вашій родині! Як зійдемось разом, то прийдемо! — відповідає батько молодого.

Після невеличкого гостювання вся родина молодого йде в гості до батьків молодої (попереду свекор і свекруха з сватами, за ними обоє молоді, а далі — вся родина).
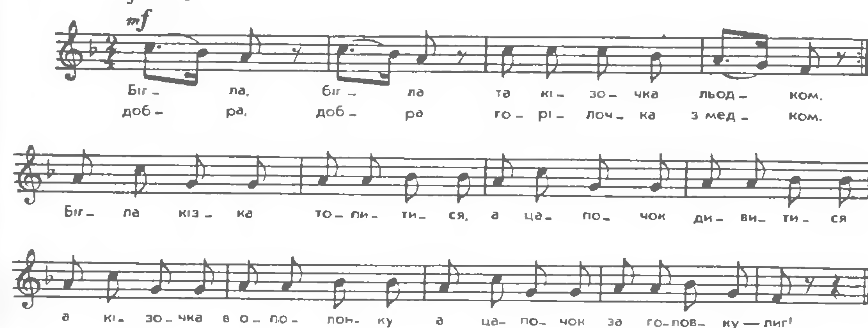
У подвір'ї їх зустрічають тесть і теща, запрошують до хати;

тут свати вітаються з сватами, а потім просять гостей за стіл; за столом в центрі — батько й мати, по боках — молоді і вся родина. Починається вечеря. Свати молодої разом з її батьками припрошують пити та їсти.

Коли обійшла круг столу третя чарка, починаються пісні, жарти, приказки. Тепер править повна самодіяльність усіх сватів; адже музиків немає, то вони самі організовують «оркестр» з ложок, ополоника, затули з печі, макогона й інших хатніх речей. Стукання ополоником по затулі, макогоном по лаві, ложками об тарілки забезпечує ритмічний порядок пісні-танцю.

Свашка, тримаючи чарку, пританцьовує і співає:

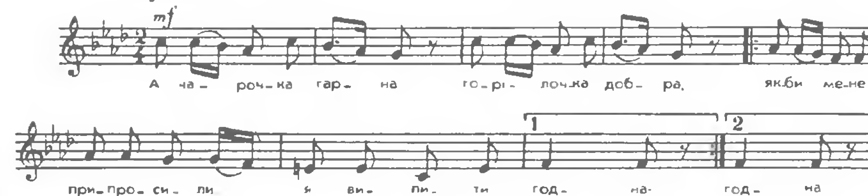
133.

Бігла, бігла та кізочка льодком,
Добра, добра горілочка з медком,
Бігла кізка топитися, а цапочок дивитися,
А кізочка в ополонку, а цапочок за головку — лиг!

— і на слові «лиг» випиває горілку.
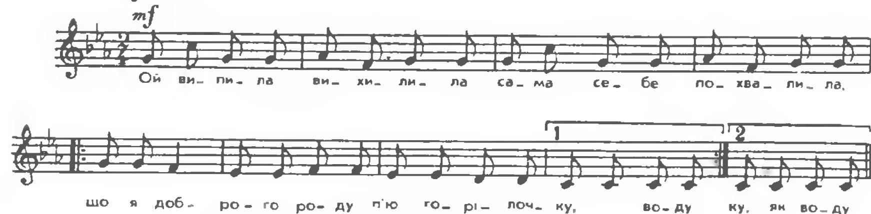
134.

А чарочка гарна, горілочка добра,
Якби мене припросили,
Я випити годна.

Друга:

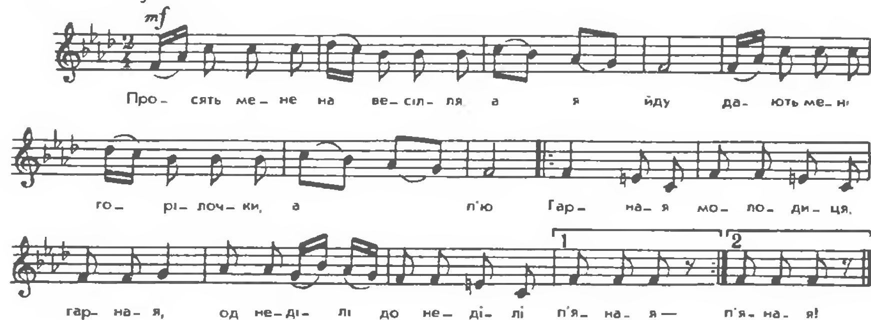
135.

Ой випила, вихилила,
Сама себе похвалила,
Що я доброго роду,
П'ю горілочку, як воду.

Третя:

136.

Просять мене на весілля,
А я йду,
Дають мені горілочки,
А я п'ю.

Гарная молодиця,
Гарная,
Од неділі до неділі
П'яная.

Потім гуртом:
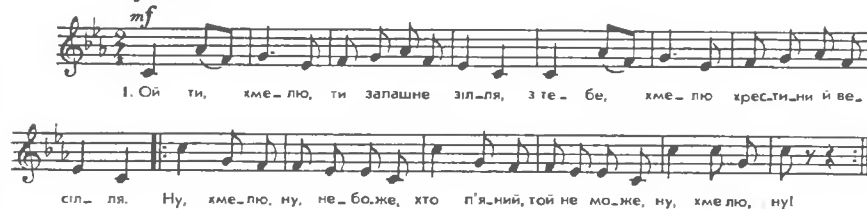
137—131. Дала мені мати коровку
Та на мою бідну головку,

До коровки треба рано встати,
Я ж молода, люблю поспати.

Устану я рано та рано,
Умиюся біло та гарно,
Помолюся господу богу,
Щоб із'їли вовки корову.

А там і сват почав, а за ним усі:

138.

Ой ти, хмелю, ти запашне зілля,
З тебе, хмелю, хрестини й весілля.

Приспів:

Ну, хмелю, ну, небоже,
Хто п'яний, той не може.

Ой ти, хмелю, ти в'єшся по хаті,
А хто п'яний, той лягає спати.
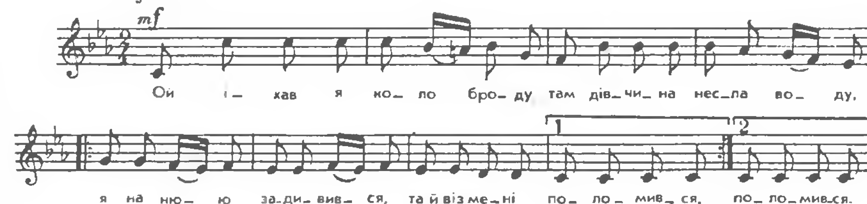
Приспів.

Ой ти, хмелю, ти в'єшся по плоті,
А хто п'яний — лежить у болоті.

Приспів.

Другий за ним:
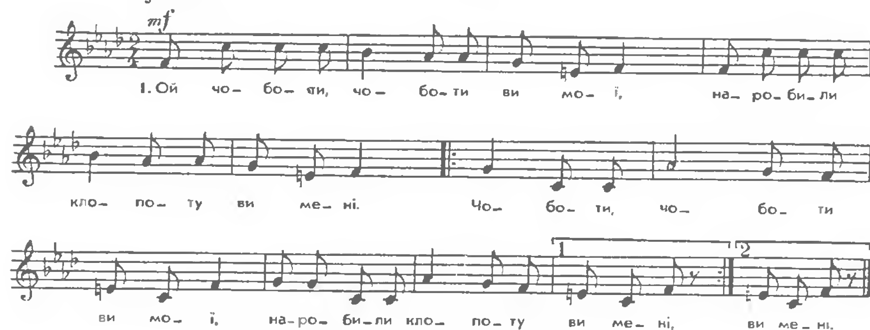
139.

Ой їхав я коло броду,
Там дівчина несла воду,
Я на нюю задивився,
Та й віз мені поломився.

Пішла й теща у танок, приспівуючи:

140.

Ой чоботи, чоботи ви мої,
Наробили клопоту ви мені.

П р и с п і в:

Чоботи, чоботи ви мої,
Наробили клопоту ви мені.

А це тії чоботи, що зять дав,
А за тії чоботи дочку взяв.

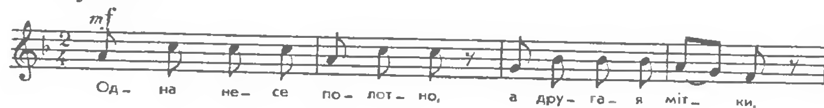
П р и с п і в.
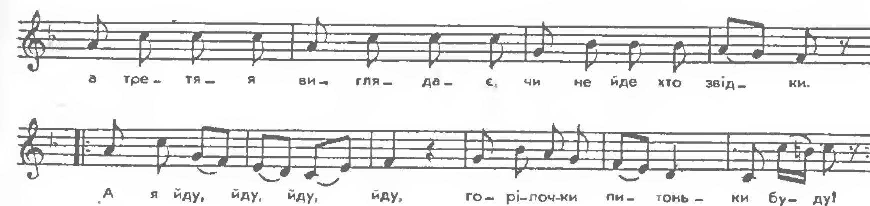
А це тії чоботи, що з бичка,
Чом ви так не робите, як дочка.

П р и с п і в.

А потім знову свашки:

141.

Одна несе полотно,
А другая мітки,
А третяя виглядає,
Чи не йде хто звідки.
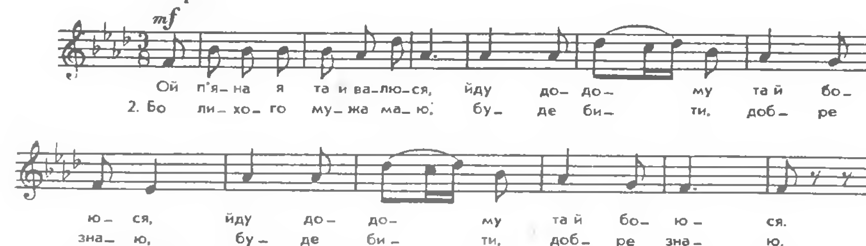
П р и с п і в:

А я йду, йду, йду, йду,
Горілочки питоньки буду!

Я не беру ні з плотів,
Ні з чужої скрині,
Буду мати заплатити
Тії господині.

П р и с п і в.

142.
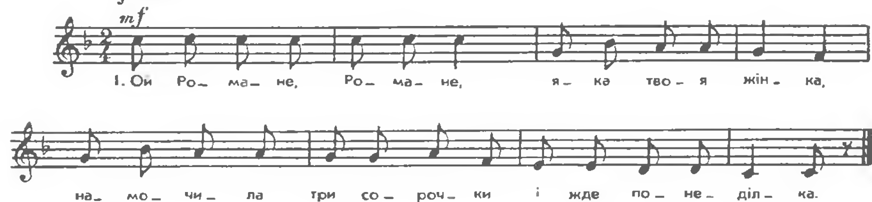

Ой п'яна я та й валюся,
Йду додому та й боюся, (2)
Бо лихого мужа маю,
Буде бити, добре знаю, (2)
Буде бити ще й лаяти,
Ще й від хати проганяти. (2)
Іди, мила, утопися, (2)
Бо ти мені не годишся.
Ой піду я до Дунаю, (2)
Стану, гляну, подумаю.
Ой Дунаю, Дунаєчку, (2)

Прийми мене, хазяєчку,
Прийняв батька, прийняв неньку,
Прийми мене, молоденьку.

143.

Рухливо
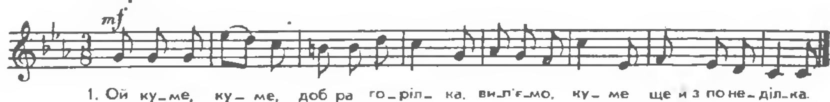

Ой Романе, Романе, яка твоя жінка,
Намочила три сорочки і жде понеділка.
Ходить Роман попід хати та шукає прачки,
Хто випере три сорочки, то дасть мірку гречки.
А Роман на току, а я хату мету,
У Романа чорні брови, за Романа піду.
Ой Романе, Романе, які твої дочки,
Одна коса, друга боса, третя без сорочки.
Ой піду я до млина до дирявого,
Чи не знайду Романа кучерявого.
Доганяла Романа коло Києва,
Побачила, що поганий, та й покинула.

Взялися й свати до співу:

144.

Помірно
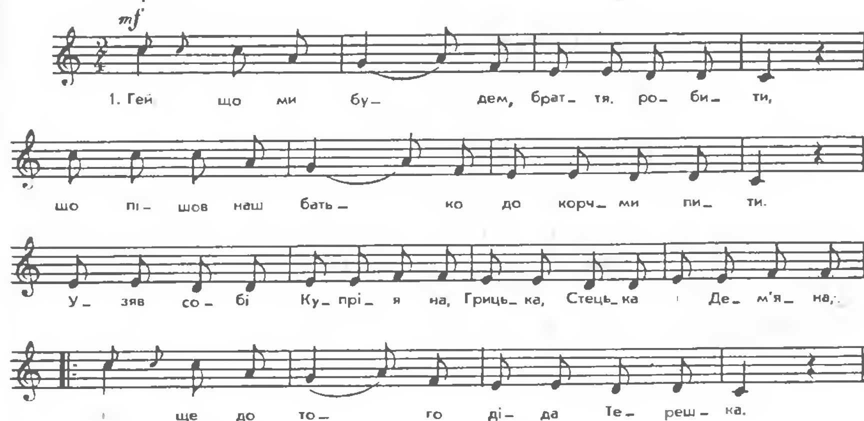

Ой куме, куме, добра горілка,
Вип'ємо, куме, ще й з понеділка.
Ой куме, куме, є грошів сорок,
Вип'ємо, куме, ще й у вівторок.

Ой куме, куме, продам телицю,
Вип'ємо, куме, ще й у п'ятницю.
Ой куме, куме, киньмо роботу,
Вип'ємо, куме, ще й у суботу.

145.

Помірно
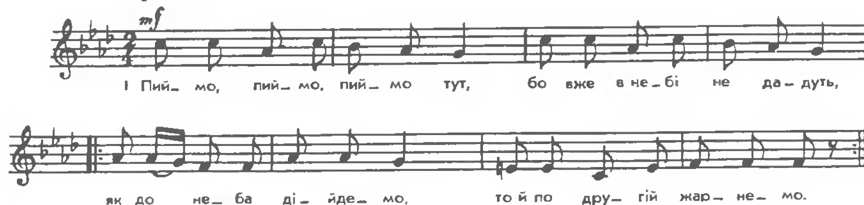

Гей, що ми будем, браття, робити,
Що пішов наш батько до корчми пити,
Узяв собі Купріяна, Грицька, Стецька і Дем'яна,
І ще до того діда Терешка.
Кажу корчмареві півкварти дати,
А він не хоче поборгувати.
Ой що це за вража мати,
Що не хоче боргувати.
А я тобі разом за все заплачу!

А далі й загальна гуртова:

146.

Рухливо

Пиймо, пиймо, пиймо тут,
Бо вже в небі не дадуть,
Як до неба дійдемо,
То й по другій жарнемо.

Ой коли б то, коли б то
Виорати на жито,
На пшеницю рілля є.
Нехай мила гуляє.

Ой родино, родино,
Щоб нам жито родило,
І житечко, і овес,
Щоб зібрався рід увесь.

Всі, раді та веселі, співають, жартують, сміються. А десь опівночі чи й пізніше прощаються, дякують одні одним і розходяться.

Тепер кінець весілля.

ПОЛІССЯ

Чернігівщина

ВЕСІЛЛЯ В СЕЛІ ПРОХОРИ БОРЗЕНСЬКОГО ПОВІТУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Записав П. Коломийченко. Мелодії поклали на ноти В. М. Лащенко і В. Г. Дмитріїв. 1919

СВАТАНЄ

В суботу, в неділю або в празник батько й мати питають сина, до кого посилать старостів. Син каже посилати до тієї, яка йому до вподоби. Батько й мати кличуть 2 старостів. Вибирають таких, щоб уміли посватать. Свататься ідуть або ідуть увечері, утр[ь]ох — 2 старости і молодий. Старости входять у хату, а молодий остається у дворі або в сінях. Старости подають батьку хліб у хустці та й кажуть: «Кланяємось вам хлібом; оце нас прислали до вас, у вас, кажуть, є уточка приблудна, а в нас є селешок, то як би нам їх спарувать докупи?» Батько бере хліб і питає, од кого. Як люде не підходящі, батько кладе на стіл хліб у хустці та й каже: «Ми ще не думаєм оддавать, вона в нас ще молода, шукайте собі з богом», — бере з стола хліб і оддає старостам. Получивши «гарбуза», старости і молодий ідуть додому або сватать другу. Як же люди підходящі, то батько просить старостів сідать, розмотує і кладе хліб на стіл. Старости дякують, сідають та й кажуть: «Сади, боже, все добре». Мати посилає за дівкою — вона гуляє на улиці. Дівка приходить і становиться коло печі. Батько й каже їй: «От тебе сватає такий-то, чи согласна ти за його?» Дівка одвічає, що согласна, а більше того, що каже: «Як ви, тату да мамо». Батько розмовляє з старостами, дочка біжить за горілкою, а мати ставить на стіл сметану, ковбасу, кладе паляницю та й каже: «Хай легко згадається й вашим». Батько начинає частовать, а потім питає: «А де ж ваш молодий?»

Менший староста взиває молодого. Уві[й]шовши, молодий здоровиться і становиться коло порога; батько просить його сідать за стіл. Всі випивають і закусують. Після закуски мати міняє хліб, замотує у свою хустку і дає старості. На другий день приходить до молодої батько молодого з хлібом; уві[й]шовши в хату, каже: «Драстуйте, кланяємось вам хлібом». Батько молодої бере хліб, розмотує, цілує, кладе на стіл і просить сідать. Батьки сідають за стіл, а мати з дочкою подають закуску. За закускою йде розмова про те, що є в молодого, яке придане буде за молодою. Хліб молодого міняють у другий раз: мати дає хліб, а молода кладе на хліб білу хустку. На прощанє мати каже: «Хай же й молодий при[й]де». Молодий починає ходить щовечора, його шанують. Через тиждень приходить знов батько молодого і радяться про змовини і весілє. Змовини бувають після цього через 2 тижні.
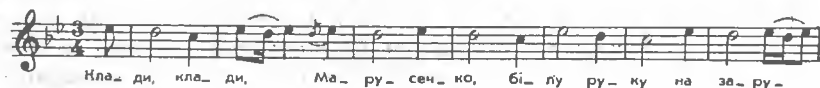
РОЗГЛЯДИ
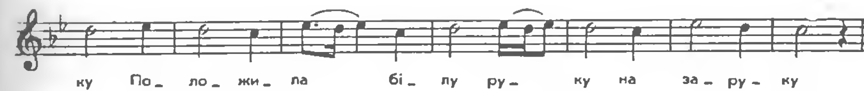
Як молодий з другого села, тоді батько й мати молодої їдуть до молодого подивитись, що в його є — се називається *розгляди*. Чесні люди показують усе по правді; а нечесні часто роблять так: приводять і прив'язують до ясель чужих волів, насипають у засіки полови, накривають рядном і зверху присипають трохи житом, показують все це, буцімто їхнє.

ЗМОВИНИ

Молодий приводить до молодої свого роду душ 10 і приносять барило (ведеркове) горілки. Як при[й]де рід до молодої, батько благосл[овл]яє свою дочку іти кликати на змовини свій рід. Молода без рушника з однією дружкою іде скликать свій рід, а рід молодого сідає за стіл, випивають і закусують. Молода, уві[й]шовши до родичів, кланяється й каже: «Просить батько й мати, і я прошу, приход[ь]те на змовини».— Рід молодої зараз приходить до неї, сідає за стіл, всі п'ють і закусують. Скликавши увесь рід, молода приходить додому. Рід співає:

1.
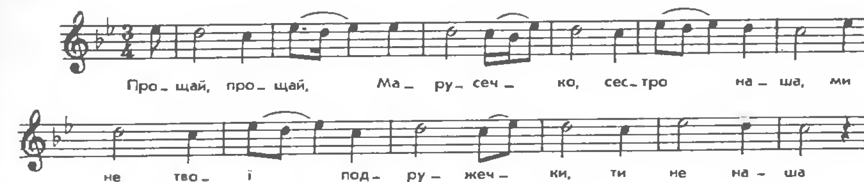

Клади, клади, Марусечко *,
Білу руку
На заруку.

Молода й мати часто плачуть, а рід співає:

Положила
Білу руку
На заруку.

Як вип'ють горілку молодого, батько молодої ставить і своє відро. Рід співає, танцює і розходиться опівночі. Парубки і подруги молодої сходяться у двір до молодої, і як тільки рід розі[й]деться, парубки правлять з молодого на кварту. Молода запрошує в хату подруг і садовить за стіл. Подруги випивають, закусують і співають:

2.

Прощай, прощай, Марусечко *,
Сестро наша,
Ми не твої подружечки **,
Ти не наша.

Молода стоїть перед столом, шанує і плаче. Плачуть і вірні подруги. Розходяться, як геть зверне з опівночі.

ПРИГОТОВЛЕНЄ ДО ВЕСІЛЛЯ

Через тиждень після змовин батько молодого приходить до свата (батька молодої) з хлібом; радяться, коли буде весілє. Весілє буває після змовин через два, три і чотири

* Варіант: Марусенько.
** Варіант: подруженьки.
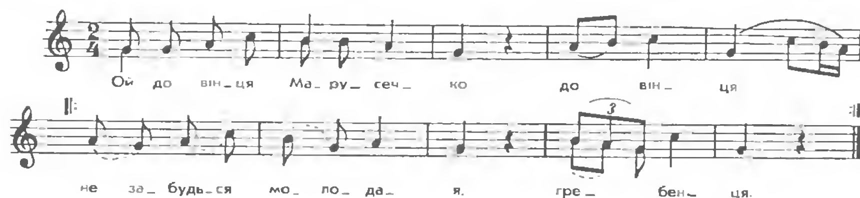
тижні. Назначивши день весілля, приготовляються до нього: кравці шиють молодій одежу, молода шиє наволочки, сорочки молодому, а старії дбають про те, щоб було чим при[й]няти гостей — колють свиней, ріжуть гусей, уток, купують горілку.

ВІНЧАНЄ. В П'ЯТНИЦЮ

Вінчанє буває частійше в п'ятницю вранці. Батько й мати сідають за стіл. До їх підходить син і наклоняє голову. Спершу батько кладе на голову сина ікону, а потом мати хліб і сіль та й кажуть: «Благословляємо тебе щастєм і здоров'єм, віком довгим і розумом добрим». — Молоду так же благословляють її батько і мати. Буває сумно.

У молодої тітка або сестра приспівує:

3.

Ой до вінця, Марусечко, до вінця,
Не забудься, молодая, гребенця *,
Ой упав гребенець під столець,
Да подай Марусеньці гребенець,
І підемо із тобою під вінець.

Молодий з одним боярином і 2 присяжними і молода з однією дружкою, 2 присяжними й батьком ідуть до церкви, — кожне з свого дому. У церкві дружка молодої стеле рушник під ноги молодим, а присяжнії розписуються. Під рушник кладеться копійка, щоб багато жили. В день вінчання молодії нічого не їдять. Як на вінчанні, [коли ходять] кругом стільця, у молодої або молодого потухне свічка, то це гидкий признак — теє скоро помре.
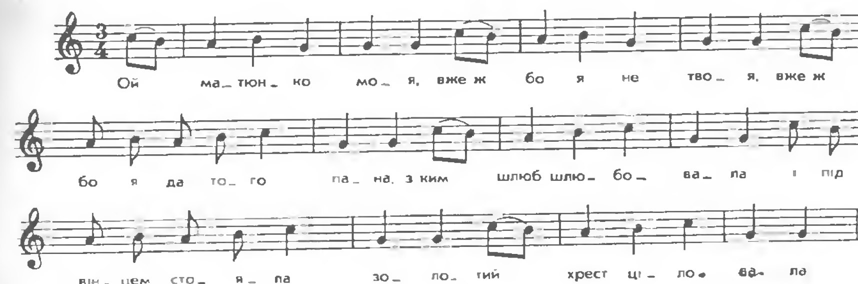
---

* Варіант:
Ой до вінця, Марусенька, до вінця,
Не забудься, Марусенька, гребенця.

ПІСЛЯ ВІНЧАННЯ

Після вінчання молода й молодий, взявшись за білу хустку, ідуть до молодої. За ними йдуть — боярин, дружка і присяжні. Люде, як зустрічають молодих, кажуть: «Хай вам бог помагає», а молодії кланяються й кажуть: «Спасіба». У молодої молодий і молода сідають за стіл — у первий раз у парі. Коло молодої сідає дружка, а коло молодого боярин. Тут же сідають батько і присяжні.

Тітка або сестра молодої знов приспівує:

4.

Ой матюнко моя,
Вже ж бо я не твоя,
Вже ж бо я да того пана,
З ким шлюб шлюбовала
І під вінцем стояла,
Золотий хрест цілувала.

Скоро вип'ють, закусять і скоро розходяться.
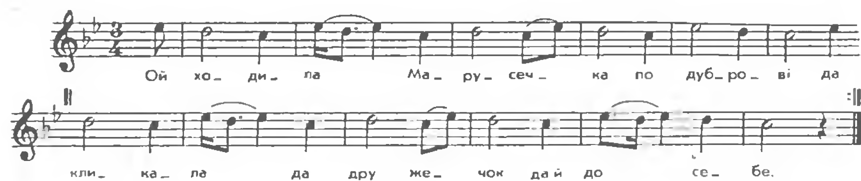
У СУБОТУ

В суботу опівдні молода одягається у первий убір (найчастійше надіває красну юпку), під[в]'язується рушником, кладе за пазуху маленький, нарочито спечений хлібчик, друбок солі, а на голову, під хустку, два колоски жита і йде по старшу дружку, що держала вінця. Молода з старшою дружкою іде по селу і скликає родню і дружок. У хату родичів уходить молода і душ 10 не співучих дружок. Молода кланяється у пояс і каже: «Просить батько, просить мати і я, приход[ь]те на хліб, на сіль, на весілє». Як зустріне молода кого на улиці, то становиться і кланяється у пояс.

Дружки, зобравшись, як коли душ до 100 і більше, ходять за молодою і співають по порядку такі пісні:

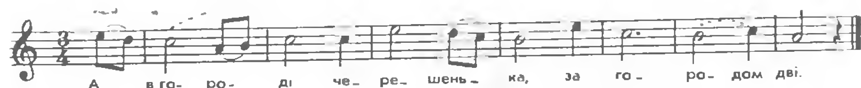
5—3. Ой не гайся, Марусенько, не гайся,
В червонії чоботочки обувайся
Да за дружечками шатайся.

6.
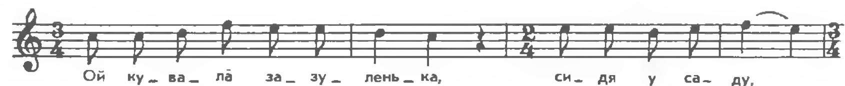

Ой ходила Марусечка по дуброві
Да кликала [да] дружечок да [й] до себе *:
— Ідіть, ідіть, да дружечки, да й до мене.
Ой первий раз да дружечок собираю,
Більше в мене дружечок да й не буде.

7.
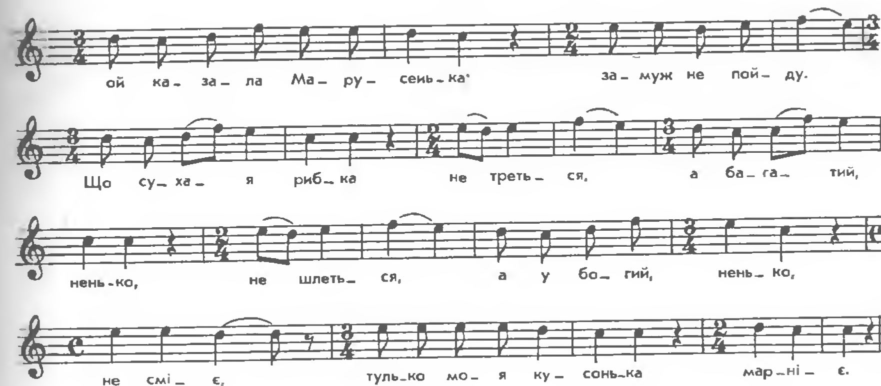

А в городі черешенька, за городом дві,
Да й зацвіли білим цвітом да й усі три.
Туда ішла молодая із посаду,
За єю йшов да батенько на пораду.
— Не йди, не йди, да батеньку, да за мною,
Не буде в нас порадоньки із тобою **.
— Іди, іди, молоденький, да за мною,
Да буде в нас порадонька із тобою.

8.

* Варіант:
Ой ходила молодая по дуброві
Да просила дружечок да й до себе.

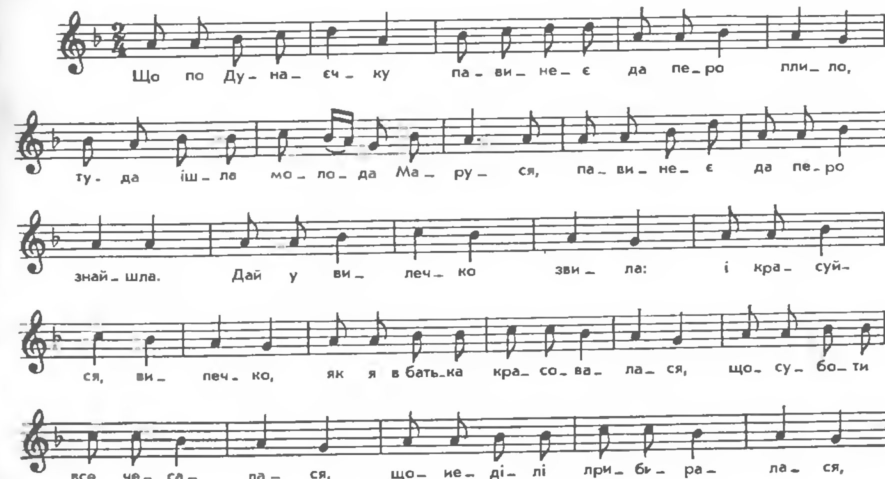
** Далі співається без змін, тільки замість «батенько» — «За єю йшла да матюнка», «За єю молоденький на пораду» *(Упорядн.)*.

Ой кувала зазуленька,
Сидя у саду,
Ой казала Марусенька:
Замуж * не пойду.

Що сухая рибка не треться,
А багатий, ненько, не шлеться,
А убогий, ненько, не сміє,
Тулько моя кусонька марніє.

9.

* Варіант: В замуж.

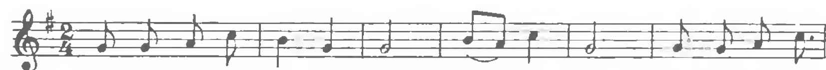

Що по Дунаєчку
Павинеє да перо плило,
Туда ішла молода Маруся *,
Павинеє да перо знайшла.

Да й у вилечко звила:
І красуйся, вилечко,
Як я в батька красовалася,
Щосуботи все чесалася.

Щосуботи все чесалася,
Щонеділі прибиралася:
Щосуботи та й у віночку **,
Щонеділі та й у таночку.

10.

Ой помалу, дружечки, ходіте,
Зеленого винограду не топчіте,
Або наш виноград сам порус,
Туди нашу молодую бог понюс.

11.

---

* Варіант:

Що на Дунаєчку
Павинеє да перо плило,
Туди ішла молода Марусенька...

** Варіант: ... да й у віночку...

Ой летів горностай через сад,
Погубив пір'єчко на весь сад;
Ізбирайте, дружечки, пір'єчко,
Ізов'ємо Марусечці вилечко.

12.

Да ішли ми лугами
Да калину ламали,
Вже ж тобі, Марусечко,
Не гуляти з нами.

13.
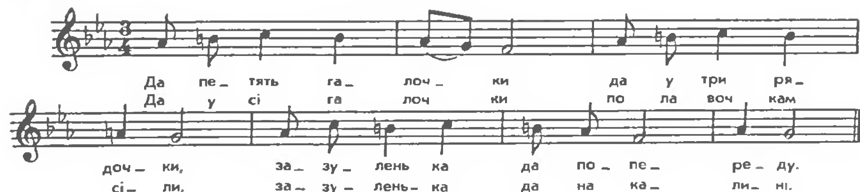

Ой ти, попе Гордію,
Да не звони рано в неділю,
Да зазвони рано в суботу,
Перебий дружечкам роботу.

14.

Да летять галочки
Да у три рядочки,
Зазуленька да попереду.
Да усі галочки
По лавочкам сіли,
Зазуленька да на калині.

Да й усі галочки
Защебетали,
Зазуленька да закувала.
Да й ішли дружечки
Да й у три рядочки,
Молодая ж попереду.

Да й усі дружечки
Да й заспівали,
Молодая да заплакала.

Як молода ходить по селу, до її хати приходять молодиці вить вильце і пекти коровай.

ВИЛЬЦЕ

В'ється вильце так: береться з дерева гілечка, кругленька і гольовата; ріжуть ножицями білий, красний, голубий і зелений папір довгими полосками; з одного боку полосок вирізуються зубчики, полосками обмотують гілечки уздовж, од низу до верху так, щоб гілечки не видно було і щоб зубчиками полоски були до лиця, наперед. Полоски прив'язують до гілечок нитками. Скілько гілечок, стілько робиться і мачків. Мачка робиться так: з білого паперу вирізується кружалка, з півчетверті, кругом кружалки вирізуються зубчики, на білу кружалку кладуть менчу — красну, вирізану так же, на красну ще менчу —

голубу і на голубу ще менчу — зелену. Кружалки зшиваються ниткою і виходить род маковки — мачок. Такий мачок прив'язують до кожної гілечки, до лиця.
Як в'ють вильце, молодиці співають:

14а.
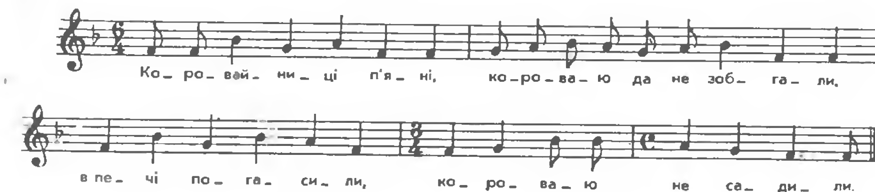
Ми вілечко вили,
У хліб устромили,
На столі да поставили,
Щоб було на столі повно,
Щоб нашим молодим гарно.

Разом з короваєм печеться невеликий хліб; вильце стромляють посередині у хліб і становлять на стіл. На столі вильце стоїть до неділі, до вечора.

КОРОВАЙ

Зробивши вильце, молодиці тулять коровай. Короваєм зветься великий хліб, що кругом обкладається шишками, а посередині котрого ставиться хрест. Печеться із купованої, доброї муки.
Як тулять, то співають:

15.

Коровайниці п'яні,
Короваю да не зобгали *.
В печі погасили,
Короваю не садили.
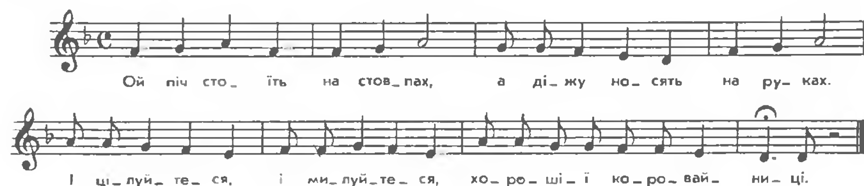
Піч вимітається не кочергою, а віником, що роблять нарошно — щоб молодії багато жили. Вимітаючи піч, молодиця співає:

Піч вимітається,
Коровай да сажається...

* Варіант: ... ще не зобгали...

Посадивши коровай, коровайниці становлять посеред хати ослін, носять на руках кругом ослона порожню діжу і співають:

16.

Ой піч стоїть на стовпах,
А діжу носять на руках.
І цілуйтеся, і милуйтеся,
Хорошії коровайниці.
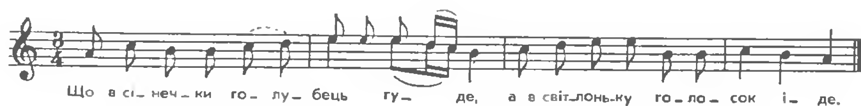
Становлять діжу на ослоні і через діжу цілуються навхрест. З діжою кругом ослона обходять три рази і три рази цілуються.

Разом з короваєм печуть і шишки. Одна з коровайниць шишки у решеті виносить у сіни дітям. Дітей збирається багато — з різних кутків — це називається «хватають коровай». Діти кидаються до молодиці і достають шишки, а молодиця піднімає решето і не дає. Рідко яка молодиця устоїть на ногах, а то її повалять і шишки розхватають.

Замічають, що як репнеться коровай, то одно з молодих скоро помре.

Увечері молода з дружками заходить до молодого; всі входять у хату. Дружки співають:

17.
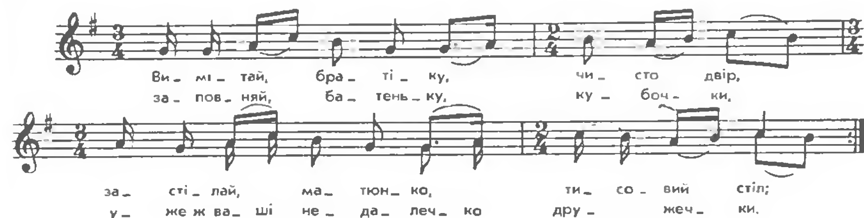

Що в сінечки голубець гуде,
А в світлоньку голосок іде,
Там Хведорок умивається,
Хустиною утирається,
З матюнкою порядж ається:
— Порадь мене, моя матюнко,
Скілько мені да бояр брати,
Скілько мені світилок сажати.

— Ой синочку-челядиночку,
Бери свою всю родиночку,
І близькую, і далекую,
І багату, і убогую.
Що багата да напитися,
А вбогая пожуритися;
Що багата все пити, гуляти,
А вбогая порядок давати.

Молодую і дружок шанують вареною горілкою. За стіл не сідають. У сінях грають музики (скрипки й бубон, а як нема, то гармонія або свистілка). Молода йде вперед танцювать, а за нею дружки. Танцюють трохи, і молода веде до себе дружок вечерять. Як підходять до молодої під двір, дружки співають:
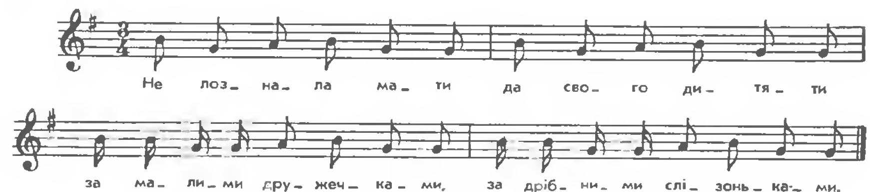
18.

Вимітай, братіку, чисто двір *,
Застілай, матюнко, тисовий стіл;
Сповняй, батеньку, кубочки,
Уже ж ваші недалечко дружечки.

Уві[й]шовши у двір, співають:

19.

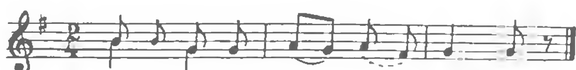

* Варіант: двур.

Не познала мати
Да свого дитяти
За малими дружечками,
За дрібними слізоньками.
Сонечко низенько,
Дружечки близенько,
Сонечко у розі,
Дружечки на порозі.

При[й]шовши до молодої, дружки знімають верхню одежу в другій комнаті, як є, а то у сусіда, [сідають] за стіл і зараз співають:

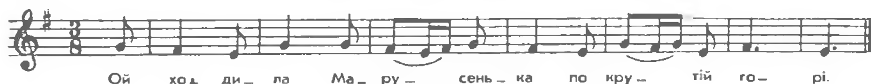
20.

Брязнули ложки, тарілки,
Насипано пива, горілки,
Марусина челядь
Садовиться вечерять.

Дружки вечеряють, молода стоїть коло стола, кланяється і просить вечерять.
Як у молодої умер батько, то трохи згодом співають:

21.

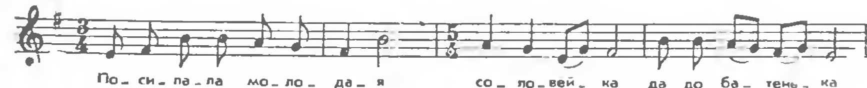

Ой ходила Марусенька
По крутій горі,
Загледіла сіре утя
На тихій воді.

— Пливи, пливи, сіре утя,
Тихо по воді,
Прибудь, прибудь, мій батеньку,
Тепер ід мені,

Ой дай мені порадоньку,
Бідній сироті.
— Поклонися, дитя моє,
Чужій чужині.

22.

Посилала Маруся соловейка
Да до батенька.

Соловейко не долітає,
Вже батенько да промовляє:
— Да за чим, соловейку,
Да за чим, маленький,

Із якими
Да пісоньками?
— Із твоєї хати,
Од твого дитяти,

Щоб ти ішов
Порядок дати.
— Не можу я встать
І пораду дать,

Сира земля
На груди налягла.

Дорогеє суконечко
Заслонило оконечко,
Склепилися карі очі
Ще й уста мої.

Лети, лети, соловейку,
Та до домоньку,
Скажи, скажи, соловейку,
Моєму дитяті,

Нехай її ізрядять,
Як панську дитину,
Посадять,
Як сиротовину.

Повечерявши і одягнувшись, на прощанє співають № 2 і розходяться. Молода скидає первий убір і надіває худший.
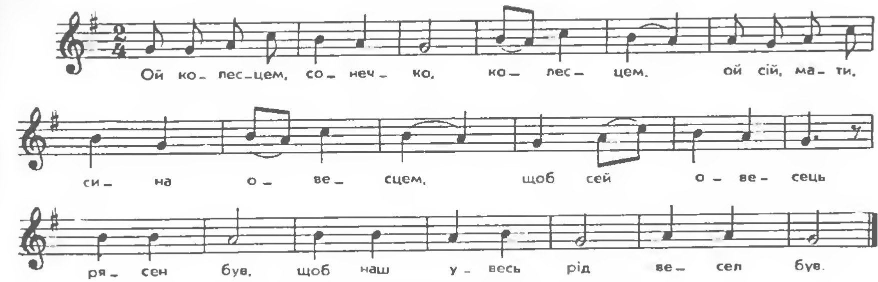
Молодий в суботу з півдня в синьому жупані, підперезаний красним поясом, з ціпком, удвох з старшим боярином обходить свій рід і просить на весілє, як і молода. Увечері з старшим боярином і з двома дружка́ми, як розі[й]дуться од молодої дружки, молодий з боярином приходить до молодої. Молодії у сінях беруться за білу хустку, старший дружко каже з сіней: «Панове старости, благословіть молодих за стіл завести». Старости з хати кажуть: «Бог благословить». Дружко̇ три рази ціпком хрестить двері, три рази обводить молодих кругом стола і там, де сідать молодим (за столом), кожний раз присідають. Послі три рази молодії сідають за столом у парі, коло молодої сідає старша дружка, а коло молодого боярин, і вечеряють. Після вечері ідуть додому — дружко зараз, а молодий трохи згодом, порадившись про весілє.

НЕДІЛЯ

В неділю зараз після обід од молодої везуть до молодого худобу. Везе близька рідня: брат молодої і, як є, зять. Везуть на одному возі, а як багатша, то на 2 і на 3. Од багатої везуть: скриню, подушок великих штук 5 і маленьких шт. 6, кожухів (байбараків) 2, кожушанок суконних 2, юпок білих суконних шт. 4 (тепер уже вивелись), сорочок вишитих шт. 30, плахт 6, юпок легких 6 (шовкова, шерстяна, байка красна з чорними ковтунами, каврова, кумачева і ситцева з цвітами), чобіт 2 пари, черевиків 2 пари, хусток головних 10 (шовкових 3, шерстяних 3, гарусова зелена 1, червона 1, каврова 1 і прохорова 1), карсеток 4, запасок 6 (шовкова, парчева, шерстяна — красна й голуба і бурячкова), намиста доброго кар[б]. на 40, полотна шматків 15, рушників 30, хусток 20, настулників 12, лужиків 3. Худібчиків добре шанують, і вони скоро вертаються до дому.

В цю пору молодий з паляницею, замотаною у білу хустку, ходить по роду і просить у поїзд. «Просить батько, мати і я, приход[ь]те до нас у поїзд». — Як уходить у хату, паляницю дає роду, а як іде з хати, то йому оддають і дякують. Родні молодого сходить[ся] душ 50. У молодого на столі стоїть тарілка дерев'яна. Скликана рідня кладе на тарілку по копійці, а дружко щитає, щоб не набралось поїзду більше, як посвітовались із батьком молодої. Рідня, що буде в поїзді, розходиться і убирається у первий убір; дівки надівають вишиті сорочки, плахти, красні запаски, літом — карсетки і черевики, а зимою — юпки і чоботи, цвітки, намисто і ленти, а парубки — синії жупани, красні пояси і сірі шапки. Сходяться до молодого і всі сідають за стіл, випивають тілько по одній чарці, трошки закусують і виходять із-за стола. Дружко каже: «Панове старости, благословіть молодого із-за стола вивести». — Молодий береться за білу хустку дружка і виходить за дружком із-за стола. Мати виносить печную діжку, ставляє у дворі перед сіншними дверима на ослоні, бере у руки тарілку з сухими грушами і овсом і накривається кожухом навиворот. Дружко три рази обводить молодого кругом діжки, держачись обидва за хуст[к]у. Мати з кожухом ходить за молодим і обсіває його овсом і грушима, щоб багатий був. Коли це робиться, буває весело: жартують, сміються; менчий дружко ціпком б'є по кожуху... Світилки і свахи співають:
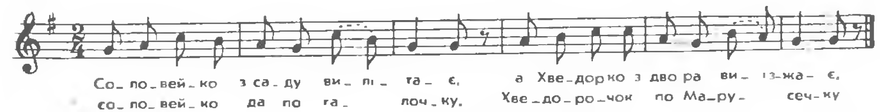
23.

Ой колесцем, сонечко, колесцем,
Ой сій, мати, сина овесцем,
Щоб сей овесець рясен був,
Щоб наш увесь рід весел був.

Кожух з матері зді[й]мають. Кожух, діжку, ослін і тарілку несуть у сіни. Мати, як женить сина у своєму селі, виводить його на двір за білу хустку, а як на чужому, то син сідає на віз чи на сани, а мати за повод виводить коня за двір.
Поїзд іде за ними і співає:
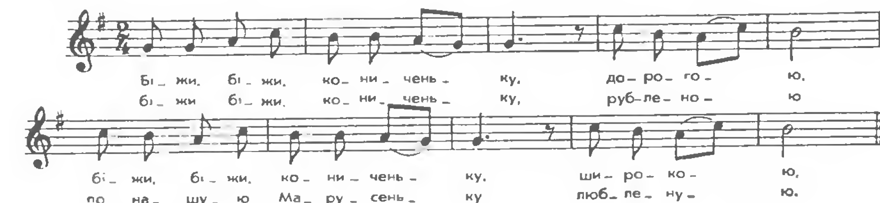
24.

Соловейко з саду вилітає,
А Хведорко з двора виїзжає *;
Соловейко да по галочку,
Хведорочко по Марусечку.

Мати вертається у хату, а поїзд — як у своєму селі, то йде, а як на чуже, то їде — і з музикою співає по порядку такі пісні:

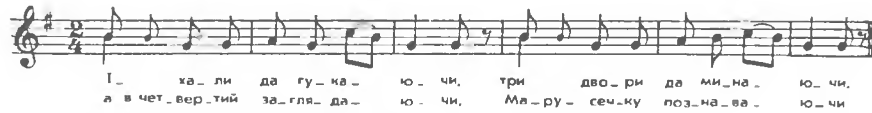
25.

* Варіант: Хведорок.
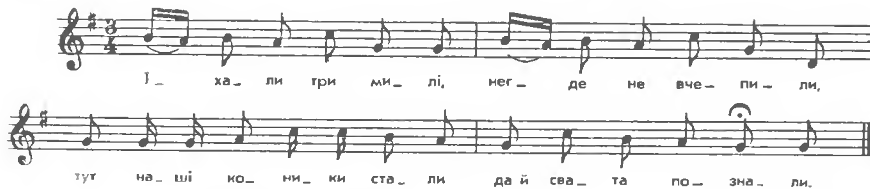
Біжи, біжи, кониченьку, дорогою,
Біжи, біжи, кониченьку, широкою,
Біжи, біжи, коническу, рубленою
По нашую Марусеньку люблену.

26.

Їхали да гукаючи,
Три двори да минаючи,
А в четвертий заглядаючи,
Марусечку познаваючи.
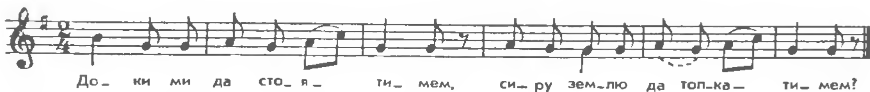
27.

Їхали три милі,
Негде не вчепили,
Тут наші коники стали
Да й свата познали.

Як поїзд підійде до воріт, співає:

28.
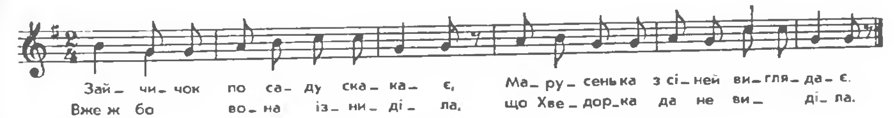

Доки ми да стоятимем,
Сиру землю да топкатимем,
Під новими да воротями
Червоними да чоботями?
Або коню овса дайте,
Або нас привітайте.

Парубки, що гуляли з молодою, держать ворота зачинені і просять з молодого на кварту за те, що одчинять: продають

молоду. Молодий дає на кварту, парубки одчиняють ворота, поїзд уїжає у двір і співає:

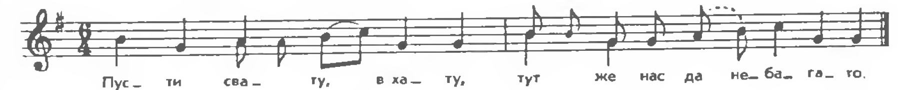
29.

Зайчичок по саду скакає,
Марусенька з сіней виглядає *,
Вже ж бо вона ізниділа,
Що Хведорка да не виділа.

Молодий підходить до сінешних дверей, коло його становиться сваха (жінка з поїзду, середніх літ). Сваха держить шаблю, обмотану посередині барвінком, в барвінку горить свічка.
Поїзд стоїть за ними і співає:

30.

Пусти, свату, в хату,
Тут же нас да небагато;
Сімсот да бояр кінних,
Два братіки рідних,
Дві свашечки в возі
Да на лютім морозі.
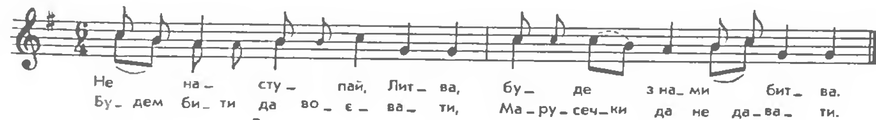
Перед поїздом до молодої приходить душ п'ять співучих дружок. Молоду заводять за стіл, вона наклоняє голову, а старша дружка білою хусткою накриває голову молодій. Дружки сідають за стіл. В хату входять два дружки. Батько молодої дає дружкам по чарці горілки, а мати по рушнику. Дружки перев'язуються рушниками (через праве плече під ліву руку так, що конці рушника висять з лівого боку) й кажуть: «Спасіба свату й свасі і тобі, молода, що рано вставала та подарки пряла». — Мати молодої виходить до поїзду і просить

* Варіант: Молодая з саней виглядає.

у хату; з нею виходить сваха з запаленою свічкою. Свахи молодої і молодого цілуються через поріг сінешних дверей, сваха молодої оддає свічку свасі молодого, а та ставить її до шаблі, у парі. Молодий уходить у хату і становиться коло стола, за ним увесь поїзд.
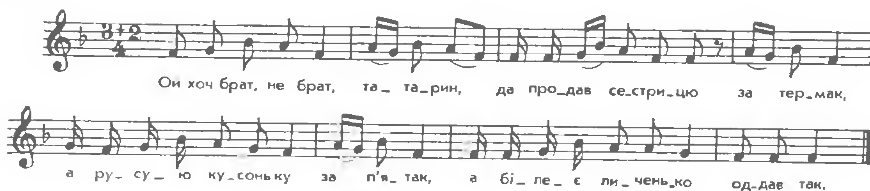
Дружки молодої співають:

31.
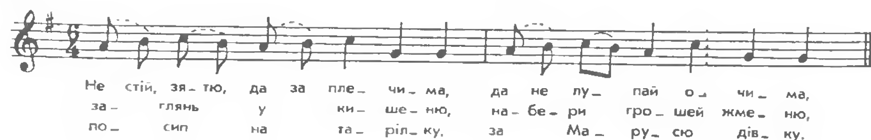

Не наступай, Литва,
Буде з нами битва,
Будем бити да воєвати,
Марусечки да не давати.

32.

Ой хоч брат, не брат, татарин,
Да продав сестрицю за термак,
А русую кусоньку за п'ятак,
А білеє личенько оддав так.
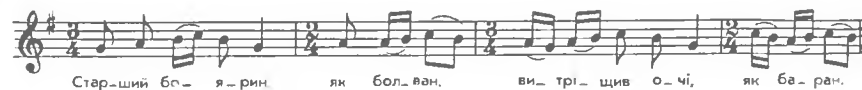
33.

Не стій *, зятю, да за плечима,
Да не лупай очима,
Заглянь у кишеню,
Набери грошей жменю,
Посип на тарілку
За Марусю дівку.

* Варіант: не стуй.
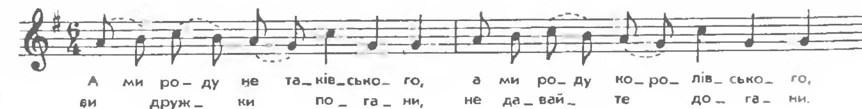
34.

Старший боярин, як болван,
Витріщив * очі, як баран,
Що на йому за свита —
Соломою вшита.
Що на йому шапка —
Шкуратяна латка;
Крутнем підперезався
І в бояре убрався.

Поїзд одвічає:

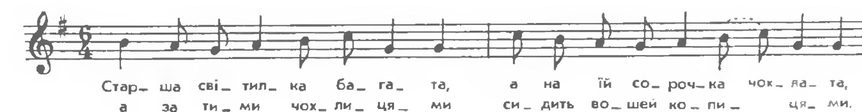
35.

А ми роду не таківського
А ми роду королівського **;
Ви дружки погани,
Не давайте догани.

Дружки молодої одвічають:

36.
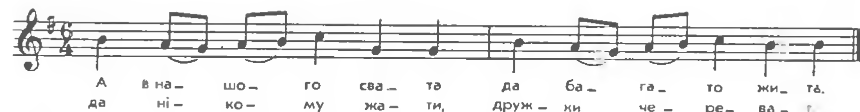

Старша світилка багата,
А на їй сорочка чохлата,
А за тими чохлицями
Сидить вошей копицями.

Поїзд знов одвічає:

* Варіант: вирячив.
** Варіант: ... не такувського, ... королювського.
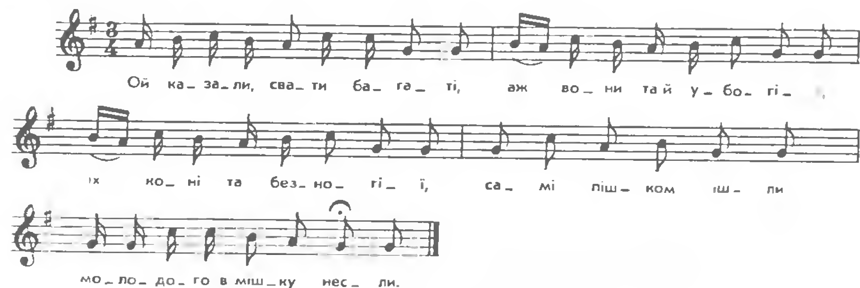
37.

А в нашого свата
Да багато жита,
Да нікому жати,
Дружки череваті.

Дружки:

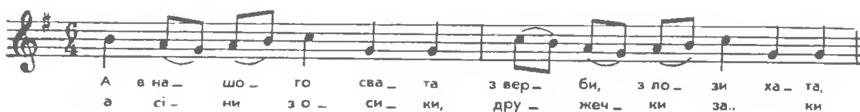
38.

Ой казали, свати багаті,
Аж вони та й убогії,
Їх коні та безногії,
Самі пішком ішли,
Молодого в мішку несли.

Поїзд:

39.
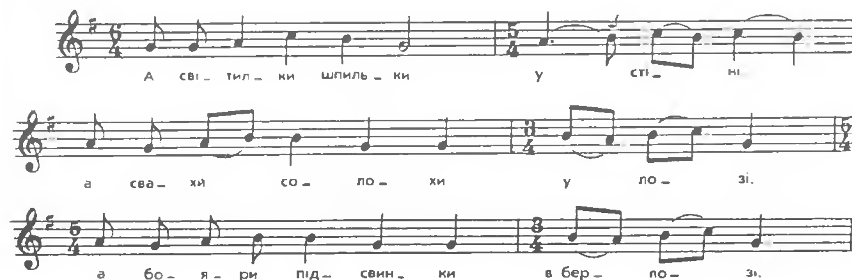

А в нашого свата
З верби, з лози хата *,
А сіни з осики [...]

* Варіант: березова хата.

Дружки:
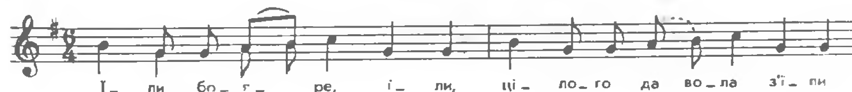
40.

А світилки — шпильки у стіні,
А свахи — солохи у лозі,
А бояри — підсвинки в берлозі.

Дружки виходять із-за стола і співають:

41.
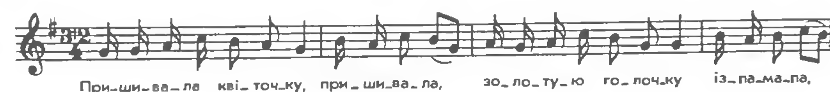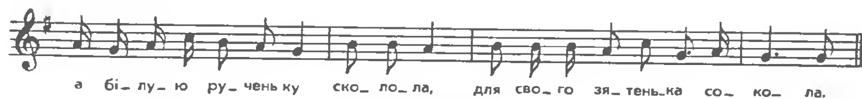

Їли бояре, їли,
Цілого да вола з'їли;
На столі да ні кришечки,
Під столом да ні кісточки,
Осталися роги
Світилкам під ноги.

З молодою остається тільки одна старша дружка. За стіл сідають молодий коло молодої і поїзд: світилки в кінці столу, свахи за стіл і бояре на ослоні. Дружка знімає з молодої хустку, бере шапку молодого, становиться на лавці, каже: «Панове старости, благословіть молодому квітку пришить», — бере з голови молодої квітку (робиться з ленти) і пришиває молодому до шапки.

Поїзд співає:

42.

Пришивала квіточку, пришивала,
Золотую голочку ізламала,
А білую рученьку сколола *,
Для свого зятенька сокола.

Батько частує поїзд тільки по одній чарці, трохи закусують. Мати вносить із комори на правій руці білі хустки, що напряла з молодою, і два рушники — обдаровувать поїзд. Світилки співають:

43.

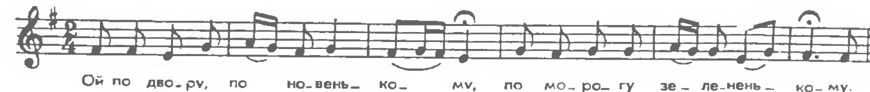
Да бери, мати, хустинки,
Да спорожни скриньки,
Обдари родинки **.

Мати дає світилкам, боярам і сватам по хустці, а двом дружкам, що у рушниках, дає по другому рушнику. Кожний з поїзду, получивши, каже: «Спасіба свату і свасі і тобі, молода, що рано вставала да подарки пряла». — Дружки перев'язуються рушниками навхрест. Минут на п'ять усі виходять із-за стола у сіни. Молодий і молода у сінях беруться за хустку, старший дружко ціпком хрестить двері і каже: «Панове старости, благословіть молодих на посад завести». З хати чоловік з родні молодої одвічає: «Бог благословить». Дружко заводить молодих за стіл. Всі сідають на свої місця.

Починається велике угощенє. Подається сметана, гарячі ковбаси, м'ясні драглі, борщ, локшина, гуси жарені і кисіль. Перед кожною стравою частують: батько, мати, старший дружко, менчий дружко, сестра молодої, а як нема, то тітка, молодий і молода. Частують однією чаркою. Молодий і молода частують разом, руки вони обмотують білою хусткою і чарки дають з хустки. Частують: молода вареною горілкою (переварюються мед, сахар і ягоди) з чайника, а молодий і всі — горілкою.

Знов роблять перерив минут на п'ять і знов сідають на свої місця.
Співають:

44.
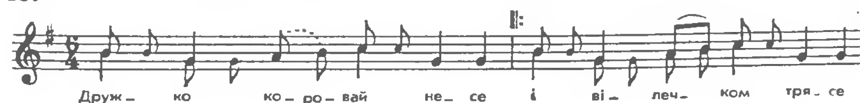

Ой по двору, по новенькому,
По морогу зелененькому,
Да там Хведорко ходить,
За повода кониченька водить,
Свого тестенька просить:
— Ай, тестенько, ти мій батенько,
Прошу тебе, не бари мене,
Давай же нам вечеряти,
Тепер нучка да темненькая,
Доруженька да далекая.
Ой щоб же нам да не заблудити,
Молодої да не загубити.
Ой щоб же нам да не блукати,
Молодої да не шукати.

Частують і подають капусту з м'ясом, локшину, утки, поросята жарені і узвар.

КОРОВАЙ РОЗДАЮТЬ

Старший дружко вносить із комори коровай. Несе на тарілці і держить над головою. Одчинивши двері, каже: «Панове старости, благословіть коровай унести». Старости із-за стола, що коло порога, одвічають: «Бог благословить». Поїзд співає:

45.

* Варіант: І білую рученьку поколола.
Для свого зятя сокола.

** Варіант: ...Да спорожни, мати, скриньки,
Да й обдари, мати, всю родину.

Дружко коровай несе
І вілечком трясе;
Хоч тряси, не тряси,
На стіл коровай неси.
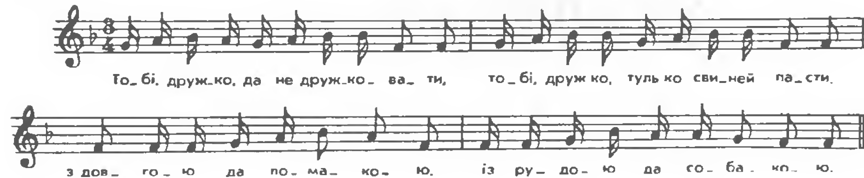
46—45. Дружко пелехатий
Бігає да кругом хати:
— Де ж мені да шатром стати?
Чи в сінях, чи в хаті,
Сей коровай роздати.

Старший дружко ставить коровай перед молодими, ріже на куски і кладе на дві тарілки. Менчий дружко на тарілках подає коровай: зараз батьку, тоді матері, родні молодої і поїзду. Поїзд співає:

47—45. Дружко коровай крає
Да назад поглядає,
Аж його да жена іде,
Семеро да дітей веде,
Да все з кошелями,
Увесь коровай забрали.

48. Тобі, дружко,
Да не дружковати,
Тобі, дружко,
Да панувати
Із Києва воєводою,
З хорошою да й уродою.

49—41.

Тобі, дружко,
Да не дружковати,
Тобі, дружко,
Тулько свиней пасти *
З довгою да ломакою,
Із рудою да собакою.

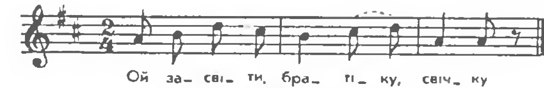
Останній коровай хватають: дружко піднімає тарілку з короваєм, і хто не получив, хватає.

Усі виходять із-за стола. Батько молодої знімає ікону — благословене молодої — благословить молодого й молоду і оддає ікону молодому, а молодий дає у білій хустці хліб і дрібок солі.

* Варіант: Тілько свині пасти.

Поїзд співає одну за другою:

50.
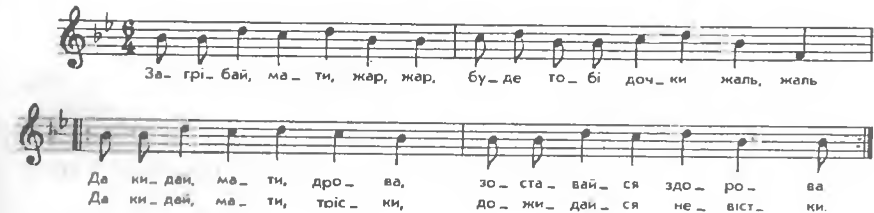

Ой засвіти, братіку, свічку
Да й проведи сестру за річку;
Ой засвіти восковую
Да й проведи за биструю.

51.

— 'Ддаєш мене, муй батенько, да й од себе.
Зостається рута-м'ята в саду у тебе.
Ой уставай, мій батенько, ранесенько,
Да поливай руту-м'яту у саду частенько.
Із ранніми і з пізніми рисоньками,
Із своїми дрібненькими слізоньками.
'Ддаєш мене, мій батенько, як сам бачиш,
Не раз, не два, мій батенько, да й заплачеш,
Шли за мною зазуленьку да й у прички [1].
— Нащо тобі, дитя моє, свекрушенька,
Вона сама рано встане й тебе збудить,
Ой як пійде до сусідки да й осудить:
— Сонливеє, дрімливеє чужеє дитя,
А ще й сонце да й не зайде, да й спать ляже.
А вже сонце вгору б'ється, не проснеться.
— Не слухайте, сусідоньки, свекрушеньки.
Ой вимету хату, сінці да й при свічці,
Да принесу да водиці да при зорниці.

52.

[1] Слідом.
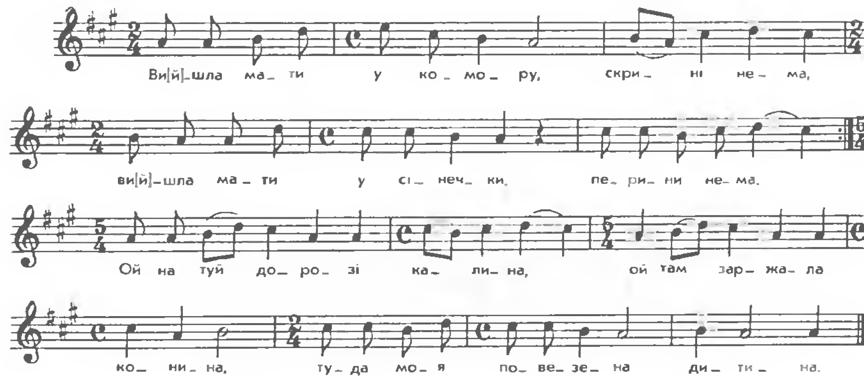
Загрібай, мати, жар, жар,
Буде тобі дочки жаль, жаль.
Да кидай *, мати, дрова,
Зоставайся здорова.

Як у молодої є брат, то ще добавляють:

Да клади *, мати, тріски,
Дожидайся невістки.

Молодий і молода у парі, держучись за хустку, виходять з хати, за ними іде поїзд.
Поїзд співає:

53
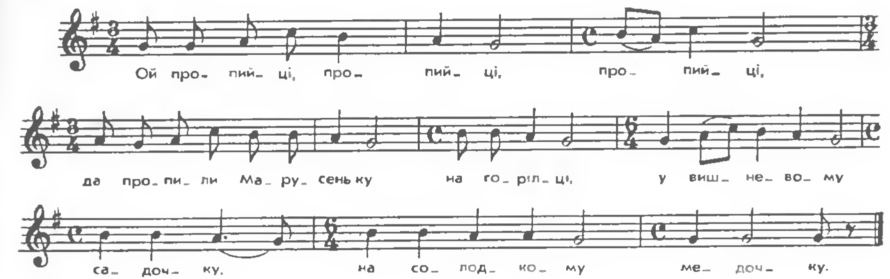

Ви[й]шла мати у комору, скрині нема,
Ви[й]шла мати у сінечки, перини нема,
Ви[й]шла мати у хаточку, дитини нема.
Ви[й]шла мати за ворота — дорога:
Ой на туй дорозі калина,
— Ой там заржала конина,
Туда моя повезена дитина.

Як молоду оддають на чуже село і молоді сядуть на віз, мати виводить коней молодих за двір, за підборідє, хрестить молодих і дорогу і, плачучи, вертається у хату; а як у своєму селі, то мати проводить молодих за ворота, благословляє і вертається. [...]

* Варіант: докидай.
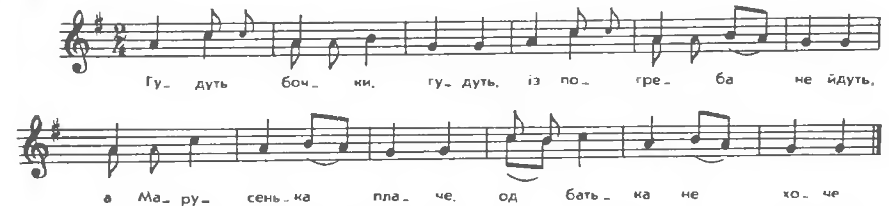
Дружки вертаються у хату, а поїзд співає:

55.

Ой пропийці, пропийці,
Да пропили Марусеньку на горілці,
Да в вишневому садочку,
На солодкому медочку.
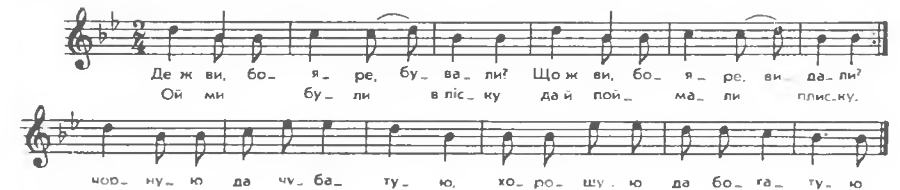
56.

Гудуть бочки, гудуть,
Із погреба не йдуть;
А Марусенька плаче
Да од батька не хоче.

Що з хати помалесеньку,
А з сіней потихесеньку,
За воротечком купцем,
Да з Хведорком голубцем.

57.
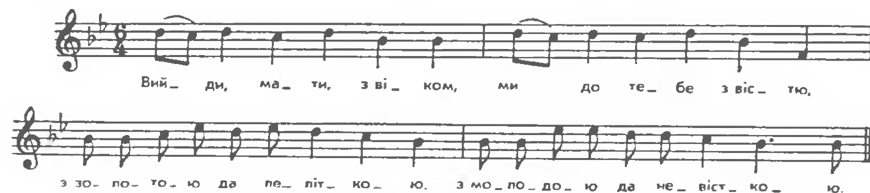

Де ж ви, бояре, бували?
Що ж ви, бояре, видали?
Ой ми були в ліску

Да й поймали плиску,
Чорную да чубатую,
Хорошую да багатую.

Дорогою поїзд розходиться чи роз'їжджається по домам. У молодого під двором запалюють куль соломи. Як наблизяться молодії, огонь трохи притушують, і через огонь переходять, як із свого села, або переїздять, як з другого, — молодії, дружки і свахи. До хати молодого підходять молодії, 2 дружки і 3 свахи.
Перед сінешними дверима дружки і свахи співають:
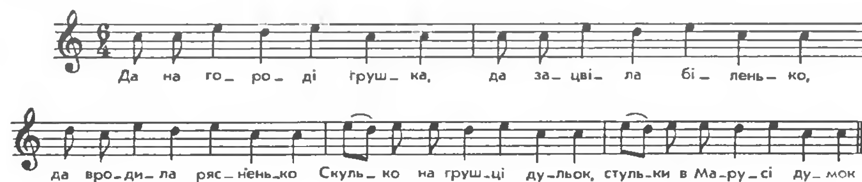
58.

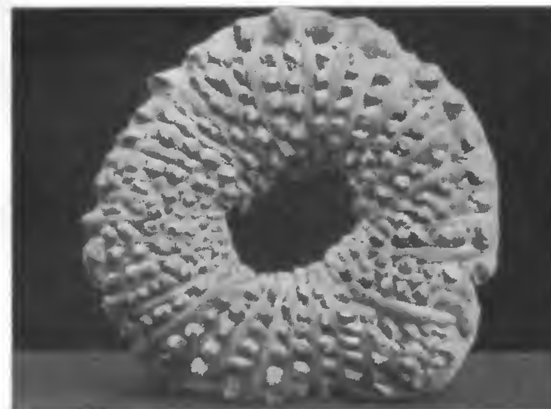

Вийди, мати, з віком,
Ми до тебе з вістю,
З золотою да леліткою,
З молодою да невісткою.

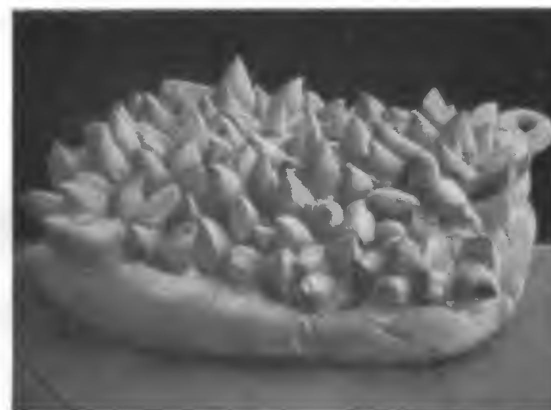
З хати виходять — батько з іконою і мати з хлібом та житом у руці. Молодії нахиляють голови, і їх благословляють: спершу батько іконою, потім мати хлібом, да ще посіває. Благословляючи, кажуть: «Даруєм щастєм і здоров'єм, і віком довгим, і розумом добрим». Уходять у хату і сідають: молодії за стіл, а свахи — в конці стола. Дружки стоять коло стола, в рушниках. Молода трохи наклоняє голову.
Свахи співають:

59.

Весільне печиво (дивснь, лежень, борона).

Да на городі грушка,
Да зацвіла біленько,
Да вродила рясненько.
Скулько на грушці дульок,
Стульки в Марусі думок.

60.

При – вез – ли да те – те – роч – ку, не вчо – ра, да те – пе –
реч ки, і не киш – кай – те, не по – лох – кай – те,
при – на – ду да – вай – те, пшон – ця по – си – пай – те, не – хай во – на
тут при – ви – ка – є да до – до – му не ті – ка – є.

Привезли да тетерочку
Не вчора, да теперечки.
І не кишкайте, не полохкайте,
Принаду давайте,
Пшонця посипайте,
Нехай вона тут привикає
Да додому не тікає.

61.

Ой да – ють їй їс – ти, пи – ти, во – на ка – же: «Не хо –
чу, од – чи – няй – те ко – мо – ронь – ку, спать. по – ле – чу».

Ой дають їй їсти, пити,
Вона каже: «Не хочу,
Одчиняйте комороньку,
Спать полечу» *.
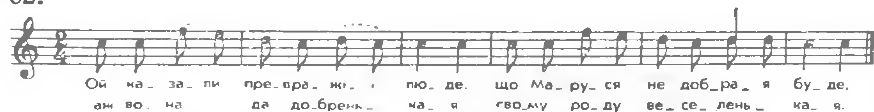
* Варіант: Зараз спати полечу.

Свахи вилазять із-за стола і йдуть у комору слать молодим подушки. Вводять молодих у комору, молоду розплітують, надівають очіпок і оставляють молодих у коморі. В хаті регот, шутки. Згодом дружки стукають ціпком у двері і питають молодих: «Чи вже?»

Як молода не чесна, то яка признається, а то дурить: ріже голуба і бере кров у каламарчик. Часто буває, що молодого вона одурить, да роду не проведе. Рід каже: «А ну ж ми глянем, яка там кров, чи не голуб'яча». Як голуб'яча кров або й зовсім нема, батьку, матері і всьому роду великий стид; батько й мати сумують, плачуть. Дружки і свахи, довідавшись, що молода не чесна, беруть од молодого хомут і несуть до молодої, хомут надівають матері на шию, батька підперезують крутнем соломи і сажають за стіл. Це буває дуже рідко: я була 16 раз у світилках і 13 раз у свахах, і такий, що молода не чесна, був тільки один. Тепер то вже стало частіше.
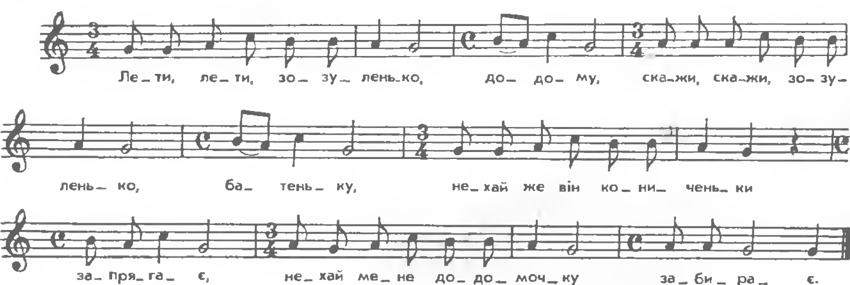
Як же молода чесна, вона в очіпку і шапці молодого з молодим уходить у хату, кланяються у ноги батьку й матері і кажуть: «Простіть нас». — «Хай вас бог прощає», — каже батько.
Рід зараз співає, а тоді і до ранку.

62.

Ой казали превражії люде,
Що Маруся недобрая буде;
Аж вона да добренькая,
Свому роду веселенькая.

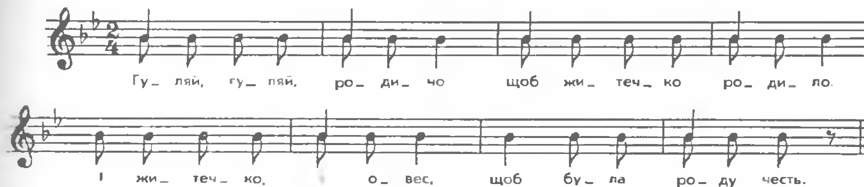
63.

Лети, лети, зозуленько, додому,
Скажи, скажи, зозуленько, батеньку,
Нехай же він кониченьки запрягає,
Нехай мене додомочку забирає *.
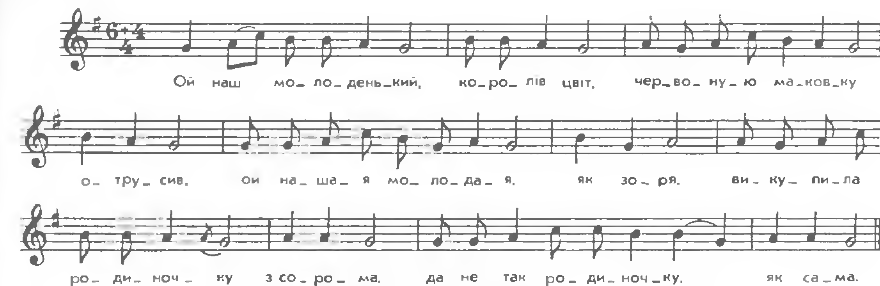
Дружки знімають білі рушники і перев'язуються навхрест красним поясом (жіночими плетеними, з китицями). Мати частує усіх наливкою. Музика грає, співають, танцюють. Танцюють долі, а потім і на лавках.
Пісні співають до ранку такі:

64.

Гуляй, гуляй, родино,
Щоб житечко родило,
І житечко, і овес,
Щоб була роду честь.
Наша родина
Нам заробила;
Пити, гуляти,
Лавки ламати;
Пити та їсти,
На лавочку сісти.

65.
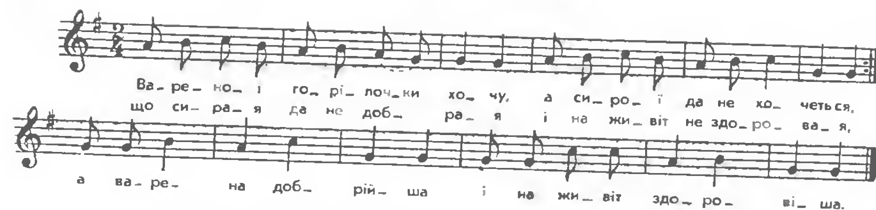

Ой наш молоденький, королів цвіт,
Червоную маковку отрусив;
Ой нашая молодая, як зоря,
Викупила родиночку з сорома,
Да не так родиночку, як сама.

---

* Варіант:
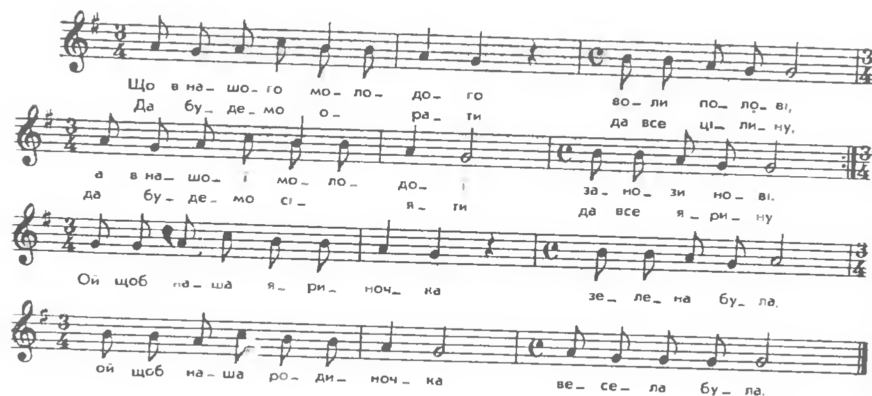
Лети, лети, зазуленько, додому,
Скажи, скажи, зазуленько, да батеньку,
Нехай же він коничења запрягає,
Нехай же він да донечку забирає.

66.

Вареної горілочки хочу,
А сирої да не хочеться,
Що сирая да не добрая,
І на живіт не здоровая,
А варена добрійша
І на живіт здоровіша.

67.
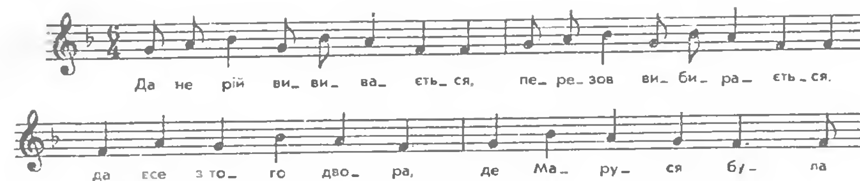

Що в нашого молодого воли полові,
А в нашої молодої занози нові.
Да будемо орати да все цілину,
Да будемо сіяти да все ярину.
Ой щоб наша яриночка зелена була,
Ой щоб наша родиночка весела була.

Розходяться перед світом.

ПОНЕДІЛОК. ПЕРЕЗОВ

У понеділок увечер[і] приходить од молодої до молодого батько, мати і роду душ 50, а то й 100. Як ви[й]дуть з хати молодої, співають:

68.

Да не рій вививається *,
Перезов вибирається,
Да все з того двора,
Де Маруся була.

Дорогою, да і до самого конця весілля, співають останні шість пісень, що співали у неділю. Молодий з молодою стоять серед хати. Молода держить шапку молодого. Сідають за стіл. Старший дружко ріже коровай, менший роздає: зараз батьку, тоді матері і роду. Батько бере коровай і кладе на тарілку, багатий 100 кар[б]., а убогий 1 кар[б]. Дружко з тарілки висипає гроші в шапку і каже, що такий-то «подарував стілько-то». Молода благодарить і кланяється. Мати не кладе грошей, а каже: «Що батько дарує, те й я». Чоловіки дарують грошима (50 коп., 1 карб.), а як нема, то житом (полушку, коробку), а жінки дарують полотном (станочок, на рукава, арш. 2, 3).

Начинається велика шаноба і весіле: п'ють, їдять, співають, танцюють всю ніч. Як батько молодого багатий та щедрий, а то й хвастун, то перезві дають горілки, скільки вип'ють. П'ють чарками, а потім, як нап'ються, наливають горілку у миски і п'ють ложками. Було таке, що од п'яного заберуть миску, а він дряпає ложкою по столу й питає, не розплющуючи очей: «Що це воно за знак, чи воно у мисці дно випало, чи що?» — Випивають за вечор відер по шість. Подають: сметану, холодець, жарені гуси, поросята, ковбаси, рибу, кисіль. Хліб печуть у суботу. Як перезва вельми розгуляється і довго не розходиться, рід молодого знадвору б'є разів з п'ять колком по углу хати. З хати одвічають: «Бий, а ми не пійдем, ще в пляшках є». Через півчаса знов б'ють. Горілки і закуски вже не подають. Трохи згодом б'ють коликом і в третій раз. Перезва за вечор устає з-за стола разів три; танцюють — у хаті, у сінях, у дворі, співають, шуткують і знов сідають. Перезва розходиться чи роз'їжджається перед прогоном, а то і після прогону. Тії п'яні ідуть і падають, тії співають, а кому приходиться запрягать, то вже набереться

* Варіант: Да не руй вививається.

муки, а запрягають самі, рідня молодого, да і всі тілько сміються. Оце задере ногу, щоб стягти хомут, та й упаде дуга на його, а жінка з воза: «Ти б, Іване, попросив кого».— «Дак не хочуть».— Запряже з горем, виїде на улицю і заверне в чужий двір, а там кричать: «Чого ти заїхав сюди?» — «Я некуди одсюда не поїду»,— одвічає перезвянин.

Молодії, сем'я молодого і дружки, згадуючи, сміються з п'яної перезви і лягають спать. Лягають у хаті — хто де попало.

ВІВТОРОК

Потомлені у перезві люде оддихають У молодого прибирають.

СЕРЕДА

У середу зранку молода з сестрами молодого несуть до батька молодого вареники з грушима та маком і печену рибу. Вареники несуть у полив'яній мисці, а рибу у дерев'яній тарілці. І миска і тарілка зав'язуються у білії хустки.

Їх трохи шанують своїми варениками і рибою, сестри вертаються додому, а молода іде до старшого дружка на бенкат (бенкет). Туди приходить і молодий, батько і мати молодого.

БЕНКАТ

Бенкат гуляють тілько ті, що захочуть в ньому брать участь. Гуляють по черзі у кожного. Той, хто справляє бенкат, наймає музики, купує багато горілки і заготовляє всякої страви. На бенкаті буває дуже весело; співають веселі весільні пісні (останні шість), танцюють гопак, метелицю. Як переходять од одного бенката до другого, по дорозі танцюють і співають. Молодий, молода, батько і мати молодого бувають на усіх бенкатах.

Справивши бенкат у старшого дружка у середу, увечері всі ідуть до меншого. Гуляють до пізньої ночі.

ЧЕТВЕР

У четвер справляють бенкати. За день буває три, чотири, а то й п'ять бенкатів.

П'ЯТНИЦЯ

Тії, що бенкетують, їздять по всьому роду молодого і збирають жито, подароване у перезві. Назбирають мішків два. Увечері продають і купують горілки, меду, муки на вареники і риби. Мати молодого уносить свої груші і мак. Жонки з бенката товчуть груші і мак і варять багато вареників, жарять рибу. Молодії, батько й мати і ті, що бенкетують, сідають за стіл, а жонки, що готовили, подають...

П'ють, їдять, танцюють, співають. Тягнеться бенкат до пізньої ночі.

СУБОТА

Буває два бенкати, і переходять до молодого. Сюди приходить брат молодої і кличе до себе в гості. Всі йдуть до його, а молода іде кликать свій рід. Сходяться душ 30. Сідають за стіл, і батько дарує молодим: як багатий — то корову, кобилу і землі, а як бідний, то теличку, абощо. За батьком дарує рід, що не був у перезві.

Знов п'ють, танцюють, співають до пізньої ночі.

НЕДІЛЯ

Тії, що бенкатують, у неділю, після обід приходять до молодого: вип'ють і закусять трохи, подякують батьку, матері і розходяться по домам.

ПОНЕДІЛОК

Жонки, що бенкатували, у понеділок перед обідом приносять до молодої коноплі — учить її прясти. На гребень намикають нем'яті коноплі, одна жінка сідає за гребеня, пряде і співає:

69. Пряла б же я куделицю,
Голівка болить,
Пила б же я горілочку,
Милий не велить.
Гоп, моя куделиця!

В ту пору, як співає, притворюється, що дрімає, а як проспіває «Гоп, моя куделиця», вона вже наче зовсім заснула, куделиця падає, жінка прокидається й каже: «Отак і наша молода буде дрімать, як буде прясти». Всі сміються.

Мати тим часом становить на стіл закуску і випивку. Жонки трохи вип'ють, закусять. Знов одна жінка намикає коноплі і співає, і знов сідають за стіл.

В сю пору од молодої приводять до молодого придане: що подаровано — воли, корову, кобилу. Бувало так, що волів і корову уводять у хату. На волу сидить чоловік і кричить з сіней: «Панове старости, благословіть воли ввести». З хати кажуть: «Бог благословить». Підводять вола до стола і дають йому горівки. Волів і корову виводять з хати, а самі сідають за стіл. Всі трохи вип'ють, закусують, дякують і розходяться. На сьому весілє і закінчується.

СЛОБОЖАНЩИНА

Харківщина

ВЕСІЛЛЯ В СЕЛІ НИЖНЯ СИРОВАТКА СУМСЬКОГО ПОВІТУ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Записав Б. Д. Грінченко. 1899

Батько пáрубків (а як нема його, то мати або який близький родич) іде до батька тієї дівчини, що хочуть брати, питає батька й матері, чи оддадуть, і дівчини, чи піде. Якщо оддають, і дівчина каже, що піде, то або зараз дівчина батькові молодого перев'язує руку хусткою, або просюють його ще прийти. Тоді ж кажуть, коли приїдуть на розглядини. На розглядини їдуть батько й мати молодої, брат, коли єсть, та зовиця, ще скільки сусідів. Спершу обглядають усе хазяйство в молодого, а тоді вже, коли бачуть, що хазяйство як треба, ідуть закусювати; а якщо хазяйство не до вподоби, то просто нічого не кажуть, а тільки говорють, що перекажуть абиким, коли приїздити по рушники. І переказують, що «ганьбувать нічим не ганьбуємо, а дівки не оддамо; хай їм бог помагає, хай шукають собі!» Ну, а як старостів посилатимуть, то в старости беруть двох родичів молодого, на літа немолодих. Узявши вони по хлібу, з молодим ідуть до тестя. Прийшовши, говорють що треба; зрідка кажуть про слід, що їм до хати прийшли, а більше так, що зараз начинають про діло. Кличуть дітей і питають, чи согласні; коли согласні, то стелють перед столом білий рушник. Молодий і молода моляться спершу богу, тоді одкланяються батькові й матері, а ті стоять перед столом, кожне з хлібом. Тоді молода подає старостам рушники, а подруга перев'язує їм руки; молодому перев'язує руку шовковим платком сама молода.

Тоді п'ють могорич, кличуть на його свекра й свекруху, родичів і сусід молодого й молодої; коли тесть із достатком, то постачає горілку й од себе. Через кілько там днів батько й мати молодого йдуть до тестя договоряться, кому які подарки купу-

вати, коли весілля буде, та про інше. Договорившися, п'ють могорич. У *четвер* перед весіллям скликають родичок молодого й молодої *бгать коровай.* Бгаючи коровай, співають:

1. Ніхто й не вгадає,
Хто в нас коровай бгає:
Хороші коровайниці
Хорошенько коровай бгають,
Сиром посипають,
Маслом поливають;
Около сиром та маслом,
А всередині божим щастям;
Около теретіночки,
А всередині перепілочки.

2. Із суботоньки на неділеньку
Та година, —
Ізібралася та Петрусева
Вся родина,
Та й привезли мірку пшениці
На коровай:
Та хвалимо бога,— пшенишний буде
Наш коровай!
Із суботоньки на неділеньку
Та година, —
Ізібралася та Петрусева
Вся родина,
Та й привезли діжку сиру
На коровай:
Та хвалимо бога, — сирян буде
Наш коровай!
Із суботоньки на неділеньку
Та година, —
Ізібралася та Петрова
Вся родина,
Та й привезли горщик масла
На коровай:
Та хвалимо бога, — маслян буде
Наш коровай!

3. Із суботоньки на неділеньку
Розтворилося небо:
Видно хрести все золотії
І престоли святії,
А конець престолу мати Христова
Плела віночки стоя:

Усе з шевлієчки та з полієчки,
Та з червоної рожі.
Що з шевлієчки та з полієчки —
То молодцю Петрикові,
А що з роженьки, що з червоної —
То то дівці Палазі.

Посадивши в піч коровай, беруть діжу двоє чоловіків і дві жінки навхрест і тричі піднімають її до стелі, тоді цілуються навхрест; уп'ять піднімають і уп'ять цілуються — до трьох раз; до цього співають:

4. Піч ходе на ногах,
Діжу носять на руках.
Пече наша, пече,
Спечи нам коровай швидче!

Колись було, год з п'ятдесят, — тоді хліба більше було, — дак тоді на другий день, у п'ятницю, цідили пиво. З усякого хліба зерно мішали, наливали водою; зерно мокне днів зо три, а тоді його розсипають на чисто виметеній землі, — там воно лежить, аж поки проросте; тоді се зерно місють на борошно і запарюють, як на брагу; тоді цідють, і ото вже пиво, — його в погріб виносють, а гущу водою розводють. Пиво на стіл подають, а гущу в сінях становлять, — її всяке може пити. Та вже тепер сього не роблють. У п'ятницю тільки те та се до весілля лагодють. — У *суботу* молодих виряжають кликати родичів на весілля; молода кличе дружок — дівчат (подруг і родичок), а жених бояр — парубків (товаришів і родичів). Увійшовши в хату, молодий або молода каже: «День добрий! Просили батько й мати, й я прошу: їдіть на свальбу, а мені боярина (або дружку) пустіть!» Ходючи від хати до хати, дружки співають такі пісні (перед кожнон піснею яка дружка починає так: «Ой ти, душенько, наша Палазю»):

5. Колесом сонечко вгору йде,
Наша Палазя з двору йде
З золотими віночками,
З молодими дружечками.

6. У саду вишенька
Не одна — дві,
Зацвіли хороше
обидві;

У бору дерево
Рябоє, —
Хороші молоді
Обоє.

7. Кіснії улиці, кіснії —
Їхали бояре пишнії,
Вирвали квіточку зелененьку,
Узяли Палазю молоденьку.

8. Їхали, матінко, щось за пани,
Взяли мою кісоньку під жупани;
Стали мою кісоньку ламати,
Стала я, матінко, плакати.
— Не плач, доненько, по косі,
Заплач, доненько, по красі,
Луччая краса, ніж коса.

9. Ой дружки мої, подружки!
Та насиряні та намасяні
Пиріжки.

10. Я дружечку люблю, до дружечки піду.
А в дружечки, в голубочки
Зеленеє оріщення по двору.

11. Чистеє озеречко вода пойняла,
Тепер мою головоньку туга обняла,
Що молодий Петрусичок музиків найма:
— Грайте, музики, хорошенько,
Щоб моїй Палазі веселенько!

12. Та сухая риба не треться.
Що багатий, ненько, не шлеться,
А вбогий, ненько, не сміє, —
Так моя кісонька завіє.

13. У городі шевлія,
А на шевлії палія,
А на палії ластівка
Звила собі гніздечко одноє,
Вивела діток зо двоє:
Первеє дитя — Петрусик,
Другеє дитя — Палазя.

14. Котився кришталь з-під города,
Підкотився кришталь під ворота.
Та й вийся, хмелю, по тину,
Грайте, бояре, по двору,
Сипте золото на скам'ю;
Золото, золото, кіска моя!

Небагато косі маяти:
У суботоньку ізранку,
А в неділеньку до смерку.

15. Ой яром-ярочком,
Їхали бояре рядочком,
Везли корого, якого?
А на ті корозі писання,
Писання, малювання — листоньки, —
Се ж тобі, Палазю, мислоньки.

16. Обметайте двори, застилайте столи,
Сповняйте кубочки: ось ідуть дружечки.

17. Печи мені, матінко, калачі,
Та прийдуть гостоньки — паничі.
Спечи мені, матінко, сім булок:
Приведу я, матінко, сім дружок.

18. Оце ж тобі, Палазю, за тоє:
Не плети кісоньки утроє,
Заплети кісоньку в дрібушки:
Уже ж тобі не ходить по дружки.

19. Стояла Палазя під вінцем,
Чесала кісоньку гребінцем.
Упав гребінець під стілець:
— Подай Петрику, гребінець!
— Я тобі, Палазю, не вдовець,
Що буду подавать гребінець! *

20. Шуміла діброва, шуміла;
Туди Палазя ходила,
Кіскою плечиці укрила,
А умивалася росою,
Дівочою красою.

21. Летіла зозуля, зозуля
З інчого города, з Озюма,
Ой сіла, пала, кувала
І нас на весілля прохала.

---

* В селі Велика Данилівка останні два рядки так: «Я тобі, Марушко, не одівець, що подам тобі гребінець».

22. Ой попе, попе Ордію!
Не дзвоніть рано в неділю,
Задзвоніть рано в суботу,
Втеряйте дружечкам роботу.

23. Обмітайте двори, застилайте столи!
Застилайте столи й лавки:
Ось ідуть дружечки-панянки.

24. Вийди, матінко, проти нас —
Луччая Палазя од всіх нас.
Не познала мати та свого дитяти
Та за дружечками та за слізочками.

Обійшовши родичів, молода йде до свекра; там її з дружками садовлять вечеряти. Дружко стає на порозі з хлібом-сіллю і каже до старостів (а вони сидять за століком окроме): «Старости, пани старости!» — «Ми раді слухать»,— ті одказують.— «Благословіть у сей чесний дом хліба-солі внести!» — «Бог благословить!» — «Тричі разом!» — «Наша річ — боже, поможи!» — Дружко кладе на стіл хліб-сіль, а сам вертається, бере ложки і таким порядком, як і попереду, кладе на стіл. Тоді несе юшку. Батько хрестить у мисці ложкою, бере тричі — тоді починають вечеряти. За юшкою подають звичайно капусту, а тоді — як у кого достаток... кінчається вечеря варенухою — завсігди. Помолившися, йдуть до батька молодої. Коли в тестя ще не готове дружок приймати, то дають молодій горілки і чогось там закусити і одсилають у кімнату або до сусід. А як уже все готове, то молода, помолившись богу, кланяється батькові й матері, а батько й мати стоять, повернувшися до порога, цілується з ними, цілує їм руки, а дружки співають:

25. Похилеє дерево та ялина,
Покірнеє та дитятко Палажечка:
Отцю й неньці в ніженьки вклонилася,
Дрібненькими слізоньками умилася.

Коли в молодої нема матері, то співають:

26. *1.* Ой кому ж ти та, Палазю, уклонилась?
2. Що у тебе матінки та немає?
3. Є в саду зозуленька та сивенька, —
4. То то ж мені матінка та рідненька.

А як нема батька, то [співають], що «батенька немає»:

3. Ой у саду соловейко та маленький, —
4. То то ж мені батенько та рідненький.

Тоді брат (а як нема, то кого іншого просють) бере хустку, подає молодій і веде її круг столу до причілка, а дружки співають:

27. Брат сестрицю та за стіл веде
І роженьку споминає:
— Не йди, сестрице, не йди, дівочко,
Проти літечка заміж!
Уже ж, сестрице, уже ж, дівочко,
Уже роженька процвітає,
А хрещатий та барвіночок
Устилає садочок,
А запашний та василечок
Із тинами рівняється.
— Уже ж мені, мій же братіку,
Уже роженьки не щипати,
А з хрещатого та барвіночка
Не висти віночка,
А запашного та василечка
У рученьках не в'ялити, —
Хіба ж тоді зсушу, хіба ж тоді зв'ялю,
Як до церковці піду.

Обвівши брат молоду тричі, сіда за столом і не встає, аж поки дружко його почастує — горілки чарку дасть якомога більшу. Дружки сідають і співають:

28 А в суботоньку за сонця
Сіла Палазя у віконця
Та й радиться в свого батенька:
— Скілько дружечок брати?
— Бери, доненько, скільки схоч, —
Скільки силонька ізможе,
І господь бог поможе. —
— Любая моя порадонька
Із тобою, мій батеньку,
Що ти мене порадиш
І на посаді посадиш.

Те саме й матері співають, — радиться в матінки. А тоді:

29. Ой там на горі в новім теремі,
Там рано засвічено,
Ой там Палазя кіску чесала,
Із батеньком поражалася:
— Та встань, батеньку, дай порадоньку,
Скільки дружечок брати?
— Бери, доненьку, челядиноньку,
Всю свою родиноньку,
Та кланяйся низенько й садови близенько,
Щоб родина не гнівалась! —
Кланялась низько й садовила близько,—
І родина погнівалась.

30. Із-за гори гуска летіла,
З маслом капуста кипіла,
Сяя капуста звилася густа
Бля сиї беседоньки, бля сиї веселої.

31. Зеленая дібровонько, чому не шумиш?
Приставлена капустонько, чому не кипиш?
Нестрелений селезню, чому не летиш?
Ой якби ж я зеленая, то б я шуміла.
А якби я приставлена, то б я кипіла.
А якби я нестрелений, то б я полинув,
Полинув би до крамаря та закупив крам,
Всім дівочкам-паняночкам по перстнику дав,
А котору сподобав, то за себе взяв. —
А Петричок Палажечку сподобав та за себе взяв.

32. Летів танчок чорних галочок,
Зозуленька попереду.
Усі галочки по горах сіли,
Зозуленька на рокиті.
Та хотіла вона, хотіла вона
Рокиту поломити;
Та не поломила, не поломила,
Тільки вершок схилила.
Та йшов рядочок молодих дружечок,
А Палазя попереду.
Усі дружечки за столом сіли,
А Палазя на посаді.

Та хотіла вона, та хотіла вона
Батенька звеселити;
Та не звеселила, не звеселила,
Тільки дужче засмутила.

33. Скаче горобейко по двору
Та прискакує ік вікну:
Чи час вечерять? — ось і я йду,
Несу перчику, венберю
На сюю любу вечерю».

34. Крамарю, крамарочку,
Одчиняй комірочку,
Та сип перець,
Та канаперець
Та на курятину,
Та на гусятину,
Та на лебедину,
На всякую звірину!

35. Я по городу ходила, сюю капусту садила,
Сяя капуста звилася густа
Бля сиї беседоньки, бля сиї веселої.

36. На городі капуста росла,
У стозі насічена, в кадовбі наквашена,
В казані наварена, в полумиски насипана,
На столі поставлена.
Ріжте, музики, ріжте, а ви, бояре, їжте!
Се не чужая сторона, — не буде вам сорома,
Се не чужії люде, — не сором вам буде.

37. Суботонька й неділенька — як один день.
Сумовала та Палазя увесь тиждень.
А як мені сумовати, сумовати,
Як же мені та свекорка та назвати?
Ой назову ж я свекорка та батеньком!

38. Ой як вийду я за ворітечка,
Та куди гляну — все гори.
Що у батенька усюди гори,
Так гуляти доволі;
А у свекорка усюди рівно,
Так гуляти невільно.

39. Із саду до саду стежечка здавна
Калина-малина, ягода червона! *

* Після кожного рядка.

А туди ж ходила дівка Палажка,
Та виломила квітоньку з калинового цвітоньку,
Та й притулила ік своєму личку.
Коли б же я такая, як калина сяя,—
Не пішла б же я за селянина;
А в селянина в борщі свинина,
Несуть же їсти в дерев'яні мисці,
В дерев'яні мисці — не к мої мислі.
Та пішла б же я за дворянина,
А в дворянина з перцем звірина,
Несуть же їсти в дерев'яні мисці,
В полив'яні мисці — то к мої мислі.

40. Ламніте роженьку, стеліть дороженьку,
Щоб мнягко ступати на двір танцювати,
На двір танцювати, бояр розглядати:
Чи не криві, чи не горбаті, чи вміють танцювати.
А бояре побоялися, по соломах поховалися.

Повечерявши, молода з дружками встає. Молодий тим часом, закусивши в тестя, веде бояр до себе. Тут трохи вечеряють, а тоді молодий з музиками, з дружками і з старостами іде до тестя на подружбини. Дружки й старости несуть по хлібу, а молодий два книші (після весілля зять цілий год ходить до тестя в гості з двома книшами). Дружки віддають гостинці тестеві, вітають здоровлям од свекра й свекрухи. Усі сідають, і подають вечерю; вечеряють тихо, а по вечері дають дружкам і старостам по хлібові на гостинець свекрові, а молодому два книші,— тоді йдуть хто куди.

У *неділю* в молодого збирається поїзд: сваха, світилка, старший боярин і два дружка; перев'язують дугу червоним та білим, та й їдуть до молодої. У молодої ввесь поїзд подарками перев'язують: молодого, сваху, світилку й старшого боярина хустками, а старостів та дружків — рушниками. На поїзд сідають: молодий з молодою, сваха, світилка, старший боярин, старшая дружка і два дружка; музики їдуть на другому возі позаду. Їдуть до церкви вінчатися. Повінчавшися, їдуть до молодої обідати; тут молодий сідає на причілковій лаві, на покуті світилка, тоді сваха, а старший боярин навпроти; по сей бік молода, а за нею дружка.

Пообідавши, ввесь поїзд (тільки без молодої й без старшої дружки) іде додому; тут розходються хто куди. А молодий, одпочивши, іде збірати бояр, звичайно найближчих родичів; зібравши, обідає. Дівчата, що посходилися, співають:

41. За горою за крутою трава-мурава,
Там гуляла челядонька молода,
А між тою челядою Петрика нема:
У світлиці за скамнею на гуслоньки гра,
Струна струну побиває, з отцем розмовля:
«Ожените, мій батеньку, ожените!»
— Оженимо, дитя моє, оженимо!
Ми за тебе Палазеньку та й візьмемо.

Пообідавши, молодий з усім поїздом іде до церкви цілувати замок; познаменувавшися, іде до тестя. А молода тим часом позбірала дружок і сідає за стіл. Дружки співають:

42. Зеленая рутонька, а жовтенький цвіт.
Чогось мого та Петрика та до мене ніт.
Писала б же я листоньки, так не вмію,
Послала б же я й батенька — не посмію,
Пішла б же я й сама, молода, — забарюся,
Далекая дороженька — опізнюся.

43. Уже ж гості, уже на перемості.
Палажечка по двору ходить,
По двору ходить, рученьки ломить,
Свого батенька просить:
— Заведи мене, мій же батеньку,
За кам'янії гори;
Та обсади мене, мій же батеньку,
Вишнями та черешнями!
— Та заведу тебе, доненько моя,
За тисовії столи,
Та обсажу тебе, доненько моя,
Молодими дружечками.
Подружечки будуть меди-вина пити,
А ти слізоньки лити.

44. Вийшов Палазин батенько,
Вийшов за воротечка,
Глянув оченьками, сплеснув рученьками:
— Он до мене та война їде,
Хотять мене воювати,
Хотять у мене дитя взяти.
А у мене та дитя одно, як дороге зерно:
Де посієш, то й зійде, де посадиш, то й
прийметься.

Як молодий з поїздом під'їздить до двору, то його не пускають, аж поки батько з хлібом-сіллю вийде просити, щоб уїздив. Дружки за столом співають:

45. Що ж то за гості,
Що силою та у двір їдуть,
Кіньми двір копають,
Шаблями та огонь крешуть,
Стрілочками та розпалюють,
Соломою та розмахують?

46. Ой налетіло сімсот голубів
Та на наш двір.
Познавай же, дівко Палазю,
А де твій?
Та що білесенький, білокриленький, —
То не мій;
А що сизесенький, сизокриленький,
Так то мій.
Ой наїхало сімсот бояр
Та на наш двір.
Познавай же, дівко Палазю,
А де твій?
Що у синьому та на сивому, —
То не мій,
А що в голубому та на вороному,—
Так то мій.

47. Братіку-навіснечку,
Сядь собі на кріслечку.
Не продавай сестри за руб, за чотири.
За два золотиї.

Кільки хлопчиків сідають біля молодої з кийками і не встають, аж поки дружко дасть по гривні і по чарці; як хлоп'ята повстають, дружки співають:

48. Татарин братік, татарин,
Продав сестрицю за таляр.
За золотую стрілочку
Свою сестрицю дівочку.

Молодий сідає. Дружки співають:

49. Приляж, Палазю, ік столу.
Ік біленькому калачу,
Пусти голосок по двору!
Та нехай зачує чужина,
Усе Петрусева родина,
Усе Петрусеви братки,
А твої гордії діверки;
Усе Петрусеви сестриці,
А твої гордії зовиці!

Як сю пісню співають, старша дружка бере молоду за голову і нахиляє до столу. Брат молодої сідає на поїзд і не злазить доти, поки дружко заплатить, скільки вмовляться. Тоді, коли схочеться, то завертає коней і катається, а то так злазить. Дружки співають:

50. Стенулися сіни, як бояре сіли,
Ще й не так стенуться, як пива нап'ються.

51. Сванечки наші, голубочки!
Спійте нам хорошої, веселої,
Приїзжої пісеньки!

Сваха одспівує:

52. Дружечки наші, голубочки!
Їздили ми по горах і по ярах,
І по дубничках, і по березничках, —
Коні потомили, пісні погубили,
Що вміємо — не сміємо:
Пійте сами!

53. Оце вам, дружечки, одпівок
І хрещатий барвінок!
Підіте та нащипліте
І віночки поплетіте!

Тоді дружки знову:

54. Ви, бояре хуторяне, зроду церкви не видали *,
Тільки видали в полі сіна скирту.
Один каже: «Он де, брате, церква».
Другий каже: «Я там сповідався».
Третій каже: «Я там причащався».

* Після кожного непарного рядка приспів «Ой рано-рано», а після парного — «Та ранесенько!»

55. Ми думали, — свати їхали,
А свати пішки ішли,
Свашку в мішку несли,
А світилку в торбині,
Щоб не з'їли свині,
А молодого в припоні,
Щоб не втомились коні.

56. Світилка ворона, стоїть бля порога,
Рот роззявила і руки розставила.

57. Світилочко пані, вечеряй із нами!
Не веліла мати рота роззявляти:
Великії зуби висять через губи.

58. Пишная та гордая сванечка!
Та не знала вона, що із гордости та почати:
Загадала щирі бори копати,
По тій ролі чорний мак сіяти.
Уроди, боже, з чорного маку червоний!
Червоний мак, червоний мак — староста,
Золота маківка — сванечка.

59. Мир миром, пироги з сиром,
Вареники в сметані, бояре погані, —
Не миримсь!

60. Мир миром, пироги з сиром,
Вареники в маслі, бояре прекрасні,
Помиримсь!

61. Од стола до припічка втоптана стежечка:
Бояре втоптали та в піч заглядали,
Чи великий горщик каші, щоб наїлися бояре наші.

62. Од стола до припічка втоптана стежечка:
Дружечки втоптали та в піч заглядали, —
Чи великий горщик юшки, щоб наїлись наші
дружки.

63. Од стола до порожка втоптана дорожка:
Бояре втоптали,— помиї хльоптали.

Трохи посидють, увіходе дружко й каже: «Старости, панестаросте!» — «Ми раді слухать».— «Благословіть молодому князю вінець пришить!» — «Бог благословить!» — «Тричі разом!» — «Наша річ — боже поможи!» Боярин надіває молодому його

шапку, а сестра її знімає, тоді боярин надіває свою; сестра одриває в молодої верхню квітку і пришива її на шапку, а дружки співають:

64. Ой з Києва швачка,
З Києва кияночка, з города городяночка,
В єї ручки біленькі, в єї пучки тоненькі.
Ой дай, мати, голку і ниточку шовку
Пришити квіточку ік зятньому шличку.

Як пришиє квітку, дружки співають:

65. Скаче свещенька, скаче, чогось вона хоче:
Срібного золотого од зятя молодого.

Сестра держить шапку над головою і співає:

66. Я в тебе, зятеньку, не така,
Щоб я узяла п'ятака;
Я в тебе, зятеньку, рідна свість, —
Положи мені рублів шість.
Як не положиш рублів шести,
Так велю од сестри одвести.

Дружко дає сестрі копійку або шага; сестра співає:

67. Казали люде — зять багат,
Казали люде — грошей міх, —
Положив полушку як на сміх,
Та й ту позичив у тещі,
Викупив віночок у свещі.

Як віддадуть сестрі гроші, скільки треба, вона вип'є чарку горілки і йде собі. Тоді ще якщо старша дружка схопить з молодого шапку, боярин її викупляє. Дружко та мати перев'язують усіх подарками; дружки співають:

68. Гадайте, старости, гадайте, по золотому складайте,
А ви, бояре, сумуйте, по червоному готуйте,
Тепер година не тая і дороженька слизькая,
Треба Петрику чобіток і золотеньких підківок.

Всі дають гроші за подарки; боярин ув'язує їх у хусточку і подає під столом молодому. Бояре і дружки йдуть танцювати, а молоді та свашка полуднувати. Тим часом зносють на віз

скриню, накривають рядном, кілька чоловіків та жінок стають на возі круг скрині, везуть її до молодого і співають:

69. В Коломийця та полегшало,
Що в коморі та поменшало,
А в Новака та погіршало,
Що в коморі та побільшало.

70. Пропила Новачка дочку
У вишневому садочку,
На солодкому медочку.
— Та коли б же я знала,
То б я в тому саду не бувала
І меду-вина та не випивала,
І своєї дочки та не пропивала.

71. Ой на броду, броду пив сивий кінь воду.
Кінь на воду та поприскує, удилами та побрязкує.

Пополудновавши, всі сідають на своє місце. Дружко стає на порозі з короваєм і каже: «Старости, пани-старости! Благословіть сей чесний хліб на мир роздать!» Кладе коровай на стіл і каже до бояр: «Бояре, до шабель!» Старший боярин виймає з кишені ножа, рубає тричі сволок і віддає ножа дружкові; дружко крає коровай, а дружки співають:

72. Світи, боже, з раю к нашому короваю,
Щоб було виднесенько краяти рівнесенько,
Щоб було видніше краяти ще й рівніше.

73. Дружко пелехатий ходить коло хати:
— Де мені шатром стати, сей коровай роздати?

74. Дружко коровай крає, семеро дітей має.
Та всі з кошелями, ввесь коровай забрали.

75. Дружбонько, мій голубоньку!
Край коровай, мені шишечку дай,
Хоть крайнюю коровайнюю шишечку!

Як подає дружко короваю свашці, дружки співають:

76. Свашка — неліпашка:
Шишок не ліпила,
Та всі залупила.

А як роздадуть коровай:

77. Було б тобі, дружку, не дружкувати.
Було б тобі свині пасти
З довгою ломакою, з рябою собакою.

Поділивши коровай, подають вечеряти. За вечерею співають ті пісні, що й у суботу: «З-за гори гуска летіла...», «Скаче горобейко по двору...» та інші. Повечерявши, співають:

78. Брала Палазя льон, льон,
Виганяла дружечок вон, вон.
— Нащо ж нас ізбірати,
Коли вон виганяти?

79. Старший боярин горбатий,
А на горбі верба, а на вербі сова.
Не сидіть, бояре, до півночі, —
Повидирає сова очі.

80. Чого, Палазю, сидите,
Чом батенькові не дякуєте?
Уже кониченьки позапрягані
І колясочки позавертані,
Тільки сісти поїхати.
— Велю коникам вівса дати,
А візниченькам підождати,
Поки увійде мій же батенько
Із саду-винограду.—
Тільки батенько на поріг,
Упала Палазя низько до ніг:
— Спасибі тобі, мій же батеньку,
За твоє коханнячко,
Що я в тебе кохана, —
Важкого діла не знала:
Літечком жита не жала,
А зімою плаття не прала,
Тільки вмиюся та набілюся,
Та за віночок та й у таночок
Піти погуляти.

Якщо в молодого є бджоли, то не годиться везти молоду не покриту, треба в батька покрити. Приносють підкапок, а дружки співають:

81. Глянь, Палазю, на поріг —
Несуть чіпчичок либонь твій;
Тонкі коханки під лавки,
Рутяний вінець під стілець.
Русую кісоньку під чіпець.

Подають молодій підкапок; вона його тричі кидає до порога, а тоді-таки надівають на голову. Свашка й сестра держать молодій над головою серпанок і все то спустють його, то піднімуть і співають:

82. Сповивалничка плаче, сповиватися хоче
У тканки в коханки, в тонкії серпанки.

Молодій зав'язують голову серпанком, а дружки співають:

83. Куди ж ти, Палазю, ходила?
Чого твоя голова побіліла?
— Ходила, подружечки, у вишневий сад,
Та на мою головоньку білий цвіт упав.

84. Прощай, прощай, Палазенько, сестро наша!
Тепер же ми не твої, ти не наша.
Цвісти б було, калинонько, із вітками,
Гулять було б, Палазенько, із дівками,
А тепер же оставайся із жінками.
— А я ж тую калиноньку кругом обламню,
А я з тими дівочками гуляти піду.
— Воля ж тобі калиноньку кругом обламать,
Та не воля з дівочками піти погулять.

Дружки прощаються з молодою; старшу дружку дружко виводить хусткою. Замість дружок сідають молодиці й співають:

85. Як зажурилась та засмутилась
Палазина матінка:
— Як діждемо літа та вродиться жито, —
Ні з ким буде жита жати.
Займем постатьку невеликую, —
Ні з ким буде підганяти.
Як сядемо одпочивати, —
Ні з ким буде розмовляти. —
Як зрадувалась та звеселилась
Петрикова мати:

— Як діждемо літа та вродиться жито, —
Буде з ким жито жати.
Займем постатьку довгу й широку, —
Буде з ким підганяти;
А сядемо одпочивати, —
Буде з ким розмовляти.

Дружки співають за ворітьми:

86. Оце ж тобі, Палазенько, за вибіраннячко;
Утеряла вірні слова й жениханнячко.
Уже ж тобі не ходити, куди ти ходила,
Уже тобі не любити, кого ти любила.
Уже тобі не ходити пішки по орішки,
Уже ж тобі минаються дівоцькії смішки.
Уже ж тобі не ходити яром за товаром,
Уже ж тобі не стояти з козаком Іваном,
Десь у тебе, Палазенько, не рідная й мати,
Всі дівочки на улиці, тебе не видати,
Десь у тебе, Палазенько, не мати — сестриця,
Всі дівочки на улиці, а ти як черниця.

СТЕПОВА УКРАЇНА

Катеринославщина

ВЕСІЛЛЯ В СЕЛІ МИХАЙЛІВКА-ЛЬОВШИНА ОЛЕКСАНДРІВСЬКОГО ПОВІТУ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Записала в 1959 р. П. Т. Бєлінська.
Мелодії на ноти поклав О. А. Правдюк

СВАТАННЯ

Коли закохані парубок та дівчина домовляться про своє одруження, тоді парубок, тобто молодий, засилає до дівчини сватів — свої старості. Старости беруться з родини, а коли нема кого взяти з родини, то беруть поважних людей із сусідів. Правда, колись було рідким явищем, коли закохані парубок та дівчина не зустрічали б протесту своїх батьків. Частіше всього батьки самі добирали собі невістку чи зятя і умовлялись про одруження своїх дітей, хотіли того їх діти чи ні.

Багато виливалось дівочих сліз, коли дівчина дізнавалась, що її доля вже вирішена батьками і що їй нічого більше не залишається, як підкоритись волі батьків по прислів'ю: «зживеться — злюбиться». А жити, хоч і з любим, але без батьківського благословення, то не буде щастя, долі у житті. І рідко дівчина набиралась сміливості відчайдушно протестувати проти нелюбого їй шлюбу і замість пов'язання руки молодого весільною хусткою підносила йому гарбуза. Це вважалось найбільшою образою для парубка — він ставав посміховищем серед парубків. Затамувавши свій біль і образу, добирав він різних способів, аби помститись дівчині, яка зневажила його: потай то вимастить їй дьогтем ворота, то на білих стінах її хати намалює щось непристойне, то колесо від воза витаскає на димар, то ще дещо таке образливе придумає, що підкаже йому його фантазія. Це було великою неславою для дівчини.

Так от, коли поміж батьками, парубком та дівчиною було домовлено про день приходу старостів сватати дівчину, то батьки дівчини і сама дівчина готувались до цього вечора — прибирали по-святковому хату, готували різне вариво, щоб було чим пригощати сватів. Увечері батьки молодої сідали за стіл на покуті під образами і чекали на старостів.

Коли старости заходили до хати (молодого залишали в сінях), то свою розмову починали здалека, так: «Тільки-но, люди добрі, ми вийшли із дому і пройшли геть-геть за леваду, як піднялась заметіль та така хуртовина, що боже наш милий! Вітер гуде, свище, очі снігом засипає так, що й світу божого не видно! Ми з кумом зі шляху збились, у сніг поринаємо та долі благаємо, щоб нам сили не загубити, щоб до хати нам прибитись. Коли це нараз чуємо, наче хтось стогне та благає: «Ой людоньки добрі, рятуйте мене, молодого, не дайте мені загинути у такій біді!» Я й кажу тоді кумові: «Куме, давайте, кажу, шукати, не даймо загинути душі християнській!» Щойно ми так з кумом проговорили, як раптом на небі ясна зіронька з'явилась, засяяла ясно, ясно — все навкруги освітила, і ми побачили, як із снігу вибивається красень, що місяць ясен! (Батьки запитливо та здивовано дивляться, а старости закликають парубка до хати: «Іди, іди до хати, молодий красень, що місяць ясен!» Молодий заходить, вклоняється, ніяковіє, мне в руках свою шапку, сідає на лавку близько дверей). — Так ото ми й кажемо, — щойно ясна зіронька засяяла, нам шлях освітила, а сама покотилась. Заметіль гуде, а зіронька по небу іде, — все котиться та й котиться, а ми за нею поспішаємо, свого шляху не кидаємо. Коли це зіронька враз над вашою хатою стала. Отак ми блукали та бились та до вашої хати ось і прибились. Отже, люди добрі, хліб святий від нас прийміте, а нас із хати не гоніте у таку заметіль та хуртовину, хай зіронька ясна світить нам не тільки над вашою хатою, а й у вашій хаті».

Тоді батько молодої звертається до своєї дружини: «Ну, як ти, моя дружино, вважаєш? Негоже нам хліба святого цуратись і в таку заметіль та хуртовину добрих людей із хати випроваджати?!» А звертаючись до старостів, говорить: «Ми хліба святого не цураємось, хліб святий приймаємо, а вас, добрих людей, запрошаємо за стіл сідати, нічого лихого до нас не мати, просимо пригощатись, що бог послав, чим багаті, як кажуть, тим і раді. Просимо погрітись, по чарчині випити, хлібом-сіллю закусити, щоб ту заметіль приглушити, щоб на небі проясніло, щоб на серці потепліло, щоб нашим дітям щастя світило і за хмари не заходило». Старости дають батькам хліб; батьки цілують хліб і запрошують старостів за стіл. Старости сідають за стіл,

пригощаються, випивають по чарці горілки і говорять до батьків: «Щось у хаті потемніло, чи не хмарами ясну зіроньку закрило?» Батьки закликають дівчину до хати. Дівчина заходить, вклоняється, засоромившись, стає коло печі і соромливо колупає в куточку комин або пальцями перебирає фартушок. Батьки кажуть старостам: «Ось наша молода, що зіронька ясна», а старости вказують на молодого: «А ось наш молодий, що місяць ясний, тільки місяць на небі зіроньки кохає, а молодий та молода тут собі щастя, доленьки шукають».

Батьки запитують дівчину, чи згодна вона стати дружиною цього молодого красеня, і коли дівчина дає згоду, всім стає веселіше — молодий радо усміхається, а дівчина червоніє — шаріє, як маків цвіт. А батько вже звертається до дівчини: «А чи нема у тебе, моя дитино, чим пов'язати оцих людей? Чи може мати тебе нічому хорошому не вчила? Може ти росло ледащо?! То не вмієш ані шити, ані прясти й ткати, ані рушника вишивати, щоб цих людей пов'язати?» Дівчина йде до другої хати чи комірчини, де стоїть її скриня, дістає довгі вишивані рушники, приготовлені для цього випадку, кладе їх на хлібину, вносить до хати, низько вклоняється старостам і каже: «Батьки мене всьому доброму вчили, а я вечорами мички микала та пряла, досвітками рушники ткала та вишивала, батькам радості бажала, щоб у них серце по мені не скиміло, щоб соромом очі їм не вкрило. Спасибі їм за все»,— низько вклоняється батькам, а потім знову вклоняється старостам і дає кожному старості по рушникові. Старости беруть рушники і один одного пов'язують навскоси через плече, а батьки молодої примовляють: «Добре, добре пов'язуйтесь рушниками, щоб було за що держатись, щоб у сніг не впасти, а в свою хату попасти».

Перев'язавши себе рушниками, старости дивляться на молодого і говорять: «А як і чим нам цього красеня прив'язати, щоб він у сніг не провалився, щоб додому добився і нашій зіроньці полюбився?» Дівчина знову виходить і приносить на тарілці квітчасту шовкову хустку або тернову (кашемірову); коли шовкову, то обов'язково переливчасту, щоб квітки на ній переливались відтінками різних кольорів, як казали тоді, «міньонна» хустка; коли ж тернову хустку, то теж квітчасту і здебільшого червоного кольору. Дівчина вклонялась парубкові і пов'язувала хусткою його праву руку. Після пов'язання рушниками старостів і хусткою молодого батьки наливають всім по чарці горілки, молодому й молодій теж, батьки й старости п'ють до молодих, примовляючи: «Будьмо здорові! Дай же нам, боже, щасливо того дня дожити, щоб наших дітей на все їх життя поріднити, щоб вони одне одного поважали і одне одного довіку кохали!» Випивають, пригощаються. Старости поспішають до батьків молодого, щоб порадувати і їх удачею в сватанні, перед цим домовившись з батьками молодої, де і коли вони зійдуться з батьками молодого запити могорич і погодити всякі питання. На прощання всі цілуються, і на цьому закінчується перший крок до весілля.

Удачне проведення сватання в основному залежить від уміння старостів складно, до ладу говорити, а батьків, вірніше самого батька, бо йому належить старшинство в цій справі, — такою ж мовою відповідати.

МОГОРИЧ

В умовлений день сходяться батьки молодої і молодого — частіше це буває у молодої. Батьки домовляються, які подарунки має дати молодий родині молодої, а молода — родині молодого. Але обов'язково молодий мусить подарувати батькові молодої смушеву шапку, а матері — чоботи, дорогі чи дешеві, але обов'язково чоботи, бо вони відіграють певну роль у весільних розвагах. Це головні подарунки. Молода ж повинна батькові молодого пошити сатинову сорочку, матері подарувати спідницю, рідше — тернову хустку, весільним гостям — хустки. Це було майже традиційним на кожному весіллі. Умовлялись також про день вінчання молодих і про день весілля. Переважно вінчання призначалось на неділю, і в той же день відсвятковували і весілля. Але були випадки, коли вінчання призначали на один із днів серед тижня, тільки не в понеділок (тяжкий день) і не в суботу, бо субота вважалась удовицею, а тому хтось із молодих рано повдовіє. Молодий повинен був наймати і музик на весілля. Домовленість поміж батьками підкріплялась чарчиною горілки, тобто *могоричем*.

ПІДГОТОВКА ДО ВЕСІЛЛЯ

Підготовча робота починалася з вівторка (понеділок — тяжкий день) як у молодої, так і в молодого і проходила до самого весільного дня, тобто до неділі. Передусім пекли шишки, коровай та дивень — це у молодої, у молодого також пекли шишки, калачі, а в п'ятницю вили гільце. У молодої гільця не було. Його заміняв дивень.

Ліпити шишки, коровай і інші весільні здоби та готувати різне весільне вариво запрошували молодиць із родини і сусі-

док. Всі вони під час весілля називались *свашками*. Свашки ліпили шишки, жартували й приспівували всяких пісень, як наприклад:

1.

Помірно

На_ ша піч гу_ го_ че, на_ ша піч гу_ го_ че
ко_ ро_ ва_ ю хо_ че, а че_ люс_ ти пос_ мі_ ха_ ють_ ся
ко_ ро_ ва_ єм за_ пи_ ха_ ють_ ся.

Наша піч гугоче, (2)
Короваю хоче,
А челюсти посміхаються, —
Короваєм запихаються.

2.

Помірно

Ко_ ро_ вай_ на ма_ ти, ко_ ро_ вай_ не ма_ ти
о_ бі_ ща_ ла го_ рі_ лоч_ ки да_ ти, о_ [illegible] ща_ ла [illegible]
хоч би да_ ла нам гір_ кень_ ко_ [illegible]

Коровайна мати[1] (2)
Обіщала горілочки дати,
Обіщала солоденької,
Хоч би дала нам гіркенької.

[1] Старша свашка.

3.

Помірно

Сваш_ ка_ не_ лі_ паш_ ка, сваш_ ка_ не_ лі_ паш_ ка.
ши_ шок не лі_ пи_ ла, у піч не са_ ди_ ла. Од_ ну із_ лі_ пи_ ла
з зе_ [illegible] но_ го сі_ на, та й ту са_ ма з'ї_ ла!

Свашка-неліпашка, (2)
Шишок не ліпила,
У піч не садила.
Одну ізліпила з зеленого сіна,
Та й ту сама з'їла!

4—1. В печі не палили, (2)
Шишки посадили, —
Шишки розпливаються,
З короваєм ізливаються.

5.

Помірно

Ко_ ро_ вай та шиш_ ки зіл_ ля_ лись ко_ ро_ вай та шиш_ ки зіл_ ля_ лись,

Уповільнюючи

як мо_ ло_ дий з мо_ ло_ до_ ю [illegible] роз_ ці_ лу_ ва_ лись!

Коровай та шишки зіллялись, (2)
Як молодий з молодою та й розцілувались!

ДИВЕНЬ

Дивень серед всякого весільного печива мав своє, особливе місце (він символізує собою молоду й молодого). Для цього зрізають з вишні дві гілочки по 35—40 сантиметрів. Тоненькі гілочки, навколо основних, трохи укорочують, обмотують здобним тістом, втикають їх в іще не спечену паляницю

на певному віддаленні одну від одної, поміж гілочками паляницю прикрашують двома голубками із тіста (символ вірної любові). Коли дивень ставлять у піч випікатись, то при цьому примовляють: «Світи, жар, в печі ясно, печись, печись, дивень, красно, — гостям на великеє диво, молодим на щастя, на долю, на свою родину! Печись, дивень, не схились, не пригори, — молодим серця та й не зсуши!» Коли дивень випечеться, дають йому прохолонути, а потім ці дві гілочки зв'язують червоною кумачевою стрічечкою (це означає єднання молодих) і квіточками прикрашують. Коли печуть дивень, усі жарти зникають, свашки дбають, щоб він вийшов хорошим, — бо який дивень, таке і життя молодої у свекрухи, життя з чоловіком. Коли дивень не вдався, молода плаче.

СУБОТА. ВИРЯЖАННЯ ДОНЬКИ НА СЕЛО

В суботу, перед тим, як молода мала йти на село запрошувати гостей на весілля, приходять до неї її дружки (дівчата), починають молоду наряжати у вінок; садять її на вивернутий вовною наверх кожух і починають співати:

6. Благослови, боже, і отець, і мати!
Своєму дитяті вінок одівати!
Вінок одівати та на село виряжати,
На село виряжати
Та на весілля родину запрошати!

І далі співають:

7. Та мати дочку любистком квітчала,
Любистком квітчала,
Барвінком в'язала, — ой дай, боже,
Барвінком в'язала.
Та на село виряжала — ой дай, боже!
Іди, іди, доню, збирай всю родину
Й людям уклонися,
Нехай прийдуть на твоє весілля
Та й повеселитись!
Ой дай, боже!

Молода співає:

8. Ой глянь, моя матінко,
Та на мене, —

Чи не болить серденько та у тебе,
Що наділи та віночок на мене?!

У молодої була так звана старша дружка — найближча її подруга. Старшій дружці у хустку дають стільки шишок, скільки має бути запрошено гостей на весілля. Молода з дружками йде через село, не обминаючи жодної хати, жодної родини, — бо коли кого обминути — вважається великою образою. Коли ж село дуже велике, то молода обходить лише свій кут — хат на 100—200. Там, де молода залишає на столі шишку, — це обов'язково бажані гості на весіллі.
Йдучи через село, дружки співають:

9. Та на яр жито роде,
Та не сама Ганнуся ходе.
Не сама Ганнуся ходе —
Сімсот дружечок воде,
Сімсот ще й чотирі
Та всі чорнобриві!
Ой місяцю ріжку!
Світи нам доріжку,
Щоб ми не зблудили,
Щоб віночки не згубили, —
Бо в нас віночки золотії,
Ми дружечки молодії!

Заходячи до хати, молода тричі низько вклонялась і говорила: «Просили батько й мати, і я прошу вас на моє весілля!» Їй відповідали: «Спасибі батькові й матері, що нашого звичаю не забули, що свою дитину звичаю навчили, спасибі й тобі, молода, що нашої хати не обминула. Щасти тобі, боже, весілля відбути і в новій родині щасливою бути!» А дружки співали:

10. Добрий вечір тому,
А хто в цьому дому!
Старому й малому,
І богу святому!

А виходячи з хати, дружки співали:

11. Були ми у хаті,
В золотій кімнаті.
Дали нам чарівного зілля,
Що ми просили їх на наше весілля!

Молода кожному окремо, хто був у хаті, вклонялась тричі і всіх цілувала, навіть немовля, якщо було. Така молода вважалась людяною, ввічливою і вихованою, а через те всі радо їй бажали добра та щастя у новому житті.

Коли закінчувався обхід на селі, дружки разом з молодою йшли до молодої, на порозі хати молодої дружки співали:

12.
Благослови, мати,
Нам до хати зайти
Та з нашою молодою
Вечер провести!

13.
Ми все село, моя мати, обходили,
Всю родину опросили,
Всю нашу родиноньку
Ще й найменшую дитиноньку!

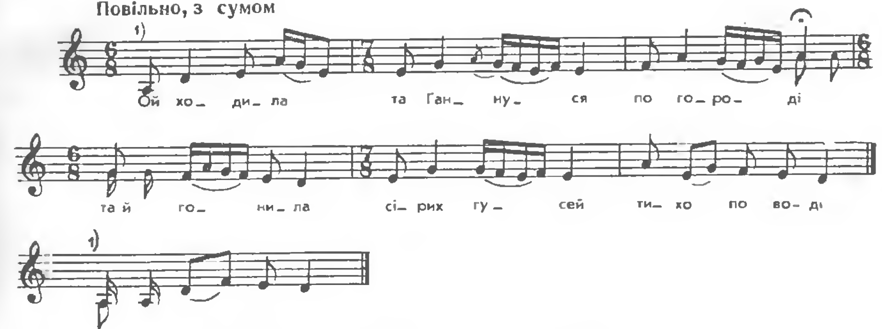
Мати подавала молодій кінець своєї хустки, що держала в руках, заводила молоду з дружками до хати, садовила молоду за стіл, і починався прощальний вечір молодої з її дівоцтвом. Співали багато сумних пісень, наприклад:

14.
Ой у саду, саду вишенька зів'яла,
Там де наша та Ганнуся та з нами співала.
Ой у саду, саду, вишенька зів'яла,— листячко опало.
Та ми з твоїм дівуванням та вже й розпрощаймось!
Ой летить зозуля, до вишеньки верне,
Та вже того дівування ніхто не поверне!
Ой закотилось сонечко он там за горою,
Та розстаюся ж, моє дівування,
Ой та навіки з тобою!

15.
Ой позаростають стежки, доріжки
Там, де я ходила
Та де мене подруженьки
За ручку водили.
За ручку водили,
В таночку гуляли,
В таночку гуляли,
Віночки сплітали.
Віночки сплітали,
На воду спускали —
Та щоб тії та віночки
Доленьки шукали!

Коли дівчина була сиротою, без батька чи матері, а чи взагалі сиротою, то в цей вечір дружки співали:

16.

Ой ходила та Ганнуся по городі
Та й гонила сірих гусей тихо по воді.
— Та пливіть, пливіть, сірі гуси, тихо по воді,
Ой прибудь, прибудь, мій батенько, тепер і ко мні!
Ой прибудь, прибудь, мій батенько, тепер і ко мні
Та дай мені порадоньки, бідній сироті!
— Ой рад би ж я, дитя моє, прибути к тобі,
Та насипано ж сирой землі на груди мої!
Ой склепилися ж уста мої й мої очі та на всі ночі,
Та не дам тобі порадоньки, ні помочі!
Ой кланяйся ж, дитя моє, дядькам та тіткам,
Та нехай дають порадоньку, як своїм діткам.
— Ой кланялась, мій батенько, не раз і не три,
Та не дають порадоньки такої, як ви!
— Ой кланяйся ж, дитя моє, добрим людям,
Та може ж кому сиротини та й жаль буде!

Прощання молодої з дівоцтвом проходило в співах сумних та в сльозах. Плакала мати, а часом і батько витирав сльозу, ховаючись від чужого ока, — бо ж виряжають свою дитину на нове життя, в іншу сім'ю, а як воно буде житись — залежатиме від родини молодого, від свекрухи та від уміння чоловіка захищати свою дружину від нападків свекрухи та родини. І дружки співали:

17.
Ой лихая та свекруха —
Не рідная мати, —
Ой не пустить вона тебе
Та з нами в свято погуляти!
Ой рідная мати поб'є —
Воно й не болить,

А свекруха слово скаже —
Серденько скимить!

Коли ж приходив до молодої молодий з боярами та музиками, то всі жвавішали, а дружки зустрічали молодого і його бояр жартівливими піснями:

18.

Швиденько

Чом, бо- я- ри, за- піз- ни- лись? Чи вам ко- ні по- то- ми- лись,
чи ви ко- ні по- па- са- ли, чи ви са- мі спо- чи- ва- ли,
чи сі- но ко- си- ли, чи хлі- ба про- си- ли,
Уповільнюючи
чи в со- ло- мі но- чу- ва- ли, кри- си ву- са по- спа- са- ли?

Чом, бояри, запізнилися?
Чи вам коні потомились,
Чи ви коні попасали,
Чи ви самі спочивали,
Чи сіно косили,
Чи хліба просили,
Чи в соломі ночували,
Криси вуса поспасали?!

Потім дружки починали продавати букети молодому й боярам. Молодому — сестра молодої, а як не було сестри, то дівчина з родини. Сестра співала:

19. Зятю наш коханий,
Ти в нас непоганий!
Як ти мою сестру любиш,
То ти в мене квітку купиш!

Молодий клав сестрі на тарілку гроші — викупляв квітку, а сестра пришивала квітку молодому на грудях з правого боку. Дружки пришивали букети боярам також на грудях, але з лівого боку. Старша дружка зверталась до старшого бояринa так:

20.

Швиденько

Що я в тебе, друж бонь ко, по- про- шу, що я в те бе, дружбонько, по-про- шу
за кві- точ- ку та хо- ро- шу?! 1) Та не дай- ся, друж- бо, про- си- ти,
дай- ся ме- ні то- бі кві- точ- ку при- ши- ти!

Що я в тебе, дружбонько, попрошу (2)
За квіточку та хорошу?
Та не дайся, дружбо, просити,
Та дайся мені тобі квіточку пришити!

Коли боярин (дружба) мало давав грошей, то дружки співали:

21. Я на цеє та й не дивлюся, (2)
Я від цього та й відвернуся —
До стіни очима,
До дружби плечима!
Було б тобі, дружбо,
Та й не дружбувати, —
Було б тобі, дружбо,
Горох молотити —
Грошей заробити.
Грошей заробити —
Квітку відкупити!

Коли дружба знову давав, але трохи грошей, то йому співали:

22—20.

1) Вар для N 22
Та бі- га- є кру- гом ха- ти гро- шей по- зи- ча- ти,
квіт- ку від- ку- па- ти!

А наш дружба пелехатий (2)
Та бігає кругом хати (2)
Грошей позичати, (2)
Квітку відкупати!

А бояри відповідали дружкам:

23. Старша дружка горбата, (2)
А друга — оката,
Третя — щербатая,
До бояр залицяються, —
З боярами танцювати
Всі збираються!

Ось так дружки та бояри жартували, співали, сміялись, веселились, а молодий з молодою тихенько розмовляли, а коли музики заграли, то перший танець проводили молоді, а за ними дружки з боярами, а потім мінялись парами, молода танцювала з боярами, а молодий — з дружками. Так довгенько погулявши, молодь ішла додому — молодий з боярами та музиками, а дружки за ними. Молода залишалась з батьками провести останню ніч у батьківській хаті,— бо ж після вінчання та весілля вона переходила до нової родини, на нове життя.

У МОЛОДОГО. ГІЛЬЦЕ

До молодого у п'ятницю сходяться парубки й дівчата вити гільце. Для гільця зрізають хорошу кучеряву верхушку вишні сантиметрів на 70—80. Сідаючи за стіл вити гільце, дівчата співають:

24. Благослови, боже,
І отець, і мати,
Молодому та гільце звивати,
Та гільце звивати —
Квітами прикрашати!

Коли гільце звивають зимою, то квіти роблять з різнокольорного тонкого паперу та зеленого барвінку, а коли весною чи літом, то паперових квітів менше, а більше живих. Перевивають усі гілочки гільця різноколірними стрічками, роблять пучечки із колосків жита й пшениці, перев'язують кумачевими червоними стрічками і прив'язують їх поміж квітами. Ці пучечки жита й пшениці — то добробут молодого, а саме гільце — бажання красивого й щасливого життя молодим. Гільце втикали в середину високої білої хлібини, яка була за підставку, щоб гільце не падало. Коли вили гільце, то співали:

25. Як ми гільце вили,
Мед-горілку пили.
Як ми гільце довивали,
Мед-горілку допивали!

Коли гільце було перевито і прикрашено, дівчата й парубки співали, пригощались, танцювали, а потім розходились по домівках.

А в суботу молодий з старшим боярином ішов на село кликати своїх гостей на весілля, залишаючи їм шишки та калачі. Увечері того ж дня молодий влаштовував свій прощальний вечір з парубками. Починав його, коли ледь-ледь сутеніло, а коли вже добре ставало темно, тоді молодий ішов до молодої з боярами, парубками та музиками, де і гуляли востаннє молоді з парубками та дівчатами.

СВІТИЛКА

Коли ще молодої немає коло молодого, то на місці молодої сидить світилка, а у молодої поряд з нею сидить її брат.

Світилкою була сестра молодого, а коли не було сестри, то дівчина з родини або сусідська. Світилці давали світильник — це букет із сухих пахучих васильків, куди встромляли грубеньку воскову свічку, яка час від часу горіла. Світилка і повинна була пильнувати, щоб свічка сама не згасла доти, доки її не погасить старший боярин. Коли світилка сиділа за столом, запишавшись, і нічого не їла із поданих страв, то їй співали:

26.

Не поспішаючи

Сві- ти- лоч- ко па- ні, сві- ти- лоч- ко па- ні,
ве- че- ряй- те з на- ми! Не будь-те ви пиш- ні, як у са- ду виш- ні!
Будь- те ве- се- лень- кі, як у са- ду че- ре- шень- ки!

Світилочко пані, (2)
Вечеряйте з нами!
Не будьте ви пишні,
Як у саду вишні!
Будьте веселенькі,
Як у саду черешеньки!

Коли ж свашки чи дружки не співали світилці, то світилка сама співала їм жартівливо.

27. Чом, свашечки *, не співаєте,
Чи ви з редьки зуби маєте?
Боїтеся заспівати,
З редьки зуби показати?!

Свашки чи дружки відповідали їй:

28. Світилка — що шпилька при стіні,
На ній сорочка не її, —
Прийшла сусідка до схід сонця, —
Скидай сорочку, не соромся!

А світилка відповідала:

29. Ой ви ж мене, свашечки *, розсмішили, —
Та в мене сорочок аж три скрині —
Нові, білі та вишивані!
Як мати мене на весілля виряжала,
Нову сорочку мені із скрині давала.

НЕДІЛЯ. ВІНЧАННЯ

В неділю рано сходяться до молодої її дружки та гості обрядити молоду до шлюбу. Молода з дружками та гостями сідали за стіл, пригощались. Після частування дружки починали обряжати молоду, одівали на неї шлюбне вбрання і вінок. Вінок здебільшого був з парафіну, «з білого воску», перевитий зеленим барвінком чи розмарином. В цей білий вінок були вкраплені з окрашеного воску квіточки рожеві, блакитні, червоні, тільки не жовті. До вінка припасовували різноколірні стрічки. Заплетена коса, вінок і стрічки прикрашали молоду й надавали привабливого вигляду навіть і невродливій дівчині.

* або дружечки.

Коли молода вже «обряжена», тоді батьки брали образи в руки (мати — образ богоматері, батько — спасителя), сідали на лаві, перед ними клали кожух вовною наверх, молода плакала, вклонялась батькам, падала колінями на кожух і просила батьків благословити її на шлюб з її суженим, на нове життя. Так вона піднімалась і падала на коліна тричі, а батьки благословляли її, хрестили, цілували і теж зі сльозами. А дружки співали:

30. Благослови, боже,
І отець, і мати,
Своєму дитяті під вінець ставати,
Під вінець ставати
Та з суженим шлюб їй узяти!

Після благословення дружки виводили молоду, садили на споряджений для цього віз, давали їй в руки образ богоматері, сідали самі коло неї, а також і старший весільний дружба, тобто весільний батько, родичі, які могли поїхати (це коли церква була в другому селі; а коли в тому селі, де й весілля відбувалось, то йшла вся родина, крім батьків). Віз, збруя на конях, чубки коней, гриви — все прикрашено весільними квітами і стрічками. Молода від'їжджала раніше, а молодий — пізніше.

У молодого перед від'їздом до шлюбу так само збиралась родина. Світилка та бояри «обряжали» молодого, батьки благословляли його, і він їхав услід за молодою зі своїми боярами та родиною, також на заквітчаних возах і конях.

Під час шлюбу неабияке значення мав білий вишиваний рушник, на якому мали стояти молоді під вінцем. Під рушник родичі молодого й молодої клали срібні гроші й пшеницю — на щастя і добробут. Родичі і старша дружка намовляли молоду спритно стати першою на рушник — це означало, що молода господиня буде мати поважання чоловікової родини, особливо свекрухи, а також свекра і самого чоловіка, що вона буде верховодити в родині чоловіка і над чоловіком. Родичі ж молодого — намовляли його, щоб він став першим на рушник, тоді він буде верховодити в своїй родині, в своїй сім'ї, буде володарем своєї жінки. Але самі молоді, правда, рідше, намагались стати на рушник разом, щоб була спільна дружба, повага і любов.

Перед молодими на столику (аналої) лежали образи — їх батьківське благословення, а молоді держали в руках засвічені свої весільні свічки. Коли в одного з молодих свічка більше надгоряла, то це означало, що той з них раніше і помре. А так, як нікому помирати не хочеться, то кожен з них потай нервово поглядав на ці свічки. Шлюбні свічки, вінок, букет молоді опісля весілля ставили під скло кожен в своє батьківське благосло-

вення. Молода старалась зберегти своє шлюбне вбрання на смерть, щоб її обрядили і поховали в цьому вбранні, але без вінка. Молодий рідше зберігав, але були не рідкі випадки, коли і молодого обряжали й хоронили в його шлюбному одязі, хоч був уже і досить літньою людиною.

Після вінчання молоді їхали вже разом на одному возі. Коли під'їжджали до воріт хати молодого, то дружки співали:

31. Ой схиліться, квіти,
Вклоняються діти
Своїм отцю й неньці, (2)
Всій своїй родині
І малій дитині.

32. Ой прихилися, Ганнусю, до мене близенько,
Та вклонися моїм отцю й неньці низенько,
Та накрий свої плечі косима,
Ой не вмивай та своє личко сльозима!

Коли ж молода була сирота, то співали:

33. Схиліться, ворота,
Вклоняється сирота —
Старому й малому,
І богу святому.
Її батько перед богом лежить —
В білих руках хрест держить,
Та проситься у господа-бога
До дитини на весілля —
Та чи в час вона та ізряжена,
Та чи в час вона та посажена?
Ой ізрядили її та як дитину,
Та посадили її, ой та як сиротину!

Батьки молодого на порозі хати зустрічали молодих хлібом, сіллю. Молоді тричі вклонялись батькам, цілували їх і йшли до хати, сідали за стіл обідати.
Коли закінчувався обід, дружки співали:

34. Старосто-батьку, (2)
Дайте нам порядку —
Виведіть нас із хати
Надвір погуляти,
Бояр оглядати —
Чи високі, чи низенькі,
Чи високії підбори,
Чи чорнії у них брови,
Чи криві, чи горбаті
Та чи вміють же гуляти?

Погулявши у дворі молодого під музики, молода забирала своїх дружок і йшла до своїх батьків, щоб останні ті кілька прощальних годин провести у батьківській хаті зі своєю родиною. Коли молода з дружками виходила з подвір'я молодого, то дружки співали:

35. Лети, лети, ластівко, поперед нас!
Та дай матері звістку ще вперед нас!
Нехай вийде мати з хлібом-калачем,
Бо звінчали її дочку з паничем.
Вийди, вийди, матінко, зустрінь нас,
Та винеси чашу меду для всіх нас!
Частуй нас, матінко, медом стаканом
Та поздоровляй дочку з законом!

Батько й мати зустрічають дочку на порозі короваєм і дивнем, дочка тричі низенько вклоняється їм, цілує їх, і разом заходять до хати, а дружки співають:

36. Та дивнеє диво сталося,
Що вже наша та Ганнуся
Із Степанком та звінчалася!

Брат заводить молоду за стіл, сідає поруч неї, а дружки співають:

37.

Помірно, з сумом

Ой зас- ві- ти, ма- ти, свіч- ку, пос- тав на сто-
лі, не- хай же я при- див- лю- ся, чи па- ра ме-
ні. Та зас- ві- ти- ла ма- ти свіч- ку, та не- яс- но го-
рить, з ким хо- ті- ла, з тим не сі- ла — сер- день- ко бо- лить!

Ой засвіти, мати, свічку,
Постав на столі,
Нехай же я придивлюся —
Чи пара мені.
Та засвітила мати свічку,
Та неясно горить —
З ким хотіла,
З тим не сіла —
Серденько болить!

Отак родина молодої, гості пригощались, співали пісень і чекали на молодого, який мав прийти за молодою, щоб забрати її до себе, у свою родину, забрати її вже як свою дружину.

ВИКУП

Коли на вулиці чути було музику — це означало, що молодий іде за молодою. Починалась метушня на подвір'ї молодої: парубки тої вулиці чи кутка, звідки мали забирати молоду, закривали ворота, підпирали їх, чим можна було, самі ставали з різним знаряддям самозахисту, щоб не дати молодому молодої без викупу.

Коли молодий з боярами та гостями підходили до воріт, то бояри говорили: «Відкривайте ворота — їде князь Сирота по княгиню, по свою дружину, з якою його піп повінчав і з законом його поздоровляв!» А із-за воріт відповідали: «Ми в церкві не бували, шлюбу його не видали, — це наша молода, нашої вулиці краса — уміє гуляти, співати, нашу вулицю звеселяти!» — «Ой та не жартуйте з нами — тут наша княгиня молоденька, що припала нашому князеві та до серденька. Дамо вам вина, горілки, меду ще й червінців жменю». А із-за воріт знову відповідають: «Ой то що нам червінців тая жменька?! Ви дайте нам сім кіп, золотий сніп, бочку вина, клубок валу, а щоб вам, бояри, дорогу перемотало, та щоб ви нашої молодої та й не забрали!» Молодий дає викуп чи горілкою, чи грошима. Коли парубки вважали, що викуп хороший, відкривали ворота, а свашки — весільні гості співали:

38. Вийди, вийди, мати, з хати
Свого зятя зустрічати!
Вийди, вийди ти в кожусі
Та в хорошому ж дусі!
Який кожух твій мохнатий,
Такий зять твій багатий —
На худобу, на вівці,
На гроші, на червінці!
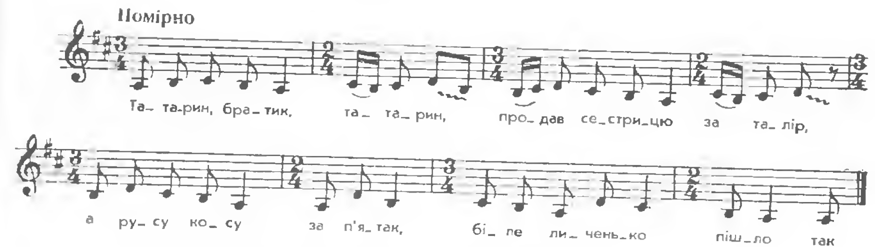
А бояри співали:

39. Ой пускайте нас до хати, —
Вже не можемо стояти,
Ми люди з доріженьки,
Та болять у нас ніженьки!

Батьки молодої зустрічали зятя і його гостей хлібом-сіллю на порозі, запрошували до хати. Молодий вклонявся тричі батькові й матері, цілувались, і заходив до хати з боярами та гостями. Тоді старости молодого звертались до розпорядників весілля молодої: «Старости, паністаросто! Благословіть молодого князя за стіл заводити і рядом з молодою княгинею його посадити! Благословіть — перший, другий і третій раз!» Розпорядники відповідали: «Бог благословить, і ми благословляємо — вперше, вдруге, втретє — всі три рази заразом!» Але тоді піднімався брат молодої, що сидів поруч неї, і говорив: «Моя сестричка рідненька, не віддам тебе від батька і неньки — будеш з нами жити, нашу хату веселити!» Молодий наливав чарку горілки чи меду, ставив на тарілку, насипав срібних грошей і підносив братові.

Якщо брата це задовольняло, він випивав горілку і звільняв місце для молодого, а дружки йому співали:

40.

Татарин, братик, татарин,
Продав сестрицю за талір,
А русу косу за п'ятак,
Біле личенько пішло так!

Дружба заводить за стіл молодого і садовить його рядом з молодою. Молодий цілує молоду, а дружки співають:

41. Ой у саду соловейко защебетав,
Що Степанко та Ганнусю поцілував.

Весілля проходило з веселими жартами, весільними піснями, як ось:

42. Чи не бачиш ти, дружбо, (2)
Що бояри тобі роблять?
За стіл захиляються,
Короваєм запихаються!

Бояри відповідали:

43. Старша дружка горбата, (2)
А друга оката,
Усі рижі, білоброві,
Бувайте здорові!
Ми на таких не зважаємо,
Ми з такими не гуляємо!

Дружки співають розпоряднику весілля:

44.

Помірно

Друж-ба по-за сто-лом хо-дить, друж-ба по-за сто-лом хо-дить,
по се-ме-ро ді-тей во-дить, та всі з ко-ше-ля-ми — весь ко-ро-вай заб-ра-ли!

Дружба поза столом ходить, (2)
По семеро дітей водить,
Та всі з кошелями —
Весь коровай забрали!

Отак в піснях, танцях та жартах проходило весілля, наближаючись до кінця. А кінець був тоді, коли молодих покривали. Для цього брали шовковий шарф чи кісію, ставали на лаву, на якій сиділи молоді: з боку молодої її сестра-молодиця чи родичка, а з боку молодого його сестра-молодиця чи інша родичка. Вони розправляли шарф над головами молодих, підносили цей шарф то вверх, то вниз і співали:

45.

Помірно

По-кри-ва-ноч-ка пла-че, по-кри-ва-ти-ся хо-че,
А ми що схо-ті-ли, 1) то те ми й зро-би-
че, як-би не схо-ті-ла, то в бать-ка б си-ді-ла.
ли: з тіс-та па-ля-ни-цю,
1) з дів-чи-ни мо-ло-ди-цю.

Покриваночка плаче [1],
Покриватися хоче.
Якби не схотіла,
То в батька б сиділа.

А ми що схотіли,
То те ми й зробили:
З тіста — паляницю,
З дівчини — молодицю!

Потім знімали з молодої вінок, надівали на голову старшій дружці, а у молодого — букет і віддавали старшому бояринові. Молодій розплітали косу, підбирали шпильками під очіпок і запинали голову покривальним шарфом або хорошою хусткою, легенько стукали молодих їх головами і сходили з лави. Після покривання молода вже не мала права ходити з непокритою головою і з розпущеною косою, чи то в себе в хаті, чи то на людях. Для заміжньої жінки то вважалося непристойним.

Після покривання молода прощалася з дружками — обдаровувала їх короваєм і хустками, а дружки в свою чергу дарували їй хто що міг — тарілки, чашки, ложки і співали:

46—16. Прощай, прощай, подруженько,
Бо ми вже ідемо
І твоє ми дівування
З собою беремо!

Молода відповідала:

47—16. Ой вірнії подруженьки,
Та я вже не ваша.
Беріть моє дівування,
Та не сваріться,
Як вийдете за ворота, } 2
То ним розділіться!

[1] Молода в цей час плаче.

Дружки й бояри прощалися з молодими, виходили на подвір'я, де грали весь час музики, що сиділи на призьбі під хатою. Це робилось для того, щоб той, хто мав охоту, проходячи мимо, міг би зайти потанцювати, подивитись хоч через вікно на молодих, на весілля. В хаті не всі могли вміститись.

Дружки перетанцьовували з боярами вінок молодої. Кожна дружка одівала собі вінок, а перетанцювавши з бояриним, передавала вінок другій дружці і т. д. Потім розривали вінок на окремі гілочки, розбирали кожна собі і зі співами залишали весілля, а решта гостей і родина залишались ще на *перепій,* тобто молоді обдаровували гостей і родину подарунками. Підносили на тарілці чарку горілки, [шматок] короваю чи шишку і хустку або щось інше, про що було домовлено між батьками молодих на *могоричеві.* Молоді вклонялись низенько і запрошували випити повненьку за їх щастя і долю в новому житті.

Коли подавали подарунок першому гостеві — весільному батькові, то він так примовляв:

48. Я повную перепиваю,
Молодим щастя, доленьки бажаю,
Щоб їм щасливо жити,
Ніколи не боліти,
Маленьких діточок ростити,
На щастя, на радість
І на втіху!

І дарував їм щось своє. Так кожен із гостей дарував — хто телички, хто бичка, баранчика, жита, пшениці — це чоловіки, а жінки — посуд, курочок, півників, полотна саморобного і т. ін. І все то пересипали жартами (речитатив-вигуки):

49. Перепиваю пуд жита,
Щоб наша молода
Не була на день
Сім разів бита!

Або:

50. Перепиваю пуд проса,
Щоб наша молода
Не ходила по морозі боса!

Або:

51. Перепиваю півня,
Щоб спозаранку співав,—
Нашим молодим
Життя звеселяв!

Або:

52. Перепиваю курочку рябеньку,
Щоб весело сокоріла,
Молодим господарям
Яєчка носила!

Закликали музик до хати, а свашки примовляли (теж речитатив-вигуки):

53. Музики хороші,
Заграйте нам веселої без грошей,
Дамо вам пити й їсти,
Тільки нема вам де сісти!

Скрипка, йдучи на весілля, раденько співала:

54. І нап'ємось, і наїмось. (2)

А бас гудів:

Побачимо, що там буде?! (2)

Йшли музики із весілля — скрипка плакала, тужила:

І не пили, і не їли — животики підводили!
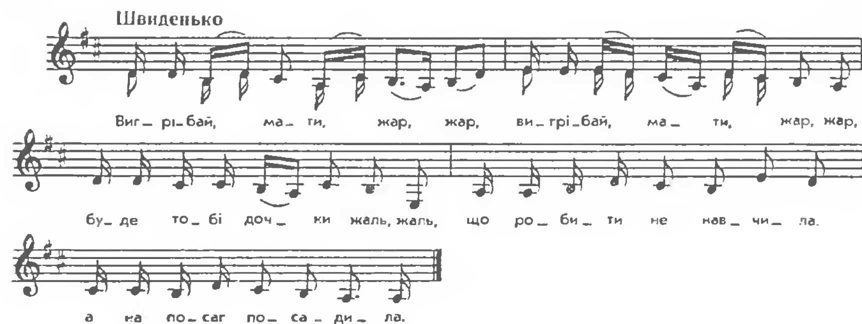
А бас гудів:

А я казав, що так буде,
Що про нас усі забудуть!
Будуть пити, танцювати —
Весіллячко споминати!

У неділю, під вечір, молодий мав забирати молоду до себе, але молода непомітно ховалась від нього. Молодий мусив її знайти і за руку привести. Коли це було закохане подружжя, то молода ще за столом тихенько казала молодому, де її шукати, а коли було примусове весілля, то молода так ховалась, що молодий не міг її знайти, і вона сумна виходила сама із свого сховища. Якщо молодий знаходив молоду — будуть щасливо жити, а якщо не знаходив — буде нещасливе подружжя.

Коли вже виряжали молоду до молодого, то весільні свашки співали:

55.

Вигрібай, мати, жар, жар, (2)
Буде тобі дочки жаль, жаль!
Що робити не навчила,
А на посаг посадила.
Жаль тобі, матінко, буде, (2)
Що вчитимуть добрі люди.
Вчитимуть її зовиці —
Та Степанковії сестриці!

Коли молода виходила із батьківської хати, співали свашки:

56. Не жалій, матінко, за мною —
Не беру нічого з собою,
Тільки пару хліба зі столу,
Та бувай, матінко, здорова!
Та залишаю тобі, матінко,
Праник коло хати,
Та як підеш на річку прати,
Та будеш мене, матінко,
Споминати!

Коли батьки виряжали дочку до зятя, то вже на подвір'ї, коло порога, мати обсипала молодих зерном жита, пшениці, вівса, проса, цукерками, грошима. Бідні — мідними копійками, які мати окремо збирала у торбинку і ховала на дно скрині, ну, а багаті — сріблом. Це робили, щоб молоді щасливо жили, щоб лихо і біда завжди їх обминали.

Молодий з молодою та весільними гостями йшли попереду, а за ними їхав віз з посагом молодої, на якому сиділи свашки; під'їжджаючи до воріт молодого, свашки співали:

57. Відкривай, мати, ліску, (2)
Ведемо тобі невістку —
Високу, як ліщина,
А червону, як калина!
Стопи, мати, грубу,
Ведем тобі невісточку любу!
Хоч люба, не люба,
Аби тепла груба!
Відкривай, мати, ліску,
Ведем тобі невістку —
Із скринею, махинею,
До хати господинею!

Батьки молодого зустрічали молодих так: коло порога хати ставили стіл з хлібом-сіллю, нарізаний калач, миску з медом, гроші і всяке збіжжя — зерно. Молоді підходили до столу, низенько вклонялись батькам, брали калача, вмокали в мед і їли (це щоб їм солодко жилось), а мати брала зі столу зерно, гроші, цукерки і обсипала молодих (хлопчаки, як в'юни, поміж людьми збирали гроші, цукерки); потім заводили молодих до хати, садовили їх за стіл, гості також з піснями й танцями сідали за столи, і весілля продовжувалось до пізнього вечора.

ПЕРША ШЛЮБНА НІЧ МОЛОДИХ

Вона мала величезне значення, бо торкалось це честі молодої. У понеділок ранком молоді мали йти на поклін до батьків молодої. Коли молода виявилась недоторканою, то ще на зорі родичі молодого вивішували червоний прапор з кумача на димарі хати батьків молодої; червоний прапорець — це ознака цнотливості молодої, щоб на все село видно було, яка була хороша мати, що зуміла так виховати свою доньку, а тепер не соромно за свою дитину. Виховати чесну дівчину — це вважалось високим материнським обов'язком. А сусіди спозаранку поглядали на димар цієї хати, щоб знати, що там вивішено.

Отже, коли молода була цнотливою, молоді і родичі молодого з веселими співами й музиками ішли до батьків молодої вклонитись і подякувати батькам за молоду. Там вони пили-гуляли, а потім ішли додому, а весільні гості збирали складчину на продовження весілля.

Коли ж у молодої була порушена цнотливість ще до шлюбу, то горе було молодій і ганьба її матері.

На батьківській хаті молодої родичі молодого на вершечку димаря ставили розкуйовджений куль соломи, обтиканий палицями, на яких висіло всяке брудне дрантя. Насамперед за це відповідала мати, бо коли до них приходили з такою поганою звісткою родичі молодого, то батько тут же зразу лупцював матір молодої, і таки добренько, що не догледіла доньки. Коли молоді йшли поклонитись батькам молодої, то родичі молодого, особливо жінки, йшли за молодими, співали всяких сороміцьких пісень, вибивали у драні відра, дечка палицями замість музик.

А молоді йшли, похнюпившись, молода гірко плакала. А іноді це було протестом батькам, які не хотіли одружувати своїх закоханих дітей, останньою спробою умовити їх. Бо коли син показував своїй матері з відчаєм сорочку дівчини, яку він кохав і якої батьки не хотіли за невістку, то тоді батьки мусили згодитись на таке весілля, бо це вже їм загрожувало великим скандалом — дівчина могла й покінчити з собою, якщо батьки молодого і в цьому разі відмовлялись. А такі випадки були, навіть у нашому селі.

Але молодій дуже діставалось за це від її рідної матері.

Коли до воріт батьків молодої підходила така ось музика з молодими, то мати молодої вибігала за ворота, хапала дочку і била її по лиці, та плакала й мовчала, а весільні співали:

58. Було б тобі, мати, дочки доглядати,
А не тепер бити та людей смішити!
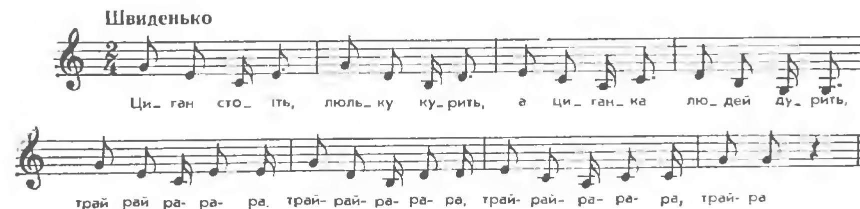
Тоді вже втручався молодий, говорив: «Ой не бий, мати, та свого дитяти, бо вона не винна, винуватий я. Та якби всі знали, як ми вірно кохалися — тільки на небі ясні зірки та ясний місяць свідками були... та знайшлися воріженьки, щоб нас розлучити (всі розуміли, що це натяк на його батьків, бо на селі шила в мішку не сховаєш). А щоб нас не розлучили, то ми на останнє пішли... сором і образу разом перебути. За це простіть нас, тату й мамо, а ми обіцяємо вірно жити і до смерті одне одного любити». Тоді вже заходили до хати, а за чаркою все згладжувалось.

А взагалі, молодий міг і зарадити такому посміху та сорому. Якщо він був сміливим, то, протестуючи, не давав сорочки молодої своїм родичам, які чатували, вимагали і загрожували покинути весілля і т. ін. Коли молодий витримував до кінця, то й обходилось усе спокійно — родичі погаласували і облишили, а коли був несміливий, то ось тоді відбувались такі неприємні події.

СКЛАДЧИНА

В понеділок сходились весільні гості до молодого, перенаряжались в циган, ходили по дворах і збирали складчину: кури, борошно, яйця, гроші на горілку і всяке інше їстівне, щоб було чим продовжувати гуляння. При цьому співали:

59.

Циган стоїть, люльку курить,
А циганка людей дурить!

Тра-ра-ра-ра-ра, трай-ра-ра-ра-ра, трай-ра-ра-ра-ра, трай-ра.

Ми — цигани, бідні люди,
Ми міняєм мідь на кури!

Тра-ра-ра-ра і т. д.

Ми не сієм, не оремо,
Все міняєм, що вкрадемо.

Тра-ра-ра-ра і т. д.

Плескали у долоні, танцювали, співали і так, аж поки не обходили всі двори весільних гостей. За ними їхала підвода, на яку вони складали все зібране. У вівторок після складчини похмелялись, а в середу справляли хлібини.

ХЛІБИНИ

У середу батьки молодої та її весільні гості несли, везли, вели те, що їм перепили у молодої, і те, що обіцяли їй батьки, — корову, чи телицю, чи свинку, чи що інше. Батько одівав зятів подарунок — смушеву шапку, а мати — чоботи. Коли підходили до воріт молодого, то свашки співали:

60—55. А в нашого свата (2)
Солом'яна хата,
Соснові одвірки,
Чи дасте нам горілки?

Батьки молодого зустрічали сватів коло воріт і запрошували до хати:

61.
Просимо, просимо, сваточки,
Та до нашої хаточки,
У нас хата хоч маленька,
Та в ній жити веселенько!

Свати цілувались, і всі гості йшли до хати, їх запрошували сідати за столи. Знову пили, співали, жартували, танцювали. І ось тут, мати молодої виходила посеред хати, показувала гостям подарунок зятя — чоботи і співала:

62.
Оце ж тії чоботи, що зять дав,
А за ції чоботи дочку взяв!
Чоботи, чоботи ви мої,
Ой чом же не робите ви мені?!
Оце тії чоботи, що з бичка,
Ой чом ви не робите, як дочка?!
Чоботи, чоботи ви мої,
Наробили клопоту ви мені!
Оце тії чоботи з шкапини́,
Нема ж моїй рідної дитини!
Чоботи, чоботи ви мої,
Наробили клопоту ви мені!

Ось так весільні гості протягом тижня ходили від батьків та родини молодого до батьків та родини молодої. А в неділю відзначали день вінчання. Востаннє всі весільні гості збирались зо батьків молодої, пили, гуляли і йшли до батьків молодого, і вже у молодого закінчувалось весільне гуляння. Гості прощались з молодими, бажали їм здоров'я й щасливого життя і розходились по домівках.

ПРИМІТКИ
ДОДАТКИ

ПРИМІТКИ

НАЙДАВНІШІ ЗАПИСИ УКРАЇНСЬКОГО ВЕСІЛЛЯ

Г.-Л. Боплан. [Весільні звичаї українців у першій половині XVII ст.] 1650

Боплан Гійом-Левассер де (народ. бл. 1600 р.— пом. у 1673 р.) — французький військовий інженер. З 1630 по 1648 р. він перебував на службі у шляхетської Польщі, будував на Україні військові фортеці. У 1650 р. в Руані вийшла його книга «Опис України, або областей королівства Польського, розташованих між кордоном Московії й Трансільванії» (вид. 2-е у 1660 р., вид. 3-є у 1661 р. в Парижі). Вона мала великий успіх і була видана багатьма мовами. В російському перекладі вперше побачила світ у 1825 р. в журналі «Северный архив» (1825, ч. XV, № XII), окремим виданням — у 1832 р.

Як відзначають дослідники, записки Боплана, незважаючи на деяку тенденційність, містять цікаві відомості з історії та етнографії українського народу першої половини XVII ст. Характеризуючи його звичаї та побут, Боплан у розділі «Про українських козаків» описує також весільні обряди. Це є один з найперших описів українського весілля. Великий інтерес викликають, зокрема, зауваження Боплана про те, що на Україні в той час не хлопець сватав дівчину, а дівчина перша пропонувала хлопцеві свою руку. Дуже точно зафіксований звичай першої шлюбної ночі молодих та веселощів з приводу цього, що зустрічається і в пізніших описах українського весілля.

Опис весілля за Бопланом українською мовою друкується вперше. М. М. Шубравська переклала з видання: «Описание Украины. Сочинение Боплана. Перевод с французского. СПб., 1832, стор. 69—77. (Beauplan Guillaume le Vasseur de, Description d'Ukrainie, qui sont plusieurs provinces du Royaume de Pologne, contenues depuis les confins de la Moscovil jusqu aux limites de la Transylvanie, ensemble leurs moeurs, façons de vivre et de faire la guerre. Par le sieur de Beauplan of Rouen, chez Jacques Cailloüe. 1660»).

Детальніше про Боплана див. Мельник К., Мемуары, относящиеся к истории Южной России, К., 1896, стор. 282—393; Ляскоронский В. Г., Гийом Ле-Вассер де Боплан и его историко-географические труды относительно Южной России. Описание Украины, К., 1901; УРЕ, т. 2.

Г. Калиновський. Опис весільних українських простонародних обрядів. 1777

Григорій Калиновський (дата народження і смерті не відомі) — один з перших українських етнографів, родом із Сумщини (м. Кролевець). Прапорщик піхотних російських військ, Г. Калиновський у 1777 р. в друкарні при

артилерійському і інженерному шляхетному кадетському корпусі надрукував опис весільних українських обрядів — «Описание свадебных украинских простонародных обрядов, в Малой России и в слободской украинской губернии, также и в великороссийских слободах, населенных малороссиянами. употребляемых, сочиненное Григорием Калиновским, в Санктпетербурге, 1777 г.» (вид. 2-е див. «Архив историко-юридических сведений о России», 1854, кн. 2, пол. 2-я; вид. 3-є див. «Харьковский сборник. Литерат.-научное приложение к Харьковскому календарю», 1889).

Книжка Г. Калиновського вийшла без цензури (за часів царювання Катерини II на декілька років починаючи з 1777 р. послабився цензурний нагляд). Це одна з перших праць в українській етнографії.

У порівнянні з Бопланом, у Калиновського опис набагато ширший, детальніший, хоч і тут, як і в Боплана, пісень весільних не подано. В описі Калиновського є майже всі складові частини та елементи українського весілля: сватання, дівич-вечір, вінчання, подарунки батькам і родичам, продаж (викуп) молодої, роздача короваю, покриття, комора, а також багато цінних етнографічних деталей, які з часом у весільних звичаях зникали або набирали іншої форми, як, наприклад, запалення вогнища на шляху молодих, коли вони йдуть до молодого, тощо. Про це, зокрема, говорив етнограф В. Горленко (В. Г-ко, Сто семь лет южно-русской этнографии.— «Киевская старина», март, 1884, стор. 505—507).

Детальніше про весілля Калиновського див. також: «Русская мысль», 1890, № 1; Столпянский П. К., Материалы к истории русской литературы и науки в XVIII в., вып. 1. Опыт библиографического указателя книг по географии, изданных в России в царствование имп. Екатерины II (1762—1796), Оренбург, 1903.

Українською мовою опис весілля Калиновського друкується вперше з видання 1777 р., причому максимально збережено особливості стилю Калиновського, без змін (наскільки це дозволяли граматичні норми української мови) залишено і лексику, і синтаксис з його архаїчними особливостями — постпозитивними означеннями, непрямим порядком слів тощо. Переклала з російської М. М. Шубравська.

[І. Червінський]. Сватання, весілля і родини у люду руського на Русі Червоній, описане мешканцем цього краю. 1805

Опис весілля, зроблений І. Червінським, надруковано в 1805 р. у Варшаві польською мовою у виданні: „Nowy pamiętnik warszawski. Dziennik historyczny k polityczny, tudzież nauk i umiejętnosci" (Warszawa, 1805, t. XVIII, стор 365—372.—[Czerwiński, Ignacy], Swactwa, wesela i urodziny u ludu Rus. kiego na Rusi Czerwonej, przez obywatela tamtego kraju opisane).

У травневій книжці журналу «Киевская старина» за 1898 р. було вміщено опис Червінського російською мовою.

Нема сумніву, писав перекладач, що багато із описаних тут весільних звичаїв «носят черты глубокой старины, теперь уже отжившей; в особенности это можно сказать о крайне оригинальном обряде «заручин». Любопытна и другая подробность тогдашнего свадебного ритуала — присылка невестой жениху (утром в день венчания) сплетенного ею венка и затем прибытие жениха в дом невесты, в сопровождении музыкантов, с этим самым «венцем», прикрепленным к шапке. Подобный обычай существовал на Волыни еще в XVII ст.; по крайней мере, в одном, нам известном, документе 1638 г. упоминается о том, как жених, сопровождаемый боярами, прибыл в дом невесты «з венцом, яко то обычай есть» («Киевская старина», 1898, май, стор. 246).

Українською мовою цей опис публікується вперше. З польської переклала В. А. Юзвенко.

У 1904 р. в польському журналі „Pamiętnik Literacki" повідомлялося, що на складі книгарні Завадського у Вільні випадково знайдено четвертий том журналу „Pamiętnik dla płci pięknej" («Альбом для жінок»), який видавався у Варшаві в 1830 р. (Див. Maryan Reiter, Nieznany tom „Pamiętnika dla płci pięknej" z r. 1830.— „Pamiętnik Literacki", 1904, III, стор. 435—436). Вийти в світ цьому томові перешкодив вибух листопадового повстання, тому він залишився невідомим. Автор повідомлення подав зміст книги. Згодом польський літературознавець М. Гергелевич докладніше спинився на розгляді матеріалів книги. Він, зокрема, довів, що надруковані тут анонімні статті „Obrządek wesela gminnego na Podolu wraz ze śpiewami" («Обряд народного весілля на Поділлі разом з піснями») та „Kilka słów o Podolu" («Декілька слів про Поділля») належать польському поетові-романтику Маврицію Гославському (1802—1834), авторові популярної в свій час поеми „Podole" (1828). (Giergielewicz, Poeta Podola. — „Pamiętnik, Literacki", 1936, зош. 1, стор. 117.)

Слід зазначити, що стаття «Декілька слів про Поділля» — це передрук післямови до поеми «Поділля», опублікованої в книзі віршів Гославського „Poezye..." (Warszawa, 1828). Друга названа вище стаття раніше не друкувалася, але вона також тісно споріднена як із змістом поеми «Поділля», так і з тими матеріалами, які автор подав до неї (примітки, післямова).

Найбільша частина поеми «Поділля» (твір складається з чотирьох частин) називається „Wesele gminne podolskie" («Селянське подільське весілля»). Навіть поверхове порівняння опису весілля в поемі і в надрукованій у 1830 р. статті не залишає сумніву щодо їхньої взаємозалежності. Поет скористувався в поемі тим самим матеріалом, на основі якого скомпонована й стаття. Пряму вказівку на цей безпосередній зв'язок знаходимо, зрештою, і у згадуваній післямові до поеми. Тут Гославський писав: «Я зібрав, якомога найстаранніше, в околицях Дністра і Буга весільні пісні з обрядами і тут подаю їх у перекладі неримованим віршем, щоб якнайдокладніше зберегти вірність оригіналові».

В післямові автор зазначав, що «пісні будуть окремо вміщені під знаком (А) у другому томі». Але запланований другий том «Поезій...», в якому мав бути вміщений опис подільського весілля з піснями, не вийшов. Тому Гославському довелося скористуватися можливістю опублікування цього матеріалу в журналі, в якому він активно співробітничав. Публікація надрукована двома подачами (стор. 82—85 і 126—130), зміст її становить опис початку весілля в п'ятницю ввечері і продовження його в суботу ввечері з відповідними обрядовими актами. На цьому публікація обривається.

Отже, опис весілля у надрукованій частині статті Гославського охоплює всього два перші весільні дні. В поемі автор спиняється і на обрядовому дійстві третього дня — неділі. Тут, згідно з загальною сюжетною версією поеми, весілля переривається несподіваним нападом татар саме тоді, коли молоді прибули до церкви вінчатися. Щедре використання фольклору при змалюванні в поемі недільної частини весілля переконує, що Гославський мав у своєму розпорядженні повний опис подільського весілля. Це, а також цитована вище заява поета, що він старанно зібрав «в околицях Дністра і Буга весільні пісні з обрядами», дає підставу вважати, що праця Гославського про подільське весілля, крім надрукованої частини, мала своє продовження, яке повинно було, очевидно, з'явитися в наступних томах журналу. Однак видання, на яке розраховував автор, припинило своє існування саме на випуску, з якого починалася публікація.

Доля дальшої частини рукопису опису весілля залишилася невідомою. Не міг уже потурбуватися про неї Гославський. Як учасник листопадового повстання, він був незабаром арештований австрійською владою і в 1834 р. помер у тюрмі м. Станіслава.

Як відомо, певні спроби охарактеризувати українське весілля, відобразити окремі його етапи мали місце і набагато раніше. Однак у всіх випадках, навіть у таких спеціальних працях, як Калиновського і Червінського, автори обмежувалися лише описом весільного обряду без використання фольклорних текстів-пісень. Вперше записав весілля разом з піснями Гославський. Його публікація на декілька років випереджає появу знаменитого «Руського весілля» І. Лозинського. Фольклористичну вартість публікації знижує те, що тексти весільних пісень подані в ній у польському перекладі. Але та обставина, що Гославський зробив не художній переклад, а неримований підрядник, дає змогу порівняно легко відшукати серед наявних сьогодні численних публікацій весільних пісень конкретні текстові відповідники більшості із перекладених пісень або ж вказати на близькі до них варіанти.

Повідомлення про працю Гославського написав і подав до цього видання Р. Кирчів.

ЗАПИСИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX— ПОЧАТКУ XX ст.

ЦЕНТРАЛЬНІ ОБЛАСТІ УКРАЇНИ (Київщина і Полтавщина)

Весілля в селі Бориспіль Переяславського повіту Полтавської губернії. [Записав П. П. Чубинський] Мелодії на ноти поклав М. В. Лисенко. 1877

Чубинський П. П. (1839—1884) — відомий український етнограф і фольклорист. В 1869—1870 рр. був керівником експедиції на Україну, Білорусію та Молдавію по вивченню звичаїв і побуту народу цієї території. В IV томі його семитомної праці «Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край», що багатством зібраного фольклорно-етнографічного матеріалу не втратила своєї великої наукової цінності і в наші дні, вміщено величезний матеріал по весіллю — пісні весільні в кількості 1943 номерів та декілька описів весілля з Волинської, Полтавської, Подільської, Гродненської, Мінської, Харківської губерній.

Нижче подаємо опис весілля, зроблений Чубинським в його рідному селі Борисполі (тепер Київська обл.), мелодії до цього весілля записані видатним українським композитором М. В. Лисенком. Опис Чубинського — Лисенка являє собою першу спробу подати в найповнішому вигляді весільний ритуал разом з музичним супроводом (представлено 138 мелодій). Запис відзначається високим професійним рівнем.

Подається за виданням: «Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край, снаряженной императорским русским географическим обществом. Юго-западный отдел. Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским», т. IV, СПб., 1877, стор. 553—581, мелодії в додатку: стор. 1—45.

Весілля в містечку Монастирище Липовецького повіту Київської губернії. Текст і музику записав І. Демченко. 1903

Весілля записане в 1896—1900 рр. від простих селян; як зазначає І. Демченко в передмові, він записував так, «як вони проказували і співали, не додавши ні одного свого слова,— також і в мелодії пісень. Кожен запис отвітує тому, як вони співаються в дійсності на весіллі. Ні однієї пісні в запис не зайшло ні з якого другого місця, а тільки всі монастирищенські. При записуванні вибирались проказчики, найбільш чулі в музикалії. Після записування кожна мелодія проспівувалась ще раз і зоставлялась в записі тоді, як проказчик казав, що вона записана зовсім вірно. З перезових пісень порнографічні, по відомим причинам, у запис не зайшли. Порядок весілля і ритуал зоставлений зовсім такий, який ведеться на місці серед народу».

Запис Демченка і на сьогодні є одним з кращих описів українського весілля і з боку музичного, і з боку філологічного. Книга була тричі перевидана. Критика свого часу відзначала, що записувач «бездоганно виповнив своє скромне завдання» (див. Тиміш Борейко, Новітня українська музична етнографія.— «Рідний край», 1912, № 13). Про весілля І. Демченка див. також: М — в, А.— «Известия Общества любителей естествознания, антропологии и этнографии при Московском университете», 1911, т. CXIV, стор. 391; Данилов Владимир.—«Киевская старина», 1906, V—VI, стор. 3—5 *(Библ.)*.

Подається за виданням: «Українське весілля з голосами. Записав Ів. Демченко. Видання 3-є. Є. І. Фесенко, в Одесі», (1905), стор. 128, з ілюстраціями. Це видання присвятив записувач Лисенкові М. В. на день 35-х роковин його народно-музикальної праці. Деякі тексти (№ 137, 144 — на мел. 3; № 80, 136 — на мел. 14; № 50, 127, 231 — на мел. 15; № 135 — на мел. 23; № 79, 173 — на мел. 74) не лучаться з вказаними Демченком наспівами, тому подаються без них.

Весілля в селі Шпичинці Сквирського повіту Київської губернії. Текст і музику записав В. М. Верховинець. 1914

Верховинець (Костів) В. М. (1880—1938) — талановитий український композитор і фольклорист; займався він і диригентською та педагогічною діяльністю, був також артистом, співаком і хормейстером, певний час працював у театрі М. К. Садовського.

Протягом всього життя Верховинець приділяв велику увагу запису та обробці народних пісень, написав також кілька праць з українського фольклору, серед них визначне місце в його творчому доробку займає опис весілля з мелодіями в селі Шпичинці, що подається в цьому виданні.

Верховинець зазначає, що «хід цілого весілля з ритуалом списано під час самого весілля, яке відбулося дня 28 і 29 і 30 марта 1912 р. у шпичинецького старости церковного. На сім же весіллі списувано теж початки всіх пісень весільних, які після весілля (т. є. 2 і 3 цвітня) доповнювала Олена Костюк. Помагала їй часом теж баба Гапка».

Цей запис Верховинця послужив основою для постановки весілля на сцені. В листі до В. Гнатюка від 18.VI 1912 р. з Києва Верховинець писав: «В Шпичинцях списав я 25 веснянок, ціле весілля з церемоніями і піснями. Пісень весільних списав я 140, мелодій — до 70. Ціле весілля буде у нас у цьому сезоні так поставлено, як я бачив» [в трупі Садовського, де Верхови-

нець був хормейстером]. (Рукописний відділ Львівської Державної наукової бібліотеки, фонд Гнатюка, од. зб. 284). Запис у Шпичинцях послужив Верховинцю також для написання дослідницької роботи, що була надрукована в «Українському Етнографічному збірнику», т. І, К., 1914. Порівнявши свої записи з мелодіями М. Лисенка, І. Демченка, Верховинець намітив три групи весільних мелодій: до першої віднесено мелодії, що співаються по всій території України, до другої — мелодії суто місцеві, що співаються в певному районі, до третьої — всі необрядові, п'яницькі, танкові тощо.

В даному збірнику друкуються лише записи Верховинця без порівняльних студій. Опис цінний передусім кваліфікованими записами мелодій та багатством пісенного матеріалу, що репрезентує особливості співання весільних пісень на Київщині.

Про весілля Верховинця див: «Літературно-науковий вісник», 1914, кн. VI, стор. 564—565 *(Бібл.)*.

Передрук здійснено з видання «Українське весілля. Подав В. Верховинець (Костів)».— У кн.: Український Етнографічний збірник, видає Українське Наукове Товариство в Києві, том перший, під ред. Ол. Шрамченка, Київ, 1914, стор. 82—121. Мелодії в додатку, стор. 24—44.

ПОДІЛЛЯ

Весілля в селі Михайлівка Бершадського району на Вінниччині. Текст і музику записав у 30-х роках XX ст. Р. А. Скалецький

(Друкується вперше)

Скалецький Р. А. — український радянський композитор, народився 1899 р. в с. Михайлівка Бершадського району Вінницької області. Написав понад 100 пісень для шкільних і клубних хорів, вокальних ансамблів, сольного співу на тексти класиків української літератури і радянських поетів, зібрав і обробив для мішаного хору понад 50 народних пісень. Автор музики до сценаріїв поета В. Юхимовича «Весілля на Поділлі», «Щедрий вечір», «Весняне свято», «Методичного посібника навчання співів у 5—8 кл. середньої школи» (у співавторстві).

У 20—30-х роках зробив запис весілля з мелодіями в своєму рідному селі від родичів Скалецьких — Гафії, Ганни, дядька Зінька. Опис цей відзначається стрункістю викладу етнографічної частини та високою кваліфікованістю в записі мелодій до пісень. Це один з кращих описів весілля, зроблених за радянського часу. Публікується за рукописом, надісланим упорядникам.

ПОЛІССЯ (Чернігівщина)

Весілля в селі Прохори Борзенського повіту Чернігівської губернії Записав П. Коломийченко. Мелодії поклали на ноти В. М. Лащенко і В. Г. Дмитріїв. 1919

В передньому слові до весілля Петро Коломийченко зазначає, що воно записане від Марії Коломийченко. «Марія Коломийченко,— зауважує автор,— неграмотна, має добрий розум, до записів відноситься уважно. За часи дівування вона була перша співачка на всі села. Всі — і рідні, і чужі, багаті і бідні — дуже просили її бути у їх на весіллі, щоб весело було. Марія Коломийченко була 30 разів у дружках, 16 раз у світилках, 15 раз у свахах і 26 раз у перезві. І тепер вона, на 60 році життя, має ще добрий голос».

З передмови також дізнаємось, що так відбувалося весілля і співались пісні в 80-х роках XIX ст.

Як вказує записувач, у с. Прохори окремі слова мають своєрідну вимову, яка відрізняється від сусідніх сіл: замість «кінь», «віл», «сіль», «пішов» кажуть — «кунь», «вул», «суль», «пошов» (щось середнє між «у» і «и»).

В прозовій частині опису весілля така діалектика вимови не збережена.

Подається за виданням: «Матеріали до української етнології, видає Етнографічна Комісія Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові», т. XIX—XX, Львів, 1919, стор. 81—100, мелодії — стор. 101—118.

СЛОБОЖАНЩИНА (Харківщина)

Весілля в селі Нижня Сироватка Сумського повіту Харківської губернії (тепер Сумський район Сумської області). Записав Б. Д. Грінченко. 1899

Б. Д. Грінченко (1863—1910) — відомий український письменник, публіцист, педагог, мовознавець, критик, історик. Грінченко був також визначним фольклористом і етнографом, його перу належить багато цінних праць, зокрема «Литература украинского фольклора. Опыт библиографического указателя» (1901), «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях» (І т.— 1895 р., II т.— 1897 р., III т.— 1899 р.).

В III томі «Этнографических материалов...» поряд з публікацією інших фольклорних жанрів подано також ряд цікавих описів весілля з Харківської, Чернігівської, Полтавської, Подільської губерній.

Значний інтерес становить опис весілля на Харківщині в селі Сироватка (тепер Сумщина), оскільки ця територія України по весільній обрядовості найменш вивчена.

Опис подається за виданням: Б. Д. Гринченко, Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях, т. III, Песни, Чернигов, 1899, стор. 531—551.

Додаток до цього опису опускається (пісні № 1355—1357), оскільки він не відіграє ніякої ролі в композиції весілля. Нумерація пісень змінена і подається, як і в попередніх описах, суцільно. Весілля записане Грінченком у 1885 р.

СТЕПОВА УКРАЇНА (Катеринославщина)

Весілля в селі Михайлівка-Льовшина Олександрівського повіту Катеринославської губернії Записала в 1959 р. П. Т. Бєлінська. Мелодії на ноти поклав О. А. Правдюк

(Друкується вперше)

Бєлінська (дівоче прізвище Журавель) П. Т. (нар. у 1890 р.) — вчителька-пенсіонерка, постійний кореспондент ІМФЕ АН УРСР. Родом із села Михайлівка-Льовшина.

Вчителювати почала Бєлінська в 1906 р., тоді ж вона зацікавилась і народною творчістю. Особливо плідно працює як збирачка в післявоєнні роки. Фольклорні матеріали Бєлінської зберігаються в Києві в ІМФЕ та в Одесі в обласному будинку народної творчості, частина з них вже опублікована (детальніше про Бєлінську П. Т. див.: І. Березовський, Сучасні збирачі фольклору.— «Народна творчість та етнографія», 1966, № 1, стор. 11).

Одним з цінних записів Бєлінської є опис весілля в рідному селі, зроблений нею в 1959 р. за власними спогадами та з допомогою сестер Марії і Фекли. Сама Бєлінська не раз бувала світилкою і дружкою на весіллях.

Опис публікується за автографом, що зберігається в ІМФЕ (ф. 14-4, од. зб. 341, арк. 35—58), у відредагованому вигляді. Внесені зміни в тексті пісень і в етнографічній частині узгоджені упорядниками із записувачкою. Деякі тексти подаються без мелодії, записувачка їх не пригадала. Мелодії записані з її голосу.

СЛОВНИК МАЛОВЖИВАНИХ ТА ДІАЛЕКТНИХ СЛІВ

Байбарак — верхній одяг (кожух)
бинда — стрічка
бодня — діжка
борзо — скоро, швидко.

Вароха, варьоха, варенуха — горілка з медом, фруктами і прянощами
веймй — вельми
венберь — імбир
верняная — гарна
вилечко, вильце, вільце — гільце
вовес — овес
вотец — батько, отець
впрости — прямо
всенькі, всенько — всі, все
второк — вівторок.

Горівка — горілка
горобель — горобець.

Дак — так
димка — тут: спідниця
дляяться — баритися, гаятися
днесь — сьогодні
до — то.

Єдваб — шовкова тканина
єжли — якщо
єно — тільки.

Же — що
жичити — зичити

Завитка — покритка
заквити — зацвісти
зася — не можна
згрібна (кошуля) — з згрібного, грубого полотна
земиця — землиця.

Їдна — одна
їден — один.

Їдиниця — одиначка.

Кадовб — діжка
каплун — холощений півень
каптур — жіноче вбрання на голову
керез — через
кибалка — жіноче вбрання на голову
килішок — чарка
кирниця — криниця
кіля — біля, коло
кльоці — жінки, що повільно і невміло працюють біля тіста
кокіль — кукіль
колісня — вид вишивки
крайка — пояс
ксенжуньо — зменшувальне від ксьондз
кубушка — глечик (жовтий)
кудерний — кучерявий
купчак — гвоздики.

Лелітка — прикраса гуцулок на голову, металева блискітка.

Ми — мене, мені
мнягко — м'яко
молодик — молодий
молодуха — молода
му — йому
муравел — муравка
мя — мене.

Неділишний — недільний
незугарен — нездатний
неці — нецьки, ночви
нич, ніч — нічого
ніт — нема
няй — нехай.

ЗМІСТ

СВАДЬБА

Книга первая

(На украинском языке)

Друкується за постановою вченої ради Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського Академії наук УРСР

Редактор Х. Ю. Берлінська
Художній редактор В. П. Кузь
Оформлення художника Д. Д. Грибова
Технічний редактор М. А. Притикіна
Коректор Н. В. Борідько

Здано до набору 24.VI 1970 р. Підписано до друку 16. X 1970 р. БФ 08477. Зам. № 1077. Вид. № 310. Тираж 11 000. Папір № 1, 60×90[1]/16. Друк. арк. 28,5+4 вкл. Умовн. друк. арк. 29,0. Облік.-видавн. арк. 25,06. Ціна 1 крб. 62 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Рєпіна, 3.

Книжкова фабрика «Жовтень» Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Київ, Артема, 23а.

Кольорові вклейки надруковані Київським поліграфічним комбінатом, Київ, Довженка, 3.

ПОМІЧЕНІ ПОМИЛКИ

Стор.	Рядок	Надруковано	Треба
12	10 знизу	наступній	наступні
330	5 знизу	вікна	вінка
402	11 зверху	дерев'яні	полив'яні